การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย

โดย

นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย

โดย
นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE ANALYSIS OF VALUE INTO MAK RUK THAI ARTS

By

Tanisorn Srikokjalurn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF EDUCATION

Department of Education Foundations

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง " การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย " เสนอโดย นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

……..

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ
2. อาจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวิน

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์คณิต เขียววิชัย)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัต)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวิน)

...../...../.....

50260303 : สาขาวิชาพัฒนศึกษา
คำสำคัญ : การวิเคราะห์ คุณค่า ศิลปะหมากรุกไทย การเล่น หมากรุกไทย

ธนิศร ศรีก๊กเจริญ : การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :อ.ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ และ อ.ดร.ลุยง วีระนาวิน. 306 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย และ2.ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทย กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ (ระดับชั้นแนวหน้าที่มีผลงานในระดับประเทศ) และกลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่เอกสารที่เกี่ยวข้องหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เป็นวัตถุ ภาพถ่าย และการศึกษาภาคสนามผลของการศึกษาพบว่า

1.พัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทยในประเทศไทยมีการเล่นมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน จากหลักฐานเช่นการค้นพบตัวหมากรุกสังคโลก ตัวหมากรุกเคลือบจากแหล่งเวียงกาหลงซึ่งอยู่ในสมัยสุโขทัย บันทึกของนายตูรแปงซึ่งเข้ามาเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ได้บันทึกว่าคนไทยนิยมเล่นหมากรุกกับสกากันอย่างแพร่หลาย และในวรรณคดีไทยเรื่องต่างๆที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเล่นหมากรุกได้แก่เรื่องขุนช้างขุนแผน ไชยเชษฐ์ รามเกียรติ์ และอิเหนาเป็นต้น นอกจากนั้นวิธีคิดหรือกลยุทธ์ของหมากรุกด้วยกลลอยเอาชนะนั้นมีส่วนช่วยปกป้องประเทศชาติในสมัยธนบุรีรบกับกองทัพพม่า ต่อมาในยุคปัจจุบันพบว่ากลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยนั้นมักจะรวมตัวกันเล่นหมากรุกไทยเป็นชุ้มหรือกลุ่ม และยังได้มีผู้พัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้สามารถเล่นแบบออนไลน์ อีกด้วย

2.ผลการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย แบ่งออกได้เป็น 3 ด้าน คือ (1.)คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย 2.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อบุคคล 4 ด้าน คือ (2.1) ด้านร่างกาย (2.2) ด้านจิตใจหรืออารมณ์ (2.3) การดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม (2.4) การพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ และ3.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อสังคม ได้แก่ (3.1) คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นกิจกรรมนันทนาการที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย (3.2) คุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรม จากสำนวนและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการเล่นหมากรุกไทย (3.3) คุณค่าด้านศิลปกรรมจากศิลปะการแสดงหมากรุกคน จากผลของศึกษาทำให้เห็นถึงพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทยว่ามีการเล่นมายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน อันเป็นศาสตร์และศิลป์ที่สอนกระบวนคิดอย่างเป็นระบบของรูปแบบการเล่นที่มีเอกลักษณ์ ตลอดจนผลของการศึกษาเรื่องคุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อบุคคล ตลอดจนสังคมอันเป็นที่ประจักษ์ ด้วยเหตุนี้จึงสมควรที่จะได้มีการอนุรักษ์และพัฒนาให้ศิลปะหมากรุกไทยอันเป็นการละเล่นที่ทรงคุณค่า ทรงคุณประโยชน์ต่อบุคคลสังคม และทรงความเป็นไทยให้เกิดการแพร่หลายสืบต่อไป.

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1..... 2.....

50260303 : MAJOR : DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD : ANALISIS MERIT ,VALUE INTO MAK RUK THAI ARTS ,THAI CHESS

TANISORN SRIKOKJALURN : THE ANALYSIS OF VALUE INTO MAK RUK THAI ARTS.

THESIS ADVISORS :TEERASAK UNAROMLERD ,Ph.D.,LUYONG VEERANAVIN ,Ph.D . 306 pp.

This research study based on the methodologies of qualitative research purposed to 1. Education development of Mak Ruk Thai Arts or the art of playing Thai chess in Thailand. And 2. To study analysis of values into Mak Ruk Thai Arts. For the area study is Phra pathom Chedi Nakhon Pathom Pagoda of Mak Ruk Thai player 's group .Have 26 key Informants divided into 3 groups as was the 1st group is publisher and developer Mak Ruk Thai have 7 persons ,2nd group is Mak Ruk Thai excellece players (10 person who highly performance in top 10 of thailand), and 3rd group is Thai chess player for recreation from the area study is in Phra pathom Chedi Nakhon Pathom Pagoda of Mak Ruk Thai Player 's group which have 9 persons.The tools used in research are documents related to Thai chess with books in related field ,evidence empirical material ,photos and study in field research.The results study found that.

1.Development of Mak Ruk Thai Arts in Thailand has been playing continuously from Sukhothai aged to date from found the green enamel chesses that claimed as artistic Sukhothai school about Buddhism Century 19 and found Vien Kahlong enamel chess in Sukhothai province. The record of Mr.Trupang, who came to Thailand in the great Narai king (Ayutthaya Aged) which recorded that Thai people popular in Mak Ruk Thai and Ska. And Thai literature have related content to play chess inserted such as Khun Chang-Khun Phane and ,Chai-ya-chet,Ramayana and E-Nhow . In addition, the strategy of chess with counter attact strategy that help Thailand to escape the war with Burma armies. Nowadays found that players associate to set a club of the players.And also that have programmer who develop a computer program which able to play online too.

And 2.The study analyzes the value of Mak Ruk Thai Arts is divided into 3 phases are. 1. Value inside of Mak Ruk Thai Arts. 2.Valuable to personal the 4 sides are (2.1) To body. (2.2) The mind or emotions. 2.3)The everyday life and live with others in society. (2.4)The development of intelligence, training and ideas for planning a system. And 3. The value to society, including (3.1) The value of arts and culture is a unique recreational in Thailand. (3.2) The value of language and culture related to ancient literature (3.3) The value of Mak Ruk Thai performing Arts. The results of studies illustrates the development of Mak Ruk Thai Arts is played that long time since from Sukhothai age untill nowadays.As science and art to teach process of thinking is a unique system of game. As well as the result of study on the value of Mak Ruk Thai Arts is valuable with personality and valuable with society is empirical.It is reasonable to conserve and help for developing MaK Ruk Thai Arts to continue forever.

Department of Education Foundations Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009

Student's signature.....

Thesis Advisors' signature 1..... 2.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ด้วยความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลจากหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญ รวมทั้งแรงบันดาลใจในการทำงานให้มุ่งมั่นและประสบความสำเร็จ

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวิน ในฐานะที่เป็นผู้จุดประกายที่ทำให้ข้าพเจ้าสนใจที่จะค้นหาความรู้ในเรื่อง “ ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย” อันเป็นสิ่งผู้วิจัยเห็นและซึมซับตั้งแต่สมัยยังเป็นเด็กโดยคุณพ่อของผู้วิจัยจะเล่นเป็นประจำทุกวัน รองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียวชัย คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ที่เป็นทั้งผู้ที่สอนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมนันทนาการและการละเล่นพื้นบ้านของไทย อันเป็นกิจกรรมที่ทรงคุณค่าและเป็นยาวิเศษต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสังคมที่ดีของไทย และกรุณาให้เกียรติเป็นประธานกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ด้วย อ.ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ รองคณบดีฝ่ายวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาทุ่มเทเวลาทั้งกำลังกายกำลังใจรวมทั้ง ให้การสนับสนุนที่ดีในทุกด้าน ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัต หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน (อดีตพัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี) ผู้บังคับบัญชาที่เปี่ยมด้วยความเมตตาเสมอทั้งในด้านการทำงาน และคำแนะนำต่างๆอันเป็นประโยชน์ต่อการการศึกษาวิจัยและได้กรุณามาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิของวิทยานิพนธ์อีกด้วย

ขอกราบนมัสการท่านพระมหาระพิน อภิชาโน เจ้าอาวาสวัดโคกเขมา ผู้มีอุปการคุณอย่างสูงที่ของผู้วิจัยทั้งในทางโลกและทางธรรม ตลอดจนการเอื้อเฟื้อในทุกสิ่งและเป็นขวัญกำลังใจอย่างสูง เภสัชกรโอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ ประธานกรรมการบริหาร www.thaibg.com และดร.ปานพล รอดลอยทุกข์ ประธานชมรมหมากรุกไทยดินแดง ทั้งสองท่านที่ได้ให้ข้อคิด คำแนะนำ รวมถึงตำรา หนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนกำลังใจเสมอ ขอขอบพระคุณกลุ่มให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจำนวน 7 คน กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ (ระดับชั้นแนวหน้าที่มีผลงานในระดับประเทศไทย จำนวน 10 คน และกลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อนันทนาการ) จากชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างมาก

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดคณะครุศาสตร์และหอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติวัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์มิวเซียมสยาม กรุงเทพมหานคร

ขอกราบขอบพระคุณ รศ.นฤมิตร สอดศุข อ.เชษฐา พวงหัตถ์ อ.อู่ทอง ประศาสน์วินิจฉัย และอ.ทรงยศ แววหงษ์ ที่ให้คำปรึกษาอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย และรวมถึงอาจารย์ทุกท่านจากภาควิชาสังศาสตร์การพัฒนาคณะอักษรศาสตร์ พี่ๆ เพื่อนๆ พัฒนศึกษา รุ่น 5 ทุกท่าน ทั้งพระคุณเจ้าทุกรูปและ คุณทิพย์วรรณ คุณธารทิพย์ คุณเปรมรัศมี คุณวนิดา คุณศิวิมล คุณนุจรินทร์ ผู้บังคับบัญชา พี่ เพื่อนนักวิชาการพัฒนาชุมชนสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรีทุกท่านที่ได้ให้กำลังใจเสมอ คุณจินตนา ภู่ระหงษ์ คุณอรุณ คุณรพัฑศ์ชญาณ์ ที่ช่วยบันทึกข้อมูล คุณภัควดี ผ่องสุขสวัสดิ์ คุณปราณปรียา สิมมา และครอบครัวสำหรับทุกความห่วงใยที่มอบให้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ที่อยู่ทุกเบื้องหลังความสำเร็จ คือ อาโก ประนอม ที่ช่วยสนับสนุนทุนการศึกษา พ่ออิทธิโชค (ป๋าชิว) แม่บุญเชื่อม คุณธนวัฒน์ และเป็นแรงใจสำคัญที่ช่วยให้งานวิจัยจนประสบความสำเร็จด้วยดี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... จ

กิตติกรรมประกาศ..... ฉ

สารบัญตาราง..... ฌ

สารบัญภาพ..... ญ

บทที่

1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3

ขอบเขตของเนื้อหา 4

นิยามศัพท์เฉพาะ 5

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 5

2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....6

ทฤษฎีคุณค่า 7

แนวคิดเรื่อง “วัฒนธรรม” 11

แนวคิดเรื่อง “คุณลักษณะไทย” 17

การละเล่นพื้นบ้าน และ กีฬาพื้นเมือง ของไทย 22

แนวคิดเรื่อง “นันทนาการ(Recreation)” 37

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย.....40

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 49

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย.....60

3 วิธีการดำเนินการวิจัย 61

แหล่งข้อมูล 61

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....63

ขั้นตอนในการรวบรวมวิจัย.....64

บทที่ หน้า

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....64
การจัดกระทำข้อมูล 67
การวิเคราะห์ข้อมูล 70
4 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไป ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ทั้ง 3 กลุ่ม..... 72
กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนาศิลปะหมากรุกไทยจำนวน 7 คน..... 73
กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ ระดับชั้นแนวหน้าที่มีผลงานในระดับประเทศไทย จำนวน 10 คน.....85
กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อการนันทนาการ)จากพื้นที่ศึกษาซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน.....105
5 บริบทของพื้นที่ศึกษา (Case Study) ของซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม.....119
6 ความเป็นมา และพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย ในประเทศไทย.....131
7 การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย.....165
8 สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ 242
บรรณานุกรม..... 268
ภาคผนวก..... 276
ภาคผนวก ก ข้อมูลซุ้มหมากรุกในประเทศไทยที่มีกิจกรรมเคลื่อนไหวแข่งขันหมากรุกไทย.....277
ภาคผนวก ข ตารางสรุป ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) 3 กลุ่ม.....279
ภาคผนวก ค ข้อมูลประกอบเกี่ยวกับ หมากรุกไทยออนไลน์ www.ThaiBG.com..... 286
ภาคผนวก ง ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเว็บไซต์หมากกระดานออนไลน์อื่นๆ.....291
ภาคผนวก จ ติดต่อการแสดงศิลปะการแสดงหมากรุกคน.....292
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informant).....293
ภาคผนวก ช หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในการวิจัย 297
ภาคผนวก ซ หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....298
ประวัติผู้วิจัย..... 306

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	เปรียบเทียบคำและความหมายของตัวหมากรุกไทยกับเขมร.....	153
2	สรุปผลการวิเคราะห์ 1.คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย.....	168
3	สรุปผลการวิเคราะห์ 2.1คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนาศิลปะหมากรุกไทยจำนวน 7 คน.....	178
4	สรุปผลการวิเคราะห์ 2.2.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน.....	192
5	สรุปผลการวิเคราะห์ 2.3.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อนันทนาการ) จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน.....	205
6	สรุปผลการวิเคราะห์ 3.คุณค่าของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยที่มีต่อสังคมประเทศชาติ.....	240
7	สรุปผลการวิเคราะห์ คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ทั้ง 3 กลุ่มตามลำดับ.....	249
8	สรุปผลรวมวิเคราะห์ คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล รวมทั้ง 3 กลุ่ม	252

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	นาวาเอกบุญแสง มาลามาศ	73
2	เภสัชกรโอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ	75
3	นายผดุงศักดิ์ ลิ้มเจริญ	77
4	นายวีระศักดิ์ ลีลานภาสรรค์	78
5	นายธนภัทร (เดิมชื่อ สถาพร) ขาวรุ่งเรือง	79
6	นายรุ่งโรจน์ เอื้อกุศลสมบูรณ์	81
7	อ.เสรี สุขโยธิน	83
8	นายสุชาติ ชัยวิชิต	85
9	นายบุญสืบ แซ่เฮง	87
10	นายสุรินทร์ รัตนวิจิตร	90
11	นายนคร ตรีสะอาด	92
12	นายอวยชัย กองสี	94
13	นายรำลึก ธีระพงษ์	96
14	นายมนัส วัยนิพิฐพงษ์	98
15	นายวิษุวัต ธีรภาพไพสิฐ	100
16	นายสุรศักดิ์ เชื้อชวลิต	102
17	มหาปัญญา ลับเหลี่ยม	103
18	นายพิชิต พาวิทยาลาภ (แซ่เฮ้ง)	105
19	นาย เกษม เหิรสวัสดิ์	107
20	นายเกื้อกูล ไทยน้อย	109
21	นายอำพันธ์ กิจสมัคร	111
22	นายอิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ	113
23	นายไพโรจน์ ทองดี	115
24	นายวีรวัฒน์ นาคโสมกุล	116
25	นายกฤษจา ดอนทอง	117
26	นายยงยุทธ์ สุจริตบรรณ	118
27	สนามกีฬาหมากรุกไทย ซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม	119
28	แสดงที่ตั้ง และลักษณะของซุ้มหมากรุก	126
29	แสดงบรรยากาศการเล่นภายในซุ้ม	127
30	แสดงบรรยากาศการเล่นภายในซุ้ม	127

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
31	แสดงการเล่นหมากรุกจีน.....	127
32	แสดงรายชื่อสนับสนุนกิจกรรมของชุ้ม.....	127
33	แสดงบรรยากาศในวันจันทร์ที่มีตลาดนัดพระเครื่องในบริเวณเดียวกัน.....	128
34	แสดงบรรยากาศการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมระหว่างวันที่ 1-7 ม.ค.53..	128
35	แสดงบรรยากาศการการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุกไทยในงานมหกรรมวัฒนธรรม ประเภทบุคคลทั่วไป.....	128
36	แสดงบรรยากาศการการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุกไทยในงานมหกรรมวัฒนธรรม ประเภทบุคคลเสือป่า (เฉพาะผู้เล่นในจังหวัดนครปฐม) และประเภทเยาวชน.....	129
37	แสดงกระดานหมากรุกขนาดใหญ่ ระหว่างเกมส์ในกระดานของการแข่งขันในรอบชิงฯ....	129
38	การมอบรางวัลแก่ผู้เล่นประเภทเยาวชน.....	129
39	ถ่ายภาพร่วมกันระหว่างคณะกรรมการผู้จัดงาน และผู้ชนะเลิศการแข่งขันหมากรุกไทยในงานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม.....	129
40	ถ่ายภาพร่วมกันระหว่างคุณตุ๋ย กรรมการหมากรุกไทย จากสมาคมกีฬาในพระราชูปถัมภ์ (จากด้านซ้ายสุดมาขวามือ) และคุณอิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ ผู้ชนะเลิศประเภทเสือป่า (ผู้เล่นของจังหวัดนครปฐม) และคุณบุญสืบ แซ่เฮงผู้ชนะเลิศประเภทไม่จำกัดฝีมือ...	129
41	แสดงถึงพัฒนาการของศิลปะการเล่นหมากรุกที่มีการแพร่ขยายไปยังดินแดนต่างๆ.....	132
42	ภาพที่ถูกระบุว่าเป็น จตุรังค์ (หมากรุกอินเดีย).....	133-134
43	แสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ เป็นหมากรุกในยุคเริ่มต้นของอินเดีย...	136
44	แสดงลักษณะการเล่นจาตุรงค์ หรือ Chatrangเป็นหมากรุกรุ่นแรกของโลก.....	136
45	แสดงลักษณะการเล่นหมากรุกในยุคเริ่มต้นทางอินเดียตอนเหนือ ที่เรียกว่าจตุรังค์.....	137
46	แสดง Shatranj เป็นหมากรุกยุคถัดมาแบ่งออกเป็นสองฝ่ายเหมือนหมากรุกปัจจุบัน.....	137
47	แสดงทิศทางของการแพร่หมากรุกในแต่ละส่วนของโลก.....	140
48	แสดงกระดานและตัวหมากรุกแห่งเมืองอิสตันบูลสมัยโบราณ Zatrikion.....	140
49	แสดงตัวหมากสไตล์กรีก.....	141
50	แสดงตัวหมากสไตล์เติร์ก.....	141
51	แสดงตัวหมากสไตล์มอสโกว.....	142
52	แสดงกระดานหมากรุกสากล ที่ใช้เล่นในปัจจุบัน.....	142
53	แสดงกระดานหมากรุกจีน Xiangqi ที่ใช้เล่นในปัจจุบัน.....	143
54	แสดงภาพกระดานหมากรุกญี่ปุ่น Shogi.....	143
55	แสดงภาพกระดานหมากรุกไทยที่ใช้เล่นในไทยปัจจุบัน.....	144
56	แสดงตัวหมากรุกจตุรงค์.....	146

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
57	แสดงตัวหมากรุกสังคโลก ศิลปะสุโขทัย ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสวรรควรนายก.....	148
58	ตัวหมากรุกเคลือบ จากแหล่งเวียงกาหลง จังหวัดสุโขทัย.....	149
59	ตัวหมากรุกโบราณถ่ายจากพิพิธภัณฑ์ของวัดองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม.....	150
60	รูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่บนผนัง3rd surrounding of Bayon shrine,built by King Jayavarman VII(1181-1201)	151
61	ภาพแสดงการเล่น Ouk Chatrang ที่นครวัตAngkor Vat, South-West Pavillon, 1st half of 12th century. Angkor Vat was built under King Sûryavarman II (1112-1152).....	151
62	ภาพที่พบทางทิศใต้ ของนครวัตBayon, South Gallery.....	152
63	งานแกะสลักตัวหมากรุกในเรือพบที่วัด Preah KhanPreah Khan temple, built about 1184-1191 under King Jayavarman VII (1181-1201): Chess game on a boat.	152
64	แสดงรูปตัวหมากรุกในประเทศกัมพูชา(เขมร) มีลักษณะคล้ายคลึงกับตัวหมากรุกไทย.....	153
65	ตัวหมากรุกไทย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 3.....	154
66	ภาพสลักขบวนทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เมื่อยกทัพไปปราบพวกจาม ซึ่งในนั้นก็จะมีขบวนทัพของ สยามกุก หรือ ประเทศสยาม เข้าร่วมด้วยในฐานะประเทศราช.....	155
67	กระดานหมากรุกไทย ที่มีการอ้างถึงว่าอยู่ในสมัยอยุธยา.....	157
68	กระดานหมากรุกไทยและ ตัวหมากรุกไทย ของเจ้าพระยาอภัยธรรมราชา.....	159
69	ตัวหมากรุกไทย ตัวม้า ขุน เบี้ย และเรือ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 3.....	160
70	แสดงกระดานหมากรุก ชุดตัวหมากรุก และนาฬิกาจับเวลาสำหรับการแข่งขันในปัจจุบัน..	161
71	ภาพการแข่งขันหมากรุกไทย ในงานประเพณีลอยกระทง ประจำปี 2551.....	162
72	แสดงการเล่นหมากรุกไทยออนไลน์.....	164
73	"หมากรุกคน" การแสดงนาฏศิลป์ผสมผสานท่ารำกระบี่กระบองประกอบการเล่น.....	228
74	ด้านซ้ายคือกระดานที่ผู้เล่นหมากรุกบนกระดานใช้แข่งขันกัน ส่วนด้านขวาก็จะนำการเดินหมากของแต่ละตัวมาจากการเดินจากหมากรุกบนกระดานให้ผู้ชมได้ชม.....	233
75	แสดงการตั้งหมากของ "หมากรุกคน" ไม่ต่างจากหมากรุกไทยกระดานเล็ก เบี้ยอยู่หน้าด้านหลังเรียงจากเรือ ม้า โคน เม็ด ขุน โคน ม้า เรือ.....	234

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
76	แสดงหมากของทั้ง 2 ฝ่ายกำลังต่อสู้กันด้วยอาวุธประจำตัว เรียกว่าการกิน.....	234
77	แสดงตัวม้า ตัวสร้างสีสันเรียกเสียงหัวเราะและรอยยิ้มในการแสดงหมากรุกคน.....	234
78	แสดงเจ้าหน้าที่เปลสนามกำลังหามร่างหมากที่ถูกกินแล้วออกไปนอกสนาม.....	235
79	วิมลรัตน์ ยุคลธีรวัฒนากุล ผู้แสดงหมากรุกคนเป็นตัว "เรือ".....	235
80	การพากย์การเดินหมากรุกไทย.....	235
81	แสดงผู้ถือธงนำขบวนทัพหมาก "คน" เข้าสู่ตารางหมากรุก.....	236
82	ยุทธนา เพียรพิทักษ์ผู้แสดงเป็นหมาก "ขุน" แสดงท่าทางเสียใจและดีใจประกอบ วงดนตรีปี่พาทย์บรรเลงเพลงโอดและเพลงเชิด.....	236

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 ประเทศไทยเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 การพัฒนาประเทศมุ่งเข้าสู่กระแสหลัก เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆในขณะนั้น โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีจากประเทศที่ทันสมัย เพื่อสร้างผลผลิตและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างสังคมเมืองกับชนบท เกิดปัญหาช่องว่างการกระจายรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวย ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมมีค่านิยมมุ่งเน้นวัตถุนิยม ตลอดจนรับค่านิยมจากต่างประเทศโดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก แบบยุโรปและแบบอเมริกามากขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมไทยในหลายด้าน โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมประเพณี ค่านิยมที่ดีงามของไทยเริ่มถูกละทิ้ง สูญหายและถูกมองว่าด้อยค่าไม่ทันสมัยในด้านต่างๆ อาทิเช่น

ด้านวัฒนธรรมการเกษตรแบบพึ่งพิงธรรมชาติ ที่เดิมมีการเคารพธรรมชาติ ทำการเพาะปลูกอย่างพอเพียง มีการบูชาพระแม่โพสพ ตลอดจนมีประเพณีที่ร่วมกันของชุมชน เช่น การลงแขก ดำนาและเกี่ยวข้าว เป็นต้น

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการรักษาพยาบาลด้วยแพทย์แผนไทย มีการใช้สมุนไพรต่างๆ ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยการลองผิดลองถูกเพื่อใช้ในการรักษามาอย่างยาวนาน การนวดแพทย์แผนไทย เป็นภูมิปัญญาในการดูแลรักษาตนเองและคนในชุมชน โดยการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาในท้องถิ่น

ด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น มารยาทต่างๆของไทยที่มีความงดงามและอ่อนน้อม การเคารพผู้อาวุโส การนอบน้อมต่อครูอาจารย์เป็นสิ่งที่สังคมไทยยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน รวมถึงการยิ้ม การทักทายด้วยการไหว้ การแต่งกายด้วยชุดเอกลักษณ์ประจำชาติ เป็นต้น

ด้านภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ การใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งในปัจจุบันมีภาวะที่น่าเป็นห่วงในการใช้ภาษาให้ถูกต้อง และไม่ลดทอนคุณค่าความเป็นไทย ค่านิยมประเพณี เช่น การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาปัจจุบันจะพบว่าพุทธศาสนิกชนเข้าวัดฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมกันน้อยลง แม้กระทั่งค่านิยมการบวชของชายไทยก็เริ่มลดน้อยลง

ด้านการกีฬาและนันทนาการ ได้แก่ การละเล่นแบบไทยๆ เช่น มอญซ่อนผ้า ตี่จับ ขี่ม้าส่งเมือง จ้ำจี้มะเขือเปาะแปะ ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตกับการทำงานทั้งในชีวิตประจำวัน

เทศกาลงานบุญตามแต่ละท้องถิ่น ตามระยะเวลาแห่งฤดูกาลรวมถึงกีฬาพื้นบ้านของไทย เช่นมวยไทย กระบี่กระบอง ตะกร้อ ว่าว แข่งเรือยาว และกีฬาพื้นเมืองอื่นๆตลอดจนการเล่นหมากรุกไทย ซึ่งนับวันจะลดน้อย หรือสูญหายไปจากสังคมไทย

จากที่กล่าวมาข้างต้น การพัฒนาประเทศไทยตามแนวคิดการพัฒนากระแสหลัก ที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และความทันสมัยแบบตะวันตกนั้น ได้ทำให้สังคมไทยละเลยคุณค่าและเอกลักษณ์ที่ดีงามของตน กล่าวคือยิ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจมากเพียงใด ยิ่งขาดสำนึกหรือความไม่เข้าใจในความเป็นชาติของตนเอง โดยขาดการเลือกรับวัฒนธรรมกระแสหลักที่เข้ามาตามแนวทางที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย การพัฒนาประเทศไทยจึงควรเริ่มหันกลับมามองและให้ความสำคัญกับการพัฒนาในมิติด้านวัฒนธรรม โดยการใช้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยในการพัฒนาประเทศ พัฒนาคนให้เต็มตามศักยภาพ พัฒนาการศึกษา พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาสังคม สร้างสรรค์สังคม และจรรโลงจิตสำนึกทางวัฒนธรรมอย่างมีเหตุผล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และมีวิถีสมัยใหม่อย่างเชื่อมั่นบนพื้นฐานคุณค่าของวัฒนธรรมไทย รวมทั้งสามารถรักษา พัฒนา และสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยให้เป็นสมบัติของมนุษยชาติ อันจะนำมาซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของคนไทย ในบริบทของสังคมโลกอย่างสันติสุขที่แท้จริง

หมากกระดานไทยน่าจะถือเป็นจุดเริ่มต้นหนึ่งของความเป็นไทย เนื่องจากเป็นกีฬาที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะ แม้จะมีบางคุณลักษณะคล้ายกับชนชาติอื่น แต่มีความแตกต่างที่เป็นเอกลักษณ์สอดคล้องกับหลายสิ่งอันเป็นความเฉพาะของชนชาติไทย เช่นเดียวกับวัฒนธรรมประเพณี เช่นศิลปะการต่อสู้มวยไทย ภูมิปัญญาการรักษาด้วยแพทย์แผนไทย ผ้าไหม และการทำอาหารแบบไทย ซึ่งล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะประจำชาติ เป็นต้น

ความพิเศษของหมากกระดานไทย มุ่งเน้นที่การใช้ความคิด (ภายใต้กรอบกติกา) ดังนั้นจึงมีความต่อเนื่องและนำมาใช้เพื่อพัฒนาการคิดอย่างเป็นระบบ ทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพของการจำ การคิดเชิงวิเคราะห์ การตัดสินใจ ซึ่งหากจัดให้มีการเรียนรู้ และกระบวนการถ่ายทอดก็สามารถแทรกในส่วนอื่นๆได้ เช่น คุณธรรม จริยธรรม ทำให้กล้าคิด กล้าแสดงออก มีน้ำใจเป็นนักกีฬา การเป็นสุภาพชน มีความเป็นระเบียบ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ตลอดจนมองสิ่งต่างๆอย่างมีความคิด มีเหตุผลไม่เชื่ออะไรง่ายๆ

การเรียนรู้ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย จึงอาจช่วยเสริมสร้างพัฒนาการด้านความคิดของเยาวชนไทยและคนไทยให้ดีขึ้นได้ในอีกทางหนึ่ง โดยใช้พื้นฐานและสำนึกของความเป็นไทยที่เราทุกคนควรภาคภูมิใจ

ปัจจุบันหมากกระดานไทยถูกมองค่าว่าเป็นเพียงเกมหรือการพนัน แต่อย่างไรก็ตามคุณค่าของสิ่งใดย่อมขึ้นอยู่กับการกำหนด หรือการรู้จักใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นจึงควรช่วยกัน

พัฒนาศิลปะหมากกระดานของไทย ที่เรียกว่า “หมากรุกไทย” เพื่อให้เยาวชนรุ่นต่อไป ได้มีอีกทางเลือกหนึ่งของกิจกรรมนันทนาการที่แสดงถึงความเป็นไทย เพื่อการอนุรักษ์ความเป็นไทย พัฒนาความรู้ความสามารถและคุณธรรมไปโดยควบคู่กัน

การอนุรักษ์มิได้หมายความเพียงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพเดิมตลอดไป เพราะหากเป็นเช่นนั้น จะไม่ต่างกับโบราณวัตถุหรือโบราณสถานที่คงไว้เพื่อความชื่นชม การพัฒนาวิธีการและรูปแบบต่างๆ จะทำให้ศิลปะการเล่นหมากกระดานนี้มีชีวิตและคงอยู่อย่างมีคุณค่าต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้คาดหวังว่ากีฬาชนิดนี้ของไทย จะได้รับความนิยมแพร่หลายจนได้รับยกย่องให้เป็นมรดกหรือกีฬาของโลก หมากกระดานไทยคล้ายกับภาษาไทย ที่แม้เราจะภูมิใจ แต่ก็คงไม่มีใครคาดหวังให้คนทั้งโลกต้องมาใช้ภาษาไทย เช่นเดียวกับการที่เรารับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก ก็ไม่ได้ต้องการให้ผู้อื่นต้องมาทานข้าวเช่นเดียวกับเรา หากเรามีสิ่งที่มีค่าและมีประโยชน์อยู่แล้วแต่กลับมองข้ามไป ถือเป็นเรื่องที่ไม่ควรเกิดขึ้น การนำสิ่งที่มีอยู่มาแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและก่อประโยชน์ จึงน่าจะเป็นสิ่งที่เราคนไทยควรส่งเสริมเพื่อความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

ผู้วิจัยมีความรู้สึกผูกพันกับ กีฬาหมากรุกไทย เนื่องจากเป็นกีฬาที่บิดาของผู้วิจัยเล่นให้เห็นตั้งแต่สมัยยังเด็ก ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ากีฬาหมากรุกไทย จะไม่สูญหายในยุคของผู้วิจัยตลอดจนในอนาคต เฉกเช่นเดียวกับการเล่นหมากกระดานอีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “สกา” และในฐานะที่เป็นนักศึกษาสาขาวิชาพัฒนาศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยซึ่งได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมแห่งแรกของไทย จึงมีความต้องการให้สังคมได้ตระหนักถึงประโยชน์ และคุณค่าของการละเล่นแบบไทย โดยเฉพาะศิลปะการเล่นหมากรุกไทยไว้ไม่ให้สูญหาย ด้วยการอนุรักษ์ส่งเสริมเพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการ และคุณค่าของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยไปสู่การพัฒนาด้วยการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของคน และสังคมไทยบนรากฐานความเป็นไทยที่ยั่งยืน มั่นคงบนวิถีโลกที่เปลี่ยนแปลงโดยตลอดเวลาและไม่มีที่สิ้นสุด.

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยศึกษามุ่งทำการศึกษา 2 ด้าน คือ ศึกษาพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย และ การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ในด้านต่างๆ โดยการศึกษาครอบคลุมประเด็นต่างๆดังต่อไปนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ด้านหลักๆ คือ

1. เนื้อหาด้าน ความเป็นมาและ พัฒนาการ ของศิลปะการเล่นกีฬาหมากรุกไทย

ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ใช้มิติเรื่องเวลาของการค้นพบจากหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่ามีการเล่น หมากรุกไทยในยุคเริ่มต้น คือ สมัยสุโขทัย เรื่อยมาถึงสมัยอยุธยา กรุงธนบุรี รัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงพัฒนาการของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในปัจจุบัน จากหลักฐานเชิงวัตถุ ภาพถ่าย เอกสารทางประวัติศาสตร์ หนังสือ วรรณคดีต่างๆ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2. เนื้อหาด้าน การวิเคราะห์คุณค่า ของศิลปะการเล่นกีฬาหมากรุกไทย

ซึ่งเป็นการวิจัยที่เน้นในเรื่องของการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยซึ่งได้จากแหล่งข้อมูลจาก การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เอกสารหนังสือ และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

1. คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย

2. คุณค่าที่มีต่อบุคคล ซึ่งแบ่งเป็นด้านร่างกาย จิตใจหรืออารมณ์ การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม การพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

3. คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อสังคม ความเป็นนันทนาการที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทย คุณค่าในด้านภาษาที่เป็นสำนวนไทย และวรรณคดีไทยที่เกี่ยวข้องกับหมากรุกไทย และศิลปะการแสดง “หมากรุกคน” อันเป็นการบูรณาการด้านศิลปะของการเล่นหมากรุกไทย ร่วมกับศิลปะแขนงอื่นๆ

ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) รวม 26 คนซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจำนวน 7 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ (ระดับชั้นแนวหน้าที่มีผลงานในระดับประเทศไทย) จำนวน 10 คน

และกลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อนันทนาการ) จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา คือ ชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นศึกษาหลักสำหรับการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการ

พักผ่อนหย่อนใจจำนวน 9 คนแต่ในการศึกษาทั้งหมดของงานวิจัยคือการศึกษาภาพรวมในระดับประเทศ แต่สำหรับการสอบถามสัมภาษณ์เรื่องคุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยเฉพาะของกลุ่มผู้เล่นเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจหรือนันทนาการนั้นผู้วิจัยเก็บข้อมูลเฉพาะจากพื้นที่ศึกษาเป็นหลัก

นิยามศัพท์

ศิลปะหมากรุกไทย หมายถึง การเล่นหมากกระดาน ที่ใช้รูปแบบการเล่น วัสดุอุปกรณ์ และกฎ กติกาแบบหมากรุกไทย

พัฒนาการ หมายถึง พัฒนาการในเรื่องของรูปแบบ วิธีการ และ ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยน หรือ การปรับปรุง การเล่นหมากรุกในประเทศไทย

คุณประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากศิลปะหมากรุกไทย เช่น ประโยชน์ในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ สติปัญญา เป็นต้น

คุณลักษณะไทย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความเป็นไทยที่ปรากฏในการเล่นหมากรุกไทย ในด้านคุณสมบัติประจำตน และการดำเนินชีวิต

คุณค่า หมายถึง คุณความดีของการเล่นหมากรุกไทย ในเรื่องคุณค่าในการเล่นต่อบุคคล (ผู้เล่น) และคุณค่าในสังคม

ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย หมายถึง บุคคลผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาวงการหมากรุกไทยโดยมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการแข่งขัน หรือยกระดับการพัฒนาวงการหมากรุกไทย ตลอดจนรวมถึงการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ หมายถึง ผู้ที่เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าที่มีชื่อเสียงได้รับยอมรับจากผู้เล่นหมากรุกในประเทศไทย และมีผลงานการแข่งขันติดในระดับแชมป์ ถึงอันดับต้นๆ ในประเภทถ้วย ระดับ ก หรือ ประเภทบุคคลทั่วไปไม่จำกัดฝีมือในการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุกไทยในระดับประเทศ

ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หมายถึง ผู้ที่เล่นหมากรุกไทยโดยทั่วไปเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และมิได้เล่นเพื่อหวังแข่งขันในระดับประเทศ ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งหมายผู้เล่นหมากรุกในชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์จังหวัดนครปฐม (กรณีศึกษาจำนวน 9 คน)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาและพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย
2. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาคุณค่า และคุณลักษณะไทยของศิลปะหมากรุกไทย
3. เพื่อให้ทราบถึงประโยชน์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของศิลปะหมากรุกไทย และเป็นแนวทางในการศึกษาและส่งเสริมคุณค่าของวัฒนธรรมไทยประเภทอื่นต่อไป.

บทที่ 2
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย”ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากตำราเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

1. ทฤษฎีคุณค่า

1.1 ความหมายของคุณวิทยา หรือปรัชญาคุณค่า

1.2 ประเภทของคุณค่า

1.3 คุณวิทยากับแนวคิดทางการศึกษา

1.4 คุณวิทยา (axiology) แบ่งได้เป็น 2 สาขา คือ

1.4.1 จริยศาสตร์ (ethics)

1.4.2 สุนทรียศาสตร์ (aesthetics)

2. แนวคิดเรื่อง “วัฒนธรรม”

2.1 ความหมายของวัฒนธรรม

2.2 ประเภทของวัฒนธรรม

2.3 องค์ประกอบทางวัฒนธรรม

2.4 วัฒนธรรมและการพัฒนา

3. แนวคิดเรื่อง “คุณลักษณะไทย”

3.1. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี

3.2 วัฒนธรรมทางวัตถุ

3.3 วัฒนธรรมทางจิตใจ

3.4 วัฒนธรรมทางจารีต

3.5 วัฒนธรรมทางสุนทรียะ

4. การละเล่นพื้นบ้าน และ กีฬาพื้นเมือง ของไทย

4.1 “จากการละเล่นสู่ กีฬาพื้นบ้าน พัฒนาเป็นกีฬาพื้นเมือง”

4.2 คุณค่าของกีฬาพื้นบ้าน

5. แนวคิดเรื่อง “นันทนาการ(Recreation)”

6. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.ทฤษฎีคุณค่า

1.1 ความหมายของคุณค่า

ทฤษฎีคุณค่า หรือ คุณวิทยา เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา กล่าวถึง อุดมคติต่าง ๆ ในด้านความจริง ความดีความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ การมีความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าต่าง ๆ เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์เท่านั้น ไม่มีปรากฏในหมู่สัตว์เดรัจฉานเลย เพราะคุณค่าเป็นนามธรรม มนุษย์เท่านั้นที่จะเข้าใจและซาบซึ้งได้ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักคิด รู้จักเหตุผล จึงมีความต้องการทางด้านจิตใจมาก โดยเฉพาะกิจกรรมทางปัญญาและคุณภาพต่างๆ คุณภาพหรือคุณค่า จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นอาหารใจของคนเรา มนุษย์จึงได้พยายามสร้างคุณค่าต่าง ๆ ขึ้นมาและเป็นที่นิยมกัน นักปรัชญาได้พยายามชี้แจงถึงคุณค่าเหล่านั้น ทำให้เกิดวิชาที่ว่าด้วยคุณค่าต่าง ๆ เช่น จริยศาสตร์ เป็นวิชาว่าด้วยความดี สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วย ความงาม ตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความจริงเป็นต้น (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ 2541 : 76)

คุณค่าตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Value” อันหมายถึง “สิ่งที่พึงปรารถนา” (the desired) “สิ่งที่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้น” (the preferred) และ “สิ่งดีงาม หรือคุณความดี” (the good) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง คุณค่าจึงเป็นอุดมคติ (Ideals) ของสิ่งหรือการกระทำนั้น ๆ อันเป็นมติของคนส่วนใหญ่ เป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากแทบทุกคนปรารถนา

คุณค่า หมายถึง ลักษณะที่พึงประสงค์ คุณค่าเป็นนามธรรมอันเกิดจากการประเมินข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์สังคม ข้อเท็จจริงเป็นเพียงปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ส่วนคุณค่ามีลักษณะที่อาศัยข้อเท็จจริงว่าควรจะเป็นอย่างไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น คุณค่าเกิดจากการประเมินไม่ใช่การวัด เพราะคุณค่าเป็นนามธรรม คุณค่าเป็นสิ่งที่กำหนดเองไม่ได้ ต้องอาศัยมติของคนส่วนใหญ่ และเป็นที่ยอมรับของคนส่วนมาก (วิทย์ วิศทเวทย์ 2532: 3 – 5)

1.2 ประเภทของคุณค่า

สิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือการกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างนี้ (สุเมธ เมธาวิทยกูล 2534: 68) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เป็นคุณค่าที่นอกตัว สิ่งหรือกระทำนั้น ๆ เป็นเพียงวิถีทางหรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่ผู้กระทำปรารถนา เช่น เงิน เป็นสิ่งที่มีค่า เป็นคุณค่านอกตัว เพราะมีเงินต้องนำไปซื้อ เพื่อให้สำเร็จ สมความมุ่งหมาย

2. คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้าย คือ เป้าหมายของสิ่งหรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิถีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่นอีก เช่น นักเรียน ขยันเรียน เพราะเขาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี การขยันเรียนมีจุดหมายในตัวเอง นักปรัชญาเรียกคุณค่าประเภทนี้ว่า คุณค่าที่แท้จริง

คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจจะมีด้านเดียวหรือหลายด้าน เช่น คุณค่าของวัตถุหรือสสาร อาจแบ่งเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าของความคิด อาจแบ่งออกเป็นคุณค่าของเหตุผลและคุณค่าทางปัญญา แต่คุณค่าด้านความพฤติ มีประการเดียว คือ คุณค่าทางจริยะเท่านั้น

1.3 คุณวิทยากับแนวคิดทางการศึกษา

ปรัชญาสาขาคุณวิทยา เป็นปรัชญาที่ศึกษาถึงแนวความคิดและความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งที่ดีงามและคุณค่าทั้งหลาย ปรัชญาคุณวิทยาเป็นเรื่องของการสืบหาธรรมชาติและเกณฑ์มาตรฐานของคุณค่าหรือค่านิยม ซึ่งมีกำเนิดมาจากทฤษฎีแห่งแผนหรือทฤษฎีจินตนาการของเพลโต ในเรื่องความคิดเกี่ยวกับความดี และได้พัฒนาต่อมาโดยผลงานของ อริสโตเติล ต่อมาคุณวิทยาปรากฏอยู่ในผลงานของค้านต์ โดยเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบ คุณวิทยาสัมพันธ์กับความรู้ในเรื่องคุณค่าของศีลธรรม สุนทรีศาสตร์ และคุณค่าของศาสนา

ในศตวรรษที่ 19 คุณวิทยาได้มีบทบาทในการวิเคราะห์คุณค่าของประสบการณ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น มานุษยวิทยา สังคม วิทยา จิตวิทยา และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

ต่อมาในศตวรรษที่ 20 คุณวิทยา เริ่มมีปรากฏในผลงานของนักปรัชญาทั้งหลายเป็นภาษาอังกฤษโดยทั่วไป ปรัชญาที่ว่าด้วยคุณค่านี้มีขอบข่ายในการศึกษาคุณค่า 3 แขนง คือ คุณค่าทางด้านจริยธรรม(Ethical Value) หรือปรัชญาจริยศาสตร์คุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) และคุณค่าทางด้านสังคม - การเมือง(Socio-political Value) และเพื่อให้เป็นแนวทางไปสู่ปรัชญาการศึกษา จะบอกกล่าวเฉพาะคุณค่าทางจริยธรรมและคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์เท่านั้น หน้าที่ของการศึกษาไม่เพียงแต่จะถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องและเป็นจริงตามปรัชญาที่ตนยึดถือให้แก่ผู้เรียนเท่านั้น หากจะต้องทำหน้าที่ปลูกฝังและถ่ายทอดสิ่งที่คุณค่าสิ่งที่ดีงามและค่านิยมที่ดีงามให้แก่ผู้เรียนด้วย

(พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ 2541 : 81-82, อ้างถึงในทองปลิว ชมชื่น 2529: 97)

1.4 คุณวิทยา (axiology) แบ่งได้เป็น 2 สาขา คือ (สุจิตรา สุคนธทรัพย์ 2540 : 31,อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2525 : 227)

1.4.1 จริยศาสตร์ (ethics)

1.4.2 สุนทรียศาสตร์ (aesthetics) ในที่นี้ขอกล่าวถึงเฉพาะด้านจริยศาสตร์

1.4.1 จริยศาสตร์ (ethics)

น้อย พงษ์สนิท (2527 : 16-26) กล่าวว่า จริยศาสตร์ เป็นปรัชญาที่เกี่ยวกับชีวิตของคนเราโดยตรง เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย

> "คุณค่าทางธรรมจรรยาของมนุษย์ โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งจะเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยว่า ความประพฤติ หรือการกระทำนั้น ๆ ถูกหรือผิด และรวมถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐ (ideal) ที่มนุษย์ควรจะยึดเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งวิธีการ (means) ที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติอันประเสริฐนั้น"

ขอบข่ายของจริยศาสตร์

1. สำนึกทางจริยธรรมของมนุษย์ (moral consciousness) ครอบคลุมเรื่องความถูกต้อง (rightness) ความผิด (wrongness) มโนธรรม (conscience) พันธะทางศีลธรรม (moral obligations) สิทธิและหน้าที่ (rights and duty) มาตรฐานที่ใช้เป็นหลักในการวินิจฉัยคุณค่าของพฤติกรรม (moral standards) ความเจริญก้าวหน้าทางจริยธรรม เป็นต้น

2. จริยทฤษฎี ได้แก่ แนวความคิดอันเป็นจริยปรัญชาของนักปรัชญาต่างๆ

3. การวิเคราะห์ประเพณี กฎ ศีลธรรมของบุคคล สังคม และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่ และสิ่งที่ควรจะเป็น

ความนึกคิดทางจริยธรรม สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ

1. จริยธรรมระดับประเพณี ในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือสังคม ประเพณี ธรรมเนียม และพฤติกรรมของกลุ่ม จึงมีอิทธิพลต่อสำนึกด้านจริยธรรมของสมาชิกแต่ละคน ธรรมเนียม และพฤติกรรมทั้งหลาย จะหล่อหลอมความนึกคิดของสมาชิกแต่ละคนอย่างไม่รู้ตัว ประเพณีจึงเป็นแก่นกลางของจริยธรรม ถูก - ผิด ดี - ชั่ว ควร - ไม่ควร อยู่ที่ประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา จริยธรรมระดับประเพณีเป็นจริยธรรมเฉพาะกลุ่ม ผู้นำในทางจริยธรรม ได้แก่ คนเฒ่าคนชรา พระ หรือ หัวหน้ากลุ่ม ผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตาม

2. จริยธรรมระดับมโนธรรม จริยธรรมระดับนี้เป็น reflective morality คือ การที่บุคคลจะทำดี ละเว้นความชั่ว เกิดจากภายในจิตใจของเขาเอง ไม่ใช่เกิดจากอำนาจภายนอก เช่น ประเพณี กฎหมาย หรือคำสรรเสริญ แต่เป็นการเลือกอิสระ (free choice) ของแต่ละบุคคล เป็นความเห็นดี เห็นชอบ ส่วนตัวของตัวของเขาเอง

จริยศาสตร์กับการศึกษา

ทองปลิว ชมชื่น (ทองปลิว ชมชื่น 2529 : 97 ,อ้างถึงใน พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ 2541 : 82-83)ได้กล่าวถึงจริยศาสตร์กับการศึกษาไว้ว่า จริยศาสตร์ หรือคุณค่าทางจริยธรรม เป็นวิทยาการที่เกี่ยวกับคุณค่าทางด้านความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ มีวิทยาการอยู่หลายแขนง ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา แต่วิทยาการสาขาต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ มิได้สนใจที่จะกล่าวถึงความดี ความชั่ว ความถูกต้อง นั้นศึกษาเพียงเพื่อต้องการทราบข้อเท็จจริงในเชิงวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่จริยศาสตร์สนใจในการประเมินคุณค่าของการกระทำ หรือการแสดงออกของมนุษย์ เพื่อหาคำตอบว่าการกระทำเช่นนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด ยุติธรรม และยุติธรรมอย่างไร จริยศาสตร์มีส่วนใกล้เคียงกับศีลธรรมแต่ทำหน้าที่ไม่เหมือนกัน จริยศาสตร์นั้นจะทำหน้าที่ในการหาเหตุผลเพื่อจะวิเคราะห์ว่าดีหรือชั่วนั้นคืออะไร ดีเพราะอะไร ใช้เกณฑ์อะไรมาตัดสิน เมื่อได้คำตอบถึงที่สุดจนเป็นที่พอใจแล้วก็เก็บไว้ตรงนั้น ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของศีลธรรมนำไปปลูกฝัง หรือชักชวนให้คนประพฤติปฏิบัติตาม แต่เมื่อใดมีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้น ว่าการกระทำอย่างนั้นดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด ก็ส่งปัญหานั้นกลับไปให้จริยศาสตร์เป็นผู้ตีความใหม่

การประเมินหรือการตัดสินค่าทางจริยศาสตร์นั้น เป็นไปตามทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ อันได้แก่ ความเห็นตามฝ่ายอัตนัยและฝ่ายปรนัย ฝ่ายอัตนัยนั้นอาศัยตัวเองเป็นเครื่องวัดความดีความไม่ดีทั้งหลาย สิ่งใดที่ตนชอบใจหรือพอใจ ได้ประโยชน์หรือได้เปรียบก็จะลงความเห็นว่าสิ่งนั้นดีและถูกต้อง ทัศนะทางอัตนัยจึงเป็นเรื่องจิตใจของแต่ละคน ส่วนปรนัยนั้นมีความเห็นตรงกันข้ามคือ เห็นว่าคุณค่าทางจริยธรรมนั้นไม่ขึ้นอยู่กับตัวผู้ตัดสิน และไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด แต่จริยะเป็นค่าที่ตายตัวที่มีอยู่โดยตัวของมันเอง ไม่ว่าใครจะมอง หรือใครจะเป็นผู้ตัดสินก็จะบอกว่าสิ่งนั้นดี

สถานภาพทางศีลธรรมกับศาสนา โดยหลักการคำสอนของศาสนาทุกศาสนาเปรียบเสมือนศาลสูงสุดที่จะตัดสินปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรม ให้แก่ศาสนิกชนในศาสนานั้นๆ มนุษย์เพียงแต่ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมแห่งคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ ก็ได้ชื่อว่าเป็นการประพฤติดีและถูกต้อง ในลักษณะเช่นนี้ผู้กำหนดหลักธรรมหรือหลักศีลธรรม จึงได้แก่

พระผู้เป็นเจ้าหรือศาสดาของศาสนานั้นๆ คล้ายกับว่าองค์กรทางศาสนานั้นเป็นผู้ผูกขาดในเรื่องจริยศาสตร์ และแนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติของมนุษย์แต่ในแง่ปรัชญานั้นจะเห็นว่าหลักจริยศาสตร์หรือสถานภาพทางศีลธรรมนั้น ไม่ได้อยู่ในแวดวงของศาสนาเสมอไป แต่จะมาวิเคราะห์กันในหลักแห่งความดีสูงสุด ซึ่งหลักแห่งความดีสูงสุดนี้ แต่ละลัทธิปรัชญาก็มีความเห็นไม่ตรงกันนัก

2 .แนวคิดเรื่อง “วัฒนธรรม”

2.1 ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นจุดกำเนิดของอารยธรรม คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่ใช้กันในหลายความหมาย บางครั้งใช้บ่งชี้ถึงสังคมในยุคซึ่งยังมีความเป็นอยู่แบบโบราณ ที่มนุษย์ยังไม่รู้จึงใช้ภาษาเขียนบางครั้งก็ใช้ในความหมายที่คลุมไปถึงความเจริญด้านความคิด ปรัชญา ศิลปะ วรรณคดี ดนตรีและวิทยาศาสตร์

คำว่า “วัฒนธรรม” ในภาษาไทยนี้มีใช้เป็นหลักฐานทางราชการเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2483 และในปี พ.ศ.2485 ได้ตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นอีกฉบับหนึ่ง

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2485 ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน (ภารดี มหาขันธ์ 2532 : 1)

ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมหลายท่านได้นิยามความหมายของคำว่าวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

พระยาอนุมานราชธน (2532 : 45) ให้บทนิยามคำว่า “วัฒนธรรม” คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรมคือ วิถีแห่งชีวิตในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้เอาอย่างกันได้ อันเป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีกันมา

ในรูปของความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น อันเป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต 2532 : 9) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์ และภูมิธรรม ภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมนั้นรวมไปถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน มีค่านิยม

คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด และสติปัญญา มาจนถึงท่าทีและวิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของตน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจ ท่าทีการมอง และการปฏิบัติของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม

ศ.ดร.สาโรช บัวศรี กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง ความดี ความงาม และความจริงในชีวิตมนุษย์ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือว่าที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเองอ้างใน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,อ้างถึงในสำนักงานวัฒนธรรมประจำชาติ 2536 : 37 - 44)

โดยสรุปแล้ววัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม วิทยาการ และทุกสิ่งทุอย่างที่คิดทำขึ้นเป็นในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

2.2 ประเภทของวัฒนธรรมแบ่งออกอย่างกว้างๆได้ 2 ประเภท

ซึ่ง**พระยาอนุมานราชธน** (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,วัฒนธรรมประจำชาติ 2536 : 33 - 35) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ **1. วัฒนธรรมทางวัตถุ และ 2. วัฒนธรรมทางจิตใจ**

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อได้อยู่ดีกินดีมีความสะดวกสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่ สิ่งที่จำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่างและสิ่งอื่นๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เป็นเครื่องป้องกันตัวก็สงเคราะห์เข้าอยู่ในประเภทนี้ได้

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ ในที่นี้ข้าพเจ้าหมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษา วิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา เช่น ศาสนาและจรรยา ศิลปะและวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกทางจิตใจให้งอกงามหรือให้สบายใจ

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ ย่อมพัวพันและเหลื่อมล้ำกันอยู่เป็นอย่างที่กล่าวว่า “สุขกายสบายใจ” ซึ่งจะขาดเสียแต่อย่างใดก็ไม่สมบูรณ์ ถ้าวัฒนธรรมของชาติใดหนักไปในประเภทใดประเภทหนึ่ง ก็เกิดความไม่สมดุลกันเจริญไปในทางวัตถุเกินไป แต่ทางจิตใจไม่เจริญไปตาม ในที่สุดก็เป็นหายนะทางธรรม เจริญไปในทางจิตใจเกินไป แต่ทางวัตถุไม่เจริญตาม ก็เป็นเรื่องของฤษีชีเปลือยชนิดที่ตัดขาดจากสังคม เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้จึงต้องมีความสัมพันธ์ตามส่วนที่ควรกัน อันอยู่ในดุลยพินิจของสังคม

ชาติต่างๆ มีวัฒนธรรมแต่ละอย่างทั้งในทางวัตถุ และจิตใจปะปนระคนกัน มีทั้งที่อยู่ในระดับต่ำและสูง หนักไปทางวัตถุก็มีหนักไปทางจิตใจก็มี เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วบางชาติมีดีอย่างหนึ่งแต่มีเลวอีกอย่างหนึ่ง ต่อเมื่อรวมกันหมดนั้นเป็นส่วนเฉลี่ยจึงจะบอกได้ว่า วัฒนธรรมส่วนรวมหรือของชาติมีลักษณะเป็นอย่างไร วัฒนธรรมในยุคหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับอีกยุคหนึ่งก็อาจทราบได้ในทำนองเดียวกัน

กลุ่มชนที่รวมกันเป็นประเทศชาติย่อมประกอบด้วยชนหลายชั้น หลายเหล่าและมากถิ่นมารวมกัน ซึ่งต่างถิ่นก็มีความเป็นไปต่างๆกัน ตามเงื่อนไขแห่งภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อว่าถึงวัฒนธรรมของชาติ ก็กล่าวอย่างรวมๆได้ว่าแต่ละถิ่นมีเหมือนกันและไม่มีเหมือนกัน คนไทยทุกคนก็มีรูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทางและนิสัยใจคอเหมือนกันในส่วนรวม คือ เป็นอย่างคนไทย แต่ทุกคนเมื่อว่าในส่วนแยกเป็นรายคน รูปร่างหน้าตาและอะไรอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วของแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน คนไทยแต่ละท้องถิ่นก็ไม่เหมือนกันเปรียบเหมือนนิ้วมือ เมื่อกล่าวเป็นส่วนรวมก็เรียกว่าเป็นนิ้วมือด้วยกัน แต่เมื่อแยกกล่าวก็เป็นนิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง นิ้วก้อย ฉะนั้นเหตุนี้วัฒนธรรมของชาติจึงแบ่งแยกเป็นประเภทได้อีกอย่างหนึ่ง คือ แบ่งเป็นประเภทได้แก่ วัฒนธรรมส่วนของเอกชน ส่วนครอบครัว ส่วนของท้องถิ่นและส่วนของประเทศชาติ

โดยเหตุที่มนุษย์ในส่วนรวมถือเอาตนเป็นที่ตั้ง เป็นใจกลางของสิ่งทั้งหลาย เมื่อนึกก็นึกถึงตนก่อนแล้วจึงนึกขยายวงกว้างออกไปโดยลำดับ เป็นนึกถึงครอบครัว ท้องถิ่นและประเทศชาติของตน ไปหยุดอยู่แค่นั้นหาได้นึกก้าวหน้ารวมต่อไปไม่ว่า ประเทศชาติก็เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์โลกเท่านั้น เพราะฉะนั้นการบำรุงและส่งเสริมวัฒนธรรม จึงต้องเริ่มด้วยวัฒนธรรมในเอกชนก่อน แต่เอกชนจะมีสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงามขึ้นได้ ก็ที่มีวัฒนธรรมของครอบครัวเป็นพื้นหรือเป็นมูลฐานมาก่อน ถ้ามีพื้นดีวัฒนธรรมของเอกชนก็ดีตาม เหตุนี้วัฒนธรรมในครอบครัวจึงสำคัญยิ่ง เพราะเป็นพื้นหรือมูลฐานแห่งวัฒนธรรมของท้องถิ่น ของประเทศชาติและมนุษย์โดยลำดับ

2.3 องค์ประกอบทางวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมมี 4 ประการคือ

1. องค์วัตถุ (instrument and symbolic objects) คือวัฒนธรรมทางวัตถุ สามารถจับต้องได้ มีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โบสถ์ วิหาร โรงงาน ภาพเขียน และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อสารความหมาย หลักวิชา เป็นต้น

2. องค์การ (association of organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบ หรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ไว้ อย่าง

แน่นอน เป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว สภากาชาด สหพันธ์กรรมกร คุรุสภา สหประชาชาติ ฯลฯ โดยทั่วๆไปบุคคลจำมาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่าง และวัตถุประสงค์นั้นอาจจะไม่เป็นเรื่องใหญ่โตอะไรนักก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่ารวมกันเพื่อผดุงรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน แต่บางองค์การก็มีวัตถุประสงค์สำคัญยิ่งใหญ่

3. องค์พิธีการ (usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด การศึกษา การบวช การหมั้น การแต่งงาน การปลูกบ้าน การขึ้นบ้านใหม่ การตาย ฯลฯ ซึ่งศาสนาจะเข้ามามีอิทธิพลอยู่ไม่มากก็น้อยรวมตลอดไปถึงการแต่งกาย และการรับประทานอาหาร

4. องค์มติ (concept) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ เช่น ความเชื่อว่ากรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องการมีสามีคนเดียว ภรรยาคนเดียว (monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (monotheism) หรือพระเจ้าหลายองค์ (polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ ทัศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดผิดหรือถูก ซึ่งแล้วแต่ว่ากลุ่มชนใดจะใช้มาตรฐานใดเป็นเครื่องวัด หรือเครื่องช่วยในการตัดสินใจ

2.4 วัฒนธรรมและการพัฒนา

จากปาฐกถาของ **นายอามาดู มาห์ตาร์ เอมโบว์** (AMADOU – MATHAR M'BOW) ชาวแอฟริกัน อดีตผู้อำนวยการใหญ่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งแสดงไว้ที่เมืองบามาโก สาธารณรัฐมาลี แอฟริกา เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2530 ได้รับการเรียบเรียง โดยสมคิด โชติกวณิชย์ (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ,วัฒนธรรมประจำชาติ 2536 : 21-28) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมและการพัฒนาไว้ว่า

1. ความหมายของวัฒนธรรมและการพัฒนา

วัฒนธรรมในความหมายสากล คือ ผลผลิตขั้นสุดท้ายของสรรพสิ่ง ซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งได้สร้างสรรค์สั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน และในปัจจุบันก็ยังคงดำเนินการสร้างสรรค์อยู่อย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านวัตถุและจิตใจเป็นสิ่งหนึ่งที่หล่อหลอมความคิด ใคร่ครวญและรวมจินตนาการของชุมชนนั้น ทำให้สามารถกำหนดวิถีทางที่เขาเหล่านั้นเป็นอยู่และมองเห็นโลก ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนหัวใจของมนุษย์ ที่กำหนดให้มีชีวิตอยู่ในสังคม

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมคือ สามัญสำนึกในสภาวะอัตวิสัยของมนุษย์ในสังคม เป็นที่สั่งสมคุณลักษณะพิเศษในการสร้างสรรค์เจริญเติบโตและพัฒนาจากอดีต เลือกสรรและปรับปรุงแก้ไขจากสังคมต่างถิ่น เพื่อธำรงไว้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

การพัฒนามีความหมายตรงข้ามกับคำว่า ห่อหุ้ม หมายถึงการนำไปสู่แสงสว่าง การคลี่กระจายจากสิ่งซ้อนเร้นไปสู่ความกระจ่างแจ้ง นับเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดียิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าทุกสังคมในโลก ไม่ว่าจะอยู่ชั้นใดของประวัติศาสตร์ ต่างก็พัฒนาตนเองด้วยสาเหตุที่ว่า ความสมบูรณ์แบบอันแท้จริงนั้นยังแสวงหากันอยู่ ยังไม่บังเกิดขึ้นทั้งนี้ เพราะมนุษย์ไม่หยุดยั้งในความต้องการและความใฝ่ฝัน ทะเยอทะยาน

ในศตวรรษที่พวกเราทั้งหลายกำลังดำรงชีวิตอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเห็นได้ว่าความคิดในเรื่องการพัฒนานั้น อาจจะเชื่อมโยงกันไปกับความคิดในด้านความเจริญก้าวหน้า และการอยู่ดีกินดีของประชากรเท่านั้น แนวคิดนี้ได้ฝังรากแน่นในหมู่ประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย ซึ่งรับช่วงต่อกันมาทันที ตลอดระยะเวลา 10 ปีก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวความคิดนี้อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นตัวการสำคัญนำไปสู่สัญญาณการขัดแย้งของโลก กล่าวคือ มีสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี 2472 ผู้คนระส่ำระสายอยู่ในสภาพแร้งแค้นตกต่ำ เป็นวิกฤติการณ์ที่ที่ทำลายสันติสุขโดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ความคิดในเรื่องการพัฒนามักจำกัดอยู่ในด้านวัตถุ ด้านปริมาณที่มากน้อยกว่ากัน ตลอดจนถึงความร่ำรวยของสังคม ซึ่งนับเป็นเรื่องของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น ด้วยเหตุฉะนี้ผลสรุปก็คือ การพัฒนากับวัฒนธรรมซึ่งเคยเชื่อมโยงใยกันอยู่ ต้องแยกขาดออกจากกันโลกปัจจุบัน จึงสมควรย้อนกลับมาดูสังคมในระบบเดิมที่การพัฒนา และวัฒนธรรมเชื่อมโยงกันอย่างแน่นแฟ้นมาก่อน

2. สังคมระบบเดิมและสังคมที่พัฒนาแล้ว

ในสังคมระบบเดิม วัฒนธรรมและงานผลิตมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ยากที่จะแยกออกจากกันได้ งานผลิตกับงานสร้างสรรค์ทางศิลปะ ด้านจิตใจและสติปัญญาเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมซึ่งกันและกัน เฉกเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ของธรรมชาติ กับบทบาทของแต่ละบุคคลในสังคม

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของวิวัฒนาการของมนุษยชาติ สรรพสิ่งทั้งหลายได้รับการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและมลายหายไปจากเหตุการณ์ภายในและภายนอกสังคม คงเหลือไว้แต่รูปแบบหลังการปรับเปลี่ยนหลอมรวมเข้าด้วยกัน เป็นเอกลักษณ์แห่งสังคม

ในช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมและการผลิต เริ่มแปรรูปโดยระบบการผลิตตัดขาดออกจากระบบวัฒนธรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีบ่อนทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหลายสิ่งหลายอย่าง เป็นต้นว่า แยกโลกธรรมออกจากมิติแห่งสังคม แยกปัจเจกชนออกจากสังคม แยกธรรมชาติออกจากวัฒนธรรม แยกการทำงานออกจากการพักผ่อน จนกระทั่งถึงกับแยกชิ้นส่วนของความเป็นมนุษย์ มีการเร่งเร้าให้ทำแต่งาน

จนกลายเป็นเสมือนเครื่องจักร มีชีวิตที่สามารถนับได้เป็นหน่วย หรือเป็นปริมาณเป็นเหตุเป็นผล เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์

สังคมอุตสาหกรรมมีบทบาทและทรงพลังอย่างแท้จริงในทางด้านวัตถุครอบงำทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมนุษย์มากขึ้นเป็นลำดับ ความสำเร็จในการสร้างปรมาณูนิวเคลียร์ทำลายล้างสันติสุขของโลก ดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่สิงสถิตในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งสร้างสรรค์ทุกสิ่งแสวงหาทุกสิ่งเพื่อคำว่า “ก้าวหน้า”

อย่างไรก็ดี สังคมอุตสาหกรรมมิได้ให้ภาพพจน์ไปในทางลบไปโดยสิ้นเชิง เราต้องยอมรับว่าผลแห่งความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ ทำให้มนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ช่วยให้มนุษย์รอดพ้นจากภัยพิบัติอันโหดร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอดอยาก หิวโหย และโรคพยาธิ นอกจากนี้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เปิดโอกาสให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์มวลมนุษยชาติทั่วโลก ติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว ยังผลให้สังคมอุตสาหกรรมสามารถแผ่ขยายส่งออกซึ่งโครงสร้าง ความคิด รูปแบบการดำรงชีวิต และขบวนการผลิตไปยังภูมิภาคต่างๆของโลก ฯลฯ

ในความไม่เท่าเทียมในด้านวัตถุ ด้านวิชาการ และด้านการทหาร ทำให้บังเกิดความคิดขึ้นว่าตนเองนั้นอยู่เหนือผู้อื่นได้ด้วย ซึ่งนำไปสู่การลำดับชั้นของวัฒนธรรม มีมาตรการวัดความเจริญศิวิไลซ์ขึ้น และเกิดมีรูปแบบที่จะเอาอย่างกัน ฉะนั้นรูปแบบของความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุซึ่งแสดงให้เห็นชัดจากสังคมอุตสาหกรรม จึงทำให้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ทุกประเทศต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ให้อยู่ในรูปแบบของสังคมอุตสาหกรรม จึงจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว

3. มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา

หน่วยงานระหว่างประเทศหลายแห่ง พยายามหาหนทางไปสู่ความหวังใหม่ของมนุษย์ เห็นได้จากโครงการปฏิบัติการเพื่อสร้างเศรษฐกิจระบบใหม่ระหว่างประเทศรับรองในปี 2517 ในการประชุมสมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ เพื่อส่งเสริมการเจรจาระหว่างฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ และต่อมาได้มีการขยายความเกี่ยวกับยุทธวิธีในการพัฒนา รับรองในการประชุมสมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ ปี 2523 ในวาระของทศวรรษที่สามในการพัฒนา โดยเน้นการสร้างโลกให้เป็นระบบ อันจะยังผลให้ประเทศต่างๆได้รับผิดชอบในการพัฒนาตนเอง

ขณะนี้ยูเนสโกกำลังระดมความคิดเพื่อมิติใหม่ในการพัฒนา พิจารณาความหวังของทุกประเทศและปัจเจกชนทุกคน เป็นการลดความตึงเครียดระหว่างประเทศ ระหว่างกลุ่มชน

มิติใหม่ในการพัฒนานี้ มาแทนที่ระบบเดียวที่ใช้กันอยู่ในสังคมประเทศพัฒนาทางอุตสาหกรรม เป็นมิติที่กว้างไกลมุ่งพัฒนาไปตามสภาพการณ์ ความหวัง ความต้องการ ตลอดจนเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล แต่ละท้องถิ่น ให้การพัฒนาเป็นตัวประสาน เชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โครงการพัฒนาหลายโครงการต้องเลิกล้มและไม่สำเร็จ เป็นเพราะขาดการสอดคล้องประสานกับธรรมชาติอันแท้จริง ภาวะแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นอยู่หรือ การค้นพบของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ปราศจากการคำนึงถึงวัฒนธรรมที่มีอยู่นั้น ย่อมจะเป็นเรื่องอันตรายอย่างยิ่งเมื่อนำมาใช้ ในสังคม เราต้องยอมรับความจริงว่าการพัฒนาโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ได้ค้นพบนั้น มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อธรรมชาติ และวัฒนธรรมแวดล้อมในสังคมนั้นๆ เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า สังคมทุกสังคมต้องพัฒนาโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เกิดผลอันสูงสุด แต่พร้อมกันนั้นเราก็ยังไม่สามารถทำให้กระจ่างได้ว่า เมื่อถึงจุดหนึ่งๆแล้วเราจะบังคับผลที่เกิดขึ้นได้หรือไม่เราจะปรับวิถีทางใหม่ๆกับของดั้งเดิมให้เข้ากันได้อย่างไรซึ่งทุกอย่างหากสัมพันธ์กันได้ จึงจะเป็นความพยายามที่นำไปสู่ความสำเร็จอย่างแท้จริง

การนำเทคนิคใหม่ๆ สู่ท้องที่ใดนั้นจำเป็นเหลือเกินที่จะต้องคำนึงถึงสภาวะของสังคมและจิตใจของคน ณ ที่นั้นการเปลี่ยนแปลงใดๆที่จัดให้มีขึ้นต้องหาแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมผลักดันวิธีการใหม่ๆเข้าไปจากการสำรวจโครงการนำร่องหลายต่อหลายโครงการที่ประสบความสำเร็จเราจะพบว่ามีข้อมูลทางวัฒนธรรมอยู่เบื้องหลังของการวางแผนโครงการพัฒนานั้นๆตั้งแต่แรกเริ่ม

3.แนวคิดเรื่อง “คุณลักษณะไทย”

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องแนวคิด “คุณลักษณะไทย” จากการศึกษางาน วิทยานิพนธ์ดีเด่นในระดับปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต ของ สุจิตรา สุคนธทรัพย์ เรื่อง “การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย : กระบี่กระบอง”

ซึ่ง อ.สุจิตรา สุคนธทรัพย์ (2540 : 37-38) ได้กล่าวถึง เรื่องการศึกษาเกี่ยวกับ “คุณลักษณะไทย” ว่าได้มีผู้พยายามให้คำอธิบายความหมายในแง่มุมต่างๆตามความเข้าใจ โดยอาจจะใช้คำต่างๆที่อธิบายลักษณะของความเป็นไทย อาทิ คำว่า วัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ ของไทย เอกลักษณ์ของชาติ คุณสมบัติของคนไทย ในแง่ที่ดีงาม และเป็นประโยชน์

ถ้าจะกล่าวตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2535 จะแปลว่า “ลักษณะที่เป็นคุณ” ดังนั้นผู้วิจัยจึงอธิบายความหมายของ คำว่า “คุณลักษณะไทย” จากความหมายที่ผู้รู้

ท่านได้อธิบายเกี่ยวกับคุณงามความดีของความเป็นไทยในมุมมอง และให้คำนิยามที่แตกต่างกัน ทั้งในแง่ของคุณสมบัติประจำตน การดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย ดังนี้

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ความเห็นว่า การที่ประเทศไทยซึ่งมีประวัติศาสตร์อันยาวนานชาติหนึ่งในโลก สามารถดำรงความเป็นอิสระปกครองประเทศเป็นปึกแผ่นมากว่า 700 ปี จนบัดนี้นั้น ก็เนื่องมาจากชาวไทยมีเอกลักษณ์สำคัญ ซึ่งสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงให้ชื่อว่า "คุณธรรม 3 ประการของชนชาติไทย"
(คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติ 2536 : 11, อ้างถึงใน สุจิตรา สุคนธทรัพย์ 2540:37-38) คือ

1. ความรักอิสระเสรี 2. ความปราศจากวิหิงสา หรือ ความเบียดเบียนผู้อื่น และ 3. ความฉลาดในการประสานประโยชน์

ฯพณฯ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ รัฐบุรุษ และอดีตนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวในพิธีเปิดสัมมนาเรื่อง "เอกลักษณ์ของชาติกับการพัฒนาชาติไทย" ในปี พ.ศ.2526 จัดโดย คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ (คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติ 2536 : 11, อ้างถึงใน สุจิตรา สุคนธทรัพย์ 2540 : 37-38) ว่า

"เอกลักษณ์ที่ดีของชาตินั้น จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ เป็นส่วนสำคัญที่สุด ที่ผูกมัดจิตใจของคนไทยด้วยกันให้มีความคิด ความเชื่อแบบไทย ความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตแบบไทย มีความสำนึกและภูมิใจที่เป็นคนไทย"

ศ.ดร.สาโรช บัวศรี ได้อธิบายเรื่องของวัฒนธรรม ในหนังสือ "วัฒนธรรมประจำชาติ" อ้างใน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,อ้างถึงใน สำนักงานวัฒนธรรมประจำชาติ2536: 37- 44)

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มั่งคั่งด้วยมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งสืบทอดกันมาช้านาน มีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยที่เด่นชัด ที่ว่าปรากฏในรูปแบบต่างๆนั้น หมายถึงที่ปรากฏในรูปแบบของศิลปกรรม มนุษย์ศาสตร์ การช่างฝีมือ การกีฬาและนันทนาการ และคหกรรมศาสตร์ รวม 5 ประการ แต่ถ้าจะตีความหมายให้กว้างขวางออกไปกว่านี้อีก เช่น รวมเอาที่ปรากฏอยู่ในวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเข้ามาไว้ด้วยก็คงจะทำได้ เพราะทั้งสองอย่างนี้ มีความสำคัญอย่างมากในชีวิตมนุษย์สมัยปัจจุบัน

วัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย เป็นรากฐานของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และของการสร้างสรรค์ความมั่นคงของชาติ วัฒนธรรมแสดงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภูมิใจร่วมกันของคนไทย เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมให้กว้างขวาง เช่น ในด้านบูรณะฟื้นฟูด้านอนุรักษ์ ด้านเผยแพร่ และด้านวิจัยสร้างสรรค์และพัฒนา เราอาจเขียนรายละเอียดของวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมอาจแบ่งออกได้ 5 สาขา เพื่อความเข้าใจง่าย คือ

1. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี

2. วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์

3. วัฒนธรรมทางจิตใจ เช่น ศาสนา ศีลธรรมและคติธรรม

4. วัฒนธรรมทางจารีต หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณี และการปฏิบัติต่างๆในสังคม

5. วัฒนธรรมทางสุนทรียะ ได้แก่ ความงดงาม ความไพเราะ หมายถึงศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ดุริยางคศิลป์ และสถาปัตยกรรม เป็นต้นในที่นี้ขอกล่าวถึง 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

3.1. วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางจิตใจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคิดความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเป็นมนุษย์ อันจำแนกเราให้แตกต่างไปจากสัตว์อื่นๆ เนื่องจากเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ จึงได้แยกกล่าวไว้ในบทหนึ่งต่างหากว่าด้วยศาสนาและจริยธรรม

3.2. วัฒนธรรมทางจารีต หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องผูกพันคนให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทั้งที่เป็นกลุ่มใหญ่ เช่น ระดับชาติ และที่เป็นกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่สำคัญๆ ได้แก่

พระราชประเพณี คือประเพณีที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมงคล พระราชพิธีพิรุณศาสตร์ และพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น รัฐพิธี เป็นพิธีที่ทางภาครัฐเป็นผู้จัดขึ้น เช่น งานฉลองรัฐธรรมนูญและงานวันชาติ เป็นต้น

จารีตประเพณี คือประเพณีส่วนที่เกี่ยวกับศีลธรรมและจิตใจ เช่น การตอบแทนบุญคุณบิดามารดาและบุพการี โดยการเลี้ยงดูเมื่อท่านแก่เฒ่า การเคารพเชื่อฟังครูบาอาจารย์ หรือการนับถือบรรพบุรุษ เป็นต้น

ขนบประเพณี คือประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป บางอย่างก็เป็นระเบียบบังคับให้คนในสังคมนั้นๆ ยึดถือปฏิบัติตาม ซึ่งมีทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรง เช่น กฎหมาย กฎระเบียบและข้อบังคับต่างๆที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม และส่วนที่ไม่มีความแน่นอนว่าจะต้องปฏิบัติตามเสมอไป เช่น ประเพณีการโกนจุก โกนผมไฟ หรือการทำบุญวันเกิด เป็นต้น

ธรรมเนียมประเพณี คือประเพณีที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ ระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ เช่น การทักทายด้วยการกราบไหว้ ลักษณะการกิน การอยู่ กิริยามารยาท และการแต่งกาย เป็นต้น

ขนบธรรมเนียมประเพณีก็เหมือนเรื่องอื่นใดที่มีวิวัฒนาการ ปัจจัยหลายอย่างที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง อาทิ วัฒนธรรมตะวันตก สภาพเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี เป็นสภาวะแวดล้อม เป็นต้น อย่างไรก็ดีส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น จะได้รับการทดสอบด้วยเวลา หมายถึง ประชาชนส่วนใหญ่และกลุ่มสังคมจะเป็นผู้ตัดสินในที่สุด แต่เราต้องไม่ลืมว่า การเป็นคนไทยด้วยกันนั้น ยังต้องมีส่วนที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกันอยู่เสมอ

3.3. วัฒนธรรมทางสุนทรียะ

วัฒนธรรมด้านนี้เป็นศิลปะการแสดง

ศิลปะการแสดง เป็นงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพ ที่ต้องแสดงออกหรือบรรเลง จึงหมายรวมนาฏศิลป์ การละคร และการดนตรี ซึ่งมีวิวัฒนาการจากอดีตเหมือนเรื่องอื่นๆ

1.นาฏศิลป์ แต่เดิมเป็นการระบำ รำฟ้อน ภายหลังมีการแสดงเป็นเรื่องราว จึงรวมการละครและโขนด้วย

การรำ ระบำ หรือฟ้อน เป็นการแสดงออกด้วยท่าทางที่ประณีตงดงาม โดยมีดนตรีประกอบ อาจเป็นการรำเดี่ยว รำคู่ หรือระบำเป็นชุดก็ได้ หรือจะจัดให้มีการแสดงดังกล่าวโดยเป็นส่วนหนึ่ง หรือไม่เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงละครหรือโขนก็ได้

ละครก็มีหลายลักษณะ ตั้งแต่**ละครมโนราห์** หรือบางทีเรียกสั้นๆว่า **โนราห์** ซึ่งเล่นกันแพร่หลายในภาคใต้ของประเทศไทย จนถึง**ละครนอก** ซึ่งขยายจำนวนผู้แสดงและวิธีการแสดงให้รวดเร็วยิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีบทตลกขบขันโดยใช้ถ้อยคำเจรจาตามภาษาที่ใช้กันอยู่ทั่วไป นอกจากนี้มี **ละครใน** หรือ **ละครนางใน** ที่มีผู้แสดงเป็นหญิงล้วน โดยดัดแปลงวิธีการแสดงให้ผู้ที่เคยระบำรำฟ้อนนั้นได้เล่นละครเป็นเรื่องด้วย เรื่องที่นิยมเล่นคือ รามเกียรติ์ อิเหนา และอุณรุท

ในสมัยรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้พัฒนาละครรูปแบบใหม่อีกหลายรูปแบบ อาทิ **ละครดึกดำบรรพ์** ซึ่งแสดงคล้ายคลึงกับละครร้องของตะวันตกที่เรียกว่า (Opera) โอ-เป-ร่า หมายความว่า ละครร้องเองแสดงท่าทางเองและมีฉากตามเนื้อเรื่อง เป็นต้น

โขน เป็นละครที่ผู้แสดงสวมหน้ากากและเครื่องแต่งกาย ที่เฉพาะตามฐานะของตัวละคร มีดนตรี บทพากย์และบทเจรจาด้วย ประเภทการแสดงโขน เช่น โขนกลางแปลงคือการเล่นโขนบนพื้นดิน หรือกลางสนาม โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว คือการแสดงในโรงที่ไม่มีพื้นกระดานยกขึ้นสูง แต่มีราวพาดตามส่วนยาวของโรง ไม่มีเตียงสำหรับตัวละครนั่งแต่นั่งประจำที่บนราว เมื่อแสดงเสร็จแล้ว โขนโรงใน เป็นโขนที่นำไปแต่งบทละครสำหรับเล่นละครใน โขนหลังจอคือการแสดงหน้าจอ ซึ่งแต่เดิมขึงไว้สำหรับเล่นหนังใหญ่ และโขนฉากคือการแสดงที่มีฉากประกอบการแสดง เป็นต้น

2. ดนตรี

ดนตรีไทยมีเครื่องดีด สี ตี และเป่า เครื่องดีด เช่น จะเข้ กระจับ ปี่ พิณและซึง เป็นต้น ส่วนเครื่องสีก็มีสายและคันชัก เช่น ซอต่างๆและสะล้อ เครื่องตี เช่น ระนาดชนิดต่างๆ ฆ้องวง ฉิ่ง ฉาบและตะโพน เป็นต้น สำหรับเครื่องเป่ามี ขลุ่ย ปี่ แตร เป็นต้น

วงดนตรีไทยมีหลายประเภท เช่น **วงเครื่องสาย** ซึ่งมีทั้งเครื่องสายวงเล็ก เครื่องสายเครื่องคู่ เครื่องสายประสมและเครื่องสายปี่ชวา **วงมโหรี** ซึ่งมีมโหรีเครื่องเล็ก มโหรีเครื่องคู่ มโหรีเครื่องใหญ่ และ**วงปี่พาทย์** ซึ่งมีปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ วงปี่พาทย์ไม้แข็ง วงปี่พาทย์ไม้นวม วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ วงปี่พาทย์มอญ และวงปี่พาทย์นางหงษ์ เป็นต้น

นอกเหนือไปจากนี้ ก็มีวงขับไม้ และวงเครื่องประโคม ซึ่งใช้ในพระราชพิธีต่างๆ

3. เพลงกับดนตรีพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้านและการละเล่น

ประเทศไทยประกอบด้วยกลุ่มคนต่างๆที่เป็นกลุ่มคนใหญ่ๆ กระจายไปตามภาคภูมิศาสตร์ต่างๆ จะเห็นได้ว่าเรามีเพลงพื้นบ้านของภาคต่างๆ เช่น เพลงเรือ เพลงเต้นรำกำเคียว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว เพลงฉ่อย ลำตัด เพลงโคราช เพลงบอก ฯลฯ การแสดงเป็นเรื่อง เช่น หมอรำเรื่อง ลิเก หนังใหญ่ก็เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการละเล่นอื่นๆที่น่าสนใจเป็นอันมาก เช่น การจับหลัก มอญซ่อนผ้า ชักคะเย่อ ขี่ม้าชิงเมือง รีรีข้าวสาร แม่งู ตี่จับ ตั้งเต ฯลฯ

กล่าวโดยสรุปว่า **คุณลักษณะไทย** ในงานวิจัยนี้จึงหมายถึง คุณงามความดีของความเป็นไทยในมุมมองต่างๆ และ วัฒนธรรมในแง่การดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย ด้านต่างๆ เช่น วัฒนธรรมทางภาษา วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางจิตใจ เช่น ศาสนา ศีลธรรมและคติธรรม วัฒนธรรมทางจารีต หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณี และการปฏิบัติต่างๆในสังคม และ วัฒนธรรมทางสุนทรียะ ได้แก่ ความงดงาม ความไพเราะ หมายถึงศิลปะสาขาต่างๆ เช่น หัตถศิลป์ และ ศิลปะการแสดง เป็นต้น

4.การละเล่นพื้นบ้าน และ กีฬาพื้นเมือง ของไทย

กระทรวงศึกษาธิการ,กรมวิชาการ (2546 : 1 - 4) ได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวไว้ว่า การเล่นเป็นพฤติกรรมอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ว่าจะเติบโตในวัฒนธรรมใดบุคคลแต่ละคนย่อมรู้จักการเล่นทั้งสิ้น การเล่นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา มนุษย์แต่ละชาติแต่ละเผ่าพันธุ์จะมีการเล่นที่เป็นแบบฉบับเฉพาะของตนเอง ซึ่งแบบฉบับนี้มาจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สภาพดินฟ้าอากาศ วิถีทางการทำมาหากิน ความเชื่อทางศาสนาหรือความเชื่อในสิ่งเร้นลับของกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม เช่น การเล่นรอบกองไฟของชาวอินเดียแดง การแข่งขันกีฬาเพื่อบูชาเทพเจ้าของชาวกรีก ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการเล่นต่าง ๆ หรือกีฬาพื้นบ้านจะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ของบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดการเล่นและกีฬาเหล่านี้เกิดขึ้น บนพื้นฐานของสิ่งเดียวกันคือ “เพื่อความสุขทางจิตใจและร่างกาย” และถ้าจะกล่าวโดยอ้างอิงทฤษฎีทางวิชาการ ถึงความจำเป็นของการเล่นที่มีต่อมนุษย์นั้นสามารถอธิบายได้ 3 ทฤษฎี ประกอบด้วย

1. ทฤษฎีพลังงานเหลือ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเด็กมีพลังงานเหลือใช้ การเล่นมีความจำเป็นที่ใช้เป็นกิจกรรมสำหรับการระบายพลังงานส่วนเกินออกจากร่างกาย ซึ่งจะมีผลต่อพัฒนาการทางร่างกายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และขณะเดียวกันก็จะได้รับความสนุกสนานเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ

2. ทฤษฎีสันทนาการ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าร่างกายต้องการออกกำลังกายโดยการเล่น เพื่อเป็นการพักผ่อน คลายความตรึงเครียด ทำให้ได้รับความสนุกสนานและความพึงพอใจ หลังจากเสร็จสิ้นภารกิจในชีวิตประจำวัน

3. ทฤษฎีการสืบทอดมรดก ทฤษฎีนี้เชื่อว่าพฤติกรรมการเล่นเป็นมรดกของมนุษยชาติจะต้องได้รับการสืบทอดสำหรับคนรุ่นหลัง และถือว่าการเล่นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ,อ้างถึงในกรมวิชาการ 2546 : 1 - 4)

4.1 จาก การละเล่น กีฬาพื้นบ้าน สู่ กีฬาพื้นเมือง

ชัชชัย โกมารทัต (2549 : 20-21) คำที่เกี่ยวข้องและสำคัญมากที่จะต้องทำความเข้าใจต่อไปก็คือคำว่า “พื้นเมือง” และ “พื้นเมืองไทย” คำว่า “พื้นเมือง” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง เฉพาะเมือง เฉพาะท้องที่ คำว่า “พื้นเมืองไทย” จึงหมายถึง เฉพาะเมืองไทย หรือเฉพาะท้องถิ่นไทยนั่นเอง คำว่า “พื้นเมืองไทย” นอกจากจะมีความหมายดังกล่าว

มาแล้ว ความหมายที่ลึกซึ้งกว่านั้นจะกินความถึงความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นดังกล่าวสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีรากเหง้าสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้คำว่า พื้นเมืองไทย เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคำว่า นานาชาติหรือสากล แล้วจะมีความหมายที่แสดงถึงกิจกรรมการดำรงชีพ วิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อน มีความผูกพันกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น มีลักษณะพออยู่พอกิน มุ่งประโยชน์ภายในเป็นสำคัญ คือ ความพอเพียงในการดำรงชีพของครอบครัว ส่วนประโยชน์ภายนอกก็มักจะเป็นเรื่องของความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและความมีชื่อเสียงมากกว่ารายได้หรือค่าตอบแทน

เมื่อนำคำว่า “กีฬา” กับคำว่า “พื้นเมืองไทย” มารวมกันเป็น “กีฬาพื้นเมืองไทย” จึงหมายถึง “กิจกรรมการเล่นและเกมที่ใช้ทักษะทางกายที่กระตือรือร้น ใช้ความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกายตามแบบวัฒนธรรมไทย เป็นกิจกรรมการแข่งขันที่มีแบบแผนอย่างไทย มีวิธีการเล่นที่เป็นระเบียบอย่างไทย มีกฎ กติกาอย่างไทย มีผลประโยชน์จากการเล่น ทั้งประโยชน์ภายในและภายนอก ตามรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตดั้งเดิมแบบไทยนั่นเอง” หากจะกล่าวให้สั้นเข้าก็อาจจะกล่าวได้ว่า “กีฬาพื้นเมืองไทย คือ กีฬาดั้งเดิมของไทยที่เล่นกันเฉพาะท้องถิ่น มีลักษณะรูปแบบ และวิธีการเล่นที่เรียบง่ายตามแบวิถีไทย เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนไทยในแต่ละท้องถิ่นเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าของไทย”

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติของกีฬาสากลต่าง ๆ พบว่า กีฬาสากลทั้งหลายล้วนมีวิวัฒนาการหรือพัฒนาการมาจากกีฬาพื้นเมืองทั้งสิ้น ดังตัวอย่างเช่น กีฬาฟุตบอลที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบัน ก็มีวิวัฒนาการมาจากการเล่นเตะกระเพาะหมูเป่าลม และต้องใช้เวลาในการพัฒนานานกว่า 600 ปี จึงกลายมาเป็นกีฬาฟุตบอลในปัจจุบัน กีฬากอล์ฟที่เป็นกีฬายอดนิยมอีกชนิดหนึ่งก็มีวิวัฒนาการมากจากการเล่นตีลูกหินในสมัยโบราณ กีฬาวอลเลย์บอล กีฬายอดนิยมอีกชนิดก็มีวิวัฒนาการมาจากกีฬาพื้นเมืองที่เรียกว่า มินโตเนต (Mintonette) คือ กีฬาพื้นเมืองที่เล่นลูกบอลด้วยแขนข้ามตาข่าย และกีฬาเทเบิลเทนนิสในปัจจุบัน ก็วิวัฒนาการมาจากกีฬาพื้นเมืองที่เรียกว่า กอลสิมา (Gossima) คือ การตีก้อนลูกด้ายด้วยกระดานแข็งบนโต๊ะ เป็นต้น ในประเทศไทยก็มีตัวอย่างให้เห็น เช่น กีฬามวยไทย ซึ่งปัจจุบันพัฒนาเป็นกีฬาสากลไปแล้ว ก็มีวิวัฒนาการมาจากการเล่นต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยที่เรียกว่า “พันลำ” และต้องใช้เวลายาวนานเป็นพันปีกว่าจะพัฒนามาเป็นกีฬามวยไทยในปัจจุบันได้ กีฬาเซปักตะกร้อ ซึ่งเป็นกีฬายอดนิยมในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีวิวัฒนาการมาจากกีฬาพื้นเมืองไทยที่เรียกว่า “ตะกร้อข้ามตาข่าย” กับกีฬาพื้นเมืองของประเทศมาเลเซียที่เรียกว่า “เซปักรากา” มาผสมผสานกัน และพัฒนามาเป็นกีฬา

เซปักตะกร้อ เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า กีฬาสากล คือ พัฒนาการของกีฬาพื้นเมือง และกีฬาพื้นเมือง คือ พัฒนาการของเกมนั่นเอง

เราสามารถเขียนแผนภูมิแสดงเส้นทางวิวัฒนาการของกีฬาพื้นเมืองเพื่อความเข้าใจที่ง่ายยิ่งขึ้นได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงเส้นทางวิวัฒนาการของกีฬาพื้นเมือง
ที่มา : ชัชชัย โกมารทัต,กีฬาพื้นเมืองไทยภาคกลาง (กรุงเทพ ฯ : สถาพรบุ๊คส์, 2549), 22.

จากแผนภูมิแสดงเส้นทางวิวัฒนาการของกีฬาพื้นเมืองข้างต้นอธิบาย ได้ว่า กีฬาพื้นเมืองจะมีวิวัฒนาการที่สูงกว่าเกม แต่ยังไม่พัฒนาไปถึงกีฬาสากล

ที่ต้องอธิบายและกล่าวถึงความหมายของกีฬาพื้นเมืองไทย ตลอดจนความหมายของเกมและการเล่น เป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจมาก่อนนั้นก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า ในหนังสือเล่มนี้มุ่งเน้นนำเสนอเฉพาะเรื่องที่จัดเข้าในขอบข่ายของกีฬาพื้นเมืองไทย ไม่ใช่เกมพื้นเมืองไทย และไม่ใช่การเล่นพื้นเมืองไทย เพราะหากไม่จำกัดความให้ชัดเจน ก็จะเกิดความสับสนขึ้นได้ เพราะกีฬาพื้นเมืองไทยกับเกมพื้นเมืองไทย มีความหมายแตกต่างกันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หากจะจัดเรียงพัฒนาการของกีฬาพื้นเมืองไทยในเส้นทางของความเป็นไทย อาจจัดได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 พัฒนาการของกีฬาพื้นเมืองไทย ชัชชัย โกมารทัต,กีฬาพื้นเมืองไทยภาคกลาง (กรุงเทพ ฯ : สถาพรบุ๊คส์ ,2549) ,23.

ปัจจุบันการกีฬานับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทย ดัง

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (องค์การส่งเสริมกีฬาแห่งประเทศไทย ,อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 23) ทรงกล่าวถึงความสำคัญของการกีฬาว่า “การกีฬาเป็นของจำเป็นแก่ทุกคน เพราะกีฬาย่อมช่วยเสริมสร้างสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจได้อย่างดียิ่ง”

กอง วิสุทธารมณ์ (อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 23) กล่าวว่า “การกีฬาหรือการออกกำลังกายมีความสำคัญต่อชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์เป็นอย่างมาก โดยเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนชาวไทย มุ่งสร้างเสริมสุขภาพของพลเมืองให้มีบุคลิกภาพ มีสุขภาพและอนามัยสมบูรณ์สามารถดำรงชีวิต ทำประโยชน์และอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก” การกีฬานอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติด้วย

ดังคำกล่าวของ **สมจิตร สิงหเสนี** (คณะกรรมการจัดการแข่งขันกีฬาเขต ครั้งที่ 13 อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 23) ที่ว่า “การกีฬาเป็นการสร้างเสริมและพัฒนาจิตใจให้บุคคลเป็นผู้มีคุณค่า มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย เสริมสร้างคุณภาพและพลานามัย ให้สมบูรณ์และสร้างสามัคคีธรรมให้แก่หมู่คณะ ถ้าทุกคนในชาติมีความพร้อมดังกล่าวครบถ้วน ชาตินั้นจะเข้มแข็ง เจริญรุ่งเรือง และดำรงเอกราชอยู่ได้อย่างสมบูรณ์” ความสำคัญของการกีฬา มิได้มีอยู่เพียงแค่คุณค่าทางด้านร่างกายและจิตใจ หรือคุณค่าส่วนบุคคลและประเทศชาติเท่านั้น การกีฬายังมีความสำคัญในฐานะเป็นวัฒนธรรมของชาติอย่างหนึ่งด้วย

ดังคำกล่าวของ **หลวงยุทธศาสตร์โกศล** (สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 24) ที่ว่า “กีฬาเป็นศิลปะประจำชาติส่วนหนึ่ง เป็นสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมและอารยธรรมประจำชาติโดยแท้” กีฬาที่จะสามารถแสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมและอารยธรรมประจำชาติได้ดีนั้น จะต้องเป็นกีฬาประจำชาติของชาตินั้น ๆ กีฬาประจำชาติ ก็คือกีฬาประเพณีหรือกีฬาพื้นเมืองของชาตินั้น ๆ นั่นเอง

ดังคำกล่าวของ **ศิลป์ พีระศรี** (สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 24) ที่ว่า “ชาติทั้งหลายในสมัยโบราณต่างก็มีกีฬาในชาติของตนเป็นพิเศษโดยเฉพาะซึ่งต่อมากีฬานั้น ๆ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในชาติ ฉะนั้นเองกีฬาประเพณีซึ่งยังคงเล่นสืบต่อกันมานานแต่สมัยโบราณดังได้กล่าวมาแล้ว จึงนับได้ว่ากีฬาพื้นเมืองไทยเป็นศิลปวัฒนธรรมและอารยธรรมของไทยอย่างหนึ่ง

ดังที่ **สวัสดิ์ เลขยานนท์** (อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 24)ได้กล่าวไว้ว่า “การเล่นกีฬาพื้นเมืองของเรา ไม่เพียงแต่เพื่อความสนุกสนานและเพิ่มพูนพละกำลัง หากแต่ได้เสริมสร้างวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย” กีฬาพื้นเมืองไทยเรานั้นมีอยู่มากมายหลายชนิด ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่แปลก น่าดู น่าสนใจ และน่าจะนำออกเผยแพร่แก่ชาวโลก อันจะนำมาซึ่งชื่อเสียงเกียรติคุณแก่ประเทศไทย จงสมควรอย่างยิ่งที่จะได้มีการบำรุงรักษากีฬาพื้นเมืองไทยของเราให้เจริญก้าวหน้าและใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

การกีฬาและวิชาพลศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น เพราะการกีฬานับว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญ ส่วนหนึ่งของวิชาพลศึกษาซึ่งวิชาพลศึกษานั้น เป็นการศึกษาแขนง

หนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคลบรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษาได้เช่นเดียวกับการศึกษาแขนงอื่น ๆ แต่มีลักษณะแตกต่างจากวิชาอื่นที่วิธีการ โดยวิชาพลศึกษาใช้กิจกรรมทางกาย เช่น การกีฬาและอื่น ๆ ที่ได้เลือกสรรแล้ว เป็นสื่อในการเรียนการสอน

ดังที่ **บุควอลเตอร์ (**Bookwalter 1969 : 13, อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 25) กล่าวได้ว่า "พลศึกษาเป็นการพัฒนาการที่ได้ผลที่สุดทางด้านบูรณาการ และการปรับตัวทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยจัดให้มีการสอนและการเข้าร่วมในกิจกรรมประเภทกีฬา..." การเรียนการสอนวิชาพลศึกษาในปัจจุบัน จึงใช้กิจกรรมกีฬาเป็นหลักในการเรียนการสอน

ดังเช่นที่ **ซีตัน** (Seaton 1965 : 5,อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 25) กล่าวว่า "การสอนพลศึกษาในปัจจุบันมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะทางกีฬาต่าง ๆ และสามารถเข้าร่วมเล่นกีฬากับผู้อื่น ๆ ได้" ด้วยเหตุที่วิชาพลศึกษา มีลักษณะเกี่ยวข้องกับการกีฬาเป็นสำคัญนี้เอง ปัจจุบันนี้หลักสูตรวิชาพลศึกษาในประเทศไทยทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา จึงได้นำการกีฬาชนิดต่าง ๆ มาเป็นส่วนสำคัญของการเรียนการสอน ซึ่งการกีฬาที่นำมาใช้เป็นการเรียนการสอนในวิชาพลศึกษาส่วนมากแล้ว เป็นกีฬาสากลของต่างประเทศแทบทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าจะมีกีฬาพื้นเมืองไทยก็เป็นส่วนน้อยมาก ทั้ง ๆ ที่กีฬาพื้นเมืองไทยนั้นเป็นกีฬาของชาติ และมีอยู่มากมายหลายชนิด สามารถที่จะเลือกสรรมาใส่ในหลักสูตรการเรียนการสอนได้มากมาย นอกจากนั้นยังเป็นการเล่นที่ทรงคุณค่า ในแง่ของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและอารยธรรมประจำชาติไทยอีกด้วย แต่กลับไม่ได้รับความสนใจในการจัดการเรียนการสอนประจำชาติไทยอีกด้วย นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าความนิยมทางการกีฬาของเยาวชน และประชาชนชาวไทยก็หันไปนิยมกีฬาสากลของต่างประเทศเสียเป็นส่วนมาก ไม่ค่อยนิยมเล่นกีฬาพื้นเมืองไทยเท่าที่ควร

สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งที่กีฬาพื้นเมืองไทยไม่ได้รับความสนใจจากนักการศึกษา (ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 26-27) ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพลศึกษา ตลอดจนไม่ได้รับความนิยมในการเล่นจากเยาวชนและประชาชนนั้น อาจเป็นเพราะว่าเขาเหล่านั้น มองไม่เห็นคุณค่าของกีฬาพื้นเมืองไทย และไม่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับกีฬาพื้นเมืองไทยกันอย่างจริงจังมาก่อน ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้จัดทำหนังสือเกี่ยวกับความเป็นมา ลักษณะและรูปแบบการเล่นกีฬาพื้นเมืองไทย และทำการวิเคราะห์คุณค่าของกีฬาพื้นเมืองไทย เพื่อที่จะทราบความจริงเกี่ยวกับความเป็นมา ลักษณะและรูปแบบการเล่นกีฬาพื้นเมืองไทย และชี้ให้เห็นคุณค่าของกีฬาพื้นเมืองไทย โดยจะนำเสนออย่างละเอียดลงลึกในแต่ละชนิดของกีฬาพื้นเมืองไทย ซึ่งยังไม่มีผู้ใดหรือหน่วยงานใดศึกษาละเอียดลงลึกเช่นนี้มาก่อน ผลที่ได้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปเผยแพร่แก่เยาวชน และประชาชน เป็นการกระตุ้นให้เยาวชนและประชาชน ตลอดจนนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องได้เห็นคุณค่าของกีฬาพื้นเมืองไทย จะได้ช่วยกันส่งเสริมการเล่นกีฬาพื้นเมืองไทยให้เป็น

ที่แพร่หลายต่อไป นอกจากนี้ผลที่ได้ยังสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนวิชาพลศึกษา นำไปใช้ในกิจกรรมออกกำลังกาย และกิจกรรมนันทนาการ ยามว่างของประชาชนในวงกว้าง ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยที่มุ่งปลูกฝังถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามประจำชาติไทยได้เป็นอย่างดีด้วย

ลักษณะการเล่นนี้เป็นกิจกรรมที่มีความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง คือ คนอยากเล่นเมื่อใดก็เล่น เมื่อเล่นแล้วสิ่งที่ตามมาคือความสนุกสนาน จิตใจได้รับการผ่อนคลาย และร่างกายที่มีการเคลื่อนไหวย่อมมีพัฒนาการที่ดีขึ้น

สำหรับประเทศไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม การเล่นและกีฬาที่พบในวิถีชีวิตของคนไทยจึงมักจะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติรอบตัว โดยนำวัสดุธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์การเล่น หรือเล่นเลียนแบบธรรมชาติ เช่น อีตัก ม้าก้านกล้วย ขี่ม้าส่งเมือง วิ่งกะลา แย้ลงรู เป็นต้น รวมทั้งการนำสัตว์ที่พบในธรรมชาติมาเป็นการเล่นหรือกีฬาสำหรับคนในชุมชน เช่น การกัดปลา ชนไก่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเล่นและกีฬาที่เกี่ยวกับการรักษาชาติบ้านเมืองและการดำรงชีวิตในสังคม เช่น มวย กระบี่กระบอง แข่งเรือ เป็นต้น ซึ่งการเล่นและกีฬาหลายอย่างได้มีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พัฒนาการของศิลปะการละเล่นพื้นเมืองของไทยในยุคสมัยต่างๆ

สมัยสุโขทัย

มีปรากฏหลักฐานการเล่นและกีฬา (กระทรวงศึกษาธิการ,กรมวิชาการ 2546 : 1-4) คือ

การเล่นแข่งเรือพระที่นั่ง ในเดือน 11 เรียกว่า พิธีอาศยุช

ในพงศาวดารเหนือ กล่าวถึงพระร่วงว่า โปรดทรงว่าว และในหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เล่าถึงเดือนยี่ พระราชพิธีบุษยภิเศกว่าเป็นงานนักขัตฤกษ์นางสนมกำนัลได้ดูการ**ชักว่าวหง่าว** (ว่าวดุ๊ยดุ่ย)

สมัยอยุธยา

หลักฐานการเล่นที่เขียนโดย ลา ลูแบร์ (อ้างถึงในกระทรวงศึกษาธิการ,กรมวิชาการ 2546 : 1-4) ราชทูตจากประเทศฝรั่งเศสที่เข้ามากรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บันทึกการเล่นต่าง ๆ ในสมัยนั้นไว้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การเล่นว่าว กล่าวถึง Cerf-volant ทำด้วยกระดาษซึ่งชาวสยามเรียกว่า

ว่าว (Vao) อันเป็นการเล่นสนุกของราชสำนักทุกแห่งในชมพูทวีปในฤดูหนาว

มวยปล้ำและชกมวย การฉลองวัดนี้ มักจะมีการวิ่งงัวและการกีฬาเครื่องสนุกอย่างอื่นด้วย เช่น มวยปล้ำ และมวยที่ต่อสู้กันด้วยศอกและหมัด ในการชกมวยนั้น นักมวยพันมือของตนด้วยด้ายดิบ 3 หรือ 4 รอบ

การแข่งเรือ การแข่งเรือเป็นกีฬามากกว่าจะเป็นการเล่น ชาวสยามเลือกเรือยาว 2 ลำมาเปรียบส่วนสัดให้เท่ากันทุกอย่างที่สามารถจะทำได้แล้วแบ่งออกเป็นสองพวกเพื่อพนันขันต่อกัน

นอกจากนี้บทละครครั้งกรุงเก่า สมัยอยุธยา เรื่องมโนราห์ซึ่งแต่งก่อนสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (อ้างถึงในกระทรวงศึกษาธิการ,กรมวิชาการ 2546 : 1-4) มีพบว่ามีการ**เล่นชิงหลัก การเล่นปลาลงอวน** ดังความว่า

"...เมื่อนั้น โฉมนวลพระศรีจุลา ว่าเจ้าโฉมตรูมโนห์รา
มาเราจะเล่นกระไรดี เล่นให้สบายคลายทุกข์
เล่นให้สนุกในวันนี้ จะเล่นให้ขันกันสักที
เล่นกันให้สนุกจริงจริงมา เราจะเล่นวิ่งลิงชิงเสา
ข้างโน้นนะเจ้าเป็นแดนพี่ ข้างนี้เป็นแดนเจ้านี้
เล่นลิงชิงเสาเหมือนกัน ถ้าใครวิ่งเร็วไปข้างหน้า
ถ้าใครวิ่งช้าอยู่หลังนั้น เอาบัวเป็นเสาเข้าชิงกันขยิกไล่ผายผันกันไปมา

...เมื่อนั้นโฉมนวลพระศรีจุลา บอกเจ้าโฉมตรูมโนห์รา
มาเราจะเล่นปลาลงอวน บัวผุดสุดท้องเป็นปลา
ลอยล่องท่องมา เจ้าหน้านวล
จะขึงมือกันไว้เป็นสายอวน ดักท่าหน้านวลเจ้าล่องมา
ออกหน้าที่ใครจับตัวได้ คุมตัวเอาไว้ได้ปลา..."

และในบทประพันธ์เรื่อง **สมุทรโฆษคำฉันท์** พบว่ามี**การเล่นแข่งวัวเกวียน เล่นจระเข้กัดกัน** และ**เล่นแข่งเรือพระที่นั่งเสี่ยงทายในเดือน 11** (พิธีอาศยุช)

สมัยรัตนโกสินทร์

มีตัวอย่างของการเล่นและกีฬาดังปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ ต่อไปนี้(อ้างถึงในกระทรวงศึกษาธิการ,กรมวิชาการ 2546 : 1-4)

บทพระราชนิพนธ์เรื่อง**อิเหนา** ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีการเล่นหลายประเภทที่พบได้ในสมัยนั้น ดังบทกลอนความว่า

...บ้างตั้งบ่อน**ปลากัดนัดไก่ชน** ทรหดอดทนเป็นเดิมพัน

บ้างเล่น**วิ่งวัวคน**โคระแทะ	**ชนแพะแกะกระบือ**คู่ขัน
บ้างเล่นว่าวคุลาคว้าพนัน	ปากเป้าสั้นโห่ฉาววิ่งราวมา
...แล้วลงทรง**กระบี่**ตีเล่น	กับระเด่นดาหยนเคล่าคล่อง
กรีดกรายร่ายรำทำนอง	รับรองป้องปัดไปมา
...บ้างตั้งวงลงเตะ**ตะกร้อ**เล่น	เพลาเย็นแดดร่มสงัด
ปะเตะโต้คู่กันสันทัด	บ้างถนัดเข่าเดาะเป็นน่าดู
..... ที่หนุ่มหนุ่มคะนอง**เล่นจ้องเต**	สรวลเสเฮฮาขึ้น**ขี่คู่**
บ้าง**รำอย่างชวามาลายู**	เป็นเหล่าเหล่าเล่นอยู่บนคีรี

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเล่นและกีฬาพื้นบ้านของไทยบางประเภทที่มีการสืบทอดต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา เช่น การแข่งเรือ การเล่นตะกร้อ ว่าว ชกมวย กระบี่กระบอง เป็นต้น ต่อมากติกาและวิธีการเล่นกีฬาพื้นบ้านดังกล่าวได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยทำให้มีการเล่นสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันอย่างไรก็ตาม กิจกรรมดังกล่าวยังคงสะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานทางสังคม และวัฒนธรรมของไทยที่มีพื้นฐานมาจากประเทศเกษตรกรรม และมีแม่น้ำเป็นสายใยแห่งชีวิตไว้อย่างชัดเจน

แบ่งกีฬาพื้นบ้านที่ใช้คนเป็นผู้แข่งขัน เป็น 2 ลักษณะ คือ (อ้างถึงในกระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ 2546 : 1-4)

1. กีฬาพื้นบ้านไทยที่ได้รับการพัฒนาจนมีระเบียบกติกาที่แน่นอนและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่ากีฬาประจำชาติ ได้แก่

1.1 การต่อสู้ป้องกันตัว การต่อสู้ป้องกันตัวนี้เป็นกีฬาพื้นบ้านของไทยมาแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นกีฬาที่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านหรือของคนไทยทุกคนนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงสามัญชน ปัจจุบันกีฬาประเภทนี้โดยเฉพาะมวยไทยได้พัฒนาจนสามารถเผยแพร่เป็นกีฬาที่รู้จักกันทั่วโลก

1.2 การเล่นว่าว การเล่นว่าวเป็นกีฬาพื้นบ้านตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นกีฬาที่นิยมเล่นทั้งพระมหากษัตริย์และสามัญชน ลักษณะของการเล่นว่าวไทยแตกต่างจากชนชาติอื่นเพราะคนไทยสามารถใช้ว่าวต่อสู้กันในอากาศ จนถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของว่าวไทย

1.3 ตะกร้อ ตะกร้อเป็นกีฬาพื้นบ้านที่มีหลักฐานอ้างอิงได้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและชาวบ้านไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ คนไทยเตะตะกร้อกันมานาน ตะกร้อที่นิยมเล่นกันคือ ตะกร้อวงที่เล่นได้ทุกเพศ ทุกวัย ปัจจุบันตะกร้อได้พัฒนาวิธีการเล่น ระเบียบ กติกาจนเป็นกีฬาที่มีการแข่งขันระดับนานาชาติ

1.4 การแข่งเรือ เนื่องจากคนไทยมักตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับแม่น้ำ การคมนาคมทางน้ำจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ การแข่งเรือที่เกิดขึ้นอาจจัดได้ว่าเป็นการเล่นกีฬาพื้นบ้านที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนไทย ปัจจุบันการแข่งเรือจัดขึ้นเป็นประเพณีในหลายจังหวัด และเป็นกีฬาที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

2. กีฬาพื้นบ้านเบ็ดเตล็ด เป็นกีฬาพื้นบ้านที่มีวิธีการเล่นง่าย ๆ และยังคงมีเล่นกันทั่วไป ซึ่งกีฬาพื้นบ้านดังกล่าวสามารถนำมาพัฒนาระเบียบ กติกา การเล่น ให้สามารถนำมาใช้แข่งขันได้อย่างเหมาะสมในยุคปัจจุบัน เช่น ม้าศึก ช้างศึก วิ่งไม้ โถกแถก วิ่งวัวคน เป็นต้น

4.2 คุณค่าของกีฬาพื้นบ้าน

กีฬาพื้นบ้านของไทยทั้งกีฬาที่มีรูปแบบการเล่นที่แน่นอนจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปและกีฬาพื้นบ้านเบ็ดเตล็ดล้วนเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งกับสังคมไทย คุณค่าของกีฬาพื้นบ้านไทย ซึ่ง**ชัชชัย โกมารทัต** (2549 : 27 - 35) กล่าวไว้ดังนี้

4.2.1. คุณค่าทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา

การพิจารณาคุณค่าทางด้านร่างกายของกีฬาพื้นบ้านไทยถ้าจะพิจารณาจากเรื่องสมรรถภาพทางร่างกายจะพบว่าการเล่นกีฬาพื้นบ้านเป็นการฝึกความอดทน ความเข้มแข็ง ความแข็งแรง ช่วยสร้างพละกำลังทางกาย ทำให้หัวใจ ปอด ระบบการไหลเวียนโลหิตทำงานได้เป็นอย่างดี เช่น พายเรือ ชกมวย กระบี่กระบอก ชักคะเย่อ วิ่งวัวคน เป็นต้น นอกจากนี้กิจกรรมบางประเภทยังช่วยสร้างความคล่องตัวในการเคลื่อนไหว เช่น ลิงจับหลัก ตีคลี เป็นต้น รวมทั้งช่วยสร้างความอ่อนตัว การทรงตัวที่ดี นอกจากนี้กีฬาพื้นบ้านจะสามารถเสริมสร้างสมรรถภาพทางกายให้แก่ผู้เล่นได้อย่างดีแล้ว การเล่นกีฬาพื้นบ้านอย่างสม่ำเสมอยังทำให้ผู้เล่นสามารถถ่ายโยงทักษะจากการเล่นกีฬาพื้นบ้านไปสู่การเล่นกีฬาสากลได้ด้วย เช่น การเล่นตีคลีของไทยสามารถนำไปสู่การเล่นกีฬาฮอกกี้ การฝึกศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของไทยทั้งมวยไทย กระบี่กระบองผู้ฝึกจะต้องใช้อวัยวะทุกส่วนในการต่อสู้ซึ่งทำให้อวัยวะต่างๆ เกิดความคล่องตัว นอกจากนี้ทักษะของมวยไทยยังนำไปสู่การเล่นกีฬาสากลหลายชนิด เช่น การใช้หมัดสามารถนำไปสู่การเล่นกรีฑาประเภททุ่ม พุ่ง ขว้าง ได้ สำหรับกระบี่กระบองนั้นการฝึกกระบี่อย่างเดียวก็เป็นพื้นฐานของการเล่นกีฬาสากลหลายชนิด เช่น เทเบิลเทนนิสที่ใช้ทักษะของข้อมือ ซึ่งอยู่ในวิธีการฝึกซ้อมกระบี่ การเล่นกอล์ฟที่ต้องใช้วงสวิงมีอยู่ในการฝึกซ้อมวิธีการตีกระบี่ที่ถูกต้องและสวยงามที่ต้องฝึกการใช้วงสวิงเช่นเดียวกัน การเล่นตระกร้อทักษะของตะกร้อจะทำให้ผู้เล่นสามารถเล่นฟุตบอลได้อย่างดี และท่าของการเล่นตะกร้อลอดห่วงบางอย่างเป็นพื้นฐานของยิมนาสติก เช่น ท่าน้าวธนู ลูกส้นพับเพียบไขว้ เป็นต้น การเดินไม้โถกเถกช่วยฝึกเรื่องการทรงตัวที่สามารถนำไปใช้ในการเล่นยิมนาสติก การวิ่งวัวคนเป็นพื้นฐานของการวิ่ง

ระยะสั้น ในสมัยก่อนผู้ที่แข่งวิ่งวัวคนเมื่อไปเล่นกรีฑาจะเป็นผู้ที่วิ่งระยะสั้นได้ดี การวิ่งกระสอบจะช่วยให้มีทักษะของการวิ่งถี่ๆ ซึ่งเป็นทักษะที่เหมาะสำหรับการเล่นฟุตบอล ตัวอย่างกีฬาพื้นบ้านที่กล่าวมานี้เป็นเพียงกีฬาบางประเภทเท่านั้น ความจริงแล้วกีฬาพื้นบ้านอื่นๆ ยังสามารถถ่ายโยงทักษะไปสู่กีฬาสากลได้อีกมากมาย

สำหรับทางด้านจิตใจนั้น การเล่นกีฬาพื้นบ้านสามารถพัฒนาสมรรถภาพทางด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี เช่น กีฬาการต่อสู้ป้องกันตัวผู้เล่นจะต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง ทรหดอดทด ผู้เล่นจะต้องฝึกให้ใช้ฝึกพลังจิตควบคู่กับการใช้พลังกายให้เป็นหนึ่งเดียวกัน การเล่นว่าวก็เช่นเดียวกัน ผู้เล่นจะต้องรู้จักการบังคับจิตและการบังคับกาย คือมือให้สามารถบังคับทิศทางของว่าวให้เป็นไปตามที่ต้องการ นอกจากนี้ถ้าพิจารณาเรื่องของความสนุกสนานและการผ่อนคลายจิตใจนั้น เราจะเห็นได้ว่าการเล่นกีฬาพื้นบ้าน มักมีความมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นสำคัญไม่เน้นความเป็นเลิศทางกีฬา ดังนั้น ผู้เล่นจึงมีความสนุกสนานแม้แข่งแพ้ก็ไม่รู้สึกเสียใจ หรือมีความกดดัน

กีฬาพื้นบ้านกันคุณค่าในด้านการพัฒนาสติปัญญานั้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมแต่ละประเภทผู้เล่นต้องอาศัยการวางแผนการเล่น โดยสังเกตสภาพแวดล้อม สังเกตผู้ร่วมทีม และคู่แข่งขัน การตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นขณะทำการแข่งขันเพื่อให้เป็นผู้ชนะ เช่น การชกมวย การเล่นว่าว การเตะตะกร้อ เป็นต้น ผู้ที่เล่นกีฬาเหล่านี้เป็นประจำเท่ากับเป็นการฝึกสติปัญญาไหวพริบอยู่เสมอ

4.2.2. คุณค่าทางด้านคุณธรรม

กีฬาพื้นบ้านไทยแฝงปรัชญาในการดำรงชีวิตและคุณธรรมหลายประการ เช่น การเล่นตะกร้อวง ที่ลักษณะของการเล่นนั้นผู้เล่นแต่ละคนจะต้องช่วยกันประคับประคองลูกตะกร้อ ให้ทุกคนสามารถเตะได้โดยไม่ตกพื้น ลูกตะกร้อที่ทำท่าจะเสียหากมีผู้เล่นที่มีความสามารถจะแก้ไขให้เป็นลูกดีสามารถเล่นต่อได้ ถ้าจะพูดว่าการเล่นตะกร้อวงเป็นการตอบสนองกับแนวคิดของการช่วยกันแก้ไขในสิ่งผิดก็คงจะได้ อีกตัวอย่างหนึ่งคือการฝึกศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวจะเห็นได้ว่ามีแนวคิดของการอบรมให้ผู้เรียนมีพรหมวิหาร 4 มีความกตัญญูกตเวทีต่อแผ่นดินเกิดต่อครูที่อบรมสั่งสอน ฝึกให้มีความรักความสามัคคี ความมีน้ำใจ และการให้อภัย การวิ่งสามขาเป็นการสอนการทำงานเป็นทีมที่เริ่มจากคนเพียงสองคนที่ต้องมีการทำงานอย่างพร้อมเพรียงสอดรับประสารกันอย่างดีจึงจะสามารถวิ่งได้ถึงที่หมาย การแข่งขันเรือพาย การวิ่งตะขาบ กระโดดเชือกหมู่ เป็นการทำงานเป็นทีมหลายคนที่ต้องมีการทำงานประสานอย่างดี การเล่นช้างศึกเป็นการสอนเรื่องของการวางแผน การทำงานเป็นทีมและการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากีฬาพื้นบ้านดังกล่าว ล้วนเป็นการสอนเรื่องการทำงานเป็นทีมทั้งสิ้น ใครว่าคนไทย

เล่นกีฬาเป็นทีมไม่เป็น จึงเป็นความเข้าใจผิด เพราะกีฬาพื้นบ้านไทยนั้นเล่นกันเป็นทีมมานานแล้ว และยังสอดแทรกคุณธรรม ปรัชญาในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้เล่นอีกด้วย ดังนั้น เมื่อเราจะนำกีฬาพื้นบ้านมาใช้สอนหรือเผยแพร่แก่คนในยุคปัจจุบัน ควรมีการอธิบายหรือชี้แจงให้เห็นถึงปรัชญาหรือแนวคิดที่แฝงอยู่ในกีฬาพื้นบ้านแต่ละประเภท ซึ่งเป็นแก่นของกีฬามากกว่าการแข่งขันหรือการเล่นเพื่อหวังแพ้ชนะ

นอกจากปรัชญาและคุณธรรมดังกล่าวแล้วกีฬาพื้นบ้านยังสามารถพัฒนาผู้เล่นในเรื่องต่างๆตามปรัชญาของตัวกีฬาเองอีกด้วย เช่น ความมีน้ำใจนักกีฬา ความสามัคคี ความมีระเบียบ เป็นต้น

ดังเช่นตัวอย่างคำกล่าวของ **พลเอก เจ้าพระยารามราฆฑ** ,(อ้างถึงใน ชัชชัย โกมารทัต 2549 : 27 - 35) ความว่า

“...ตามพระบรมราชมติในล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ 6 ซึ่งทรงถือว่าการกีฬาเป็นยอดของวิธีการอบรมบ่มนิสัยมนุษย์ เพราะคนที่จะเป็นคนดีได้นอกจากจะมีวิชาความรู้อันจัดเป็นการศึกษาชั้นหนึ่ง และต้องมีจริยะศึกษาอันเป็นเครื่องอบรมบ่มนิสัยให้มีสัมมาปฏิบัติอีกภาคหนึ่ง แล้วยังต้องมี พลศึกษาซึ่งมีการกีฬาเป็นสิ่งสำคัญอีกภาคหนึ่ง...การกีฬาสอนให้รู้จักการต่อสู้ซึ่งๆหน้า การรู้จักแพ้รู้จักชนะ และเห็นใจซึ่งกันและกันและเป็นเครื่องบำบัดความอ่อนแออันเป็นทางนำมาซึ่งโรคภัย ไข้เจ็บเป็นการตัดทอนความก้าวหน้าของชีวิต...” และนาวาเอก หลวงศุภชลาศัย อธิบดี กรมพลศึกษา ,(อ้างถึงในชัชชัย โกมารทัต 2549 : 27 - 35) ได้กล่าวถึงคุณค่าของกีฬากับการพัฒนาคนไว้ดังนี้

“...การกีฬาที่จัดให้มีขึ้นนั้นมีวัตถุประสงค์อันสำคัญก็คือเพื่ออบรมจิตใจ ส่วนร่างกายที่เกิดความแข็งแรงนั้น นับว่าเป็นเพียงแต่วัตถุพลอยได้เท่านั้นที่ติดตามมาภายหลัง... ประเทศชาติใดมีคนที่จิตใจเป็นนักกีฬามาก ย่อมทำความเจริญให้เกิดขึ้นอย่างน่าปลื้มใจ คำว่า “นักกีฬา” หาได้หมายความเฉพาะแต่ผู้เคยเข้าแข่งขันกีฬานั้นหาไม่ มีความหมายตลอดถึงทุกคนที่ยืดอยู่บนพื้นดินนี้และมีจิตใจที่ดีงาม รู้จักการยับยั้งชั่งใจ กับมีความละอายต่อบาปก็ถือว่าเป็นนักกีฬาได้...” จะเห็นได้ว่ามีไว้เพื่อการพัฒนาคนมากกว่าเพื่อการตัดสินแพ้ชนะ และคุณสมบัตินี้คือคุณค่าของนักกีฬาพื้นบ้านไทยที่มีมานานแล้ว

4.2.3. คุณค่าทางด้านสังคม

กีฬาพื้นบ้านไทยมีคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทย สะท้อนถึงความเชื่อและค่านิยมของคนไทย ดังที่ พลเอก ประภาส จารุเสถียร นายกสมาคมกีฬาไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ,(อ้างถึงในชัชชัย โกมารทัต 2549 : 27 - 35) ได้กล่าวไว้ในการแข่งขันกีฬาไทยว่า

“การกีฬา นอกจากจะยังประโยชน์ให้ผู้เล่น มีพลานามัยสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจให้ผ่องใส เป็นผู้มีระเบียบวินัย ปลูกสามัคคีระหว่างหมู่คณะ สร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ กีฬาไทยนอกจากจะได้ผลดังกล่าว ยังแสดงออกวิ่งศิลปะละวัฒนธรรมของชาติไทยให้โลกรู้ว่าไทยนั้นเป็นชาติที่เจริญมาแต่โบราณกาล ควรที่เราชาวไทยจักได้เทิดทูนรักษาไว้มิให้เสื่อมสูญ”

จอมพลเรือ หลวงยุทธสาสตร์โกศล นายกสมาคมกีฬาไทย ฯ คนที่ 6 ,(อ้างถึงในชัชชัย โกมารทัต 2549 : 27 - 35) ได้กล่าวถึงกีฬาพื้นบ้านไทยไว้ว่า

> “...อันการกีฬานั้น ย่อมเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าเป็นเครื่องสร้างสรรค์และส่งเสริมคุณธรรมและสามัคคีธรรมของประชากรทั่วโลกอย่างดียิ่ง เหตุนี้ชาติต่างๆที่เจริญแล้วจึงต่างพยายามปรับปรุงและส่งเสริมการกีฬาประจำชาติของตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะนำออกเผยแพร่แก่ชาวโลกเพื่อเป็นการเชิดชูชาติของตน เพราะกีฬาเป็นศิลปะประจำชาติส่วนหนึ่ง เป็นสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมและอารยธรรมของชาติโดยแท้ ชาติไทยเราก็มีกีฬาประจำชาติอยู่มากมาย ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่แปลกตาน่าดู น่าสนใจ และน่าจะออกเผยแพร่แก่ชาวโลก อันจะนำมาซึ่งชื่อเสียงเกียรติคุณแก่ประเทศชาติไทย...”

และ**ศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี ,**(อ้างถึงในชัชชัย โกมารทัต 2549 : 27 - 35) ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกีฬาพื้นบ้านไว้ว่า

> “…กีฬาเพื่อความสนุกสนานนั้น ควรนับเนื่องเข้าอยู่ในกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมดังที่ชาติทั้งหลายในสมัยโบราณต่างก็มีกีฬาในชาติของตนเป็นพิเศษเฉพาะ ซึ่งต่อมากีฬานั้น ๆ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในชาติฉะนั้นเองกีฬาประเพณี ซึ่งยังคงเล่นสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้จึงเป็นการเล่นประจำชาติ ซึ่งมิอาจสูญสิ้นไปได้นับแต่เกิดขึ้น... ด้วยเหตุนี้การรักษากีฬาประเพณีของไทยให้ดำรงคงอยู่สืบไปนั้นจึงเป็นหน้าที่ของชาติ และเป็นการเคารพบรรพบุรุษของเรา...”

กีฬาพื้นบ้านเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของคนไทย เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่มีค่าสำหรับสังคมไทยทุกคนที่ควรภาคภูมิใจและช่วยกันรักษาให้เป็นสมบัติของชาติสืบไป นอกจากคุณค่าของสังคมด้านวัฒนธรรมแล้ว คุณค่าทางสังคมในส่วนบุคคลที่เห็นได้ชัดเจน คือ บุคคลที่เล่นกีฬาเป็นประจำจะเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่น ๆ ได้ง่าย มีบุคลิกที่กล้าแสดงออก รื่นเริง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น จึงทำให้มีเพื่อนมาก

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่ากีฬาพื้นบ้านไทย มีคุณค่าหลายประการทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม คุณค่าที่อยู่ในกีฬาพื้นบ้านดังกล่าวเป็นคุณค่าที่ผสมผสานอย่างเป็นเนื้อเดียวกันอยู่ในกีฬาแต่ละประเภท คุณค่าเหล่านี้สมควรได้รับการถ่ายทอดและดำรงรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังสืบต่อไป ซึ่งการดำรงรักษาและเผยแพร่กีฬาพื้นบ้านไทยจะเป็นการช่วยดำรงรักษาวัฒนธรรมด้านกีฬาของไทยให้ดำรงอยู่คู่ประเทศไทยตลอดไป

นอกจากนั้น **ชัชชัย โกมารทัต** (2549 : 27 - 35) ได้กล่าวถึง ประโยชน์และคุณค่าของกีฬาพื้นเมืองไทย พอสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

4.2.4 กีฬาพื้นเมืองไทยช่วยทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมทางด้านกีฬาไทยของชาติ กีฬาพื้นเมืองไทยจัดเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นภาพสะท้อนให้เห็นและเข้าใจถึงชีวิต ความเป็นอยู่ รวมทั้งวัฒนธรรมแบบไทย ๆ ที่สามารถซึมซับนับได้ จากการเล่นกีฬาพื้นเมืองไทย โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ผ่านการเล่นกีฬาพื้นเมืองไทย (Socialization Via Thai Traditional Sport) ตัวอย่างเช่น การเล่นวัวต่างของตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้ผู้เล่น 3 คน คนหนึ่งเป็นวัว คลาน 2 มือ 2 เข่า อีก 2 คนนั่งห้อยอยู่บนหลังคนเป็นวัว ไขว้ขา มือจับเท้าซึ่งกันและกัน ลักษณะเหมือนกับต่างใส่ของบนหลังวัว เป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่นิยมนำสัมภาระสิ่งของใส่ตะกร้า 2 ใบ วางพาดบนหลังวัว ขนของเดินทางไป เป็นต้น ในสมัยโบราณเรื่อยมาจนถึงสมัยตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ความหมายของค่า “การละเล่น” ส่วนหนึ่งก็คือ การแข่งขันกีฬาหรือกรีฑา ซึ่งก็คือ การแข่งขันกีฬาพื้นเมืองไทยนั่นเอง ในปัจจุบันกีฬาสากลได้รบการส่งเสริมจากทุกวงการ ได้รับการสื่อสารให้ข้อมูลผ่านทางโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ตลอดจนระบบการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารสมัยใหม่ เช่น Internet และอื่น ๆ ทำให้คนไทยในปัจจุบันรู้จักแต่กีฬาสากลซึมซับรับเอาวัฒนธรรมสากลที่ผ่านมาทางกีฬาสากล ในทางตรงข้ามคนไทยกลับหลงลืม และนับวันจะไม่รู้จักกีฬาพื้นเมืองไทยมากขึ้น ๆ โอกาสในการซึมซับรับเอาวัฒนธรรมไทย ๆ เข้าไว้ในตัวก็น้อยลง ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ย่อมมีหน้าที่ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทย จงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีบทบาทช่วยกันฟื้นฟู ทำนุบำรุง และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางด้านกีฬาพื้นเมืองไทยให้เจริญก้าวหน้า นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น

4.2.5 กีฬาพื้นเมืองไทยให้คุณค่าไม่ยิ่งหย่อนกว่ากีฬาสากล จากงานวิจัยเรื่อง “กีฬาพื้นเมืองไทย : ศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าทางด้านพลศึกษา” ซึ่งได้รับทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยผู้เขียนเป็นหัวหน้าคณะผู้ทำวิจัย ,(อ้างถึงในชัชชัย โกมารทัต 2549 : 27 - 35) มีเนื้อหารวม 739 หน้านั้น ผลการวิจัยพบว่าจากจำนวนกีฬาพื้นเมืองไทย ที่ทำการศึกษาวิเคราะห์ทั้งสิ้น 196 ชนิดกีฬา แต่ละชนิดกีฬาต่างก็มีคุณค่าทางด้านพลศึกษา อันได้แก่ คุณค่า

ทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา และสังคมครบถ้วน มากน้อยแตกต่างกันไปตามลักษณะและประเภทกีฬา ซึ่งคุณค่าทางพลศึกษาดังกล่าวไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่ากีฬาสากลที่นิยมเล่นกันในปัจจุบันแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น การเล่นแนดข้ามส้าวของภาคเหนือ ซึ่งเป็นการวิ่งไล่จับกันรอบ ๆ ลำไม้ไผ่ ต้องมีการการวิ่งไล่กันรวดเร็ว มีการวิ่งหนีหลบหลีก เปลี่ยนทิศทางอยู่ตลอดเวลา หากเล่นกันต่อเนื่องนาน ๆ ประมาณ 30 – 40 นาที คุณค่าที่ได้ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา และสังคม มิได้แตกต่างจากการเล่นวิ่งแข่งเล่นบาสเกตบอลหรือเล่นฟุตบอลแต่อย่างใด เหนือกว่านั้นกีฬาพื้นเมืองไทยยังให้คุณค่าทางด้านการสืบทอดคุณลักษณะที่ดีของความเป็นไทยที่สามารถได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากกีฬาพื้นเมืองไทยด้วย ซึ่งคุณค่าประการหลังนี้กีฬาสากลไม่มีให้

4.2.6. กีฬาพื้นเมืองไทยช่วยส่งเสริมและสร้างคุณลักษณะสนุกสนาน สมัครสมาน สามัคคี และเข้าใจดีต่อกันได้อย่างแท้จริง เนื่องจากลักษณะการเล่นกีฬาพื้นเมืองไทย มิได้มุ่งเน้นความเป็นเลิศเชิงทักษะกีฬามากอย่างเช่นกีฬาสากลทั่วไป โอกาสในการปะทะ เกิดปัญหา หรือข้อโต้แย้ง จึงแทบจะไม่มีแม้จะเป็นการแข่งขัน แต่รูปแบบและลักษณะของการแข่งขันในกีฬาพื้นเมืองไทย จะแฝงด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม วิถีชีวิตความเป็นไทย สิ่งแวดล้อมที่อยู่ในท้องถิ่น มีความเป็นท้องถิ่นมีความเป็นท้องถิ่นนิยมอยู่มาก ประกอบกับลักษณะการเล่นเชิงแข่งขันของกีฬาพื้นเมืองไทยในอดีต มักจะจัดให้มีกันในงานบุญ งานรื่นเริง งานนักขัตฤกษ์ ลักษณะของงานดังกล่าวจึงเป็นกรอบกำหนดที่ดีงามสอดคล้องกับการทำความดี จึงมักมีแต่การแข่งขัน เชิงสนุกสนาน สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มุ่งเน้นความสามัคคี ความเข้าใจดีดังกล่าวมาแล้ว ตัวอย่างเช่น การเล่นช่วยชัย ช่วงขี่ ของภาคกลาง แม้จะมีลักษณะของการแข่งขันแย่งลูกช่วงกัน แต่มีลักษณะความสนุกสนาน สามัคคี ถ้อยทีถ้อยอาศัย แฝงในการเล่นตลอดเวลา หรือการเล่นมอญซ่อนผ้า ของภาคกลาง แม้จะมีการซ่อน การวิ่งไล่กัน แต่ในเนื้อหาของการเล่นจะมีเพลง ร้องประกอบ มีลักษณะท้าทายให้สนุกสนานเชิงสมัครสมานสามัคคีตลอดเวลาเช่นกัน

4.2.7 กีฬาพื้นเมืองไทยสามารถเข้าร่วมได้ทุกเพศ ทุกวัย และเข้าร่วมได้จำนวนมาก ทั้งนี้เพราะกีฬาพื้นเมืองไทยโดยทั่วไปจะเป็นลักษณะการเล่นง่าย ๆ ไม่มีกฎ กติกายุ่งยากสลับซับซ้อน ใคร ๆ เพศใด วัยใด ก็สามารถทำความเข้าใจได้ง่าย เข้าร่วมการแข่งขันได้ง่าย โดยไม่จำเป็นต้องฝึกซ้อมทางด้านทักษะเทคนิคกีฬาเฉพาะอย่างเช่นกีฬาสากล อันจะทำให้ผู้สนใจสามารถเข้าร่วมแข่งขันได้จำนวนมาก จัดเป็นกิจกรรมกีฬากีฬาเพื่อมวลชนที่เรียกกันว่า “Sport for All” เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากกว่ากีฬาเพื่อความเป็นเลิศ (Sport for Championship) เช่น กีฬาสากลทั่วไปที่นิยมเล่นกันโดยมุ่งเน้นความเป็นเลิศ ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นเฉพาะกลุ่มคนเล็ก ๆ เท่านั้น แตกต่างกับกีฬาพื้นเมืองไทยที่จัดเป็นกีฬาเพื่อทุกคนหรือกีฬาเพื่อมวลชน ย่อมให้ประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมกว้างขวางมากกว่า ตัวอย่างเช่น การเล่นแย่งมะพร้าวทาน้ำมัน ขว้างลิง

ตะกร้อขนไก่ ของภาคใต้ วิ่งเปรี้ยวสวมกระสอบ เตย มัดฟืน ของภาคกลาง บักลี้ ขี่ม้าหลังโปก ดึงครก ของภาคตะวันเฉียงเหนือ และดันส้าว ย่ำเงา ขี่ม้าชิงหมวก ของภาคเหนือ เป็นต้น กีฬาพื้นเมือง ที่ยกเป็นตัวอย่างมาข้างต้นนี้ จัดเป็นกีฬาเพื่อมวลชนได้เป็นอย่างดี เพราะเล่นง่าย เล่นได้ทุกเพศ ทุกวัย เล่นได้จำนวนคนมาก ๆ

4.2.8 กีฬาพื้นเมืองไทยจัดเป็นกีฬาเพื่อนันทนาการที่ดี (Sport for Recreation) เพราะเล่นง่าย เล่นแล้วสนุกสนาน คลายเครียด แม้จะเต็มที่และจริงจังกับการเล่น แต่ก็ไม่เกิดความเครียด นอกจากนี้ยังเข้าร่วมเล่นได้จำนวนคนมาก ๆ ด้วย ตัวอย่าเช่น การเล่นก๊อบแก๊บ ย่ำเงา ของภาคเหนือ งอ หนอนซ้อน ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขี่ม้าตาบอด แข่งเรือ ของภาคกลาง และตีขอบกระด้ง มวยทะเลของภาคใต้ เป็นต้น ในสมัยโบราณจึงนิยมจัดให้มีการเล่นและแข่งขันกีฬาพื้นเมืองไทยในงานเทศกาลต่าง ๆ อย่างเป็นประเพณีนิยมทีเดียว

4.2.9. กีฬาพื้นเมืองไทยเป็นกีฬาที่ประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้น ๆ ส่วนใหญ่เก็บหรือดัดแปลงมาจากสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ลูกช่วง ก็ใช้เม็ดถั่ว เม็ดนุ่น หรือเม็ดผลไม่เล็ก ๆ ตากแห้ง นำมารวมกันจำนวนพอต้องการ แล้วใช้เศษผ้าห่อมัดผูก ทำเป็นลูกช่วง หรืออุปกรณ์การเล่นกาฟักไข่ ก็ใช้ก้อนอิฐ ก้อนหิน ขนาดเท่าไข่นกมาเป็นไข่กา หรือการเล่นตีขอบกระด้ง ก็นำเอาขอลกระด้งฝัดข้าวที่เก่า ๆ หรือขาดใช้ไม่ได้แล้วมาเป็นอุปกรณ์การเล่น เป็นต้น สนามเล่นก็ไม่ต้องการมีการลงทุนสร้าง ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกอะไรที่ต้องใช้เงินทองซื้อหามา เพราะใช้เล่นได้แทบทุกพื้นที่ที่ว่าง ใช้ไม้ขีดบนพื้นเป็นขอบเขตการเล่นตามความต้องการก็ใช้ได้แล้ว เครื่องแต่งกายเฉพาะทุกกีฬาก็ไม่มีความจำเป็น เพราะชุดชาวบ้านที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมักจะเป็นกางเกงขากว้างครึ่งแข้ง เสื้อม่อฮ่อม ก็สะดวกต่อการเคลื่อนไหวแล้ว เรียกว่าแทบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเล่นเลยหรือใช้น้อยมากเปรียบเทียบกับกีฬาสากลซึ่งค่าใช้จ่ายมากแล้ว แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเจน

4.2.10 กีฬาพื้นเมืองไทยช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจภายในประเทศช่วยส่งเสริมการใช้สินค้าไทย สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย เข้าทำนอง “ไทยทำ ไทยใช้ ไทยซื้อ ไทยขาย ไทยเล่นกีฬาพื้นเมืองไทย เงินทองไม่รั่วไหลออกนอกประเทศ” เป็นการช่วยลดดุลการค้าไม่เสียเปรียบดุลการค้าต่างประเทศ เป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างเศรษฐกิจของประเทศให้เข้มแข็ง เพราะไม่มีกีฬาพื้นเมืองไทยชนิดใด ที่ต้องใช้อุปกรณ์การเล่นจากต่างประเทศแม้แต่ชนิดเดียว กีฬาที่ต้องมีอุปกรณ์ประกอบการเล่นล้วนแต่ใช้อุปกรณ์ที่หาได้ จัดทำเอง หรือซื้อหาได้ในท้องถิ่น ทั้งนั้นเมื่อไม่มีรายจ่ายใด ๆ เกี่ยวกับสินค้าที่มาจากต่างประเทศกีฬาพื้นเมืองไทยจึงเป็นกีฬาที่ช่วยลดดุลการค้า ไม่เสียเปรียบดุลดารค้าต่างประเทศอย่างแท้จริง

4.2.11. กีฬาพื้นเมืองไทยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เพราะทุกขั้นตอน ทุกกระบวนการในการเล่นและแข่งขันกีฬาพื้นเมืองไทย จัดเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากทุกอย่างต่างก็ใช้วัสดุภายในท้องถิ่นรอบ ๆ ตัวเท่านั้น ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายซื้อหามาจากภายนอกแต่อย่างใด เป็นความพอดี เป็นความพอเพียงในแง่มุมของการออกลังกาย เล่นกีฬาอย่างเหมาะสม เป็นความพอเพียงกับวิถีชีวิตแบบไทย ๆ ที่ไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายมากมาย แต่ก็สามารถมีความสุข มีความสมดุลในชีวิตได้ ตัวอย่างเช่น ชาวนาในชนบทไทยเมื่อถึงหน้านาก็ทำนา ต้องไถนา ปลูกข้าว เกี่ยวข้าว นวดข้าว เก็บไว้กินเอง แบ่งขายส่วนหนึ่ง ระหว่างการประกอบอาชีพที่เหนื่อยและหนัก ก็มีกิจกรรมการเล่นกีฬาพื้นเมืองไทยสลับเป็นช่วง ๆ ตามเทศกาล ตามฤดูกาล อย่างพอเหมาะพอควร

5 .แนวคิดเรื่อง “นันทนาการ(Recreation)”

รองศาสตราจารย์ คณิต เขียววิชัย (มปท.: 1-5) ได้อธิบายที่มาของคำว่า นันทนาการ (Recreation) ว่ามาจากภาษาลาตินว่า Recreatio หมายความว่าทำให้สดชื่นใหม่ จากคำภาษาอังกฤษมาจากคำว่า Recreation มาจากคำว่า create แปลว่าสร้าง หรือ ทำให้เกิดขึ้นใหม่ บวกกับอุปสรรค Re- แปลว่าเพิ่ม หรือ ใหม่ จึงรวมเป็น Recreate เมื่อเป็นคำนามก็กลายเป็น Recreation หมายความว่าการสร้างใหม่ หรือ ทำให้เกิดใหม่ หรือทำให้เกิดขึ้นมาอีก คำว่านันทนาการนั้นเป็นคำใหม่แต่เดิมกระทรวงศึกษาธิการนั้นใช้คำว่า “สันทนาการ” ซึ่งอาจจะมาจากคำว่า “สนทนา” กับ “อาการ” ซึ่งมีความหมายแคบไม่ครอบคลุมตามความหมายของคำว่า Recreation จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า “นันทนาการ” แทนตั้งแต่ พ.ศ.2519

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน ได้ให้ความหมายคำว่านันทนาการไว้ว่า นันทนาการมาจากคำว่า “นันทน” หมายความว่า ร่าเริง สนุกสนาน มาสนธิกับคำว่า “อาการ” เป็นนันทนาการหมายถึง อาการที่สนุกสนาน ร่าเริง แต่อย่างไรก็ดี คำดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมความหมายของคำว่า Recreation ทั้งหมดแต่ก็เป็นคำที่เหมาะสมที่สุด และได้ใจความใกล้เคียงกับภาษาอังกฤษมากที่สุด (อ้างใน คณิต เขียววิชัย มปท : 1-5)

รองศาสตราจารย์ จรินทร์ ธานีรัตน์ (2528 : 12)ได้กล่าวถึงนันทนาการ ว่า “ร่างกายของมนุษย์ไม่เหมือนกับเครื่องจักร แม้เครื่องจักรก็ต้องมีการพักผ่อน ยิ่งมนุษย์เราด้วยแล้วย่อมต้องการพักผ่อนเป็นทวีคูณ ภายหลังจากการประกอบภารกิจประจำวันแล้วร่างกายต้องการพักผ่อนโดยใช้

เวลาว่างจากภารกิจ (Leisure Time) อันนั้นมาให้เกิดประโยชน์ เกิดความเพลิดเพลินบันเทิงใจ เพื่อกำจัดความเหนื่อยอ่อนให้หมดไป

สมบัติ กาญจนกิจ (อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย มปท :13)ได้ให้ความหมายคำว่า “สันทนาการ” ไว้ว่า สันทนาการ คือ กิจกรรมต่างๆที่สร้างความสัมพันธ์ กับสภาวะ หรือ สภาพแวดล้อมนั้นๆ แต่ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับความสนใจ และ ประสบการณ์ของแต่ละคน สันทนาการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออกซึ่งความพอใจตาม ความต้องการ จึงควรมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และ สติปัญญา นอกจากนี้สันทนาการควรเป็นกิจกรรมอาสาสมัครที่บุคคลเข้าร่วมได้โดยไม่มีการบังคับ และก่อให้เกิดความพึงพอใจในเวลาว่าง

สเตอร์ลิง เอส .ไวแนนส์ (Sterling S. Winans ,อ้างถึงในจรินทร์ ธานีรัตน์ 2528 : 13)กล่าวว่า นันทนาการ หมายถึงการแสดงออกตามธรรมชาติของมนุษย์ในทางความต้องการ และความสนใจ ในอันที่จะแสดงหา ความพึงพอใจในเวลาว่าง (Recreation is natural expression of human needs and interests seeking satification during the leisure) โดยเน้น ความต้องการ และ ความสนใจ และความพอใจของมนุษย์ในอันที่จะแสดงออก (ในทางดีที่พึงประสงค์ของสังคม) ซึ่งการแสดงออกอาจไม่เหมือนกัน ย่อมขึ้นอยู่กับความพอใจความสนใจ และความต้องการของแต่ละบุคคล เพราะถ้าเขาพอใจในกิจกรรมไหน เขาก็เลือกกิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งผลจะทำให้เขามีความสุข ซึ่งตรงกับคำกล่าวที่ว่า “ความสุขอยู่ที่ความพอใจ”

นักวิชาการได้ให้ความหมายของนันทนาการไว้หลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

หมายถึง กิจกรรมที่คนเราใช้เวลาว่างจากภารกิจงานประจำโดยเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และกิจกรรมที่ทำต้องไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และกฎหมายบ้านเมือง เมื่อบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการจะช่วยขจัด หรือผ่อนคลายความเหนื่อยเมื่อยล้าทางด้านร่างกายและจิตใจ ในความหมายนี้ นันทนาการจึงเป็นการตอบสนองความต้องการทางกายและจิตใจของบุคคลได้อย่างแท้จริงมีผลก่อให้เกิดก่อให้เกิดการพัฒนาหรือความเจริญงอกงามทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของบุคคลนั้นๆ

ลักษณะของกิจกรรมนันทนาการ (บัตเลอร์ ,อ้างถึงใน คณิต เขียววิชัย มปท :14**)**

1. กิจกรรมนันทนาการนั้นจะต้องเป็นกิจกรรม (Activity) กล่าวคือ จะต้องมีการกระทำร่างกาย กล้ามเนื้อ หรืออวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใด ได้มีการกระทำ หากอยู่เฉยๆเช่น การนอนหลับไม่จัดว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการ

2. การเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ(Voluntariry) ผู้ที่เข้ากิจกรรมนั้นจะต้องสมัครใจเข้าร่วม อาจจะด้วยความสนใจ หรือความต้องการของตนเองโดยไม่มีการบังคับแต่อย่างใด

3. กิจกรรมที่ทำนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่ทำในเวลาว่าง (Free time) ได้แก่เวลาที่นอกเหนือจากการทำงาน เรียน หรือ เวลาที่ใช้ประกอบภารกิจประจำวัน

4. ต้องเป็นกิจกรรมที่พึงประสงค์ของสังคม ไม่เป็นไปทางอบายมุข หรือ ผิดศีลธรรม แต่เป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ทางการศึกษา (Educational Activity)

5. กิจกรรมนั้นต้องทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความพึงพอใจในทันทีทันใด และโดยตรง (Immediate direct satisfaction)

6. กิจกรรมที่กระทำนั้นถ้าหากเป็นอาชีพของผู้กระทำอยู่แล้วไม่ถือว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการ เช่น ชาวประมงตกปลา กิจกรรมตกปลานี้ไม่ถือว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการของชาวประมง

จุดมุ่งหมายของกิจกรรมนันทนาการ (คณิต เขียววิชัย มปท :14 - 18)

1. เพื่อพัฒนาอารมณ์ กิจกรรมนันทนาการเป็นกระบวนการเสริมสร้าง และพัฒนาอารมณ์ของบุคคลและชุมชน โดยอาศัยกิจกรรมต่างๆ เป็นสื่อกลางในช่วงเวลาว่าง หรือเวลาอิสระ การเข้าร่วมกิจกรรมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และกิจกรรมนั้นจะต้องเป็นกิจกรรมที่สังคมยอมรับ สามารถก่อให้เกิดความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน

2. เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ กิจกรรมนันทนาการ ช่วยสร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่ผู้ร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เพราะความหลากหลายกิจกรรม เช่น การท่องเที่ยว ทัศนศึกษา การเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ในสถานที่และทรัพยากรท่องเที่ยว ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และพื้นฐานเดิม ของบุคคลหรือชุมชน

3. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ กิจกรรมสร้างเสริมประสบการณ์ หรือกิจกรรมบางอย่างที่เคยเข้าร่วมมาแล้ว แต่ผู้เข้าร่วมอยากสร้างความประทับใจ หรือความทรงจำเดิม ก็จะเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ทั้งสิ้น

4. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม กิจกรรมนันทนาการ จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคคลและชุมชน ฝึกให้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนด้วยความสนใจและสมัครใจ ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีม เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม รู้จักสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นในฐานะองค์กรของสังคม

5. เพื่อส่งเสริมการแสดงออก กิจกรรมนันทนาการหลายประเภท เป็นการส่งเสริมให้บุคคลได้แสดงออกทางด้านความรู้สึกนึกคิด สร้างสรรค์ การระบายอารมณ์ การเลียนแบบสถานการณ์หรือพฤติกรรมต่างๆ ทำให้สามารถเรียนรู้และรู้จักตนเองมากขึ้น สร้างความมั่นใจ ความเข้าใจและการควบคุมตนเอง

6. เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต กิจกรรมนันทนาการเป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาอารมณ์ ความสุข ความสามารถของบุคคล สุขภาพและสมรรถภาพทางกายและจิตใจ ความสมดุลทางกายและจิต สิ่งเหล่านี้จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ของสังคมทุกเพศและวัย นอกจากนี้ ยังช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มประชากรทุกกลุ่มด้วย

7. เพื่อส่งเสริมความเป็นมนุษยชาติ กิจกรรมนันทนาการจะช่วยส่งเสริมพฤติกรรม และพัฒนาความเจริญงอกงามของบุคคลทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจิตใจของคนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ตามความสนใจและความต้องการของบุคคล เช่น การจัดกิจกรรมนันทนาการนานาชาติ คือ มหกรรมกีฬาโอลิมปิค ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดีและมิตรภาพของมวลมนุษยชาติ

8. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี กิจกรรมนันทนาการเป็นการให้การศึกษาแก่เยาวชนในด้านการช่วยเหลือตนเอง รู้จักสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย และการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มและสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นการพัฒนาบทบาทของการเป็นพลเมืองดี ไม่เห็นแก่ตัว ช่วยเหลือสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ ส่งผลให้สังคมอบอุ่น และเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต

6. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย

อะไรเอ่ย สี่มุมสี่แง่ สี่แคร่จักรวรรดิ
ผู้คนแออัด ฆ่าฟันกันตาย
เหลือแต่นาย 2 คน
: หมากรุก (เมืองใต้ 2531 : 5)

สมบัติ จำปาเงิน (2549 : 27 - 33) ได้กล่าวว่า หมากรุกเป็นกีฬาในร่มอย่างหนึ่งที่คนไทยนิยมเล่นกันมาช้านานถือเป็นการเล่นที่ต้องใช้ความคิดชั้นเชิงกลเม็ดอันเป็นศิลปะอย่างเยี่ยมยอดประเภทหนึ่ง การเล่นนี้เป็นการเอาชนะกันระหว่างบุคคลผู้มีสติปัญญาสองคนหรือสองฝ่าย ฝ่ายที่มีเชาว์ปัญญาชั้นเชิงหรือความรอบคอบสูงกว่า ย่อมเป็นฝ่ายชนะอย่างไม่ต้องสงสัย นอกจากจะยอมอ่อนข้อให้อีกฝ่ายหนึ่งเพื่อไมตรีจิตมิตรภาพก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แม้จะเป็นการอ่อนข้อก็เป็นไปอย่างมีชั้นเชิงเช่นกัน ไม่ใช่อ่อนข้อให้ดื้อๆ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นจะแจ้งจนน่าเกลียด

ตามปกติสมัยก่อนๆ เชื่อกันว่าไม่ควรนำหมากรุกมาเล่นในบ้านเพราะมีคำว่ารุก ซึ่งอาจทำให้เกิดวุ่นวายทะเลาะวิวาท คนในบ้านเอาแต่จะ “รุก” ไม่ยอมถอยหรืออ้อมชอมเข้าหากัน เราจึง

เห็นเล่นตามที่สาธารณะ วัดวาอาราม สโมสร ฯลฯ แต่ในปัจจุบันไม่ถือกันแล้วเพราะสมัยหลังๆ เราเอาหมากรุกฝรั่ง หมากรุกจีน หมากฮอส ฯลฯ มาเล่นในบ้านเป็นธรรมดาๆ แล้วไฉนจะเอาหมากรุกไทยมาเล่นในบ้านบ้างไม่ได้ คนรุ่นใหม่จึงไม่เห็นเป็นเรื่องเสียหายที่จะเล่นหมากรุกไทยในบ้านอีกต่อไป

แหล่งผลิตนักหมากรุกมือเยี่ยมเห็นจะได้แก่วัดและราชสำนักสำหรับตามวัดนั้นมีเล่นกันอย่างกว้างขวางทั้งเวลาปกติ เวลามีงาน เช่น งานวัด งานบวช และงานศพ เจ้าภาพเกรงจะเหงามักหาหมากรุกมาให้เล่นกันได้สนุกสนานตลอดรุ่ง สมภารบางองค์เป็นนักเลงหมากรุกมือฉกาจ (ชั้นเซียน) เพราะฝึกมาตั้งแต่หนุ่ม บางองค์ใจเย็นอารมณ์ดีแต่พอถึงเรื่องหมากรุกกลับเป็นอีกคนหนึ่งไปคือกลายเป็นคนใจร้อนรุนแรงมีทิฐิกล้า มีเรื่องเล่าว่าสมภารองค์หนึ่ง ชอบเล่นหมากรุกมาก พบคนแปลกหน้ามักเชิญให้เล่นหมากรุกด้วยเสมอ คราวหนึ่งไปเจอนักเลงหมากรุกมือแข็งเข้า สมภารแพ้ห้ากระดานรวด ตามเกณฑ์ถ้าแพ้ติดกันสามกระดาน ถือว่าไม่ต้องแข่งต่อไปแล้วเพราะไม่มีทางสู้แต่สมภารรูปนี้ไม่ยอมแพ้จะขอเล่นต่อ อีกฝ่ายจะขอเลิกก็ไม่ยอม ต้องเล่นให้ตนเป็นฝ่ายชนะบ้างจึงยอมเลิก

ในราชสำนักเคยมีปรากฏมีเรื่องเล่า สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าโปรดหมากรุกไม่น้อย ยามว่างจากพระราชกิจและการทรงพระอักษร จะทรงมาเล่นหมากรุกกับมหาดเล็กเพื่อทดสอบเชาว์ปัญญามหาดเล็กของพระองค์อยู่เสมอ ผู้ใดเล่นดีมีฝีมือจะพระราชทานรางวัลอย่างจุใจ พระราชนิยมนี้พวกขุนนางข้าราชการสำนักได้นำไปปฏิบัติ บางท่านนำเอาไปเล่นที่บ้านโดยเล่นกับผู้รับใช้สาวๆ คนสนิท ทหารหน้าหอ กับภรรยา หรือน้องภรรยา ฯลฯ กันอย่างครึกครื้น **ยาขอบ** นักประพันธ์เอกของไทยเคยเล่าประวัติส่วนตัวสมัยเมื่อคราวอยู่กับพระยาบริหารนัครินทร์ว่า ท่านเจ้าคุณโปรดหมากรุกมาก มักให้โอกาสเด็ก ๆ ในปกครองของท่านไปเล่นหมากรุกด้วย ถ้าเล่นเสมอหรือเล่นชนะจะได้รางวัลกระดานละ 1 บาท (สมัยหกสิบกว่าปีมาแล้วนับว่าไม่ใช่น้อยเลยทีเดียว) ถ้าแพ้เจ้าคุณขอเขกศีรษะเป็นค่าโง่ 1 ป๊อก **ยาขอบ** คุยต่อไปว่าตนเป็นคนเดียวที่ถูกเจ้าคุณเขกศีรษะน้อยที่สุดทั้ง ๆ ที่เป็นรุ่นเล็กที่สุด และมักจะได้เงินไปใช้จ่ายเป็นพิเศษเสมอ อย่างไรก็ดีมีเจ้าคุณขี้แพ้ชวนตีบางคนเมื่อชนะจะเขกหัวเด็ก 1 ป๊อก ถ้าเวลาแพ้บ้างก็จะเขกหัวเด็ก 2 ป๊อก

อุปกรณ์ในการเล่นหมากรุกไทย

อุปกรณ์ในการเล่นประกอบด้วยตัวหมากรุก และกระดานทำเป็นตารางเหลี่ยมให้ตัวหมากรุกเดินปกติ จะเป็นกระดานสี่เหลี่ยม ตีตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัสเท่ากันจำนวน 64 ช่องหรือตา แต่ละด้านจะแบ่งออกเป็น 8 ช่อง สำหรับตัวหมากรุกแต่ละฝ่ายจะมี 16 ตัว แบ่งระดับความสำคัญออกเป็น 6 พวก (เมืองใต้ 2531 : 5)

1. เบี้ย ลักษณะกลมแป้นตัวเล็กมี 8 ตัว
2. เรือ ทำเป็นรูปกลมแป้น ตัวใหญ่กว่าเบี้ย มี 2 ตัว
3. ม้า เป็นรูปม้าจากส่วนคอถึงหัว มี 2 ตัว
4. โคน กลมขนาดสูงพอสมควร มี 2 ตัว
5. เม็ด คล้ายโคน แต่เล็กและเตี้ยกว่า มี 1 ตัว
6. ขุน ลักษณะคล้ายโคนหรือเม็ด แต่ขนาดสูงกว่าและใหญ่กว่าโคน มี 1 ตัว

วิธีการเล่น (สมบัติ จำปาเงิน 2549 : 34 - 39)

ให้ผู้เล่นนั่งเผชิญหน้ากัน มีกระดานหมากรุกอยู่ระหว่างกลาง ตัวหมากรุกจะมีสองสีจะได้ดูแตกต่างกัน เช่น สีขาวกับดำ หรือขาวกับน้ำตาล หรือแดงกับดำ ฯลฯ แล้วแต่จะสะดวก แต่ละฝ่ายจะตั้งตัวหมากในช่องแรกริมกระดานหน้าของผู้เล่น เรียงจากซ้ายไปขวา ตัวละ 1 ตา คือ เรือ ม้า โคน เม็ด ขุน โคน ม้า เรือ แล้วเว้นที่ขึ้นไป 1 ช่อง เอาเบี้ยวางในช่องที่ 3 เรียงตาละ 1 ตัว จนครบ 8 ตา เมื่อตั้งหมากเรียบร้อยจึงเริ่มเล่นโดยพลัดกันเดินสลับกันไป

กฎเกณฑ์การเดินหมากรุกแต่ละตัว

กฎเกณฑ์การเดินหมากรุกแต่ละตัวนั้น มีสิทธิ์เดินไปตามช่องและอำนาจการเดินไม่เหมือนกัน ผู้เล่นจะต้องจำให้แม่นยำว่าตัวไหนเดินอย่างไร มีกำลังอำนาจเพียงใดจะขอชี้แจงคร่าว ๆ ดังนี้ (เมืองใต้ 2531 : 48 - 72)

เบี้ย เดินตรงไปข้างหน้าครั้งละ 1 ตา จะเดินทแยงหรือถอยหลังไม่ได้ แต่เมื่อเดินไปถึงแนวตั้งของเบี้ยฝ่ายตรงข้ามจะได้รับสิทธิเป็นเบี้ยหงาย และเดินทแยงได้รอบตัว เวลาจะกินฝ่ายตรงข้ามต้องกินตามทแยงไม่กินตรง ๆ เบี้ยปกติ บางคนเรียกว่าเบี้ยคว่ำทำหน้าที่ดุจพลทหารราบใช้บุกตะลุยเข้าประจัญบานเพื่อเปิดทางให้กำลังส่วนใหญ่เคลื่อนที่ ขณะเดียวกันก็คอยกีดกันต้านทานการบุกทะลวงของฝ่ายตรงข้ามมิให้ล่วงล้ำเข้ามาได้ง่าย ๆ

เรือ เดินได้รอบตัวสุดบริเวณซ้ายขวาหน้าหลัง แต่ต้องเดินตรง ๆ ไม่ให้เดินทแยง และถ้ามีตัวอื่นขวางหน้าอยู่ก็เดินไม่ได้ ถ้าตัวขวางเป็นฝ่ายตรงข้ามอาจทำลายเสียได้ ซึ่งเรียกว่า กินเรือ ในทางยุทธศาสตร์ถือว่าเป็นกำลังรบที่มีรัศมีการทำลายร้ายแรงได้ในระยะไกลและรวดเร็ว ยิ่งควรระวังอย่างให้ฝ่ายตรงข้ามทำลายหรือกินเสีย ผู้เล่นหมากรุกโดยมากเมื่อเสียเรือแล้วเท่ากับปรากฏลางแพ้ทีเดียว นอกจากจะมีฝีมือหรือกลเม็ดเด็ดพรายยอดเยี่ยมจริง ๆ จึงจะเอาชนะฝ่ายตรงข้ามได้

ม้า มีวิธีเดินเป็นที่ฉงนสำหรับผู้เล่นใหม่ ๆ เพราะเดินไขว้ทแยงได้ถึงสามตา หรือเดินตาเฉียงสาม ปฏิบัติการได้รอบตัวถึง 4 ทิศ ผู้เล่นควรระวังให้ดีเพราะแม้แต่ผู้ชำนาญยังเกิดเผลอเดินพลาด เดินทแยงสามตาต่อกันไปตามเฉียงที่เรียกว่า “ตาโป่ง” หรือ “ตาโปร่ง” ผู้เล่นควรระมัดระวังม้าของตนและฝ่ายตรงข้ามให้ดี เพราะขณะมุ่งเดินหมากตัวอื่น ๆ ไปตามแผน จู่ ๆ ก็ถูกม้าเดินไขว้ทแยงโดดมากินเสียไม่ทันรู้ตัว ที่ร้ายแรงมากอีกอย่างคือ การเอาเรือมาเดินใกล้ ๆ ขุน อาจเผลอให้ม้าได้โอกาสรุกฆาตกินเรือไปอย่างช่วยไม่ได้

ม้าสามารถเดินไขว้ทแยงได้ถึงสามตา ปฏิบัติการได้รอบตัวถึง 4 ทิศ การเดินต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ

โคน เดินได้ครั้งละ 1 ตา อาจเดินหน้าตรงทแยงซ้ายขวา ทั้งหน้าหลัง แต่ห้ามเดินถอยหลังตรง ๆ และเดินตรงออกข้าง ๆ โคนมีหน้าที่เป็นองครักษ์ซ้ายขวาของขุน ซึ่งเป็นแม่ทัพคอยป้องกันมิให้ฝ่ายตรงข้ามบุกเข้ามาทำอันตรายขุนได้ ขณะเดียวกันก็มีประสิทธิภาพในการบุกทะลวงทำลายฝ่ายตรงข้ามได้อย่างเด็ดขาดในระยะประชิดตัว โดยเฉพาะโคนคู่เล่นเอาขุนอีกฝ่ายหนึ่งตายเอาง่าย ๆ ผู้เล่นบางคนที่เกรงจะแพ้มักเดินโคนตัวหนึ่งไว้ใกล้ ๆ ขุนเสมอ

เม็ด เดินทแยงได้ครั้งละ 1 ตา ไปสี่ทิศรอบตัวมีหน้าที่เป็นมนตรีที่ปรึกษาใกล้ชิดของแม่ทัพ คอยป้องกันขุนมิให้เป็นอันตราย พร้อมกันนั้นอาจใช้ก่อกวน ยั่วยุฝ่ายตรงข้ามให้ปั่นป่วนได้ด้วย เม็ดมีสิทธิพิเศษเฉพาะเมื่อเริ่มเดินครั้งแรกสามารถเดินไปข้างหน้าตรง ๆ ได้ 2 ตา (ไปยังแนวเบี้ย) ต่อจากนั้นก็เดินทแยงตามปกติ จะเดินตรงอีกไม่ได้

ขุน เดินได้รอบตัวครั้งละ 1 ตา จะเดินทแยงตรงซ้ายขวาหน้าหลังอย่างไรได้ทั้งสิ้น ถือเป็นแม่ทัพหรือหลักชัยของกองทัพแต่ละฝ่าย จะต้องป้องกันมิให้เกิดอันตราย เพราะถ้าขุนพลาดท่าถูกกิน ถือว่าพ่ายแพ้ทันที แม้จะยังมีตัวอื่น ๆ เหลืออยู่อีกเท่าไหร่ก็ตาม

กลยุทธ์ในการเดินหมากรุก (สมบัติ จำปาเงิน 2549 : 34 - 39)

การเดินหมากรุก ก็ใช้ยุทธวิธีเหมือนการทำสงคราม คือมีการรุกรบ และแบ่งกองทัพออกเป็นแบบต่าง ๆ กัน เช่น แบบทัพหลวง แบบทัพรอง และแบบกองโจร การเข้าโจมตีก็หวังเผด็จศึก โดยมีขุนเป็นผู้บัญชาการโดยใกล้ชิด ทัพรองจะคอยหลบขุนไว้ในที่ปลอดภัย

กลยุทธ์ในการเดินหมากรุกแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ต้นกระดาน กลางกระดานและปลายกระดาน ระยะต้นกระดานเดินเพื่อเปิดหรือขยายแนวพื้นที่ให้กำลังส่วนใหญ่ของเราได้ขึ้นปฏิบัติการและเป็นการสกัดมิให้คู่ต้อสู้ล่วงล้ำเข้ามาทำลายเราพร้อมทั้งหาโอกาสทำลายทัพหน้า (เบี้ย) ของฝ่ายตรงข้ามให้ลดอำนาจลง ระยะกลางกระกานกำลังรบส่วนใหญ่เข้าตรึงกัน บางส่วนจะเข้าประจัญบานหาโอกาสบุกทะลวงเข้าใกล้ขุน หรือเกาะตรึงฝ่ายตรงข้ามให้ติดขัดเคลื่อนที่ไม่

สะดวก ถ้าเห็นคู่ต่อสู้ตั้งรับเหนียวแน่นควรเปลี่ยนแผนรูปการโจมตีใหม่ ระยะปลายกระดานเป็นตอนหลังเผด็จศึก ถ้ายังทำอะไรขุนไม่ได้ถนัดอาจเร่งเปลี่ยนแผนกลยุทธ์เป็นตัดกำลังให้เหลือน้อยลง หรือหลอกล่อให้คู่ต่อสู้เคลื่อนกำลังป้องกันห่างออกจากขุน เพื่อเราจะได้พิชิตขุนของคู่ต่อสู้ง่ายขึ้น

การเดินหมากแต่ละตัวควรให้มีผลดังนี้

1. เพื่อป้องกันและต้านกำลังรบของฝ่ายตรงข้ามมิให้เข้ามาทำอันตรายฝ่ายเรา
2. มีแผนพร้อมจะเคลื่อนที่เข้าโจมตีคู่ต่อสู้เป็นขั้น ๆ ไป
3. ใช้ยุทธวิธีหลอกล่อเอาตัวหรือทางไว้เสมอ
4. พยายามทำให้ฝ่ายตรงข้ามเคลื่อนที่ด้วยความลำบาก
5. เปิดการโจมตีเมื่อคู่ต่อสู้เปลี่ยนแผนการที่จะทำอันตรายเรา
6. ป้องกันจุดอ่อนของตน และหาโอกาสก่อกวนหรือตอบโต้เมื่อถูกทำร้าย
7. ถ้าไม่จำเป็นต้องตั้งรับ ควรฉวยโอกาสรุกเพื่อชิงพื้นที่ไว้ก่อน

การพิจารณารูปหมากและแผนการของคู่ต่อสู้ มีหลักกว้าง ๆ สองประการ

ประการแรก หาจุดอ่อนของอีกฝ่ายตรงข้ามให้แน่ชัด แล้วกะแผนการที่จะบุกเข้าโจมตี

ประการหลัง อ่านจุดเด่นของคู่ต่อสู้ แล้วพิจารณาการตั้งรับและต้านทานให้เหนียวแน่น ในการพิจารณาการรุกหมากของคู่ต่อสู้ต้องดูกำลังการเคลื่อนไหวและแผนบุกโจมตีเราไว้ด้วย

กรณีกำลังรบเร้าติดขัดต้องหาทางขยับขยายให้เกิดความคล่องตัว ถ้าจำเป็นก็ยอมสละตัวกีดขวางไปบ้าง เพราะถ้าขืนปล่อยไว้อาจเป็นอันตรายร้ายแรงจนไม่อาจแก้ไขได้ ถ้าฝ่ายเรามีกำลังรบชนิดใดมากกว่าจงพยายามหาโอกาสใช้กำลังนั้นเข้าพิชิตเอาชัยให้รวดเร็วที่สุด รูปหมากแบบปิดข้าง ถ้าคู่ต่อสู้ส่งเรือเข้ามาเกาะขนุน มีกำลังม้าบุกพ้นแนวต้านทานเข้าร่วมด้วยจะทำให้มีอันตรายมาก ควรทำการป้องกันโดยตัดม้าหรือเรือเสีย เพื่อมิให้ประสานงานกันได้ เพราะถ้าขืนปล่อยไว้ตรงฝ่ายตรงข้ามสามารถส่งโคนมาประชิดตัวเพิ่มอีก สถานการณ์จะเป็นอันตรายหนัก

การเล่นหมากรุกมีจุดสำคัญอยู่ที่การเดินหมากของตนไปกินฝ่ายตรงกันข้ามให้หมดสิ้นไป ใช้ไหวพริบสติปัญญา หาทางเดินหมากของตนเข้าล้อมรุกขุนของฝ่ายตรงกันข้ามให้จน

การเดินขุนซึ่งเปรียบเทียบประดุจแม่ทับ ควรกระทำด้วยความระมัดระวังในสถานการณ์คับขัน เป็นต้นว่าขุนจะอยู่ที่ใดควรมีตัวอื่น เช่นโคนหรือเม็ดอยู่ใกล้ ๆ เสมอเมื่อป้องกันอันตรายหรือผ่อนหนักเป็นเบาเมื่อถูกจู่โจม เมื่อเห็นว่าขุนอาจถูกโจมตีควรรีบเคลื่อนที่หลบเสียก่อน ถ้ากำลังส่วนใหญ่ถูกตัดทอนจนเหลือน้อย ถ้ามุ่งเผด็จศึกก็ต้องเดินขุนเข้าปฏิบัติการด้วย เมื่อขุนจำเป็นต้องเคลื่อนที่อย่าให้ไปห่างจากตัวอื่น ๆ เพราะจะได้ช่วยกันทำเมื่อเกิดการคับขัน

การเคลื่อนที่ของขุนเข้าไปท่ามกลางกำลังคุ้มกัน ควรพิจารณาให้ขุนมีตาเดินที่ปลอดภัยไว้เสมอ ถ้าไม่ระวังขุนอาจเกิดการอับจนพลาดพลั้งเสียทีคู่ต่อสู้ท่ามกลางกำลังคุ้มกันมากมายนั้นได้

ยุทธวิธีการรุกรบเอาชัยแบ่งเป็นสามแบบ คือ แบบทัพหลวง แบบทัพรอง และแบบกองโจร แบบทัพหลวงได้แก่ การสั่งกำลังทั้งหมดเข้าโจมตีหวังเผด็จศึกโดยมีขุนบัญชาการอย่างใกล้ชิด กำลังส่วนใหญ่จะเข้าทำการจู่โจมประชิดขุนฝ่ายตรงข้าม แบบทัพรองจะเบี่ยงหลบขุนไว้ในที่ที่ปลอดภัย โดยมีกำลังจำนวนหนึ่งในการรักษา จากนั้นก็เคลื่อนที่กำลังส่วนใหญ่เข้าบุกทำลายแนวต้านทานฝ่ายตรงข้ามที่เข้าพิชิตขุน แต่ถ้ายังทำการไม่สำเร็จ อาจต้องใช้ขุนหลีกหลบเข้าอีกด้วย ส่วนแบบกองโจรจะกระทำก็ต่อเมื่อตัวสำคัญของฝ่ายเราถูกฝ่ายตรงข้ามตรึงไว้เดินไม่สะดวก ต้องหาลู่ทางส่งม้า เรือ หรือเม็ดเข้าก่อกวนให้เกิดความวุ่นวายสับสน แล้วหาโอกาสทำลายคู่ต่อสู้ ขณะเผลอตัวให้จงได้

หลักการรุกรบและต้านทานที่ควรทำมีหลายข้อ เช่น เมื่อถูกการโจมตีอย่าอ่านหมากคู่ต่อสู้ที่ทำซึ้งหน้าเพียงอย่างเดียว ควรพิจารณาตัวอื่น ๆ ประกอบด้วย กำลังรบที่จะใช้รุกหรือรับต้องอยู่ในสภาพที่คล่องตัว และมีอำนาจพอจะช่วยกันอยู่เสมอ การบุกเข้าทำร้ายควรมีจุดหมายคำนวณไว้อย่างแน่นอน และมีกำลังหนุนไม่ขาดตอน ถ้ากำลังรบเราพลัดหลงจงระวังอย่าให้ฝ่ายตรงข้ามเปิดแนวรบขึ้นอีกด้านหนึ่งได้ รูปหมากย่อมมีความสำคัญมากกว่าตัวหมาก เพราะถ้าหมากยืนอยู่ในรูปดีย่อมได้เปรียบ กรณีมีหมากหมดทางรุกรบเฉพาะหน้าควรกำหนดรูปใหม่และพิจารณารูปฝ่ายตรงข้ามไว้เสมอ พยายามให้กำลังรบตัวใหญ่ (ตัวสำคัญ) พร้อมจะเคลื่อนไหวได้คล่องแคล่ว เพื่อสะดวกในการรุกรบหรือตั้งรับโดยเร็ว ทุกครั้งเมื่อจะเปิดฉากโจมตีฝ่ายตรงข้ามต้องระวังจุดอ่อนหาทางป้องกันให้รอบคอบก่อน เมื่อเตรียมแล้วจึงค่อยเข้าทำและทำต่อเนื่องจึงจะได้ผล แม้ยังไม่ชนะแต่อาจทำให้คู่ต่อสู้รวนเรเป็นโอกาสให้เราซ้ำเติมได้ง่าย

สูตรยุทธวิธีรบด้วยลักษณะบุกเบิกมี 6 ประการ

1. หลอกล่อ – ลิดรอน หาวิธีลดกำลังอีกฝ่ายหนึ่งด้วยการตัดกำลังเล็กๆ น้อย ๆไว้ก่อนเพื่อหวังบั้นปลายเมื่อยังมีโอกาส

2. ก่อกวน – แทรกซึม ทำให้บังเกิดความสับสนวุ่นวาย คอยป้องกันตัวตลอดเวลาแล้วค่อย ๆ ส่งกำลังเล็ดลอดเข้าไปทีละน้อย ๆ

3. เกาะกุม – กวาดล้าง พยายามส่งกำลังขึ้นไปเกาะเอาตัวไว้โดยจะทำลายให้สิ้นซาก

4. เบียดบัง – ชิงที่ เลี่ยงขุน หลบหลีกขึ้นหาเพื่อเข้าทำร้ายคู่ต่อสู้ในขั้นเผด็จศึก

5. รัดกุม - ซ้อนกล บีบบังคับให้คู่ต่อสู้ต้องตั้งป้อม หรือเคลื่อนย้ายด้วยความยากลำบากแล้วกำหนดการโจมตีให้เหนือกว่าแผนของคู่ต่อสู้

6. รุกรบ -โจมตี เปิดฉากการรบขั้นสุดยอด โดยระดมกำลังเข้าตีอย่างหนักหน่วงรุนแรง เพื่อหวังผลอันเป็นชัยชนะขั้นแตกหัก

สูตรยุทธวิธีรบด้วยลักษณะตั้งรับและต้านทาน มี 7 ประการ

1. สกัดกั้น กีดขวางไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามเคลื่อนที่ล่วงล้ำเขตแนว
2. หลีกหลบ เมื่อเห็นจะเป็นอันตรายก็รีบหลีกหนี้ให้พ้น
3. ตัดต่อ เมื่อเห็นว่าคู่ต่อสู้ส่งกำลังเข้ามาเป็นอันตรายมากต้องต่อกินเสีย
4. บั่นทอน พยายามหาทางโจมตีตัดกำลังคู่ต่อสู้ให้น้อยลง
5. ผูกพัน เสริมกำลังป้องกันให้เหนียวแน่นอยู่เสมอ
6. ปิดป้อง หาทางปิดแนวก่อนเกิดอันตรายเมื่อถูกโจมตี
7. ขับไล่ เมื่อเห็นว่าจะเกิดอันตรายต้องพยายามไล่ไปให้พ้น

ศัพท์เฉพาะหมากรุกไทย (บริษัท สุรามหาราษฎร จำกัด,ม.ป.ท.:19-21)

ในวงการหมากรุกมีถ้อยคำเป็นศัพท์เฉพาะอยู่จำนวนมาก บางคำได้นำมาใช้ในภาษาพูดด้วย จะขออธิบายเฉพาะคำสำคัญตามสมควรดังนี้

กิน หมายถึง หมากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเดินล่วงล้ำเข้าไปในทางเดินของอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายหลังเดินหมากวางบนตาเดียวกันแล้วยกตัวหมายที่ล่วงล้ำเข้ามานั้นออกจากการต่อสู้ (ในกระดาน) จะนำมาเดินอีกไม่ได้เรียกว่ากิน

ผูก คือ การเดินหมากให้สอดคล้องสัมพันธ์กันจะได้มีทางช่วยแก้หรือกินตอบแทน เมื่อถูกฝ่ายตรงข้ามกิน

ขาด ตรงกันข้ามกับผูกได้แก่การเดินหมากที่ขาดตอนไม่มีตัวอื่นคอยช่วย เมื่อถูกกินจะเสียเปล่าไม่มีทางตอบแทนได้

รุก หมายถึง ฝ่ายรุกจะต้องเดินขุนหนีออกจากตาเดิมทันที จะเดินตัวอื่นไม่ได้ แม้จะมีตัวอื่นผูกหรือล้อมขุนอยู่ทั้งนี้เพราะมีหลักว่าจะยอมให้กินขุนไม่ได้ ต้องเดินขุนหนีรุกไปเรื่อย ๆ จนหมดทางเดินจึงเรียกว่าแพ้

รุกฆาต หมายถึงฝ่ายถูกรุกเสียเปรียบอย่างป้องกันไม่ได้ เพราะคำนี้บ่งชัดว่าทั้งรุกทั้งฆ่าฝ่ายรุกมีโอกาสกินเปล่าหนึ่งตัว การรุกฆาตมักจะเกิดจากม้า เพราะการเดินของม้าทำให้ผู้เล่นฉงนและจำยาก หรือเผลอลืมดูไปบ้าง ม้าได้ทีก็เข้ารุกขุน ขณะเดียวกันก็มีตากินไปยังอีกตัวหนึ่งซึ่งส่วนมากจะเป็นเรือ ฝ่ายถูกรุกฆาตจำเป็นต้องเดินขุนหนีปล่อยให้ม้ากันเรือ หรือตัวอื่นได้สบาย ๆ จึงเกิดคำโบราณว่า เดินไม่ดูตาม้าตาเรือ เป็นสำนวนเตือนให้ทำอะไรด้วยความรอบคอบคิดหน้าคิดหลัง

เปิดรุก หมายถึง ขุนเดินเตลิดออกจากกลุ่มหมากที่ล้อมกันอยู่มาก เผชิญหน้ากับเรืออย่างจังเพราะไม่ได้สังเกตมาแต่ต้น หรือเมื่อเดินหมากฝ่ายตนแล้วเป็นการเปิดช่องรุกให้ฝ่ายตรงข้าม ตัวที่จะเดินนั้นเป็นอันเดินไม่ได้ต้องเดินตัวอื่นแทน เพราะถ้าเดินตัวนั้นแล้วขุนจะถูกกิน

หรือ หมายถึง การที่ขุนเดินเข้าไปอยู่ในทางของเรือฝ่ายตรงข้ามโดยมีตัวอื่นมาขวางอยู่ เมื่อฝ่ายตรงข้ามเดินตัวที่ขวางเอาไป ก็เป็นการเปิดรุกขึ้น จำเป็นต้องเดินขุนหนีหรือหาตัวอื่นของฝ่ายตนมาปิดรุกไว้

กรณีแรกเป็นการเปิดรุกแบบเปิดให้เขารุกส่วนกรณีหลังเป็นการเปิดรุกของฝ่ายตรงข้าม

ปิดรุก คือ การที่เมื่อฝ่ายหนึ่งถูกรุกถ้าไม่ต้องการเดินขุนก็เอาตัวอื่นมาบังเสีย เรียกว่าปิดรุก ซึ่งมักเป็นการรุกของตัวอื่น เช่น ม้าหรือโคนปิดรุกไม่ได้นอกจากหลบรุก หรือกินรุก

หลบรุก คือการเอาขุนที่ถูกรุกหลบไปไว้ในที่ปลอดภัย

กินรุก คือ การกินฝ่ายตรงข้ามและรุกด้วย หรือเมื่อถูกรุกแทนที่จะหนีกลับ กิน หรือทำลายตัวรุกนั้นด้วยชั้นเชิงที่เหนือกว่า

อับ หมายถึง ขุนไม่มีตาเดิน เพราะมีหมากของฝ่ายตรงข้ามล้อมไว้ต้องยกตัวของฝ่ายนั้นในตาที่ขุนจะเดินหนึ่งตัวเพื่อให้ขุนเดินได้ ในยุทธจักรหมากรุก ถือว่าการล้อมให้ขุนจนหรือยอมแพ้นั้น ขุนต้องจนในตาที่ขุนจะต้องเดิน จะล้อมจนขุนหมดทางเดิน ถือว่าผิดกฎการเล่นหมากรุก

จน คือ การที่ขุนสิ้นที่จะเดินต่อไป เพราะเดินไปก็ไปเข้าเขตที่หมายของฝ่ายตรงข้ามมีสิทธิกินได้ หรือถ้าไม่เดินก็จะต้องถูกกิน เพราะถูกรุกอยู่อย่างนี้เรียกว่าแพ้ จนถือเป็นขั้นสุดท้ายของการเล่น เพราะต้องเริ่มเล่นกันใหม่ นับว่ารุนแรงกว่าอับ การอับถือว่ายังไม่แพ้ เพราะแม้จะเดินไม่ได้เพราะจะถูกกิน แต่อยู่เฉยๆ ฝ่ายล้อมก็ยังทำอะไรไม่ได้เหมือนกัน ฝ่ายล้อมจะต้องขยับขยายให้ขุนที่ตนล้อมอยู่หายอับเพื่อรุกให้จน จึงเป็นชัยชนะขั้นเด็ดขาด ในสำนวนพูดเราใช้คู่กันเสมอว่าอับจนหมายถึงสิ้นท่าจริง ๆ หรือหมดทางแก้ไข

เกณฑ์การรุกไล่เป็นมาตรฐาน

ว่าไปตามจริงแล้ว การเล่นหมากรุกของผู้มีฝีมือ ย่อมมีแพ้ชนะเป็นธรรมดาของกีฬาผู้มีฝีมืออ่านเชิงกว่า หรือเล่นพลาดพลั้งมากย่อมแพ้ไปแต่บางทีอาจไม่การแพ้ชนะเกิดขึ้นก็ได้ ทั้งนี้เพราะฝ่ายได้เปรียบไม่สามารถรุกไล่เอาให้ขุนอีกฝ่ายหนึ่งจนหรือแพ้ได้ก็ถือว่าเสมอกัน วงการหมากรุกได้วางเกณฑ์การรุกไล่เป็นมาตรฐานดังต่อไปนี้

เรือ ฝ่ายไล่มีเรือกับขุน ฝ่ายหนีมีแต่ขุน ถ้าฝ่ายไล่มีเรือลำเดียวมีสิทธิเดินรุกไล่ได้ 16 ตา ถ้ามี 2 ลำรุกไล่ได้ 8 ตา เกินกำหนดนี้ถือว่าเสมอกัน

ม้า ฝ่ายไล่มีม้ากับขุน ฝ่ายหนีมีขุน ถ้าฝ่ายไล่มีม้าตัวเดียวมีสิทธิเดินไล่ได้ 64 ตา ถ้ามี 2 ตัวรุกไล่ได้ 32 ตา

โคน ฝ่ายไล่มีโคนตัวเดียว รุกไล่ได้ 44 ตา ถ้าสองตัวรุกไล่ได้ 22 ตา

เบี้ยหงาย ฝ่ายไล่จะมีกี่ตัวก็ตาม มีสิทธิไล่ได้ 64 ตา แม้ฝ่ายหนีจะมีอยู่ด้วย 1 ตัวก็ตาม

กรณีฝ่ายหนีกับฝ่ายไล่มีเรือฝ่ายละลำ ฝ่ายไล่มีเบี้ยธรรมดาหรือเบี้ยหงายก็ตาม จะไล่ได้ไม่เกิน 64 ตา ฝ่ายหนีมีเบี้ยหงาย ฝ่ายไล่มีเบี้ยหงายกับโคน (ทั้งสองฝ่ายมีขุนเสมอ) ไล่ได้ไม่เกิน 64 ตา อย่างนี้ตำราหมากรุกเรียกว่า หอกข้างแคร่

ฝ่ายหนีมีม้า 1 ฝ่ายไล่มีโคน 1 ตัว เบี้ยหงาย 2 ตัว ให้ไล่ได้ไม่เกิน 64 ตา อย่างนี้ตำราเรียก จับม้าอุปการเพราะม้าคอยเดินหนี ออวงนอกแล้วลอบทำลายได้ในระยะห่าง ทำให้โคนกับเบี้ยหงายปั่นป่วนรุกขุนไม่ถนัด

ฝ่ายหนีมีเรือและเบี้ยหงายอย่างละตัว ฝ่ายไล่มี เรือ โคน และเบี้ยหงายเช่นกัน ตำรากลนี้เรียกลูกติดแม่ ไล่จนยาก เพราะเรือกับเบี้ยแอบบังขุนอยู่เรื่อย ๆ กำหนดให้ไล่ได้ 64 ตา

ฝ่ายหนีมี โคน เรือ ฝ่ายไล่มี เบี้ยหงาย และม้าไล่ได้ 64 ตา ฝ่ายหนีจะเอาโคนกับเรือผูกป้องกันให้ขุนมีทางหนีได้มาก กลนี้เรียกว่า หนุมานอาสา

ฝ่ายหนีมีเบี้ยหงาย โคน ฝ่ายไล่มีเรือ และเม็ดไล่ได้ 64 ตา กลนี้เรียก ควายสู้เสือ ฝ่ายหนีจะโคนกับเบี้ยติดขุนไว้โดยทแยงตาบัง ขุนเอาตัวรอดอยู่เสมอ

ฝ่ายหนีมีเรือ 1 ลำ ฝ่ายไล่มีโคน 1 เบี้ย 3 ไล่ได้ 64 ตา ฝ่ายหนีเดินเรือติดขุนให้ดีอาจตีเสมอได้เรียกว่า อู่ทองหนีห่า

ฝ่ายหนีมีเรือ 1 ลำ ฝ่ายไล่มีม้า 1 ตัว เบี้ย 3 ตัว ไล่ได้ 64 ตา เรียกว่า พรานล่าเนื้อ

ฝ่ายหนีมีม้า 1 ตัว และเบี้ย ฝ่ายไล่มีเรือและเบี้ยหงาย ฝ่ายหนีพยายามเดินม้าติดพันกับขุนของตน เมื่อถูกเรือไล่รุกก็เดินม้าก้าวสกัดปิดรุกและเดินเบี้ยผูกให้ดี อาจเอาตัวรอดได้ เรียกว่า นกกระจาบทำรัง

ฝ่ายหนีมีโคน 1 ตัว ฝ่ายไล่มีม้า 1 ตัว และเบี้ย 2 ตัว ไล่ได้ 64 ตา ฝ่ายหนีเดินโคนแอบบังขุนให้ดีก็ไม่แพ้ เรียกว่า คลื่นกระทบฝั่ง

ฝ่ายหนีมีโคนและเรืออย่างละ 1 ฝ่ายไล่มีเรือ 2 ลำ ไล่ได้ 64 ตา ฝ่ายหนีเดินโคนกันขุดไว้ เอาเรือคอยออกสกัดฝ่ายไล่ให้ปั่นป่วนเรียกกลนี้ว่า หมูหลบหอก

กลหมากทั้ง 10 ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นกลเบื้องต้นที่ผู้เล่นจะต้องกำหนดจดจำและฝึกฝนตนเองให้คล่องแคล่วฉับไวทันกาลจึงจะประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะเมื่อถึงระดับหมากรุกกล ซึ่งมี 200 กว่ากลนั้นมีวิธีเล่นวิจิตรพิสดารมาก ผู้เล่นควรศึกษาวิธีการต่าง ๆ ให้เจนใจทั้งทางหนีทีไล่จะได้ประโยชน์อย่างมาก และได้ชื่อว่ามีความสามารถในการเดินหมากอย่างแท้จริง

หมากรุกคน (สมบัติ จำปาเงิน 2549 : 34 - 39)

หมากรุกคน หรือเราใช้คนทำเป็นตัวหมากรุกโดยให้แต่งตัวสมมุติ เป็น เรือ ม้า โคน ขุน เม็ด เบี้ย ตามลักษณะ และเล่นกันกลางสนามให้คนจำนวนมากได้ชม มีดนตรีประกอบการเดิน การเต้นไปด้วยส่วนวิธีการเดินตัวหมากจะเดินตามคำสั่งของกองบัญชาการซึ่งจะดูได้จากการเล่น ในกระดานจริง ๆ ที่ต่อสู้นั่งเล่นกันอย่างจริงจัง เมื่อแต่ละฝ่ายในกระดานเดินตัวใดไปตาใด กองบัญชาการจะออกคำสั่งให้ตัวหมากในสนามของฝ่ายนั้นเดินตามทันที คนดูรอบ ๆ ก็ได้คิดได้ดูตามไปด้วย ยิ่งมีดนตรีปี่พาทย์ประกอบ ยิ่งเพิ่มความครึกครื้นเป็นทวีคูณ เรื่องหมากรุกคนนี้เล่ากันว่ามีมาแต่สมัยอยุธยา แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันหนักแน่น จนมาถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงต้นรัชกาลที่ 6 สมัยรัตนโกสินทร์หมากรุกคนมีเล่นกันเสมอ พอสิ้นสมัยรัชกาลที่ 6 แล้วกลับร่วงโรยลงไปอีก เด็กรุ่นใหม่จึงไม่ค่อยมีโอกาสได้ชมกันง่าย ๆ เหมือนสมัยนั้น กรมพลศึกษาน่าจะได้ฟื้นฟูกีฬาประเภทนี้ขึ้นใหม่แทนที่จะมุ่งส่งเสริมกีฬาด้านอื่นที่ไม่สู้จะเป็นของไทยนักจะดีกว่า

กลหมากดังกล่าวเป็นของเก่าที่ผู้ชำนาญได้คิดค้นวางแบบไว้ มีหลายเล่ห์หลายกระบวน บางท่านอาจเห็นว่าง่ายเพราะตามรูปกลนั้นเดินไล่เพียงไม่กี่ตาก็จน เพราะกลต่าง ๆ เป็นรูปสำเร็จ ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่าจะเดินหมากอย่างไรจึงจะต้อนหมากฝ่ายตรงข้ามให้เข้าใจหลักกลวิธีได้ ซึ่งไม่ใช่ของง่ายนัก แต่ถ้าผู้เล่นจำหลักได้แม่นยำจนสามารถต้อนฝ่ายตรงข้ามให้เข้าตากลได้ ก็จะมีชัยอย่างแน่นอน การเอาแพ้ชนะในทางกีฬาถือเป็นของธรรมดา แต่ผู้แพ้ในเกมกีฬานั้นไม่เคยเกิดความภาคภูมิใจได้เลย ผู้ชนะต่างหากที่คู่ควรเก่าแก่สรรเสริญยกย่องให้ปรากฏ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะการละเล่นกีฬาพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับหมากรุกไทย พบงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษาดังต่อไปนี้

ร้อยเอก สมพงษ์ ตุ้มสวัสดิ์ (2516 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้กระดานหมากรุกเพื่อเป็น เครื่องทดสอบสติปัญญา” ความมุ่งหมายของ การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการใช้กระดาน หมากรุกไทยประกอบการเดินแบบม้าหมากรุกไทย เป็นแบบทดสอบสติปัญญา มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย กระดานหมากรุกไทย ซึ่งทำด้วยกระดาษ ดินสอ ซึ่งใช้เขียนเส้นทางการเดินของตัวหมากรุก เครื่องฉายภาพนิ่ง ภาพนิ่งของแบบทดสอบโปรเกรสซีฟเมตริซีส์ สำหรับเด็ก 1 ชุด จำนวน 36 ภาพ และจอสำหรับฉายภาพนิ่ง

ประชากรและข้อมูลของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2513 จาก 2 โรงเรียนคือตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ถึงชั้นประถมปีที่ 7 จากโรงเรียนเทศบาลวัดจันทร์สโมสร อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร และตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนสมาคมโรงเรียนราษฎร์ อำเภอพญาไท กรุงเทพมหานคร

สมมติฐานของการวิจัย กระดานหมากรุกไทยประกอบกับการเดินแบบม้าหมากรุกไทยใช้เป็นแบบทดสอบสติปัญญาได้ วิธีการวิจัย 1. สร้างแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทย พร้อมทั้งกำหนดแบบของการเดินของตัวหมากรุกไทยที่จะใช้ขึ้น 1 แบบ คือ แบบม้าหมากรุกไทยแล้วนำไปทดลองทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ 10 คน 2. นำผลการทดลองมาปรับปรุงวิธีดำเนินการการทดสอบให้เหมาะสมขึ้น 3. นำแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทย ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 2 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 4. นำแบบทดสอบโปรเกรสซีฟเมตริซีส์ สำหรับเด็กไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างชั้นประถมปีที่ 4 และชั้นประถมปีที่ 6 โดยการฉายภาพนิ่งของแบบทดสอบนี้ให้ดู และให้ผู้ถูกทดสอบตอบปัญหาลงในใบตอบปัญหา 5. นำผลที่ได้จากการทดสอบด้วยแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทย และแบบทดสอบโปรเกรสซีฟเมตริซีส์ มาทำการวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงตรง หาค่าความเชื่อถือได้ และหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทย กับแบบทดสอบโปรเกรสซีฟเมตริซีส์ สำหรับเด็กเพื่อทดสอบสมมติฐานของการวิจัย

ผลของการวิจัยปรากฏดังนี้คือ 1. ค่าสัมประสิทธิ์แห่งความเที่ยงตรงในการพยากรณ์สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนบางวิชา ของแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทยสูงสุดเท่ากับ 0.572 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์สูงเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับแบบทดสอบประเภทใช้การปฏิบัติด้วยกัน 2.ค่าสัมประสิทธิ์แห่งความเชื่อถือได้ ของแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทยอยู่ในเกณฑ์สูง กล่าวคือมีค่าระหว่าง 0.830 ถึง 0.940 สูงขึ้นตามลำดับจากชั้นประถมปีที่ 4 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ทั้งของเพศชายและเพศหญิง โดยที่ของเพศหญิงมีค่าสูงกว่าของเพศชายเล็กน้อย ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีค่าใกล้เคียงกันมากในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 3. การกระจายของมัชฌิมเลขคณิตตามอายุ มีลักษณะดังนี้คือ 3.1 เส้นโค้งความเจริญเติบโตซึ่งสร้างขึ้นโดยมัชฌิมเลขคณิตของคะแนนที่ได้จากการทดสอบด้วยแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทย มีลักษณะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจากชั้นประถมปีที่ 2 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ทั้งของเพศชายและเพศหญิง โดยที่ของเพศชายสูงกว่าของเพศหญิง 3.2 มัชฌิมเลขคณิตของคะแนนซึ่งได้จากการทดสอบด้วยแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทย ของชั้นเรียนที่สูงกว่าสองชั้น สูงกว่าชั้นเรียนที่ต่ำกว่าสองชั้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความนัยสำคัญ .05 3.3 มัชฌิมเลขคณิตของคะแนนซึ่งได้

จากการทดสอบด้วยแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทย ของเพศชายสูงกว่าของเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01 4. ความสัมพันธ์ระหว่างแบบทดสอบกระดานหมากรุกไทย กับแบบทดสอบโปรเกรสซีฟเมตริซีส์ เป็นไปในทางบวกและมีค่า 0.159 ถึง 0.309 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ถึงเกณฑ์ปานกลาง

สรุปได้ว่า กระดานหมากรุกไทยประกอบกับการเดินแบบม้าหมากรุกไทยใช้เป็นแบบทดสอบสติปัญญาได้ จากการวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า การใช้กระดานหมากรุกไทยประกอบกับการเดินแบบม้าหมากรุกไทย จัดได้ว่าเป็นแบบทดสอบสติปัญญาประเภทใช้การปฏิบัติหรือแบบทดสอบประเภทใช้ภาษา ที่คุณค่าอันหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าเป็นแบบทดสอบที่สามารถใช้วัดพัฒนาการทางสมองได้เช่นเดียวกับแบบทดสอบสติปัญญาที่มีชื่อเสียงอื่นๆ ให้ค่าความเชื่อถือได้อยู่ในเกณฑ์สูง และมีค่าความเที่ยงตรงในการพยากรณ์สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนบางวิชาอยู่ในเกณฑ์สูง เมื่อเปรียบเทียบกับแบบทดสอบประเภทเดียวกัน เป็นแบบทดสอบสติปัญญาซึ่งสร้างขึ้นใช้ได้ง่ายและราคาถูก การฝึกผู้ควบคุมการทดสอบไม่ยากนัก ง่ายต่อการดำเนินการทดสอบและใช้เวลาในการทดสอบน้อย ไม่ต้องเคร่งครัดต่อการรักษาความลับเกี่ยวกับเนื้อหาของแบบทดสอบมากนัก และใช้ได้กับคนปกติ ทั้งที่รู้หนังสือและไม่รู้หนังสือของทุกวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีคุณลักษณะที่อาจจะใช้กับคนหูหนวกและคนตาบอดได้อีกด้วย

สุจิตรา สุคนธทรัพย์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่าและกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย : กระบี่กระบอง" เป็นวิทยานิพนธ์ที่นำเสนอกระบวนการถ่ายทอดคุณลักษณะไทย และคุณค่าในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบอง โดยมีคุณค่าใน วิชาคือ สามารถใช้ในการป้องกันตัว ได้แก่ การมีวิจัย การเสียสละเชิงส่วนร่วม ซึ่งเป็นการรักษาเอกลักษณ์ไทย และสะท้อนให้เห็นถึง ภูมิปัญญาไทยที่รวมการออกกำลังกาย ความมีวินัย และการเสียสละเพื่อส่วนรวมไว้ในศิลปะกระบี่กระบองอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อ สังคมไทย

โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้คือ 1.เพื่อศึกษาคุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย 2.เพื่อวิเคราะห์เชิงคุณภาพในด้านคุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู่ป้องกันตัว กระบี่กระบองในปัจจุบัน 3.เพื่อนำเสนอกระบวนการถ่ายทอดคุณลักษณะไทย คุณค่าในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบองในอนาคต

สรุปผลการการวิจัย

1 คุณลักษณะไทยคุณค่าและกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยในอดีต พัฒนาการของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยในอดีตสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 สมัยสุโขทัย - สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 4) เป็นระยะของการทหารและการรบแบบโบราณ ในระยที่ 1 นี้ ประเทศไทย ทำสงครามกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเพื่อปกป้องดินแดน และเพื่อขยายดินแดนให้แก่ชนชาติไทยตลอดเวลา ดังนั้นศิลปะการต่อสู้ ป้องกันตัวจึงเป็นวิถีชีวิตของคนไทย กล่าวคือ ชายไทยทุกคนทั้งพระมหากษัตริย์และประชาชนจะต้องเรียนรู้ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว เพื่อเป็นนักรบ และในยามว่างจากศึกสงครามศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของไทยได้ใช้เป็นศิลปะเพื่อการบูชาเทพเจ้าและเป็นศิลปะการแสดง เพื่อความสนุกสนาน นอกจากนี้แบบแผนของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวได้มีพัฒนาการที่ผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาเป็นอย่างมากทั้งดนตรีประกอบการต่อสู้ แบบแผนการแสดง (การต่อสู้) และแบบแผน การเรียน

ระยะที่ 2 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว - สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะของการเริ่ม การทหารและการรบสมัยใหม่ ระยะที่ 2 นี้ ประเทศไทย ยังคงมีสงครามบ้างประปลาย แต่เป็นสงครามตามแนวชายแดน ที่ห่างจาก เมืองหลวง ดังนั้นความจำเป็นที่ประชาชน ทุกคน ต้องเป็นทหารเพื่อปกป้องประเทศชาติ ดังเช่นในระยะที่ 1 จึงลดลง แต่วิชาการต่อสู้ ยังเป็นวิชาสำคัญสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ต้องทรงศึกษาตามพระราชประเพณี เพื่อแสดงความเป็นนักรบเป็นผู้นำประเทศ สำหรับประชาชน เรียนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวเพื่อเป็นความรู้ประดับกาย เรียนเพราะใจรักการต่อสู้ และเรียนเพื่อรักษาศิลปะการต่อสู้ประจำชาติ ดังนั้นจึงมีการนำวิชาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวมาจัดเป็นส่วนหนึ่ง ของหลักสูตรพลศึกษาสำหรับโรงเรียนนายร้อยทหารบกโรงเรียนฝึกหัดครู และ โรงเรียนสามัญ ในสภาพสังคมทั่วไปศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานมากกว่าเพื่อการต่อสู้ป้องกันตัว และ นิยมประชาชนจะนิยมมวยไทยมากกว่ากระบี่กระบอง ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในระยะที่ 2 นี้ความผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาลดน้อยลง แต่ผู้เล่นยังคงรักษาแบบแผนของการใช้ดนตรีประกอบการต่อสู้ แบบแผนการแสดง (การต่อสู้) และแบบแผนการเรียน ตามระยะที่ 1

ระยะที่ 3 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเล้าเจ้าอยู่หัว – พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2533) เป็นระยะ ของการทหารและการรบสมัยใหม่ บ้านเมืองพัฒนาเข้าสู่ภาวะความทันสมัยตามแบบตะวันตก การสงครามระหว่างประเทศลดลง การฝึก ทหารและอาวุธเป็นแบบตะวันตก ดังนั้นในระยะที่ 3 พระมหากษัตริย์จึงไม่มีพระราชประเพณีในการศึกษาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวอีก ต่อไป สำหรับประชาชนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทยที่มีความสำคัญ มีแบบแผนและรูปแบบการเรียน การแสดงที่ผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาผูกพันกับวิถีชีวิตทางสังคมของคนไทยได้เปลี่ยนไป เป็นศิลปะการแสดงการต่อสู้ที่พยายามรักษาไว้ซึ่งศิลปะการต่อสู้ของคนไทยในอดีตในฐานะมรดกของชาติ เพื่อการประกอบอาชีพ และ

เพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญ โดยพยายาม รักษาแบบแผนของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวตามแบบแผนเดิมไว้เท่าที่จะสามารถกระทำได้

คุณลักษณะไทยในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย จากการศึกษาประวัติศาสตร์ มีลักษณะเป็นองค์รวมของคุณลักษณะ 2 ด้าน คือ ด้านคุณสมบัติส่วนตัว ประกอบด้วย ความกตัญญูกตเวที ที่พบได้ในแบบแผนการเรียน เช่น การยกครู การไหว้ครู แบบแผนการแสดง เช่น การถวายบังคม การไหว้ครู เป็นต้น ความวิริยะ หมายถึง ความบากบั่นพากเพียร และความกล้าหาญ ที่พบได้จาก แบบแผน การเรียน ความมีขันติ หมายถึง ความอดทน และเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง ด้านการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย ความสามัคคี และความมีพรหมวิหารสี่

คุณค่าในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย ประกอบด้วยคุณค่าในตัววิชา คือใช้ในการต่อสู้ คุณค่าในตัวผู้เรียน คือ ทำให้เกิดความ ภูมิใจความเป็นไทย รักชาติ มีสติ มีไหวพริบ มีสมรรถภาพทางจิตดี และมีสมรรถภาพทางกายดี คุณค่าในสังคม คือ เป็นสมบัติของชาติ ทำให้เกิดความมีวินัยในสังคม และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน นอกจากนี้ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว แบบไทยยังมี คุณค่าในเชิงคุณวิทยา ได้แก่ คุณค่าทางจริยะ หรือการปฏิบัติตนในสังคมและคุณค่าทาง สุนทรียะ ได้แก่ ความงามในส่วนของเครื่องอาวุธ ท่วงท่าการแสดง และความสอดคล้องของจังหวะดนตรีประกอบการเคลื่อนไหวครบถ้วน

กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยที่สำคัญคือ การมีครูที่มีคุณภาพเป็นสื่อต้นแบบ มีวิธีการถ่ายทอดโดยการ จัดประสบการณ์ตรงที่มี ความหมายให้กับผู้เรียน ครูสอนทั้งทักษะและอบรมบ่มนิสัย

2 คุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะ การต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบองในปัจจุบัน

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเฉพาะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบองในปัจจุบัน พบว่า ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบอง ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเช่นในสมัยโบราณการที่มีการเรียนการสอกระบี่กระบองในปัจจุบันเป็นเพียงความพยายาม ในการดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมไทยด้านศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวโดยผ่านจุดประสงค์ต่าง ๆ คือ เพื่อความบันเทิง เพื่อการแสดง เพื่อเป็นครู และเพื่อเป็นกิจกรรมการออกกำลังกาย แบบแผนของ การเรียน แบบแผนการแสดง การต่อสู้ ได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น แบบแผนของการใช้ดนตรีประกอบการแสดงได้เปลี่ยนจากการบรรเลงดนตรีตามลักษณ์ของอาวุธ เป็นการใช้เพลงต่อสู้ของมวย เป็นเพลงประจำหรือใช้จังหวะกลองแทนแบบแผนการเรียนได้ลดขั้นตอนของทักษะต่าง ๆ ลงเหลือเรียนเพียงบางส่วน เป็นต้น

คุณลักษณะไทยในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว แบบไทย ในด้านคุณสมบัติส่วนตัวแนวการดำเนินชีวิตมีรายละเอียดเช่นเดียวกับสมัย โบราณ คือ มีความกตัญญูกตเวที ความวิริยะ (บากบั่น กล้าหาญ) ความมีขันติ (อดทน เข้มแข็ง) ความสามัคคี และพรหมวิหารสี่ แต่ คุณลักษณะดังกล่าวมีลักษณะแยกส่วน เป็นเรื่อง ๆ กล่าวคือ บางสนามที่ศึกษาจะปรากฏเฉพาะเรื่องของ ความกตัญญูกตเวที บางสนามปรากฏเฉพาะเรื่องพรหมวิหารสี่ เป็นต้น ไม่มีสนามไดที่มีลักษณะเป็นภาพรวมของคุณลักษณะเหมือนในสมัยอดีต

คุณค่าในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบอง คุณค่าที่ผู้เรียนรับรู้ในปัจจุบัน พบว่า คุณค่าในวิชา คือการแสดงการต่อสู้ ป้องกันตัว คุณค่าในผู้เรียนคือ การมีสติ ไหวพริบ มีสมรรถภาพทางจิต และสมรรถภาพทางกาย คุณค่าในสังคมคือ การเป็นสมบัติ ทางวัฒนธรรมของชาติที่ควรรักษาไว้ สำหรับคุณค่าในเชิงคุณวิทยาทางด้านจริยะ และสุนทรียะมีปรากฏให้เห็นบ้าง แต่ไม่มากเท่ากับในอดีต

กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบอง พบว่า การถ่ายทอดมีครูที่มีคุณภาพพอสมควรเป็นสื่อต้น สอนโดย การจัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน แต่การสอนส่วนใหญ่จะเน้นการสอนทักษะเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง และสอนโดยไม่มีการอบรมบ่มนิสัย

3 การนำเสนอกระบวนการถ่ายทอด คุณลักษณะไทย คุณค่าในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบองในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบอง ในอนาคต ควรจะได้รับการดำเนินการ ให้เป็นส่วนหนึ่ง ที่มีความ สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน คุณลักษณะไทยที่ควร ดำรงรักษาไว้ควรมีทั้งคุณสมบัติส่วนตน และแนวการดำเนินชีวิต ครบทั้งเรื่องของความกตัญญูกตเวที ความวิริยะ ความมีขันติ ความสามัคคี และการมีพรหมวิหารสี่ ซึ่งผู้วิจัยขอรวมเรียกว่า "สุนทรียธรรม"

สุนทรียธรรม ในที่นี้จะหมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกอย่างงดงามและสร้างสรรค์บนหลักธรรมหรือหลักของความถูกต้อง เช่น หลักธรรมข้อที่กล่าวถึงการมีความกตัญญูกตเวทีทำให้เกิดการแสดงออกของการอ่อนน้อมถ่อมตน การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส หลักธรรมข้อความมีขันติ อันเป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยความเข็มแข็ง ซึ่งบุคคลที่มีความเข้มแข็งอย่างมีสุนทรียธรรมจะต้องมีการแสดงออก โดยไม่แข็งกระด้าง เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า “สุนทรียธรรม” นี้คือการนำหลักของการปฏิบัติตนที่ดีงามในสังคม (จริยธรรม) รวมกับหลักของ ความงดงามที่สัมผัสได้ (สุนทรียะ) รวมเป็นความงดงามถูกต้องทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมเข้าไว้ด้วยกัน หลักของสุนทรียธรรมนี้เป็น คุณลักษณะไทยของคนไทยตามแนวทางของวิถีชีวิตไทยที่มีมานานซึ่งเราสามารถพบได้จากคำสอนของผู้ใหญ่ในสมัยโบราณและหลักนี้เอง ที่ทำให้คนไทยสามารถฝ่า

ฟันอุปสรรคนานับประการมาได้จนปัจจุบัน “สุนทรียธรรม” นี้มีในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบองมาแต่ โบราณอันเป็นสิ่งที่ควรรักษาไว้อีกทั้งจะต้องสร้างและพัฒนาให้เกิดขึ้นกับคนไทยในอนาคต

คุณค่าของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในอนาคต ควรดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าที่แท้จริงของวิชา ได้แก่ การใช้ในการป้องกันตัว เพื่อให้ เกิดความหมายและได้รับ การยอมรับ ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทยในอนาคต คุณค่าในผู้เรียน ควรประกอบด้วย ความรักและ ภูมิใจในความเป็นไทย การมีสติ ไหวพริบ มีสมรรถภาพทางจิตและสมรรถภาพทางกาย คุณค่าทางสังคมควรประกอบด้วย การเป็น สมบัติทางวัฒนธรรมของชาติและสร้างความมีวินัย การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือเกื้อกูล และ ความมีน้ำใจต่อกัน คุณค่าทาง คุณวิทยาควรรักษาไว้ให้ครบถ้วนทั้งคุณค่าทางด้านจริยะ และคุณค่าทาง สุนทรียะ อันเป็นคุณค่าที่สำคัญของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว กระบี่กระบองของคนไทย

กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบองในอนาคต ควรมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ กระบี่กระบองเป็น จุดหมายปลายทาง (ends) เพื่อวิชากระบี่กระบองเอง และ กระบี่กระบอง เพื่อมรรควิถี (means) ในการพัฒนาผู้เรียนในด้านต่าง ๆ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ครูต้นแบบควรเป็นครูที่มีคุณภาพและสามารถจัดประสบการณ์ที่มีความหมายให้กับผู้เรียน ครูควรสอนทั้ง ทักษะและอบรมบ่มนิสัยผู้เรียน

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่ และการสืบทอดผญาอีสาน”ในการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของผญาอีสาน 2)เพื่อศึกษาวิเคราะห์การดำรงอยู่ของผญาอีสานในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอีสานในปัจจุบัน 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดผญาอีสาน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่ และแนวทาง การสืบทอดผญาอีสาน ได้รับการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่ และแนวทางการสืบทอดผญาอีสาน ได้รับการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านผญาอีสาน

ผลการวิจัย พบว่า 1. คุณค่าของผญาอีสานจำนวน 283 บท พบว่า 1) คุณค่าที่ให้ข้อคิดต่อบุคคล ได้แก่ ด้านการพัฒนาคนจำนวน 280 บท และด้านพัฒนาสังคมจำนวน 109 บท 2) คุณค่าที่ใช้อบรมระเบียบสังคมด้านต่าง ๆ ได้แก่ ครอบครัว จำนวน 42 บท การเมือง / การปกครองจำนวน 43 บท เศรษฐกิจ จำนวน 41 บท การศึกษาจำนวน 28 บท และศาสนาจำนวน 101 บท

2. การดำรงอยู่ของผญาอีสาน พบว่า 1) สถานภาพการดำรงอยู่ ได้แก่ ผญาที่ไม่มีการใช้ จำนวน 31 บท ผญาที่มีการใช้อยู่ จำนวน 252 บท และผญาที่มีการเปลี่ยนแปลง จำนวน 12 บท 2) ลักษณะการดำรงอยู่ ได้แก่ การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ การเขียนตำรา การเขียนกลอนลำ การเทศน์ การพูดคุยกันบางโอกาส งานเลี้ยงต้อนรับ การบายศรีสู่ขวัญ การเป็นวิทยากรบรรยาย และการใช้ผญาผ่านสื่ออินเตอร์เน็ต

3. แนวการสืบทอดผญาอีสาน พบว่า มีวิธีการดังนี้ 1) สถาบันการศึกษาทุกระดับจัดทำเป็นหลักสูตร ให้มีการเรียนการสอนกันอย่างจริงจัง 2) องค์กรที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันศึกษาค้นคว้า สำรวจข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ แล้วนำมาจัดทำเป็นข้อมูลที่สะดวกในการศึกษาและทำความเข้าใจ ตลอดจนช่วยกันเผยแพร่โดยใช้สื่อที่น่าสนใจ 3) จัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยจัดทำเป็นศูนย์ข้อมูลจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมเผยแพร่ผญาให้ครอบครัวและคนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของผญา จัดฝึกอบรมวิทยากร จัดทำสื่อการเรียนรู้ 4) ควรได้ชี้แจงอธิบายรูปแบบของผญาอีสานให้ชัดเจนและสอนให้คนรุ่นใหม่เขียนผญาได้

วรวุฒิ เพ็งพันธ์ (2548: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่า และบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน 2. วิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน 3. เสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน การวิจัยประกอบไปด้วย การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ บอกเล่า การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม **ผลการวิจัยพบว่า**

1. ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเป็นตลาดน้ำเก่าแก่ที่สำคัญที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมายาวนานแต่ปัจจุบันได้ปิดตัวลงไปแล้ว ตลาดน้ำคลองโพหักในอดีตเป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชนแต่ปัจจุบันการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดน้ำแห่งนี้ก็ยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ แต่ซบเซาลงไปมากและอาจสูญหายได้ในอนาคต ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่ยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอยู่ และปัจจุบันตลาดน้ำแห่งนี้ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งนักท่องเที่ยวรู้จักกันในชื่อ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

2. คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในอดีตทั้ง 3 แห่งเหมือนกัน คือ มีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว และมีคุณค่าในด้านจิตใจ ร่างกาย เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ท่องเที่ยวและแห่งการเรียนรู้ของชุมชน แต่ในปัจจุบันตลาดน้ำแต่ละแห่ง

เกิดการเปลี่ยนแปลง คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไป คือ ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เหลือบทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว และเหลือคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น ตลาดน้ำคลองโพหักสูญเสียบทบาทในด้านการท่องเที่ยว คุณค่าในด้านการท่องเที่ยวจึงหายไปด้วย แต่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังคงมีคุณค่าและบทบาทอยู่เช่นในอดีต

3. ตลาดน้ำมีคุณค่าและบทบาทในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล ประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ประเภทกิจกรรมและประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน ให้เข้ากับสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ได้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ แบบบูรณาการและปลูกจิตสำนึกให้รักท้องถิ่นมากขึ้น

4. ผู้ขายสินค้าในตลาดน้ำทั้ง 3 แห่งทั้งในอดีตและปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง หรือที่เรียกว่าแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งมีลักษณะนิสัยและการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณะเฉพาะตน นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังมีการเรียนรู้และการถ่ายทอดเพื่อดำรงรักษาอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำไว้ แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีบทบาทใหม่ที่ไม่ใช่เพียงแค่การค้าเท่านั้น ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญที่สุดของตลาดน้ำดำรงอยู่หรือสูญหายไป

ทัศนีย์ จินตพิทักษ์กุล (2547: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาลักษณะและคุณค่าการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก จังหวัดนครปฐม”

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและคุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านของเด็กในจังหวัดนครปฐม เป็นการศึกษาที่เน้นเกี่ยวกับลักษณะและคุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านแต่ละชนิดโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา ในการเก็บข้อมูลนั้นใช้แบบสำรวจข้อมูลปฐมภูมิจากแหล่งที่มีการละเล่นของเด็ก วิทยากรผู้ให้ข้อมูลได้แก่บุคคลต่างๆ ในชุมชน เช่น กำนัน ผู้อาวุโสในชุมชนผู้ปกครอง ครู – อาจารย์ และเด็กที่ร่วมกิจกรรมการเล่น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาศึกษาลักษณะของการละเล่นพื้นบ้านของเด็กและวิเคราะห์คุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านของเด็กทางด้านพลศึกษา 3 ด้าน คือ ทางด้านร่างกาย ทางด้านสติปัญญาและทางด้านสังคม

ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะของการละเล่นพื้นบ้านของเด็กนั้นพบว่า การกำหนดชื่อการละเล่นพื้นบ้านของเด็กแต่ละชนิดนั้น ส่วนมากกำหนดขึ้นตามลักษณะของการเล่นหรืออุปกรณ์ประกอบการเล่น สถานที่เล่นก็กำหนดบริเวณที่เล่นในลักษณะยืดหยุ่นได้ตามจำนวนของผู้เล่น สนามหรือลานกว้างกลางแจ้งเหมาะสมสำหรับการละเล่นพื้นบ้านหลายชนิด การละเล่นพื้นบ้านของเด็กนั้นเด็กอายุต่างวัยกันก็สามารถเล่นร่วมกันได้ เนื่องจากการเล่นสามารถยืดหยุ่นได้ทั้งลักษณะการเล่นและกติกา การเล่นส่วนมากจะเล่นร่วมกันเป็นหมู่คณะทั้งชายและหญิงกลุ่มละ 3 - 5 คน หรือมากกว่าแล้วแต่จำนวนผู้ที่ต้องการเล่นเป็นสำคัญ อุปกรณ์ประกอบการเล่นนั้นส่วน

ใหญ่ไม่ต้องใช้ ถ้าจะใช้ก็จะเป็นอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในชุมชนหรือในบ้านเรือน ในการเล่นผู้เล่นจะร่วมกันกำหนดกติกาหรือข้อตกลงต่างๆ ขึ้นก่อน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตรงกัน ซึ่งผู้เล่นทุกคนจะถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด ลักษณะการเล่นโดยทั่วไปผู้เล่นจะทราบวิธีเล่นอยู่แล้ว แต่ก็อาจมีการบอกลักษณะหรือวิธีเล่น เพื่อทบทวนใหม่อีกครั้งให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้เล่นส่วนการจัดสินแพ้ชนะของการละเล่นพื้นบ้านแต่ละชนิดจะแตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่การตัดสินแพ้ชนะ เป็นการทำไปเพื่อเปลี่ยนหน้าที่กันเล่นมากกว่าการยึดการแพ้ชนะเป็นสำคัญ นอกจากนั้นยังพบว่าการละเล่นของเด็กโดยทั่วไป ยังคงกระจายอยู่ทั่วทุกอำเภอในจังหวัดนครปฐม

สำหรับ**การวิเคราะห์คุณค่าของการละเล่นพื้นบ้าน**ของเด็กนั้น พบว่าการละเล่นของเด็กในจังหวัดนครปฐมทั้งหมด 55 ชนิด มีคุณค่าทั้ง 3 ด้านคือ คุณค่าทางด้านร่างกาย คุณค่าทางด้านสติปัญญาและคุณค่าทางด้านสังคมดังนี้ คือ การละเล่นพื้นบ้านของเด็กช่วยทำให้ร่างกายได้เคลื่อนไหวออกกำลังกายส่วนต่างๆมากขึ้น เป็นการส่งเสริมให้ผู้เล่นได้พัฒนาทางด้านกำลังหรือพลังของกล้ามเนื้อ ความเร็ว ความว่องไว ความอ่อนตัว ความอดทนหรือความทนทาน และช่วยพัฒนาการประสานงานของระบบประสาทและกล้ามเนื้อ การละเล่นพื้นบ้านของเด็กบางอย่างช่วยส่งเสริมให้ผู้เล่นได้ฝึกการใช้ความคิดอ่างมีเหตุมีผล การสังเกตและแยกแยะข้อแตกต่างส่งเสริมให้ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากขึ้นและส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การละเล่นพื้นบ้านของเด็กบางชนิดช่วยส่งเสริมให้ผู้เล่นได้ฝึกการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกัน ส่งเสริมให้ผู้เล่นมีความรับผิดชอบและเสียสละ รู้จักประสานงานกับผู้อื่นเคารพในสิทธิและความสามารถของผู้อื่น และการปฏิบัติตามกฎกติกา

คณิต เขียววิชัย (2531: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดกิจกรรมนันทนาการชุมชนในเขตภาคตะวันตกของประเทศไทย” การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาถึงวิธีการจากกิจกรรมนันทนาการชุมชนในเขตภาคตะวันของประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้จัดและผู้นำในกิจกรรมนันทนาการชุมชนของเทศบาล พัฒนาชุมชนและศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดต่างๆรวม 8 จังหวัด ด้วยกันรวมผู้จัดและผู้นำในกิจกรรมนันทนาการชุมชนทั้งสิ้น 127 คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยวิธีการหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. การสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนจัดทำโครงการนั้นหน่วยงานต่างๆทำการสำรวจความต้องการของชุมชนก่อนจัดทำโครงการโดยวิธีการสังเกต, วิธีการสอบถามด้วยวาจาและการใช้แบบทดสอบถามสำรวจความต้องการ

2. การจัดกิจกรรมในโครงการ หน่วยงานต่างๆจะเลือกกิจกรรมบรรจุไว้ในโครงการ โดยจะคำนึงถึงประโยชน์ของสังคมที่จะได้รับ และกิจกรรมส่วนใหญ่จะตอบสนองความต้องการของคนทุกเพศทุกวัย

3. การจัดการเรื่องงบประมาณ งบประมาณที่ใช้ในการจัดกิจกรรมนันทการชุมชนนั้นส่วนใหญ่เป็นงบประมาณจากส่วนราชการ การใช้จ่ายงบประมาณนั้นส่วนใหญ่จะเพียงพอสำหรับโครงการ บางรายการอาจจะไมเพียงพอ ถ้าหากเกิดปัญหาผู้จัดและผู้นำกิจกรรมนันทการชุมชนจะแก้ปัญหาโดยวิธีการตัดรายการบางรายการออกเพื่อประหยัดรายจ่ายให้เพียงพอกับงบประมาณหรืออาจจะขอบริจาคจากเอกชน

4. การนิเทศหน่วยงานต่างๆส่วนใหญ่ไม่ได้จัดการนิเทศการปฏิบัติงานทุกโครงการ จะทำการนิเทศเฉพาะบางโครงการเท่านั้น บุคลากรที่ทำหน้าที่นิเทศคือหัวหน้าหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ วิธีการที่ใช้ในการนิเทศก็คือการพบปะพูดคุย

5. การจัดการเรื่องวัสดุอุปกรณ์ ส่วนใหญ่ผู้จัดและผู้นำกิจกรรมนันทการชุมชนจะเป็นผู้รับผิดชอบเอง วิธีการที่ใช้คือกำหนดระเบียบการใช้แล้วปล่อยให้สมาชิกใช้ตามระเบียบได้โดยไม่มีที่คอยควบคุม

6. การประเมินผลโครงการ การจัดดำเนินงานตามโครงการนั้นส่วนใหญ่จะไม่ได้ทำการประเมินผลโครงการ วิธีการที่ใช้ในการจัดทำการประเมินผลโครงการก็คือใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลมาประเมินผลโครงการ

คณิต เขียววิชัย และ เฉลิมพล ศรีนราวัฒน์ (2535: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิวัฒนาการกิจกรรมนันทนาการของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - 2534)” การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงลักษณะและการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมนันทนาการของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325 - 2534) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร การร่วมสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ผลจากการศึกษาปรากฏว่ากิจกรรมนันทนาการของไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะและการเปลี่ยนแปลงแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะด้วยกัน คือ

1. ระยะที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2325-2394 กิจกรรมนันทนาการ มีลักษณะเช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา กิจกรรมนันทนาการที่จัดเช่น การละเล่นพื้นบ้าน มหรสพและกิจกรรมตามประเพณี กิจกรรมนันทการในระยะนี้ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมและวัฒนธรรมของจีน ชวา และอินเดีย

2. ระยะที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2394-2475 เป็นระยะที่ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกมากขึ้น จึงทำให้อารยธรรมของชนชาติตะวันตกแผ่เข้ามาเข้ามาในประเทศไทยมาก

กิจกรรมนันทการในระยะนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมของชนชาติตะวันตก กีฬาได้รับความนิยมมากขึ้น กิจกรรมนันทการจะมุ่งส่งเสริมสุขภาพและสมรรถภาพของร่างกาย

3. ระยะที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2475-2534 เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและต่อมามีการพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้คนมีเวลาว่างมากขึ้น ดังนั้นกิจกรรมนันทนาการจึงมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยนี้มากขึ้น กิจกรรมนันทการจึงเป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างความบันเทิงส่งเสริมสุขภาพและช่วยแก้ปัญหามลพิษของสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

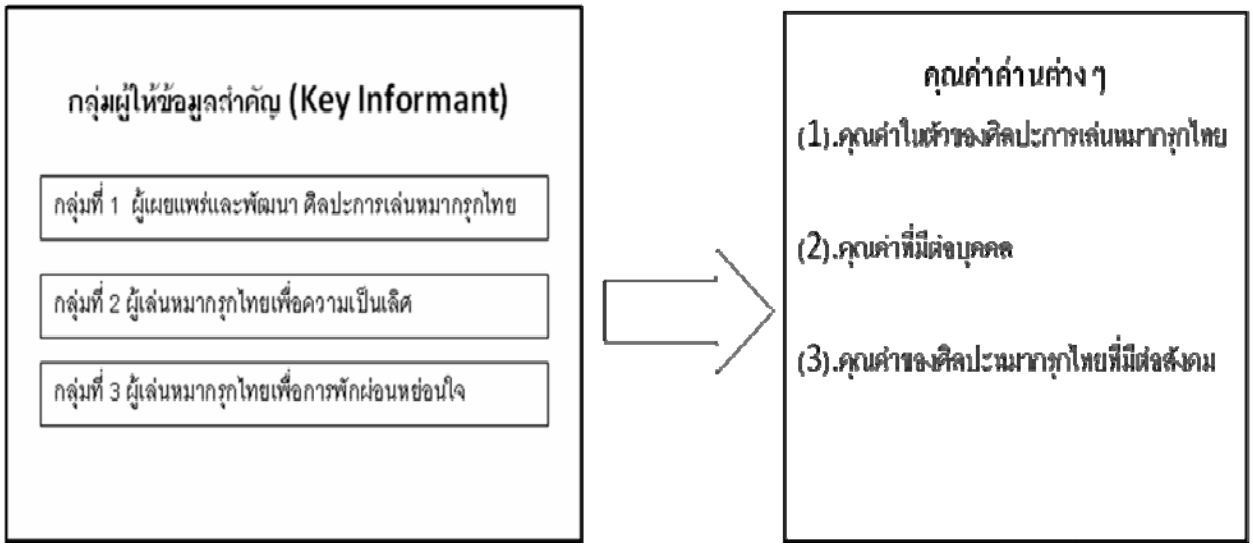

แผนภูมิที่ 3 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย” การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำการศึกษาพัฒนาการ ของศิลปะหมากรุกไทย และการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ซึ่งการดำเนินการวิจัยมีวิธีการดำเนินการศึกษาดังต่อไปนี้

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามลักษณะเนื้อหาที่ต้องการจะศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ 1. การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ และ 2. การวิจัยภาคสนาม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา จากการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

เพื่อเป็นการตอบวัตถุประสงค์ในข้อที่ **1.ศึกษาพัฒนาการ ของศิลปะหมากรุกไทย** จาก เอกสารต่างๆเช่น บันทึกทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมหรือวรรณคดีที่มีความเกี่ยวข้อง วัตถุโบราณที่มีการค้นพบหรือเก็บรักษาในสถานที่ต่างๆ ภาพถ่ายที่การค้นพบ และการสัมภาษณ์พูดคุยกับคนที่ทราบข้อมูลเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของหมากรุก จากอดีต สู่ปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของการเล่นหมากรุกไทย ตั้งแต่สมัยแรกเริ่มที่มีการค้นพบศิลปะการเล่นหมากรุกไทย โดยแบ่งตามมิติเวลาทางประวัติศาสตร์ จากหลักฐานที่พบเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

2. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา จากการศึกษาวิจัยในภาคสนาม (Field Research)

เพื่อเป็นการตอบวัตถุประสงค์ในข้อที่ 2. **การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย**

การวิจัยภาคสนามหมายถึง การที่ผู้วิจัยต้องเข้าไปในสถานที่จริง หรือ เหตุการณ์ เพื่อเก็บข้อมูล และ วิเคราะห์เชิงคุณภาพที่เกี่ยวกับสภาพการณ์นั้นๆ ปรากฏการณ์ในภาคสนามประกอบด้วย “ฉาก” (Setting) ทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต เช่น ลักษณะที่ตั้งของซุ้มหมากรุกที่เล่น ลักษณะอุปกรณ์ต่างๆในการเล่น สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ซึ่งมีบทบาท (Role) ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และการแสดงออก กิจกรรมต่างๆในโอกาส เช่นเมื่อมีการแข่งขันที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้น (Activities and Events) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนในมิติต่างๆ ที่ต้องการเก็บรวบรวม ข้อมูล

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) รวม 26 คน ซึ่ง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทยจำนวน 7 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อนันทนาการ) จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน

ซึ่งกลุ่มบุคคลทั้ง 3 กลุ่มนี้ถือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ของการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant observation) การสัมภาษณ์แบบแบบเจาะลึก (In-depth interview)

โดยใช้การสร้างความสัมพันธ์ (Rapport)

ผู้วิจัยได้ทำความคุ้นเคยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าว เพื่อสร้างความไว้วางใจ ความสนิทสนม และมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกของชุ้มหมากรุก(ชุมชน) ที่ศึกษา และโดยเฉพาะกับกลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทย เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ พื้นที่ศึกษาคือ ชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมนั้นผู้วิจัยมีความคุ้นเคยมากเนื่องจากบิดาของผู้วิจัยเป็นผู้เล่นหมากรุกในชุ้มนี้เป็นเวลานานมากแล้ว และผู้วิจัยเองก็ติดตามบิดามาดูการเล่นหมากรุกที่ชุ้มนี้เป็นประจำอยู่แล้ว จึงสามารถเข้าไปสัมภาษณ์พร้อมทั้งสังเกตการณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆได้ไม่ยากนัก

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document analysis)

นอกจากนั้น ในการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย นั้นยังอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารเพิ่มเติมด้วย ทั้ง เอกสารที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document analysis) เป็นการวิเคราะห์เอกสารที่เป็นปฐมภูมิ (Primary Document) และทุติยภูมิ (Secondary Document) โดยศึกษาสภาพปัจจุบันของการเล่นหมากรุกไทย ในด้านคุณค่า คุณประโยชน์ ของศิลปะหมากรุกไทย ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (Document analysis) ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะไปใช้เป็นแนวทางกำหนดการสังเกตและ สร้างแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ และเป็นข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แล้วนำมารวบรวมสรุปข้อมูลออกเป็นด้านต่างๆที่มีการค้นพบ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ขั้นตอนของการสร้างเครื่องมือวิจัย

1. การศึกษา และ วิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis)

การใช้ข้อมูลเอกสารได้แก่เอกสารที่เป็นปฐมภูมิ (Primary Document)และทุติยภูมิ (Secondary Document) เอกสารที่เป็นปฐมภูมิ (Primary Document) คือ เอกสารที่เป็นข้อมูลหรือหลักฐานโดยตรง ถือเป็นต้นฉบับเช่น จดหมายเหตุ บันทึก ประกาศ หรือ กฎหมาย ผู้วิจัย อาจใช้นำไปตีความตามความเข้าใจของตน ส่วนเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Document) คือ ข้อมูลหรือ หลักฐานที่ได้มาไม่ใช่ได้มาโดยตรงจากเหตุการณ์ หรือ สถานการณ์หนึ่งๆเช่น มีผู้รวบรวมไว้แล้วมาวิเคราะห์เสนอ หรือ อ้างอิง การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารถือเป็นวิธีหลักของการวิจัย เพราะข้อมูลเอกสารจะให้ภาพที่มีทั้งตัวปรากฏการณ์ที่จะให้ศึกษา และสภาพแวดล้อม

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ถือเป็นวิธีหลักของการวิจัย เพราะข้อมูลเอกสารจะให้ภาพที่มีทั้งตัวปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา และสภาพแวดล้อม หรือบริบททางสังคมที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้น เช่น ข้อมูลของการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุกไทย เป็นต้น

ข้อด้อยของข้อมูลเอกสารมีหลายประการ คือ ข้อมูลไม่อาจถือเป็นตัวแทนของประชากร ข้อมูลขาด สภาพภาวะวิสัย ข้อมูลขาดความตรง (Validity) แต่สามารถที่จะตรวจสอบได้จากความน่าเชื่อถือ (Creditability) และความเป็นไปได้ (Possibility) ของข้อมูล

2. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation)

เป็นการที่นักวิจัยทำการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยนักวิจัยเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสังคม เข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ ซึ่งวางแนวทางไว้ล่วงหน้าว่า จะสังเกตเรื่องใดบ้าง เช่น เทคนิคการเล่นที่ทำให้ได้รับชัยชนะ การสนทนาระหว่างผู้เล่นในขณะเล่น การให้โอกาสระหว่างกันบนวิถีของการเดินหมากรุก เป็นต้น

3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant observation)

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตในเชิงสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนคือ สภาพทั่วไปของซุ้มหมากรุกต่างๆ เช่น บรรยากาศต่างๆในซุ้มหมากรุก บุคคลภายนอกที่เข้ามาในซุ้มหมากรุกด้วยความสนใจ

4. การสัมภาษณ์ (Interview)

การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กันโดยทั่วไปในแขนงวิชาสังคมศาสตร์ เป็นรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างและผู้ตอบภายใต้กฎเกณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายเป็นหลัก การสัมภาษณ์มีหลายประเภท ซึ่งอาจใช้การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล หรือสัมภาษณ์เป็นกลุ่มแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

4.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ผู้วิจัยมีแบบสัมภาษณ์ซึ่งมีข้อคำถามโดยละเอียดตามที่ได้จัดเตรียมไว้(Structure interview or Formal interview)

4.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง หรือ ไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์นี้สำหรับการพูดคุยสนทนาโดยทั่วไป เพื่อให้ได้ทราบข้อมูลที่เป็นวัฒนธรรม ระบบคิด ท่าที ทัศนคติต่อเหตุการณ์ และบริบทโดยทั่วไป (Informal interview)

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview)

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ วิธีการเล่น อุปกรณ์ กฎกติกามารยาท และพัฒนาการของการเล่นหมากรุกไทย ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีต่างๆ

2. การสังเกตการณ์ โดยแบ่งเป็น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participant observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant observation) ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกหลังจากสังเกตนั้นสินสุดทันทีในเวลาที่เหมาะสม

3. แบบสัมภาษณ์ (Interview)จากการที่ผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ที่จะสัมภาษณ์ก่อน จึงช่วยให้การสัมภาษณ์ และการสนทนานั้นเป็นกันเอง และเป็นธรรมชาติ ในขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียง และขอบันทึกภาพ และหลังจากเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์แล้ว และหากมีข้อสงสัยก็จะกลับไปถามอีกครั้งหนึ่ง

และหลังจากเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์แล้ว นำมาข้อมูลที่ได้มารวบรวม และวิเคราะห์ตรวจสอบก่อนที่จะนำไปเขียนเป็นผลรายงานการวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและรอบลึก โดยใช้อุปกรณ์ในเก็บรวบรวมข้อมูล คือ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ โดยมีรายละเอียดตามการจัดลำดับดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลมี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1.การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) โดยศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2.การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตซึ่งเป็น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม(Non -

participant observation) และ 3.การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) กับผู้ให้ข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) ข้อมูลที่เป็นเอกสาร ได้แก่ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรง และ โดยอ้อมที่เกี่ยวกับเรื่องศิลปะหมากรุกไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประวัติความเป็นมาของหมากรุกไทยในยุคต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงพัฒนาการในปัจจุบัน ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย กติกาในการเล่นหมากรุกไทย กฎในการแข่งขันหมากรุกไทย อุปกรณ์ การเล่นหมากรุกไทย และข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต ข้อมูลจากการสังเกต ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกต 2 แบบต่อไปนี้

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) โดยเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ ซึ่งผู้วิจัยวางแนวทางไว้ล่วงหน้าว่าจะสังเกตเรื่องใดบ้าง และกำหนดเรื่องที่จะสังเกตไว้ชัดเจน โดยใช้กรอบการสังเกตของ Lofland 6 ประเด็น (Lofland,1971) ในบางครั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนี้อาจใช้การสัมภาษณ์ประกอบด้วยตามแต่สถานการณ์ของข้อมูล ซึ่งมีแนวทางในการสังเกตดังนี้

2.1.1 การกระทำ (Acts) คือ พฤติกรรมของผู้ที่เล่นหมากรุกที่เป็นมาโดยตลอดและต่อเนื่องตลอดจนถึงพฤติกรรมที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น

2.1.2 กิจกรรม (Activities) คือ การกระทำหรือ พฤติกรรมที่เป็นกระบวนการมีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่องเป็นแบบแผน เช่น กิจกรรมการเล่นหมากรุกไทย การแข่งขันหมากรุกไทย เป็นการสังเกตแบบแผนพฤติกรรมการกระทำ หรือกิจกรรมซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงสถานภาพ บทบาท หน้าที่

2.1.3 ความหมาย (Meaning) คือ ความหมายของการกระทำ หรือ กิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งจะแสดงออกให้เห็นถึงพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

2.1.4 การมีส่วนร่วม (Participation) คือ การพิจารณาดูบทบาทของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ทั้ง 3 กลุ่มที่มีต่อบริบทต่างๆ

2.1.5 ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูล กับผู้เล่นด้วยกันในชุ้มหมากรุก ในมิติต่างๆ

2.1.6 สถานที่ (Settings) คือ ชุ้มหมากรุก ภายใต้ “สภาพที่จะศึกษา” ซึ่งเป็นหน่วยวิเคราะห์ รวมถึงลักษณะต่างๆของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วัฒนธรรมความเชื่อ วิถีชีวิต ทัศนคติ เศรษฐกิจ ฯลฯ

2.2 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant observation) เป็นการศึกษาในเชิงสำรวจสภาพทั่วไปของสภาพของชุมชน (ซุ้มหมากรุก) โดยมิได้เข้าไปร่วมในเหตุการณ์หรือ กิจกรรมต่างๆ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม และสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) รวม 26 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจำนวน 7 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อนันทนาการ) จากพื้นที่ศึกษาซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 9 คน โดยมีรูปแบบ การสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structure interview or Formal interview) ผู้วิจัยมีแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีข้อคำถามโดยละเอียด ตามที่ได้จัดเตรียมไว้ล่วงหน้า กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ทั้ง 3 กลุ่มที่กล่าวข้างต้น เช่น พัฒนาการ ของศิลปะหมากรุกไทยในประเทศไทย ตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยในด้านต่าง ๆ

3.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง หรือ ไม่เป็นทางการ (Informal interview) คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนาแบบมีเป้าหมาย ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลแบบกว้าง และลึก เพราะไม่ได้จำกัดประเด็นการสนทนา ไม่จำกัดประเด็นคำตอบ และไม่มีการกำหนดเวลาสนทนาที่แน่นอน ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวการณ์ในการสนทนาในขณะนั้น สำหรับการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนี้ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ

3.2.1 แบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบโดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนไปได้อย่างอิสระ มีความรู้สึกเป็นธรรมชาติ

3.2.2 แบบมีจุดสนใจเฉพาะ หรือ แบบเจาะลึก (In - depth interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจเป็นพิเศษอยู่แล้ว โดยไม่ปล่อยให้ผู้ให้สัมภาษณ์หันเหไปสนทนาเรื่องอื่นๆ

3.2.3 แบบตะล่อมกล่อมเกลา (Probe) เป็นการสัมภาษณ์เพื่อล้วงความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติที่มีต่อเรื่องที่ให้การสัมภาษณ์

การจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาจัดทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทั้ง 3 กระบวนการนี้จะทำควบคู่ไปกับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล และขั้นตอนสุดท้าย คือนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มานำเสนอ โดยการเขียนรายงานวิจัย มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

การลดทอนข้อมูล (Data reduction)

ผู้วิจัยนำข้อมูลบันทึกภาคสนาม (Full field note) มาอ่านทบทวนแล้วเลือกจุดที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะศึกษา โดยเขียนใส่กระดาษ ลงหัวข้อเรื่อง (Categories) เช่น พัฒนาการของการเล่นหมากรุกในประเทศไทย และคุณประโยชน์จากศิลปะหมากรุกไทย เป็นต้น

1.การตรวจสอบคุณภาพเอกสาร

ข้อมูลเอกสารก่อนที่จะคัดลอกนำไปใช้ในการวิจัย จะต้องตรวจสอบความถูกต้อง (Accuracy) และความเที่ยง (Reliability) ว่าถูกต้อง และ เชื่อถือได้เพียงไร การตรวจสอบคุณภาพเอกสารอาจทำได้ 2 ลักษณะ คือ การตรวจสอบความถูกต้องภายนอก กับการตรวจสอบความถูกต้องภายใน (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ 2537 : 44 - 47)

2.1 การตรวจสอบความถูกต้องภายนอก (External Criticism)

เป็นการตรวจด้วยการพิจารณาว่าข้อมูล เอกสาร หลักฐานนั้นเป็นของจริง เป็นต้นฉบับเดิมหรือไม่ หรือว่าเป็นต้นฉบับที่คัดลอกเลียนแบบมา การตรวจสอบความถูกต้องภายนอกจะพิจารณาจาก (Van Dalen 1979: 356 - 357)

2.1.1 ผู้แต่ง หรือ ผู้เขียน คือ พิจารณาว่าผู้เขียนเอกสารนั้นเป็นใคร สัญชาติอะไร มีอาชีพอะไร มีตำแหน่งชั้นใด นับถือศาสนาใด มีวุฒิทางการศึกษาระดับใด และสาขาใด การที่เขาแต่งหรือเขียนเรื่องนั้น ตรงกับความรู้ความสามารถของเขาเพียงใด รวมทั้งต้องพิจารณาว่าเขาเป็นคนเขียนเรื่องนั้นเองหรือว่ามอบให้ผู้อื่นเขียนโดยใช้นามของตน คำตอบเหล่านี้จะมีส่วนให้ผู้วินิจฉัยตัดสินว่า เอกสาร สิ่งพิมพ์นั้นมีคุณค่า และถูกต้องเชื่อถือได้เพียงใด

2.1.2 ปีที่แต่งหรือเขียน คือ พิจารณาว่า เอกสารสิ่งพิมพ์นั้นได้แต่งหรือเขียนขึ้นเมื่อใดทั้งนี้จะทำให้พิจารณาได้ว่า เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เขียนขึ้นภายหลังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วนานเท่าใด เป็นการเขียนโดยอาศัยความจำ หรือการทดลอง หรือเขียนโดยได้มีการตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงเพียงใด

2.1.3 ฉบับจริง หรือ ฉบับคัดลอก คือพิจารณาว่า เอกสาร สิ่งพิมพ์ นั้นเป็นฉบับจริง หรือว่าเป็นฉบับที่คัดลอกมา ถ้าเป็นฉบับที่คัดลอกได้คัดลอกข้อความจากฉบับเดิมไว้อย่าง

สมบูรณ์หรือไม่ และการคัดลอกนั้นเป็นการคัดลอกคำต่อคำ หรือว่าเป็นการคัดลอกโดยการเก็บใจความสำคัญมา

การตรวจสอบว่าเป็นต้นฉบับจริงหรือไม่อาจพิจารณาจาก

ภาษาที่ใช้ หลักฐานเอกสารที่มีการจดบันทึกไว้จะเป็นของเก่าจริงหรือไม่ ให้พิจารณาจากภาษาที่ใช้ ลักษณะการเขียน การสะกด สระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ การันต์ และการจัดพิมพ์ ซึ่งในแต่ละยุค แต่ละสมัยจะเขียนแตกต่างกันเช่น สมัยพ่อขุนรามคำแหง วัว ก็เขียนว่า ววว เมีย ก็ใช้ว่า มียย เป็นต้น

ข้อมูลเรื่องราวในหลักฐานถ้าเป็นของเก่าจริงจะพบว่ามีข้อมูลและเรื่องราวบางอย่างที่ปรากฏในหลักฐานแสดงให้เห็นว่าคนสมัยก่อนไม่ทราบแต่สมัยปัจจุบันทราบแล้วเช่นเรื่องโลกกลมมีสิ่งของบางอย่างที่สมัยโบราณใช้แต่ปัจจุบัน เลิกใช้แล้ว เช่น อาวุธโบราณ ปืน มีด เป็นต้น

นอกจากการตรวจสอบดังกล่าวแล้ว การตรวจสอบความถูกต้องภายนอก ยังต้องพิจารณาประเด็นดังต่อไปนี้ด้วย (Best ,1981: 141)

1. มีผู้ใดดัดแปลงต้นฉบับ คัดลอก เพิ่มเติม ตัดตอน ประการใดบ้าง
2. เป็นข้อมูลจากหลักฐานเดิมทั้งหมด หรือ บางส่วน ส่วนใดเป็นข้อมูลจากหลักฐานเดิม ส่วนใดคัดลอกมาจากที่อื่น
3. ถ้าคัดลอกมาจากที่อื่น โดยไม่ลงวันที่ไว้เมื่ออ่านแล้วมีความสามารถพอที่จะเดาวัน เดือน ปี ที่ต้นฉบับเขียนไว้ได้ หรือ ไม่
4. ถ้านำมาจากที่อื่น มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลงบ้าง นำมาใช้อย่างไร มีความเชื่อถือเพียงใด
5. การบันทึกทำขึ้นหลังจากเกิดเหตุการณ์นานเท่าใด
6. เอกสารการพิมพ์เขียนมาจากความจำ ปรึกษาผู้อื่น หรือ จากการรวบรวมเอกสาร
7. ผู้เขียนละเลยสิ่งที่ตนสมัยนั้นควรรู้หรือไม่

2.2 การตรวจสอบความถูกต้องภายใน (Internal Criticism)

เป็นการตรวจสอบเพื่อค้นหาความหมาย และคุณภาพของข้อมูลภายในเอกสารนั้น โดยพิจารณาดังนี้ ว่าเอกสาร หรือ ข้อเขียนนั้น เขียนขึ้นด้วยความสุจริตใจเพียงใด โดยพิจารณาดังนี้

ผู้เขียนเป็นผู้เขียนเอง หรือ มีผู้อื่นเขียนให้ และมีจุดมุ่งหมายในการเขียนอย่างไร

ผู้เขียนมีผลประโยชน์ที่ได้จากการเขียนนั้น หรือ ไม่ เพียงใด ได้ประโยชน์จากการบิดเบือนความจริงหรือเปล่า รวมทั้งผู้เขียน เขียนขึ้นโดยตั้งใจจะให้ประชาชนทั่วไปเกิดความพึงพอใจ หรือยกย่องในตัวผู้เขียนหรือเปล่า

ผู้เขียนมีความลำเอียงหรือไม่ โดยเฉพาะความลำเอียงที่เกิดจากเชื้อชาติ ศาสนา ชั้นวรรณะ การเมือง เครือญาติ ความเจ็บแค้นส่วนตัว

เอกสาร หรือ ข้อความนั้น มีความหมายที่แท้จริงอย่างไร มีความหมายที่ซ่อนเร้นนอกเหนือจากความหมายตามตัวอักษรที่ปรากฏหรือเปล่า

เอกสาร หรือ ข้อความนั้นมีข้อผิดพลาด และมีความหมายผิดไปจากความจริงหรือไม่อย่างไร โดยพิจารณาจาก

1. ขณะเขียน ผู้เขียนมีประวัติ การศึกษา อายุ สุขภาพอย่างไร มีอารมณ์ และความเครียดทางประสาทหรือไม่
2. ผู้เขียนเห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง หรือ นำมาจากผู้อื่น ถ้าไม่เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง ต้องพิจารณาถึงความเชื่อถือได้ของแหล่งที่มาของข้อมูล
3. เมื่อเห็นเหตุการณ์แล้ว เขียนบันทึกทันที หรือ เขียนจากความจำบันทึกเหตุการณ์โดยเว้นไว้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น เป็น วัน เดือน หรือ ปี และจึงบันทึก เพราะในสภาวการณ์บางอย่างไม่สามารถจะจดบันทึกได้ทันที เช่น เรือล่ม ฯลฯ
4. ขณะเขียน บ้านเมืองอยู่ในสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศาสนาอย่างใด เพราะงานนิพนธ์ส่วนมากจะสะท้อนสภาพทางสังคมเสมอ
5. ข้อเขียน และข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏในเอกสารนั้นเป็นเรื่องที่ไม่มีใครทราบแน่นอนใช่หรือไม่
6. การเขียนข้อความนั้น ผู้เขียนได้เขียนขึ้นโดยความบังเอิญที่ไปพบหรือว่าได้มีการกำหนดไว้ว่าจะไปสังเกตเรื่องนั้นอย่างแท้จริง
7. ผู้เขียนใช้หลักฐานเอกสารในการอ้างอิงที่เชื่อถือได้เพียงใด

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และเชื่อถือได้ (Valid and reliable) ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) คือ การได้ข้อมูลจากหลายๆฝ่าย หรือ หลายๆวิธีในการรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน

การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าทำโดยวิธีการตรวจสอบจาก แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลมีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งเวลา ผู้วิจัยจะสังเกต และสัมภาษณ์เรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลากัน เช่น สัมภาษณ์ผู้เล่นหมากรุกคนเดียวกันแต่ต่างเวลากัน เป็นต้น

2. แหล่งสถานที่ ผู้วิจัยใช้การสังเกต และสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสถานที่ เช่น ไปถามผู้เล่นในเรื่องเดียวกันแต่ต่างจากสถานที่เล่น ซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ซุ้มอื่น เป็นต้น

3. แหล่งบุคคล ใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ร้านค้าที่อยู่บริเวณซุ้มหมากรุก ชุมชนที่อยู่รอบข้างซุ้มหมากรุกเป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis)

วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปจากการศึกษารูปแบบ หรือข้อมูลจำนวนหนึ่ง ไม่ใช้สถิติช่วย ถ้าจะใช้ถือเป็นข้อมูลเสริม ผู้วิจัยมีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์ เพราะต้องรอบรู้แนวคิดทฤษฎี มีความรู้เป็นสหวิทยาการ สามารถสร้างข้อสรุปเป็นแนวคิด เปลี่ยนแปลงแนวทางที่จะแปลความหมายของข้อมูล โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เป็นข้อมูลบรรยายเช่นกัน แต่ทำข้อมูลนั้นให้นับได้ มักกระทำกับข้อมูลเอกสารลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ คือ กระบวนการต่างๆนั้น จะเป็นกระบวนการต่างๆที่ต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยไม่ต้องรอจนกว่าจะเก็บข้อมูลเสร็จ จึงวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล จึงเป็นการวิเคราะห์ไปพร้อมๆกับ การเก็บรวบรวมข้อมูล เช่นในขณะที่เราจดบันทึกข้อมูลต่างๆนั้น เราอาจวิเคราะห์ข้อมูลในทันที การที่ผู้วิจัยมีโอกาสวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างกระบวนการเก็บข้อมูลนี้ เป็นการช่วยปรับปรุงแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งต่อไป ซึ่งเป็นกระบวนการประเมินอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทราบว่าข้อมูลใดทราบแล้ว และข้อมูลใดควรเก็บรวบรวมเพิ่มเติม หลังจากการศึกษา และ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากด้านต่างๆ แล้วนั้น ผู้วิจัยต้องนำข้อมูลไปวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 2 แบบดังนี้

1. วิเคราะห์เอกสาร โดยนำข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ วรรณกรรม งานนิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหมากรุกไทย โดยเริ่มต้นตั้งแต่ประเด็นแรก จนถึงประเด็นสุดท้าย

2. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนาอย่างมีเป้าหมาย การบันทึกเสียง การบันทึกภาพบุคคล สถานการณ์ สถานที่ เหตุการณ์ จากข้อมูลทั้งหมดจากนั้นนำข้อมูลเหล่านั้นมาจัดเป็นหมวดหมู่ (Typical data) ขั้นต่อมาพิจารณาตีความข้อมูลที่ได้มาด้วยการบรรยาย วิเคราะห์ในเชิงของความสอดคล้อง ความแตกต่างของความเห็นจากกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลงานวิจัย

ส่วนที่ 2 ใช้การเปรียบเทียบข้อมูลในแต่ละกลุ่มของข้อมูล (Comparative group of data) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ ทำรูปของตารางเพื่อให้ง่ายต่อการเปรียบเทียบข้อมูลของแต่ละกลุ่ม และสะดวกในการสรุป วิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป (Induction) ซึ่งในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์แล้วจดบันทึก เป็นข้อมูลเชิงบรรยาย

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูล แบบสร้างข้อสรุป แบ่งออกเป็น 2 วิธี

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analysis induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุป จากข้อมูลต่างๆที่เก็บรวบรวมมาได้

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎี และ ไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี

2.1 แบบใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่างๆ ในเหตุการณ์หนึ่งๆ แยกออกเป็นการกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และสภาพสังคม หรือสถานการณ์เป็นแนวทางในการจำแนกสำหรับวิเคราะห์

2.2 แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือการจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึกหรือ ประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้

การวิเคราะห์ในภาคสนามนี้ จะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่ลงสนาม จนถึงวันสุดท้ายที่ทำการวิจัย โดยการนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบเพื่อหาความตรง และความเที่ยง โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation methods) จากนั้น จะวิเคราะห์ข้อมูลโยวิธีแบบสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัยแล้ว ผู้วิจัยจึงเรียบเรียงแล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบวิธีการพรรณนา (Description) และพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) .

บทที่ 4

เรื่องภูมิหลังและข้อมูลทั่วไป ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ในบทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เรื่องภูมิหลังและข้อมูลทั่วไป ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) รวม 26 คนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังต่อไปนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย จำนวน 7 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อการนันทนาการ) จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 9 คน

ประวัติผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)
กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทย

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทย

ภาพที่ 1 **นาวาเอกบุญแสง มาลามาศ**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **อาจารย์ใหญ่** **(**แห่งวงการหมากรุกไทย**)**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 64 ปี เกิดเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2489

ที่อยู่ 52/88 หมู่ 5 แขวงหนองค้างพลู หนองแขม กทม.

ระดับการศึกษา พยาบาลศาสตร์ จากกองทัพเรือ ,วิทยาศาสตร์การแพทย์ และนิติศาสตร์บัณฑิต จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง

บิดา – มารดา นายเก็บ และนางลับ มาลามาศ มีพี่น้อง 4 คน สถานะทางครอบครัว สมรสกับ คุณทองแท่ง ปัจจุบันเป็นอาจารย์โรงเรียนวัดราชโอรสาราม มีบุตรด้วยกัน 3 คน

ประวัติส่วนตัว เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย

บ้านเดิมเป็นชาวจังหวัดเพชรบุรี มีความสนใจเกี่ยวกับการเล่นหมากกระดานตั้งแต่ยังเด็ก โดยมีคุณพ่อเป็นผู้ถ่ายทอดให้ โดยเริ่มจากการเล่นกระดานดวดก่อน จะมีกระดานอยู่ 2 อัน คนเล่นนั่งอยู่ตรงกลางมีไม้ขัด จากนั้นพอเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดบ้านแหลม ก็เริ่มหัดเล่น

หมากฮอส แล้วก็เล่นหมากฮอส ก็ชนะคนที่เล่นด้วยกันได้หมด ก็เริ่มสนใจเล่นหมากรุกไทย ช่วงนั้นอายุได้ 12 ปี ก็เริ่มไปเล่นกับเพื่อนตามร้านกาแฟในแถบเมืองเพชรบุรีด้วยกัน

จากนั้นก็เข้ารับราชการสังกัดกองทัพเรือ ได้เล่นทั้งหมากรุกไทย และหมากฮอสเรื่อยมาตลอด ระหว่างปี 2525 มีการแข่งขันหมากรุกไทยในกองทัพเรือ ได้ลงแข่งขันและได้เป็นแชมป์ถ้วย ข จากราชนาวีสโมสร และจากนั้นปี 2526 มีการจัดการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุกไทยของประเทศไทย ในรายการชิงแชมป์ขุนทองคำ โดยมีผู้สนับสนุนใหญ่ในช่วงนั้นที่ทำให้กีฬาหมากรุกไทยเริ่มฟื้นตัวมากขึ้น โดยบริษัทสุรามหาราษฎร์หรือบริษัทแม่โขง และต่อแต่นั้นมาก็ได้ช่วยเหลือในการจัดการแข่งขันรายการใหญ่มักจะถูกเชิญไปช่วยจัดการแข่งขันเสมอ

ในปี 2547 มารับตำแหน่งเป็นประธานอนุกรรมการหมากกระดาน ภายใต้สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมป์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งก่อนหน้านั้นเคยเป็นเลขานุการคณะกรรมการ ของประธานคนก่อนคือ อาจารย์จำลอง บุญสืบ

ผลงาน ความภาคภูมิใจ และรางวัลที่ได้รับจากการเล่นหมากรุกไทย

1. แชมป์หมากรุกไทยถ้วย ข. ของราชนาวีสโมสร
2. เลขานุการคณะอนุกรรมการหมากกระดาน ภายใต้สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมป์
3. ประธานอนุกรรมการหมากกระดาน ภายใต้สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมป์
4. จัดการแข่งขันกีฬาไทย โดยเฉพาะกีฬาหมากกระดานชิงแชมป์ประเทศไทย ในช่วงหน้าร้อนชิงถ้วยพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มี 3 ชนิดด้วยกัน คือ หมากฮอส สกา และหมากรุกไทย
5. ร่วมร่างและปรับปรุง กฎ กติกา ของการเล่นหมากรุกไทย ให้มีความเหมาะสม และพร้อมที่จะผลักดัน ให้กีฬาหมากรุกไทยเป็นกีฬาในระดับสากลมากขึ้น

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทย

ภาพที่ 2 **เภสัชกรโอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **เภสัชกรโอภาส ไทยบีจี**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 43 ปี เกิดเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2510

ที่อยู่ 235/155.รัชดาภิเษก ท่าพระ แขวงบุคคโล เขตธนบุรี กรุงเทพ

ระดับการ ศึกษาปริญญาโท อาชีพ เจ้าของกิจการ

บิดา-มารดา นายไพศาล เรืองวรรักษ์ศิริ และนางบุญทิน เรืองวรรักษ์ศิริ

มีพี่น้อง 3 คน สถานภาพ โสด

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกในครั้งแรกประมาณปี 2522 ช่วงนั้นอายุ 12 ปี โดยมีบิดาเป็นผู้สอนการเล่นหมากรุกไทยให้ พร้อมกับน้องชายอีก 2 คน ซุ้มแรกที่เริ่มเข้าไปเล่นหมากรุก คือ ซุ้มพิษณุโลก

เริ่มออกเดินสายไปเล่นหมากรุกไทยตามที่ต่างๆในปี 2529 ระหว่างการศึกษาระดับปริญญาตรีที่คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่จะอยู่ในเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ แข่งขันครั้งแรกรายการของจังหวัดพิษณุโลก ครั้งต่อๆมาก็เป็นการแข่งขันกีฬามหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย และปี 2529 - 2534 แข่งขันรายการขุนเงิน จัดโดยแม่โขงแข่งขันรายการขุนทองคำ จัดโดยแม่โขง

นอกจากเล่นหมากรุกไทยแล้วยังเล่นหมากรุกสากล ปัจจุบันเล่นหมากรุกที่ใน www.thaibg.com วันละ 15-30 นาที ไม่มีคู่ซ้อมประจำ แต่มีบุญสืบ แซ่เฮง กับ อวยชัย แซ่ลี้ เป็นผู้แนะนำแต้มหมากเวลามาพบกัน

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่น หรือ ทำกิจกรรม เกี่ยวกับหมากรุกไทย

1. เจ้าของ www.thaibg.com
2. แชมป์ประเภททีม ปี 2550 จัดโดยตลาดหลักทรัพย์
3. รองแชมป์ขุนเงิน ปี 2540

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทย

ภาพที่ 3 **นายผดุงศักดิ์ ลิ้มเจริญ**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **ขุนก้อง**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 45 ปี เกิดเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2508
ที่อยู่ 23/179-183 ม.8 ถนนเพชรเกษม ต.อ้อมใหญ่ อ.สามพราน จ.นครปฐม 73160
ระดับการศึกษา ปริญญาตรี อาชีพ ผู้สื่อข่าวกีฬา หนังสือพิมพ์สยามกีฬา

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เป็นผู้สื่อข่าวที่นำเสนอข่าวหมากรุกไทยในสยามกีฬาตั้งแต่ปี 2532

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่น หรือ ทำกิจกรรม เกี่ยวกับหมากรุกไทย

เป็นผู้สื่อข่าวที่นำเสนอข่าวหมากรุกไทยในสยามกีฬา ตั้งแต่ปี 2532 กว่า 20 ปี เผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์สยามกีฬาและเว็บไซต์ www.siamsport.com

หมากรุกไทยให้แง่คิด ให้ความสนุก รวมทั้งการได้รู้จักปรมาจารย์หมากรุกไทย ผู้เป็นอัจฉริยะแห่งวงการ ที่เรื่องราวและความคิดของพวกเขาได้พิสูจน์จากการเดินหมาก ที่อาศัยประสบการณ์การเดินหมากไม่ต่ำกว่า 30 ปี

4. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทย

ภาพที่ 4 **นายวีระศักดิ์ ลีลานภาสรรค์**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **ตุ๋ย ดินแดง**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 51 ปี เกิดเมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2501

ที่อยู่ กรุงเทพมหานคร เบอร์โทรศัพท์ 08-4462 -4466

ระดับการศึกษา ม.3 รร.พิบูลประชาสรรค์ อาชีพ กรรมการ / ผู้จัดการแข่งขันกีฬาหมากกระดาน ปัจจุบันเป็น คณะกรรมการด้านกีฬาหมากกระดาน ของสมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเป็นกรรมการครั้งแรก ปี 2538 เริ่มแรกจากการไปช่วยจัดการแข่งขันหมากรุกไทยครั้งแรกช่วงนั้น บริษัทแม่โขง เป็นสปอนเซอร์ใหญ่ ได้ไปช่วยงานด้านเทคนิค ไปเริ่มการทำหมากรุกยักษ์ ทำให้คนดูมองเห็นได้ชัดขึ้น เป็นผู้พัฒนากฎกติกาการแข่งขันหมากรุกไทย โดยเฉพาะการนำนาฬิกา ที่ปัจจุบันต่างไปจากเดิม คืออดีตจะให้อิสระในเรื่องของเวลาในการเดินหมากแต่ละครั้ง ปัจจุบันในระหว่างการแข่งขัน จะมีการใช้นาฬิกาจับเวลาในการเดิน ซึ่งได้รับแบบอย่างมาจากการเล่นหมากรุกสากล เพื่อไม่ให้การแข่งขันใช้เวลามากจนเกินไป ปัจจุบันจึงต้องเน้นที่เวลา เน้นการนับศักดิ์หมากรุก

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่น หรือ ทำกิจกรรม เกี่ยวกับหมากรุกไทย

เป็นกรรมการหมากรุกไทยในแมตซ์ใหญ่ๆระดับประเทศ และประสานงานการจัดการแข่งขันในระดับภูมิภาคต่างๆ เรื่อยมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2538

5. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทย

ภาพที่ 5 **นายธนภัทร (**เดิมชื่อ สถาพร**) ขาวรุ่งเรือง**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **ครูอ้อย**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 52 ปี เกิดเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2500

ที่อยู่ 99/43 หมู่บ้าน คันทรี่อินทาวน์ ถ.รัตนาธิเบศน์ ซอยท่าอิฐ ต.ไทรม้า อ.เมือง จ.นนทบุรี

ระดับการศึกษา ปริญญาตรี จากวิทยาลัยครูเพชรบุรีพิทยาลงกรณ์ ปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏวลัยอลงกรณ์

อาชีพ รับราชการ ตำแหน่ง นาฏศิลปินชำนาญงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านโขน โดยได้รับการถ่ายทอดเพลงองค์พระพิราภจากบรมครูด้านโขน ได้แก่ อาจารย์ราฆพ โพธิเวช (ศิลปินแห่งชาติ) อาจารย์จตุพร รัตนวราหะ อาจารย์ชุมพล โชติพัฒน์ ฯลฯ

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกเป็นตอนอายุ 30 กว่า จากการเล่นกับเพื่อนในที่ทำงาน ช่วงที่เป็นอาจารย์สอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง มีการจัดการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุก โดยทางผู้จัดการแข่งขันได้ติดต่อมาที่วิทยาลัย จึงได้มีการประชุมกับทางคณาจารย์ภายในสถาบันพบว่า มีครูฉลาด พกุลานนท์ ท่านเป็นศิลปินเอกของกรมศิลปากร เป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญด้านการจัดหมากรุกคน หมากรุกโขน ทางสถาบันจึงได้เชิญ ครูฉลาด พกุลานนท์ มาเป็นผู้ถ่ายทอดและสอนการแสดงหมากรุกคน – หมากรุกโขน ในการแข่งขันครั้งนั้น

ต่อมา มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย โดยกองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย มีความต้องการส่งเสริมและเผยแพร่ “หมากรุกคน” เพื่อให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ครั้งล่าสุด ภายใต้การนำของอาจารย์ต้อย หรือ อาจารย์เบญจวรรณ กรวดขุนทด ได้ติดต่อมาว่าจะจัดการแสดง จึงได้ติดต่อมาที่ครูอ้อย หรืออาจารย์ ธนภัทร (เดิมชื่อ สถาพร) ขาวรุ่งเรือง และร่วมกับ ศิลปิน อีก 3 ท่าน คือ อาจารย์ราฆพ โพธิเวช อาจารย์พงษ์พิศ จารุจินดา และอาจารย์ฐิตินันท์ ได้ร่วมกันตั้งแต่เตรียมอุปกรณ์การแสดงทั้งหมด และสอนผู้ที่จะมาเล่น “หมากรุกคน” ซึ่งเป็นอาสาสมัครจากมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยเกริก และมหาวิทยาลัยเซนจอห์น เป็นผู้แสดงตัวหมากรุกทั้ง 6 ชนิดได้แก่ ตัวเบี้ย โคน ขุน เม็ดม้า และเรือ ทั้ง 2 ฝ่าย โดยสมมุติว่าเป็นการรบกันบนกระดานระหว่างฝ่ายไทยและพม่ากำลังรบกัน และได้เลือกวงดนตรีไทย จาก 2 วง คือ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ใช้บรรเลงฝั่งไทย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรจน์ ประสานมิตร บรรเลงเมื่อฝ่ายพม่ากำลังเดินทัพ

จากการจัดการแสดงหมากรุกไทยครั้งนั้น ทำให้หลายมหาวิทยาลัยอีก 2 มหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยพายัพ และมหาวิทยาลัยคริสเตียน ก็ร่วมเป็นเครือข่ายในการจัดการแสดงหมากรุกคนอีกหลายครั้ง โดยครั้งสุดท้ายร่วมจัดกับภาควิชานาฏศิลป์และดนตรีของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผลทำให้หมากรุกคนเริ่มตื่นตัวมาอีกครั้ง ในช่วงหลังๆก็เริ่มมีการเผยแพร่สู่การแสดงของระดับมัธยมศึกษา และหน่วยงานต่างๆก็ให้ความสนใจอีกครั้ง หลังจากที่ศิลปะการแสดงหมากรุกคน หมากรุกโขน น่าจะหายไปแล้วกว่า 20 กว่าปี ที่มีการแสดงแล้วได้มีการกลับมาแสดงและฟื้นฟูอีกครั้ง

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับจากการเล่น หรือ ทำกิจกรรม เกี่ยวกับหมากรุกไทย

การเป็นเป็นผู้ฝึกสอนศิลปะการแสดง “หมากรุกคน หมากรุกโขน” โดยเริ่มต้นกับมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย โดยกองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ที่มีความต้องการส่งเสริมและเผยแพร่ และทำให้เกิดการเผยแพร่ในยุคปัจจุบันหลังจากที่สูญหายมาเป็นเวลานานแล้ว ให้กลับมาตื่นตัว และมีการแสดงอีกครั้ง

6. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่ และพัฒนาศิลปะหมากรุกไทย

ภาพที่ 6 **นายรุ่งโรจน์ เอื้อกุศลสมบูรณ์**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุกไทย **ทรวง เชียงใหม่**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 52 ปี ที่อยู่ 26/2 หมู่ 6 ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่
เบอร์โทรศัพท์ 08-1568-0206
ระดับการศึกษา ปริญญาตรีด้านการบริหารธุรกิจ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง อาชีพ ค้าขาย

ประวัติส่วนตัว เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย

เริ่มเล่นหมากรุกครั้งแรกเมื่อประมาณชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยมีคุณพ่อเป็นผู้สอนให้เริ่มแรกเล่นกับน้องที่บ้าน ต่อมาก็เริ่มเล่นไปทั่วในจังหวัดเชียงใหม่ และในกลุ่มภาคเหนือด้วยกัน

เริ่มเข้าสู่การพัฒนาศิลปะการหมากรุกไทย ช่วง 10 กว่าปีผ่านมาโดยจะเน้นที่กลุ่มเด็กและเยาวชน ภายใต้การนำของท่าน สุทธิพงษ์ ใหม่วัน หรือ “พ่อเลี้ยงแดง” ท่านเป็นผู้อุปถัมป์ช่วงเริ่มต้นก็เริ่มจัดการแข่งขันหมากรุกไทยสำหรับเด็กและเยาวชน โดยเงินรางวัล เป็น รางวัลที่หนึ่ง 5,000 บาท รางวัลที่สอง เป็นเงิน 3,000 บาท และรางวัลทีสาม เป็นเงิน 2,000 บาท จากนั้นก็เริ่ม ตั้งเป็นชุมนุมหมากรุกไทยในเชียงใหม่ โดยรวมเป็นกลุ่มไปสอน และสาธิตการเล่นหมากรุกไทย และ 6 ปีหลังล่าสุดมานี้ ก็จะสนับสนุนโรงเรียนด้วยการแจกกระดาน และตัวหมากรุก 200 ชุด ต่อปี มาตลอด

จากนั้นจึงได้ทำ ชมรมหมากรุกเชียงใหม่เผยแพร่ และพัฒนาศิลปะการเล่นหมากรุกไทย ถึงปัจจุบัน มีชุ้มหมากรุกไทย ที่ตั้งอยู่ในศูนย์การค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่า ชั้น 3 ห้องหมากรุกไทย นอกจากนั้นยังมีการจัดการแข่งขันศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในจังหวัดเชียงใหม่ปีละ 1 ครั้ง เป็นการชิงแชมป์จากถ้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ มีผู้เข้าแข่งขันที่เป็นเด็กและเยาวชน ครั้งล่าสุดมีจำนวน 387 คน จาก 31 โรงเรียนทุกอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ และพัฒนาฝีมือเด็ก และเยาวชนจนได้แชมป์ระดับประเทศ และรองแชมป์ระดับประเทศ 4 ปี ติดต่อกัน

ล่าสุดช่วงเดือนมกราคมปี 2552 จัดการแข่งขันหมากกระดานระดับปฐมวัย เพื่อพัฒนาทักษะความคิด ให้เยาวชนได้รู้จักการวางแผน ที่โรงเรียนวชิรวิทย์ประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ ฝ่ายกีฬาหมากกระดาน สมาคมกีฬาจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดการแข่งขันกีฬาหมากรุกไทย ระดับปฐมวัย หรือระดับอนุบาลขึ้น โดยมีโรงเรียนเข้าร่วมการแข่งขัน 3 โรงเรียน มีนักกีฬาระดับอนุบาล 3 เข้าร่วมการแข่งขัน 32 คน สำหรับการจัดการแข่งขันครั้งนี้ ทางโรงเรียนและฝ่ายกีฬาหมากกระดานเชียงใหม่ มุ่งหวังอนุรักษ์กีฬาพื้นบ้านของไทยให้เป็นที่แพร่หลาย ซึ่งได้ริเริ่มจากเยาวชนในระดับปฐมวัย ไปจนถึงระดับประถมและมัธยม และจะเป็นการพัฒนาทักษะแนวคิดให้กับเยาวชนให้มีสมาธิ และประสาทสัมผัส ให้รู้จักการแพ้ ชนะ และการแสดงน้ำใจนักกีฬาในระหว่างการแข่งขัน ซึ่งถือว่าเป็นการจัดการแข่งขันในรุ่นเล็กสุดที่แรก และที่เดียวในประเทศไทย

ผลงาน ความภาคภูมิใจ และรางวัลที่ได้รับจากการเล่นหมากรุกไทย

1. เลขานุการฝ่ายกีฬาหมากกระดาน สมาคมกีฬาจังหวัดเชียงใหม่
2. ผู้ฝึกสอนและผู้เผยแพร่ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย ร่วมกับ ครูธีรพงศ์ นิ่มอนันต์ จนศิลปะการเล่นหมากรุกไทยเป็นกีฬาที่นิยมในกลุ่มเด็ก และเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ
3. เด็กและเยาวชนในชมรม ได้ถ้วยรางวัลต่างๆมากมาย อาทิเช่น แชมป์ระดับประเทศไทย ในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น จัดโดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในงานมหกรรมหมากรุกไทย รองแชมป์ระดับประเทศไทย ในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น จัดโดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในงานมหกรรมหมากรุกไทย โดยได้ 4 ปี ติดต่อกัน แชมป์ รุ่นอายุไม่เกิน 12 ปี ของ สพก . กรมพละเดิม

7. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทย

ภาพที่ 7 **อ.เสรี สุขโยธิน**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **อาจารย์เสรี**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 48 ปี เกิดเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2505
ที่อยู่ 77 หมู่ 2 ต.เพนียด อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
ระดับการศึกษา ปริญญาตรี อาชีพ รับราชการ ครูชำนาญการ โรงเรียนคงทองวิทยา อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
โทร. 08-1293-5321 อีเมล์ seri1324@gmail.com

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เมื่อครั้งเรียนระดับอนุปริญญา ตอนนั้นมีเพื่อนคนหนึ่งเขาเล่นหมากรุกเก่งมาก ก็เริ่มสนใจอยู่บ้าง ประกอบกับครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ คือ อ.เกื้อกูล ไทยน้อย(ขออนุญาตเอ่ยนามท่าน) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งปัจจุบันท่านเป็นกรรมการตัดสินการแข่งขันหมากรุกไทยระดับจังหวัด หรือในสนามแข่งทั่วไป ได้พูดถึงคุณค่าของหมากรุกไทยอยู่บ้างแล้ว ท่านก็เล่นเก่งมากด้วย แต่ผมก็ได้แค่ซึมทราบแต่ก็ไม่ได้เล่นบ่อยนัก การเล่นในช่วงนั้นจึงแค่ฝึกหัดอยู่ ต่อมาตอนเริ่มทำงานก็เห็นเพื่อนร่วมงานเขาเล่นกัน ก็เริ่มเล่นอีกเล็กน้อย

มาเริ่มสนใจอย่างจริงจังก็ต่อเมื่อยุคคอมพิวเตอร์เฟื่องฟู (เนื่องจากนิสัยส่วนตัวชอบเรียนรู้เอง) ก็หันมาเล่นเกมหมากรุกในคอมพิวเตอร์เป็นประจำจนพื้นฐานเริ่มดีขึ้น เกมหมากรุกไทยที่เล่นมากที่สุดคือ โปรแกรมหมากรุก 95 ซึ่งสร้างโดย ศุภวาลย์ ศุภนันท์ศิริ ซึ่งเขาสร้างโปรแกรมนี้

เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ แต่โปรแกรมนี้กลับมีผู้นิยมเล่นมากที่สุด เทคนิคการเล่นของผมก็คือ เดินพลาดก็ย้อนกลับมาเดินใหม่เพื่อดูว่าเดินตาไหนดีที่สุด หลายครั้งที่ผม Save รูปหมากแบบต่างๆ เอาไว้ศึกษา แล้วนำกลับมาเล่นซ้ำดูว่ามีโอกาสชนะได้หรือไม่ แต่การเล่นกับคอมพิวเตอร์ก็มีขอบเขตจำกัดในบางเรื่อง เช่นการไล่หมากปลายกระดาน (ซึ่งผู้เขียนโปรแกรมไม่ได้ใส่เข้าไป เนื่องจากมีรายละเอียดปลีกย่อยมากมาย) เมื่อผมไปเล่นแถวซุ้มข้างบ้านจึงไล่ไม่เป็น จึงต้องกลับมาศึกษาเพิ่มเติมจากตำราต่างๆ ในเว็บไซต์บนอินเตอร์เนต โดยเฉพาะตำราของนายแพทย์ประกอบ จุดนี้เองจึงทำให้ผมเริ่มเผยแพร่หมากรุกไทย ด้วยการสร้างเว็บไซต์หมากรุกไทย

ปัจจุบันเล่นหมากรุกที่ เว็บไซต์หมากรุกออนไลน์เฉลี่ยวันละ 4 ชั่งโมง เป็นการเล่นผ่านเว็บไซต์หนึ่ง (www. Playok.com) กับผู้เล่นทั่วไป เพราะสามารถเล่นได้ 24 ชั่วโมง โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ผมจะเลิกเล่นประมาณเที่ยงคืนนั่นแหละ ผมว่าหมากรุกออนไลน์ก็มีข้อดีเยอะนะครับ เช่นการสะสมคะแนน การบันทึกประวัติการเล่น และการเดินหมากทุกครั้ง นอกจากนั้นเรายังได้รู้จักกับเพื่อนอีกมากมาย

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับจากการเล่น หรือ ทำกิจกรรมเกี่ยวกับหมากรุกไทย

1. สร้างเว็บไซต์เกี่ยวกับหมากรุกไทยชื่อ หมากรุกไทยต้องอยู่คู่ชาติไทยโปรดร่วมใจอนุรักษ์

เป็นเว็บไซต์ที่แสดงถึงความมุ่งมั่นของตัวผู้จัดทำว่า “เราจะทำอย่างไรให้หมากรุกไทยอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป”

2. สร้างเว็บไซต์เกี่ยวกับหมากรุกไทยชื่อ หมากรุกไทย ภูมิปัญญาไทย มรดกไทย โปรดช่วยกันอนุรักษ์และเผยแพร่

เป็นเว็บไซต์ที่แสดงถึงความมุ่งมั่นในตัวผู้จัดทำว่า “หมากรุกไทยต้องนั้นเป็นภูมิปัญญาของไทยและเป็นมรดกที่เราต้องสืบสาน”

3. สร้างเว็บไซต์เกี่ยวกับหมากรุกไทยชื่อ การเล่นหมากรุกไทยเพื่ออนุรักษ์มรดกไทย

เป็นเว็บไซต์ที่แสดงถึงความมุ่งมั่นของตัวผู้จัดทำว่า “การเล่น หมากรุกไทยนั่นแหละคือการอนุรักษ์มรดกไทยชิ้นนี้”

4. สร้างชุมนุมหมากรุกไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกเล่น แต่มีนักเรียนสนใจเล่นกันอย่างจริงจังไม่มากนัก อาจจะเป็นช่วงเวลาที่น้อย หรือเราไม่ได้ปลูกฝังให้เด็กไทยได้ฝึกเล่นตั้งแต่ระดับประถมก็ได้ ผมว่าน่าจะเปิดเป็นวิชาทั่วไปให้เด็กได้เลือกเรียนเหมือนกับพวกฟุตบอล วอลเลย์บอลไปเลย

ประวัติผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)
กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 8 **นายสุชาติ ชัยวิชิต**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **เซียนป่อง**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 53 ปี เกิดเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2499
ที่อยู่ เดิมอยู่แถวมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปัจจุบันอยู่เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ
ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4 ที่วัดยานนาวา
บิดา มารดา คือ นายวิชิตและนางชม้อย ชัยวิชิต มีพี่น้อง 6 คน สถานะโสด
อาชีพ สอนหมากรุกที่ ร.ร.สาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสอนบุคคลทั่วไปที่สนใจศิลปะการเล่นหมากรุกไทย

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นครั้งแรกเมื่ออายุ 16 ปี ได้ไปเห็นเพื่อนๆที่เรียนหนังสือด้วยกันเล่น จึงได้ลองหัดเล่นบ้าง โดยเล่นแถวประตูน้ำ อาศัยการเรียนรู้ด้วยตนเอง พยายามจดจำแต้มหมากการเดินดูกลยุทธ์ต่างๆ ของผู้ที่เล่นในซุ้ม แล้วนำกลับมาทบทวนปรับปรุงต่อ จากนั้นมาประมาณ 2 ปี ก็รู้สึกว่าเก่งขึ้น และเริ่มออกเดินสายเล่น และได้ออกไปเดินสาย เมื่อไปเจอมือดีๆก็สามารถที่จะสู้กับเขาได้ เลยเริ่มรู้ตัวว่าชักดีขึ้น ว่าเราไปเจอมือที่เขาเป็นระดับเซียนๆก็พอสู้เขาได้ คิดว่าเริ่มดีตอนนั้น ตอนเล่นครั้งแรกๆ ก็มีบางคนเขาลดตัวให้ เพราะเขาไม่รู้จัก เห็นเราเป็นคนแปลกหน้าไปเล่นด้วยเขาก็ลดให้ เสร็จแล้วเขาก็แพ้ พอแพ้เขามาขอเล่นแต้มเท่า เล่นแต้มเท่าเขาก็ยังแพ้อีก ต่อมาก็พัฒนา

ตัวเองขึ้นมามีแต้มผาดโผน แต้มอย่างนี้ต้องแต้มตัดอย่างนี้ คิดทำรูปเบี้ยให้ได้เปรียบ เป็นต่อเป็นรองอย่างไร เราต้องรู้ไว้ จะช่วยให้คิดได้ง่ายขึ้น เวลาเล่นก็เห็นได้ง่าย โดยอาศัยการถอดหมากด้วยตัวเอง

เซียนป่องเริ่มเข้าสู่วงการหมากรุกสากลในราวปี 2521 เป็นการเริ่มหัดเล่นโดยมีอาจารย์มณเฑียร รื่นวงศา ซึ่งปัจจุบันนี้เสียชีวิตไปแล้ว เป็นผู้สอนวิธีการเดินให้ พอเล่นเป็นแล้วก็ไปดูคนอื่นเล่น ดูการเปิดหมาก การเดินแต้มต่างๆ แต่ไม่ค่อยศึกษาเรื่องรูปหมาก ส่วนใหญ่จะใช้ความคิดของตัวเอง ประยุกต์การเดินหมากรุกไทยเข้าไปดัดแปลงผสม

ในปี 2526 ได้แชมป์ประเทศไทยเป็นครั้งแรกในชีวิต ในรายการชิงแชมป์ขุนทองคำ โดยบริษัท สุรามหาราษฎร์ หรือบริษัทแม่โขง เป็นผู้สนับสนุนหลัก ได้แชมป์ขุนทองคำ 5 สมัย จากนั้นก็ได้แชมป์อื่นๆอีกเรื่อยมา จนเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักหมากรุกทุกรุ่นทุกวัย จนมีผู้สนใจในการเล่นหมากรุกมาสมัครขอเป็นลูกศิษย์ โดยได้เปิบ้านเป็นโรงเรียนสอนหมากรุก สถาบันการศึกษา และสอนตามสถานที่อื่นๆด้ว และได้ทำตำราเกี่ยวกับหมากรุกไทยอีกหลายเล่ม

ปัจจุบันวางมือจากการแข่งขัน และไปเน้นด้านการสอน และการเขียนตำราหมากรุกเพื่อเผยแพร่ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย โดยเฉพาะตำราม้าโยงขวา ถือได้ว่าช่วยพัฒนาแต้มหมากที่สำคัญให้กับนักหมากรุกไทยรุ่นหลังๆได้เป็นอย่างมาก

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับจากการเล่นหมากรุกไทย

การเป็นที่รู้จักในวงในวงการหมากรุก ทั้งหมากรุกไทยและสากล ได้แชมป์ขุนทองคำ 5 สมัย และแชมป์สุดยอดเซียน ที่จัดโดย ตลาดหลักทรัพย์ ฯลฯ

การคว้าแชมป์เหรียญทองหมากรุกสากลในนามทีมชาติไทย ในการแข่งขันหมากรุกสากลชิงแชมป์โลกที่ประเทศกรีซ ไปแข่งครั้งนั้นที่ได้เหรียญทองมา ก็มีทีมอื่นมาแข่งอีก 129 ชาติ กว่าจะได้แชมป์ลำบากมากทีเดียว แต่เสียอย่างเดียวตอนผมกลับมาเมืองไทย ไม่มีใครมาต้อนรับหรือแสดงความยินดีอะไรเลย ทำให้ผมเลิกเล่นไปพักหนึ่ง ในเมื่อผมสร้างชื่อเสียงแต่ไม่มีอะไรให้ผมสักอย่าง ผมขอพูดฝากไว้เลย

"เราได้เหรียญทอง ที่นั่นเขาถือว่ามีเกียรติมาก ให้เรายืนบนแท่นประมาณชั่วโมงหนึ่งได้ เราก็ไม่เคยได้อย่างนี้มา เป็นความภาคภูมิใจ นักข่าวทั่วโลกมารุมทำข่าวถ่ายรูปกันหมด แล้วก็มีนักข่าวฉบับหนึ่งทำประวัติผมเก็บไว้ด้วย พูดถึงวงการหมากรุกสากลในเมืองไทยนี่ ถ้าไม่มีคุณประจวบ นิมิตยงสกุล ป่านนี้คงจบไปแล้ว คงไม่มีเล่น ท่านช่วยเหลือมาเยอะ และท่านยังเป็นกรรมการของสหพันธ์กีฬาหมากรุกโลกด้วย คือว่าถ้าวงการนี้ขาดคนนี้คนเดียว คงจบไปแล้ว เพราะเมืองไทยไม่ค่อยสนับสนุน ทั้งที่เป็นกีฬาที่ดีช่วยสร้างความคิด"

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 9 **นาย บุญสืบ แซ่เฮง**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **เซียนแหว่ง**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 43 ปี เกิดเมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2509

ที่อยู่ บ้านเดิมอยู่ฝั่งธนบุรี ปัจจุบัน อยู่ที่ แฟลตดินแดง กรุงเทพมหานคร ฯ

ระดับการศึกษา จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนชิโนรสวิทยาลัย อาชีพ นักหมากรุกอาชีพ

บิดา-มารดา นาย ส่วนและนาง เส็ง แซ่เฮ้ง มีพี่น้อง 4 คน โดยเป็นคนโตสุด สถานะโสด

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

ชีวิตในวัยเด็กของ “เซียนแหว่ง” ก็เหมือนเด็กธรรมดาทั่วไป คือเริ่มเรียนหนังสือชั้นประถมที่โรงเรียนวัดราชสิตาราม ก่อนจะย้ายไปเรียนต่อระดับมัธยมที่โรงเรียนชิโนรสวิทยาลัย และ ณ ที่นี่เองเป็นจุดหักเหชีวิตของเขา ให้รู้จักกับเกมหมากรุกไทย โดยได้แรงบันดาลใจจากการที่ได้เห็นนักโขกหมากรุกตั้งวงเล่นร้านกาแฟใกล้บ้านเป็นประจำ ทำให้บุญสืบเริ่มลองหันมาเล่นเกมที่ต้องใช้ความคิดนี้บ้าง หลังจากที่ได้สัมผัสกับเกมหมากรุกนี้แล้ว ทำให้เขารู้สึกได้ว่าเกมหมากรุกไทยอย่างนี้แหละที่เหมาะสมกับตัวเอง และนับจากนั้นเขาขลุกอยู่กับกระดานหมากรุกอยู่เป็นประจำ และค่อยๆซึมซับเกมหมากรุกเข้าไปในสายเลือดทีละน้อย ชีวิตในวัยเด็กเรื่องเรียนหนังสือเป็นเรื่องที่หนีไม่พ้นสำหรับเด็กในวัยนี้ แต่ว่าในชีวิตของ บุญสืบ เขาได้สัมผัสกับสิ่งจำเป็นอีกอย่างในชีวิตของเขาแล้ว และการเรียนเริ่มเป็นปัญหา ทำให้ในช่วงนั้นเขาตัดสินใจหันหน้าเข้าหากระดานหมากรุก แทนที่จะเข้าห้องเรียนตามที่เด็กในวันนั้นควรกระทำ

บุญสืบเล่าให้ฟังว่า ขณะนั้นกำลังเรียนอยู่ชั้น ม.2 และก็เริ่มลองเล่นหมากรุกดู ก็เล่นมาเรื่อยๆจนติด ช่วงนั้นการเรียนไม่สนใจแล้ว บางครั้งโดดเรียนไม่ยอมไปโรงเรียน บางทีหนักถึงขนาดที่หนีไม่ยอมไปสอบเพราะกำลังเล่นหมากรุกอยู่ก็มี ตอนนั้นก็เลยตัดสินใจเลยว่าคงต้องเลิกเรียนแล้ว เพราะถึงจะทนเรียนต่อไปก็คงไปไม่ไหว เพราะว่าใจไม่อยู่ในห้องเรียนแล้ว ก็เลยตัดสินใจเด็ดขาดไม่เรียนหนังสือต่อ และหันเข้าหาเกมหมากรุกอย่างจริงจัง

นับจากที่บุญสืบ ตัดสินใจออกจากโรงเรียนมาโลดแล่นอยู่กับกระดานหมากรุก เขาได้ฝึกฝนและซุ่มซ้อมอย่างหนัก ทำให้ความเจนจัดในเกมหมากรุกของเขาได้พัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง เขาย้อนหลังอดีตให้ฟังว่า “ขณะนั้นอายุประมาณ 16 - 17 ปี ช่วงนี้ย้ายไปอยู่ที่จังหวัดนนทบุรี ผมเล่นมาได้หลายปีแล้ว ฝีมือก็อยู่ในระดับปานกลาง ถ้าเป็นมือระดับ ก.ปลายๆหรือ ข.ต้นๆ ตอนนั้นจะเอาชนะผมก็ยากแล้ว และในช่วงนี้เองที่ผมเริ่มออกเดินสายบ้าง จนได้เล่นกับ “หนูทอง” ซึ่งช่วงนั้น “หนูทอง” เป็นนักหมากรุกมือใหม่ที่ฝีมือพุ่งแรงขึ้นมาและเริ่มมีชื่อเสียงขึ้นมาเหมือนกัน การได้พบกับ “หนูทอง” ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงชีวิตผมเหมือนกัน คือผมเคยเล่นหมากรุกกับ “หนูทอง” มาสักครั้ง สองครั้ง เราก็เอาชนะเขามาได้แต่ก็ชนะแบบสูสี จนมาครั้งที่ไปเล่นกันในช่วงกีฬารัฐวิสาหกิจครั้งแรก ผมจำได้ว่าวันนั้นผมแพ้เขา 3 กระดานรวด จากที่เคยเอาชนะมาได้แล้วกลับต้องมาแพ้เขา ทำให้ผมเริ่มคิดถึงตัวเอง จนในที่สุดผมก็ตัดสินใจไปซุ่มซ้อมฝีมืออยู่ที่ซุ้มดินแดง ซึ่งในสมัยนั้นมือหมากรุกชั้นนำไปเล่นกันที่นั่นหลายคน ก็ได้ซ้อมกับพวกหมอสุรินทร์ พี่มานิต สมานพันธ์ ซ้อมอยู่ได้ประมาณ 2 – 3 ปี ฝีมือเราก็พัฒนาไปได้มาก ถ้าเทียบชั้นแล้วตอนนั้นเราก็อยู่ระดับ ข.หัวแถว จนในปี 2531 ก็ลองลงแข่งขันดูเป็นรายการขุนทองคำ ครั้งแรกก็แพ้หมอสุรินทร์ ตกรอบมาก่อน ช่วงนี้เราก็ยังอยู่ซ้อมที่ซุ้มดินแดงต่อไปอีก พอปี 2533 ฝีมือผมก็ดีขึ้นเรื่อยๆ เริ่มเอาชนะหมอสุรินทร์ได้แล้ว และในช่วงนี้เองที่ เซียนป่องสุรศักดิ์ เริ่มเข้ามามีบทบาทในชีวิต ผมได้ซ้อมกับมือหมากรุกระดับต้นๆของประเทศไทย หลังจากเล่นเสร็จก็จะมีการวิจารณ์แต้มในแต่ละกระดาน ในช่วงนี้เองที่ฝีมือผมพัฒนาขึ้นไปอีกระดับ

และในช่วงปี 2534 หลังจากที่ บุญสืบ ไปซ้อมกับคนที่ฝีมือเหนือกว่า ได้ช่วยส่งผลให้ฝีมือของเขาได้พัฒนาขึ้นไปอย่างมาก และในช่วงนี้เป็นช่วงที่เขาได้เอาความรู้ที่ได้รับออกมาใช้และเริ่มออกเดินสายอีกครั้งเพื่อหาประสบการณ์ สร้างความแข็งแกร่งให้กับตัวเอง “ก็ไปหลายจังหวัด ใกล้บ้างไกลบ้าง ช่วงนั้นเป็นช่วงที่สนุกมาก ผมได้ออกไปสัมผัสกับเกมหมากรุกของในแต่ละพื้นที่แต่ละจังหวัด ซึ่งแต่ละที่ก็มีสไตล์การเล่นแตกต่างกันไป ทำให้ได้รับอะไรมามาก มีทั้งแต้มหมาก บางทีก็มีเรื่องตื่นเต้นเข้ามา อย่างที่ออกไปเดินสายที่สามชุก จ.สุพรรณบุรี ได้มีการเดิมพันสูงมาก กระดานละ 3 พันบาท ก็มีลุ้นให้ตื่นเต้นบ้างก็สนุกดี” บุญสืบ เล่าให้ฟังต่อว่า

“หลังจากปี 2534 ซึ่งเป็นช่วงที่ฝีมือผมดีขึ้นมากๆและพุ่งแรงขึ้นเรื่อยๆ ตอนนี้ฝีมือระดับผมก็อยู่ในระดับต้นของประเทศแล้ว เริ่มมีชื่อเสียงขึ้นมาบ้าง จากนั้นผมก็เริ่มขัดเกลาฝีมือตัวเองและใช้เวลา ไต่เต้าขึ้นมาเรื่อยๆ นับจากปี 2534 จนถึงปี 2537 เป็นเวลาเกือบ 4 ปี ที่ต้องผ่านอะไรมาเยอะ และในปี 2537 เป็นปีที่ผมประสบความสำเร็จ ถือว่าปีนี้เป็นปีทองของผมก็ได้ เพราะผมได้ตำแหน่งแชมป์มาหลายรายการ ก็ดีใจมากที่เราทำได้อย่างนี้” ที่มาจาก (ธนิต ธรรมสุคติ, บรรณาธิการ ฉบับที่ 4 : 2537 :2-6)

ปัจจุบันยังคงซ้อมและเล่นหมากรุกไทยอยู่เป็นประจำทุกวัน ที่ชุ้มหมากรุกไทยดินแดง กรุงเทพฯ

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับจากการเล่นหมากรุกไทย

ได้ แชมป์หมากรุกไทยสะสมคะแนนชิงถ้วย แม่โขง ครั้งที่ 1 แชมป์หมากรุกไทยสะสมคะแนนชิงถ้วยหงส์ทอง ครั้งที่ 1 แชมป์หมากรุกขุนทองคำ แชมป์สุดยอดเซียน ของตลาดหลักทรัพย์ และรายการระดับประเทศ อีกมากมาย อีกทั้งเป็นตัวแทนนักหมากรุกสากล - ทีมชาติไปแข่งหมากรุกสากลระดับโลก

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 10 **นายสุรินทร์ รัตนวิจิตร**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **หมอดินแดง**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 68 ปี เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2485
ที่อยู่ ริมบึงมะกะสัน หลังแฟลต 20 เขตราชเทวี กรุงเทพฯ (บ้านเกิดอยู่วัดดอนยานนาวา)
ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประสานมิตร อาชีพ อดีตพนักงานฉีดวัคซีนสุนัข
บิดา – มารดา นายสนาน และนางทองคำ รัตนวิจิตร
พี่น้อง 7 คน เป็นบุตรคนที่ 6 ครอบครัว
แต่งงานกับบุญเรือน มีบุตร 4 คน บุตรสาว 2 คน บุตรชาย 2 คน

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มจากในสมัยเด็กผมอยู่แถวตรอกจันทร์ ยานนาวาใกล้ๆวัดดอนแหละครับ สมัยเด็กๆ เราไปช่วยพระบิณฑบาตเป็นประจำ เห็นพระแถวนั้นเขาชอบเล่นหมากรุกก็เลยไปดูเขาแล้วจำมาเล่น ผมถือว่าพระคือผู้ริเริ่มสอนผมเล่นหมากรุกไทยคนแรก หลังจากนั้นผมย้ายบ้านมาอยู่ในซอยสุขุมวิท 22 เราเป็นเด็กเราก็ชอบอยากรู้อยากเห็นอยู่แล้ว สมัยนั้นวงหมากรุกในร้านกาแฟก็มีแล้ว ซอยบ้านผมตอนนั้นมีร้านกาแฟสุดซอย เล่นกันครึกครื้นมากทีเดียว โดยมีปรมาจารย์หมากรุกไทย คือ อาจารย์เหงี่ยม (นายสม บรมสุข) เป็นต้นแบบ หรืออาจารย์ผมก็ว่าได้เพราะผมชอบดูท่านเล่น เราเองก็เป็นคนชอบจำ สมัยก่อนหมากรุกต้องหัดเล่นเอง ไม่เหมือนสมัยนี้ที่มีตำราให้ศึกษา คุณมานิตย์ สมานพันธ์ ได้แต้มเด็ดๆ จากอาจารย์เหงี่ยมหรือใครต่อใครก็เอามาถ่ายทอดศึกษากัน คุณมานิตย์ ถือเป็นแม่แบบที่ดีในวงการหมากรุกของซุ้มเรา

จากนั้นก็เริ่มตระเวนเล่นหมากรุกหลายแห่ง จะเรียกว่าเดินสายก็ได้ ผมเริ่มเล่นจากแถวห้วยขวางในร้านกาแฟเป็นถิ่นยุคแรก พอเทศบาล กทม.จัดแข่งขันหมากรุกผมก็ลงไปวาดลวดลายจำได้ว่าช่วงแรกผมแพ้ บุญชลอ ขำทัศน์ สมัยนั้นได้แค่ที่ 2 พอผมมีฝีมือติดตัวแล้ว ผมก็ลงแข่งขันจนคนรู้จักชื่อแล้วมาเริ่มเล่นที่ดินแดง สมัยนั้นเราปักหลักเล่นที่ร้านกาแฟของตาชวน แต่เล่นได้ไม่กี่ปีก็ถูกไล่ที่ ผมก็เลยเป็นตัวตั้งตัวตีโยกย้ายพรรคพวกมาเล่นที่ใต้ฉุนแฟลต 8 นี้ ซุ้มดินแดงสมัยนั้นมีเซียนเล่นกันหลายคน แต่ที่คุ้นหูในวงการและมาเล่นสม่ำเสมอก็มี มานิตย์ สมานพันธ์ ผู้จัดการสยามกลการ สาขาชุมพร ซึ่งเป็นเซียนหมากรุกที่เซียนป่องยกย่อง มีหลายคนที่เป็นแชมป์มาเล่น ที่นี่ส่วนใหญ่เป็นขาจรมากกว่าขาประจำ ก็มีแปะพระโขนง ยุคสมัยผมเซียนดังๆในปัจจุบันนี้ยังเล็กๆอยู่เลย เซียนป่อง, เซียนแหว่ง ยุคหลังตั้งหลายปี ได้ศึกษาสไตล์การเล่นของแต่ละซุ้ม คิดว่าแต่ละค่ายเดินหมากไม่เหมือนกัน ผมยกตัวอย่างสไตล์การโขกของซุ้มดินแดง ส่วนใหญ่นักหมากรุกชอบเล่นหมากบุก อาศัยการทำจัดเข้าไว้ก่อน รูปตั้งรับไม่ค่อยจะมี ส่วนซุ้มศรีย่านจะหนักไปทางตั้งรับพวกเขาเล่นเหนียวดีครับ และซุ้มวงเวียนใหญ่ ซุ้มที่มีชื่ออีกซุ้มผมว่าพวกเขาเป็นนักหมากรุกรอจังหวะมากกว่า ใครเผลอแต้มละก็เป็นเสร็จพวกเขาแน่นอน แต่ที่ผมยกตัวอย่างมานี้เป็นความเห็นส่วนตัวที่ผมพูดรวมๆนะครับ บางคนอาจเดินหมากไม่ใช่สไตล์ที่ผมว่าก็เป็นได้ (ธนิต ธรรมสุคติ,บรรณาธิการ ฉบับที่ 2 : 2537 :4-6)

ปัจจุบันยังคงเล่น และเป็นผู้สอนถ่ายทอดแต้มหมากให้กับบรรดานักหมากรุกที่เข้ามาเล่นในซุ้มดินแดงทุกวัน

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

ได้แชมป์ เขต 10 ของ กรุงเทพมหานคร ในปี 2530 เป็นที่รู้จักในวงการเนื่องจากเป็นผู้บุกเบิกซุ้มหมากรุกดินแดง ที่มียอดฝีมือต่างๆวนเวียนเข้ามาฝึกฝนกลยุทธ์ และยังซ้อมมือจนถึงปัจจุบันหลายคน เช่น เซียนป่อง หรือสุชาติ ชัยวิชิต เซียนแหว่งหรือบุญสืบ แซ่เฮง สิงห์ร้ายแปดริ้ว หรือสุรศักดิ์ เชื้อชวลิต และคนอื่นๆอีกมากมายของวงการหมากรุกไทยในปัจจุบัน

4. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 11 **นายนคร ตรีสะอาด**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **เซียนทนาย**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 67 ปี เกิดเมื่อวันที่ เมษายน 2486

ที่อยู่ 69/30 หมู่บ้านพระปิ่น 3 ถ.ตลิ่งชัน – สุพรรณ ต.บางแม่นา อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี

ระดับการศึกษา นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนติบัณฑิตไทย

บิดา – มารดา นายฟ้อนและนางประยงค์ ตรีสะอาด มีพี่น้อง 9 คน

ครอบครัว แต่งงานกับคุณภาคณีย์ และมีบุตร 3 คน อาชีพ ทนายความ

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มคลุกคลีกับวงการหมากกระดาน เริ่มจากการเล่นหมากฮอส ตั้งแต่อายุ 9 ขวบ แถวๆ สำนักงานเขตบางรัก บริเวณถนนนเรศ เล่นจนปราบคนแถบนั้นได้หมด โดยเริ่มหันมาเล่นหมากรุกไทยเพิ่ม ครั้งแรกเมื่อตอนอายุ 14 ปี โดยเริ่มเล่นจากแถวละแวกบ้าน คือซอยบ่อนไก่ ทุ่งมหาเมฆ เพราะช่วงนั้นไม่ค่อยมีอะไรเล่น ช่วงอายุ 18 ปี ก็เริ่มเข้าทำงานที่เทศบาลนครกรุงเทพ ช่วงนั้นก็เริ่มมีการจัดการแข่งขัน จากนั้นอายุ 19 ปี เข้าศึกษาด้านนิติศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเข้าชมรมหมากกระดาน สมัยนั้นคนนิยมมาก ได้เชิญพระจำเนียรสิงหบดินทร์มาสอนอยู่ 1 ปี และท่านได้แนะนำให้ไปซ้อมกับพระครูอาจ ที่วัดจอมทอง สมัยนั้นเปรียบเสมือนโรงเรียนกินนอนของบรรดานักหมากรุก เพราะพระครูท่านชอบ และสนับสนุนศิลปะการเล่นหมากรุกไทยมาก

เรียนรู้อยู่กับพระครูอาจ ได้ 6 เดือน ก็สามารถเอาชนะแต้มหมากของพระครูอาจได้ จากนั้นก็ได้เรียนรู้จากบรมครูด้านหมากรุกไทยอีกท่านหนึ่ง คือ อาจารย์เสงี่ยม หรือ อาจารย์สม บรมสุข ซึ่งช่วงนั้นคุณพ่อเสียแล้ว เมื่ออายุ 21 ปี จึงได้ตัดสินใจเอาจริงเอาจังด้านหมากรุกไทย และเข้าแข่งขันรายการต่างๆ จนมีชื่อเสียงในวงการหมากรุกไทย หลังจากปี 2536 หยุดเล่นไปช่วงหนึ่ง เนื่องจากเริ่มทำงานทนายเต็มตัว หลังจากได้แชมป์ขุนทองคำ

ปัจจุบันจะเล่นในเวป www.ThaiBG.com ในชื่อ “บางแม่นาง” และ “สระแอ” เป็นหลัก โดยเข้ามาเล่นเกือบทุกวัน บางครั้งก็จะเล่นแล้วบันทึก โหลดเกม กลับเข้ามาดู และศึกษาวิเคราะห์ตลอดจนแนะนำผู้อื่น สำหรับวันอาทิตย์บางครั้งก็จะเข้ามาเล่นมาหาเพื่อนๆ ที่ชุ้มหมากรุกปิ่นเกล้า

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับจากการเล่นหมากรุกไทย

1. แชมป์สนามหลวง ปี 2510
2. แชมป์ขุนทองคำ ปี 2536
3. ที่ 4 ประเภทสุดยอดเซียน ของตลาดหลักทรัพย์

นอกจากนั้นในปี 2518 เคยไปแข่งระดับ FM ที่ประเทศอิสราเอล

จากการสัมภาษณ์ ทนายนครได้กล่าวว่า ไม่ค่อยสนใจเรื่องตำแหน่งที่ได้รับเท่าไร แต่สนใจเรื่องเนื้อหา วิธีการเดิน และการจัดการแข่งขันมากกว่า สิ่งที่ภูมิใจมากคือ เป็นผู้ผลักดันให้วงการหมากรุกไทย มีพัฒนาการขึ้นไปอีกขั้นด้วยการ ให้นักหมากรุกจดแต้มทุกตาที่ตนเองเดิน เพื่อสามารถที่จะนำไปใช้ปรับปรุงพัฒนาแต้มหมาก และสามารถนำกลับศึกษาวิเคราะห์ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมาก ได้ปรึกษากับ คุณธนิต ธรรมสุคติ ผู้จัดการรายการขุนทองคำ หลังจากไปแข่งขันหมากรุกสากลในต่างประเทศ ให้เริ่มจดแต้มหมากตั้งแต่ครั้งที่ 6 เป็นต้นมา บอกว่าจะได้ไม่เสียสตางค์จัดงานฟรี พอจบแล้วก็เลิกไป การจดแต้มหมากจะเป็นประโยชน์ ถูกคนในวงการด่าติเตียนมากมาย และในที่สุดวงการก็เริ่มยอมรับ เกิดนักหมากรุกเก่งๆอีกมากมาย จนเปรียบตัวเองว่าเป็นงานปิดทองที่ตูด (ฐาน) พระ

5. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 12 **นายอวยชัย กองสี**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **นกกระจิบ**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 30 ปี เกิดเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2522

ที่อยู่ รัชดาวรรณ อพาร์ตเมนต์ เขตบางกอกน้อย กทม.

ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก การศึกษานอกโรงเรียน สถานะโสด

อาชีพ รับสอนศิลปะการเล่นหมากรุกไทย และหมากรุกสากล ประจำที่ตลาดหลักทรัพย์ และรับสอนบุคคลทั่วไปที่สนใจ

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

บ้านเดิมอยู่แถวคลองสาน โดยเริ่มเล่นหมากรุกไทยครั้งแรกตอนอายุ 17 ปี โดยเล่นที่ซุ้มหมากรุกวัดปรก(ยานนาวา) ช่วงนั้นพอเดินหมากรุกได้แต่ยังไม่เก่ง สมัยช่วงที่เรียน ปวช.1 ที่โรงเรียนเทคนิคสัจจวรรษ ซึ่งปัจจุบันได้ปิดไปแล้ว พอดีมีเพื่อนอยู่แถวนั้น ชอบไปนั่งดูนั่งเล่นเวลารอเพื่อนอยู่บ่อยๆ ประมาณ 2 - 3 ปี เล่นจนชนะคนที่ซุ้มนี้ได้หมดแล้ว พอดีมีคนแนะนำว่าให้มาเล่นหมากรุกแถวปิ่นเกล้า ซึ่งมีมือดีหลายท่าน โดยเฉพาะ เซียนทนาย หรือ นคร ตรีสะอาด ซึ่งเป็นมือดีอยู่ที่นั่น ตั้งแต่นั้นมาก็เล่นประจำที่นี่ตลอด

เริ่มเดินสายการออกเล่นหมากรุกครั้งแรกช่วงอายุ 22 ปี แข่งครั้งแรกที่สุพรรณบุรี ได้เข้ารอบ 8 คนสุดท้าย แล้วก็เดินสายแข่งไปทั่วประเทศ ทั้งรายการในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด จนเริ่มสร้างชื่อเข้าสู่วงการ เมื่อปี 2547 ช่วงนั้นอายุ 25 ปี ได้แชมป์สนามหลวงซึ่งเป็น

ถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และปี 2548 ก็ยังสามารถรักษาแชมป์ในถ้วยใบเดียวกันอีก ส่วนรายการอื่นก็เป็นแชมป์อีกมากมาย ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

การได้รับถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จากการแข่งขันหมากรุกไทย ซึ่งจัดโดยสมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมป์ ที่สนามหลวง โดยปีแรกรับกับพระบรมฉายาลักษณ์ และเป็นแชมป์ปีที่สองติดต่อกัน รับจากพระองค์เจ้าสิริวัณวรีนารีรัตน์เสด็จมาเป็นประทานในการมอบรางวัล

6. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 13 **นายรำลึก ธีระพงษ์**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **ต๋อปากน้ำ**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 53 ปี เกิดเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2498

ที่อยู่ 23/10 หมู่ 1 ต.บางเมืองใหม่ อ.เมือง จ.สมุทรปราการ

ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสมุทรปราการ อาชีพ -

บิดา – มารดา นายองอาจ และนางวันนา ธีระพงษ์ พี่น้อง 4 คน เป็นบุตรคนโต

ครอบครัวแต่งงาน มีบุตร 3 คน อาชีพ สอนศิลปะการเล่นหมากรุกไทย และเขียนหนังสือหมากรุก

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกไทยครั้งแรกเมื่อตอนอายุ 12 ปี เล่นอยู่ที่ร้านกาแฟเจ๊กไจ๊ ตรงปากน้ำ ซึ่งอยู่ที่หลังบ้านพอดี เนื่องจากเห็นคนเค้าเล่นกันสนุกดี จึงเป็นแรงบันดาลใจให้เริ่มเล่นตั้งแต่นั้นมา อาศัยวิธีการแบบครูพักลักจำเอา ดูจากคนที่เล่นเก่งกว่าแล้วกลับมาทบทวน เริ่มออกเดินสายแข่งขันเมื่ออายุ 20 กว่าๆ ในปี 2520 ได้แชมป์หมากรุกที่ปากน้ำ สมุทรปราการ จากนั้นก็เริ่มออกเดินสายไปแข่งขัน และมีชื่อเสียงในระดับประเทศ

ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยได้เล่นหมากรุกแล้ว เพราะเริ่มอิ่มตัวแล้ว แพ้ – ชนะ มาเยอะแล้ว ไม่มีอะไรที่ท้าทาย เดิมเคยรู้สึกท้าทาย ตอนนี้เฉยๆแล้ว คิดว่าสอนดีกว่าเพื่อให้เกิดความแพร่หลาย จึงหันมาเผยแพร่และสอนศิลปะการเล่นหมากรุกไทย สอนที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ,วิทยากร

อบรม ในวันอาทิตย์ที่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และตามโรงเรียนต่างๆ และหันมาเขียนหนังสือ ชื่อ “เรียนลัดหมากรุกไทย” ในปี 2548 โดยได้รับการสนับสนุนจาก ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1. แชมป์ขุนเงิน ปี 2539
2. แชมป์สนามหลวง ปี 2546
3. แชมป์ประเภท Open ของตลาดหลักทรัพย์ ปี 2546 และแชมป์ตามภูมิภาค ต่างๆมากมาย

7. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 14 **นายมนัส วัยนิพิฐพงษ์**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **ครูฮวด**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 54 ปี เกิดเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2498

ที่อยู่ 11 ถนนอุดรวิถี อ.เมือง จ.นครปฐม

ระดับการศึกษา ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม อาชีพรับราชการ ครูโรงเรียนวัดวังตะกู ครอบครัว สมรส มีบุตร 3 คน

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มต้นชีวิตนักโขกหมากรุกเมื่ออายุได้ 17 ปี ขณะนั้นเขาเป็นอาจารย์สอนวิชาพละศึกษาของโรงเรียนวัดมะเกลือ สมัยนั้นครูฮวดต้องอาศัยรถไฟเป็นพาหนะเดินทางไปกลับ แต่ช่วงที่รอรถไฟอยู่นี้เองอาจเป็นความบังเอิญก็ว่าได้ เซียนหมากรุกรุ่นเก๋าท่านหนึ่งซึ่งในวงการเรียกว่าช่างจันทร์ ศาลายา เห็นครูฮวดมีเวลาว่างจึงทักทายครูฮวดพร้อมกับสอนให้เล่นหมากรุก ตั้งแต่นั้นมาครูฮวดก็เริ่มเล่นเดิมพัน กินมั่ง เสียมั่ง กลายเป็นคนนิยมชมชอบหมากรุกไทยตั้งแต่บัดนั้น

จนถึงบัดนี้ครูฮวดได้กลายเป็นเซียนมือดีที่สุดของนครปฐม จะนั่งเล่นหมากรุกที่ซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ในยามว่างหลังจากสอนหนังสือเสร็จก็จะแวะเข้ามาเล่นหมากรุกที่ซุ้มนี้เป็นประจำ (ธนิต ธรรมสุคติ,บรรณาธิการ ฉบับที่ 2 : 2537 :45)

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1. นำทีมหมากรุก โรงเรียนบ้านหนองกระโดน คว้าแชมป์หมากรุกไทยประเภททีม ครั้งที่ 2
2. รองแชมป์หมากรุกขุนทองคำครั้งที่ 3 เมื่อปี 2531
3. แชมป์เขต 7 จำนวน 2ครั้ง และแชมป์เขต 9 จำนวน 1 ครั้ง
4. แชมป์สนามหลวง ปี 2549
5. อันดับที่ 4 ประเภทสุดยอดเซียน ที่จัดโดยตลาดหลักทรัพย์ ในปี 2551
6. อันดับที่ 3ประเภททั่วไป ไม่จำกัดฝีมืองานมหาธีรราชเจ้ารำลึก มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ประจำปี 2553ครั้งที่ 9 วันที่ 2 – 6 มกราคม 2553 โดยเอาชนะ ต๋อ ปากน้ำ หรือ รำลึกธีรพงศ์

8. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 15 **นายวิษุวัต ธีรภาพไพสิฐ**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **หนูเพชร**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 39 ปี เกิดเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2514
ที่อยู่ปัจจุบัน 40/1841 ม.ประชานิเวศน์ 3 ต.ท่าทราย อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000
ระดับการศึกษา ชั้นสูงสุดที่จบ ปริญญาโท MBA (นิด้า) ,ปริญญาตรี วิศวกรรมไฟฟ้าระบบควบคุม เทคโนฯพระจอมเกล้าฯ ลาดกระบัง
ชื่อบิดา-มารดา นาย ฮีกัง แซ่แต้ (ถึงแก่กรรม) - นางสุมล ธีรภาพไพสิฐ
สถานะโสด อาชีพปัจจุบัน ธุรกิจส่วนตัว

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เป็นคนชอบคิด ชอบคำนวณตั้งแต่เด็ก ชอบวิชาเลข โดยเล่นหมากฮอสเป็นก่อนตั้งแต่ป.3 ส่วนหมากรุกเริ่มสนใจครั้งแรกตอนไปตลาดนนท์กับแม่ แล้วเห็นคนมุง เข้าไปดูเห็นเขาโขกหมากรุกกันแต่ยังไม่รู้กติกา จึงมาให้น้าผู้หญิงสอนกติกาให้ที่บ้านญาติ เริ่มเล่นเป็นเมื่อตอนอยู่ ป.5 (9ขวบ) น้าผู้หญิงสอนว่าตัวไหนเดินอย่างไรเท่านั้น แต่เริ่มชอบเล่นตอนอยู่ ม.2 โดยเล่นกับลุงที่อยู่บ้านใกล้ๆกันบ่อย โดยมีขาจรสลับมาเปลี่ยนคู่บ้าง และก็ไปเล่นที่อู่รถเมล์สาย 70 ,24 ในหมู่บ้านฯ คนขับบ้าง กระเป๋าฯบ้าง พอขึ้น ม.3 ก็ไปเล่นแถวสนามหลวง

ใกล้โรงเรียนวัดราชบพิธที่ผมเรียนอยู่ และได้รู้จักคนที่แนะนำให้ไปแข่งขันหมากรุกไทยประเภทมือใหม่ ในประเพณีสงกรานต์ที่จังหวัดพิษณุโลกเป็นครั้งแรก และที่นั่นเองก็ทำให้ได้รู้จักน้าเรืองชัยซึ่งเป็นเซียนหมากฮอสระดับแนวหน้าประเทศ และเขาก็เป็นที่รู้จักนับถือของเซียนหมากรุกระดับแนวหน้าเช่นกัน เขาได้แนะนำให้รู้จักกับซุ้มหมากรุกที่ดีที่สุดในสมัยนั้น คือซุ้มศรีย่าน มีเซียนชั้นแนวหน้ามากที่สุด เช่น เซียนหนูทอง, เซียนซ้ง, เซียนดำ, เซียนต๋อย, ม้าปรีชา, เซียนนคร, เซียนตี๋ร้านทอง, เซียนบัง, เซียนคี้ ฯลฯ ซึ่งที่ซุ้มศรีย่านนี้เอง ทำให้ได้พัฒนาฝีมือขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยใช้วิธีสังเกตและคิดตามหาเหตุผลในการเดินหมากแต่ละตาของเซียนต่างๆ ซึ่งเซียนรุ่นพี่ที่ผมสนิทที่สุดในซุ้มนี้คือ เซียนต๋อยศรีย่าน จะไปนั่งกินกาแฟกันบ่อยๆที่ห้างเอดิสัน (เลิกกิจการ ไปแล้ว) ผมใช้เวลาปีกว่าๆจาก ม.4 ถึง ม.5 ก็ได้รับฉายาว่าเซียนหนูเพชร โดยพี่ตี๋ร้านทองเป็นคนตั้งให้

ปัจจุบันถ้าว่างจะเล่นในเวป www.ThaiBG.com ซึ่งมีหมากกระดานให้เลือกเล่นหลายอย่างขึ้นอยู่กับว่าวันนั้นอยากเล่นอะไร เล่นเป็นบางวันเท่านั้น มีสไตล์การเล่นที่ชอบสร้างสรรค์เกมส์รุก กล้าเผชิญในสิ่งที่ไม่เคยเจอมาก่อน เมื่อเป็นต่อก็จะพยายามควบคุมเกมส์บุกให้ต่อเนื่อง เมื่อเป็นรองก็จะรับอย่างเหนียวแน่น ใช้วิธีหาเหตุผลต่างๆเพื่อหาข้อสรุปของตัวเองเป็นหลัก

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1. แชมป์ประเทศไทย ปีล่าสุด 2551 (ตลาดหลักทรัพย์)
2. แชมป์ถ้วยพระราชทานปี2545 (แข่งที่สนามหลวง)
3. เหรียญทองกีฬามหาลัย 4 ปีซ้อน (2531-2535)

นอกจากนั้น หมากรุกสากล ได้แชมป์หมากรุกสากลแห่งประเทศไทย ปี 2550 โดยติดทีมชาติมามากกว่า 10 ปี เดินทางไปแข่ง Olympaid 5 ครั้ง ที่ประเทศรัสเซีย ,ประเทศสโลวีเนีย , ประเทศสเปน, ประเทศอิตาลี, ประเทศเยอรมัน และเคยได้เหรียญเงินบอร์ด 5 ในระดับเอเชียที่เมืองดูไบ ประเทศอาหรับอิมิเรสต์ ส่วนประเทศอื่นๆที่เคยเดินทางไปแข่งในนามทีมชาติประเทศมาเลเซีย (2 ครั้ง) และประเทศบรูไน หมากรุกญี่ปุ่น(โชกิ) ติดทีมชาติ ไปแข่งขันโชกิที่ประเทศญี่ปุ่น ปี 2551 มีประเทศที่เข้าร่วมแข่งขัน 20 ประเทศ แข่งประเภทคิว ผลการแข่งคือ ได้เหรียญเงิน แพ้ประเทศยูเครนในรอบชิงชนะเลิศ และหมากรุกจีน เคยแข่ง 1 ครั้ง ในประเภท ข. ได้ลำดับที่ 8

9. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 16 **นายสุรศักดิ์ เชื้อชวลิต**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **สิงห์ร้ายแปดริ้ว**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 49 ปี เกิดเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2502

ที่อยู่ 77/390 หมู่ 2 ต.พนมสารคาม อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา

ระดับการศึกษา มศ.5 โรงเรียนพนมอดุลวิทยา อาชีพ ไปรษณีย์ ที่พระประแดง

บิดา – มารดา นายมานพและนางฉลวย เชื้อชวลิต

พี่น้อง 7 คน สถานะโสด

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกครั้งแรกตอนอายุ 13 ปี โดยหัดเล่นที่ร้านกาแฟ ในอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เพราะเห็นคนเล่นกันเยอะ และอยู่ใกล้บ้านจึงเข้าไปร่วมเล่นอยู่บ่อยๆ ในช่วงนั้นมีอาจารย์หมากรุกที่เก่งของอำเภอพนมสารคามเป็นผู้สอนให้ คือ อาจารย์ลือ โดยแรกเริ่มก็ยอมลดเรือให้ จนพัฒนาฝีมือเริ่มดีขึ้น และจากนั้นในปี 2526 ได้ลงแข่งขันครั้งแรกที่ตัวจังหวัดฉะเชิงเทรา

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1. รองแชมป์ประเทศไทย ในรายการขุนทองคำ ครั้งที่ 8 ปี 2531 โดยชิงกับ นคร ตรีสะอาด
2. รองแชมป์สนามหลวง 2 สมัย ในปี 2548 และปี 2551

10. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าของประเทศไทย จำนวน 10 คน

ภาพที่ 17 **มหาปัญญา ลับเหลี่ยม**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **มหาป.**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 50 ปี เกิดเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2502

ที่อยู่ เคหะดอนเมือง กรุงเทพฯ (เดิมอยู่ อ.ขลุง จ.จันทบุรี)

ระดับการศึกษา ปช.6, นธ.เอก

บิดา – มารดา นายอ่วนและนางหยัด พี่น้อง 9 คน สถานะโสด

อาชีพ บวชตั้งแต่เณร 12 จนถึงปลายปี 49 จึงได้สึกออกมา เป็นนักเขียน เกี่ยวกับบทความ บทกวี เรื่อง กฎแห่งกรรม และสอนศิลปะการเล่นหมากรุกไทย

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นเมื่อสมัยบวชเป็นเณร ประมาณอายุ 13 ปี อยู่กับหลวงพ่อ วัดหิรัญญาราม อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี พอถึงช่วงเรียนบาลี ก็ถูกห้ามไม่ให้เล่นโดนลงโทษ พร้อมกับเพื่อนเณรอีก 3 คน ด้วยการแบกกระดานหมากรุก พร้อมกับตะโกนว่า “ผมเลิกแล้วครับ” โดยให้วิ่งรอบเมรุ ช่วงปี 2525 - 2526 ก็มาอยู่ที่วัดราชโอรส แถบบางขุนเทียน โดยแอบเล่นโดยการเอามุ้งมาครอบไว้กับหลวงพ่ออุดมซึ่งท่านเป็นสมภาร และก็เคยไปอยู่กับพระครูอาจ ที่วัดจอมทอง เคยเล่นกันหลายคน หนึ่งในนั้นที่เป็นเซียนที่มีชื่อ คือ เซียนจู๋ จากนั้นก็สึกจากพระไปสอนหมากรุกไทย ที่อิมแพค เมืองทองธานี และเป็นโค้ชให้กับทีมการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ก่อนเข้าสู่สนามระดับชาติในรายการใหญ่ๆ ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา เนื่องจากเพิ่งสึกออกมาเป็นฆราวาสเมื่อปลายปี 2549 แต่เมื่อออกมาทางโลกก็สามารถเข้าแข่งขันเข้าสู่รอบลึกๆ จนเป็นที่ยอมรับกันในวงการหมากรุกไทยว่าเป็น

เซียนหมากรุกไทยฝีมือดีอีกท่านหนึ่ง ของวงการหมากรุกไทยในปัจจุบัน โดยเข้ามาเล่นประจำที่ชุ้มหมากรุกไทยดินแดง

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1.ได้ ลำดับที่ 5 ที่สนามหลวง ในปี 2550

2. ลำดับที่ 4 ที่นนทบุรี ในปี 2550

ได้ฝึกสอนศิลปะการเล่นหมากรุกไทย ให้กับนักหมากรุกหลายคน โดยเฉพาะ วีระชัย ทันจิตย์ (หนูผี) ก็เป็นหนึ่งในลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงในวงการ นอกจากนั้นก็ได้เขียนหนังตำรา เกี่ยวกับหมากรุกไทย ประมาณ 9 เล่ม เช่น “พื้นฐานและแต้มสู้เซียน” และ “ตำราหมากรุกไทย “ขึ้นรูป” เล่ม 1 (ฉบับเพิ่มเติม)”

ประวัติผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)
กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 18 **นายพิชิต พาวิทยาลาภ** (แซ่เฮ้ง)
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **เฮียอั้ง**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 66 - 67 ปี เกิดเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2486

ที่อยู่ 844/1 ถนนเพชรเกษม ต.ห้วยจระเข้ อ.เมือง จ.นครปฐม

ระดับการศึกษา ศิลปศาสตบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน เกียรตินิยม ปี 2544 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

อาชีพ นักธุรกิจเกี่ยวกับ เสาเข็ม และคอนกรีต ,อสังหาริมทรัพย์ ในนามเพชรรัตน์คอนกรีต เพชรรัตน์เรียลเอสเตท,เจ้าของโชว์รูมเบนส์เพชรรัตน์ และรองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

สมัยก่อนบ้านเดิมอยู่ปลายคลองเจดีย์บูชา อยู่อำเภอนครชัยศรี (คลองเจดีย์ บูชาเป็นคลองที่ขุดสมัยรัชกาลที่ 4 - 5 เพื่อที่จะเข้ามาที่องค์พระปฐมเจดีย์ทางเรือ เชื่อมต่อจากแม่น้ำท่าจีนหรือ

แม่น้ำนครชัยศรี) ที่บ้านทำธุรกิจ “ผ้าย้อมดำดี” ซึ่งผ้าดำดี เคยเป็นคำขวัญเก่าของจังหวัดนครปฐม สมัยก่อนเป็นการค้าทางเรือ เวลาจะขายของ หรือ เข้ามาที่ตัวเมืองนครปฐม ก็จะต้องผ่านซอย 3 ก็เคยไปดูเห็นเค้าเล่นหมากรุกกัน แต่ก็ยังไม่ค่อยได้เริ่มเล่น จากนั้นได้เข้ามาอยู่ที่ตัวเมืองนครปฐม เริ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ก็มาดูและก็เริ่มเล่นหมากรุกครั้งแรก ที่ซุ้มมะขาม ในวัดพระปฐมเจดีย์ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งคุณพิชิต ได้เล่าถึงบรรยากาศสมัยนั้นว่าเป็นการเล่นหมากรุกบนสนามหญ้า อยู่ที่ใต้ต้นมะขามแต่เดิมก็มีแผ่นไม้นั่งเล่นกันแค่ 2 แผ่น(กระดาน) ซึ่งเป็นของร้านกาแฟจุ๋มจิ๋ม ให้สำหรับลูกค้ามานั่งเล่นพักผ่อนกัน ส่วนใหญ่จะเข้าไปดูช่วงวันหยุดยามว่าง เข้าไปดูและเล่นเพราะใจรัก เห็นเค้าเล่นกันสมัยนั้น เล่นแข่งกันใครแพ้ จ่ายค่ากาแฟ เป็นเกมส์ที่น่าเร้าใจ ต้องเล่นกันเต็มที่เพราะว่าแพ้แล้วไม่มีโอกาสแก้ตัวอีก บางทีก็เข้าไปดูเค้าเล่นตามงานศพ แบ่งกันเล่นเป็นทีม คนมุงดูเชียร์กันเยอะเลย สำหรับที่ซุ้มมะขามนี้ มีผู้เล่นจากทุกระดับเข้ามาเล่นกัน บางทีก็มีปัญหาทะเลาะกัน ก็จะยกกระดานมาฟาดใส่กัน ด้วยความที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับก่อสร้าง จึงได้ปรึกษากับเจ้าของร้านว่าจะหล่อ กระดานเป็นหนาๆป้องกันการตีกัน โดยครั้งนั้น มีอาจารย์ประพจน์ เป็นผู้ออกแบบให้ จากนั้นซุ้มนครปฐมก็มีการย้ายมาหลายที่ก่อนจะถึงปัจจุบัน รวบรวมเงินลงขันกัน แรกๆก็ออกแบบเป็นกระดานเป็นขาโต๊ะด้วย ระยะหลังเริ่มมีการหล่อโต๊ะปูน แล้วปูกระเบื้องเป็นแบบ 8*8 เท่ากับตาราง 64 ช่อง มีจำหน่ายทั่วไปแล้ว

ปัจจุบัน เล่นและชมอยู่ที่ซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ช่วงกลางวัน เกือบทุกวัน

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1. มีใจรักหมากรุกไทย เป็นทั้งศิลปะ เป็นศาสตร์ และเป็นกีฬาที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทย
2. ทำให้กลุ่มคนที่รักในศิลปะการเล่นหมากรุกไทย ได้มีกลุ่มและสถานที่ในการมาพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเล่นหมากรุกไทยร่วมกัน
3. ทำให้คนได้สร้างความสามัคคี และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ คือ เวลามีกิจกรรมร่วมกันนั้นหากมีเวลาก็จะให้เวลา คนมีความรู้ก็ทุ่มเทเสียสละความรู้มาช่วยกันพัฒนา วงการหมากรุกไทยทั้งในจังหวัดนครปฐม และระดับประเทศ (ทั้งในการจัดการแข่งขัน และการเผยแพร่ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย)

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 19 **นาย เกษม เหิรสวัสดิ์**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **มหาเกษม**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 72 ปี เกิดเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2481

ที่อยู่ บ้านพักแถวหลังร้าน ต.ฉรงค์ษา ต.ห้วยจระเข้ อ.เมือง จ.นครปฐม

ระดับการศึกษา เปรียญธรรม 4 ประโยค โดยบวชตั้งแต่อายุ 14 – 21 ปี อดีตชาวประมง ,รับจ้าง

บิดา – มารดา นายสง่า กับ นางจิมปั๊ว เหิรสวัสดิ์ มีพี่น้องทั้งหมด 5 คน สถานะ โสด

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกครั้งแรก เมื่อตอนอายุประมาณ 30 ปี โดยเริ่มเล่นครั้งแรกๆ จากการหัดดูและลองหัดเล่นที่ร้านกาแฟของตาแก้ว อยู่ที่ซอย 3 (ห่างจากวัดองค์พระปฐมเจดีย์ ประมาณ 500 เมตร) สมัยนั้นมีนักหมากรุกฝีมือดีที่เป็นชาวนครปฐม ได้แก่ จ่าเทียม ทนายสนิท (บ้างเรียกทนายหนิด) นายสุย (บิดาของครูฮวดผู้ที่เป็นยอดฝีมือระดับประเทศชาวนครปฐม) เฮียเกี๊ยว (มีศักดิ์เป็นลงของครูฮวด) เป็นผู้ที่เล่นร่วมรุ่นมาด้วยกันก่อนที่จะย้ายสนามมาเล่นในบริเวณวัดพระปฐมเจดีย์ ที่ผ่านการย้ายที่มาหลายคราวตั้งแต่ที่ตั้งชุ้มบริเวณต้นมะขาม ที่ริมคลอง และก่อนที่จะมาเป็นชุ้มถาวรในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นผู้เล่นหมากรุกไทย ที่อาวุโสทั้งอายุ และประสบการณ์ด้านหมากรุกไทย ของนครปฐมมากที่สุด อีกทั้งระบบความจำนั้นยังดีมาก รวมถึงฝีมือการเล่นหมากรุกไทยในนครปฐมก็คงจะอยู่ในระดับต้นๆ เป็นรองก็เพียงแค่ครูฮวดที่เป็นอันดับหนึ่งเท่านั้น

สมัย มหาเกษมหนุ่มๆ จะเล่นหลังจากกลับจากหาปลาเพราะสมัยนั้น เป็นลูกเรือประมงอยู่ที่ระยองออกหาปลาไปทั่วอ่าวไทย เวลาออกจากเรือก็จะเล่น หมากรุกไทย กับนักหมากรุกแถวๆ ระยอง และเวลากลับมาบ้านที่นครปฐมก็จะกลับมาเล่นหมากรุกไทยที่นครปฐม โดยเล่นเป็นประจำ เคยปะมือกับเซียนใหญ่ น้อยมาทั่วทั้งภาคตะวันออก และเซียนที่มีฝีมือที่เข้ามาเล่นแถวจังหวัดในภูมิภาคตะวันตก วิธีการฝึกหัดเล่นหมากรุกไทยนั้น จะอาศัยการดู และเล่นด้วยตนเองเป็นหลัก ไม่มีตำราไม่ได้อ่านแต่อาศัยว่า เวลาเล่นแพ้เค้ามาอย่างไรต้องกลับมาทบทวนรูปหมาก เหมือนนักมวยที่รู้ว่าโดนเตะแล้วมันเจ็บต้องหาวิธีรับ และสวนกลับที่ดีที่สุดใส่คืนบ้าง ปัจจุบันเล่นหมากรุกที่ซุ้มองค์พระปฐมเจดีย์ ตั้งแต่ช่วงเที่ยง ถึงเย็นๆ เพราะพยายามรักษาสุขภาพ ไม่ให้ดึกเกินไป ต้องพักผ่อนให้เพียงพอ

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

ได้ลำดับที่ 3 ของเขต 7 (ภูมิภาคตะวันตก) เมื่อปี 2530 ที่จัดโดยแม่โขง ในรายการขุนทองคำ โดยเป็นตัวแทนซึ่งมาจากการเป็นแชมป์ ของจังหวัดนครปฐม

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 20 **นายเกื้อกูล ไทยน้อย**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **อาจารย์เกื้อ**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 65 ปี เกิดเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2487

ที่อยู่ 17/20 หมู่ 3 ต.พระประโทน อ.เมือง จ.นครปฐม

ระดับการศึกษา ปริญญาโท คณิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน

อาชีพ ข้าราชการบำนาญ (อดีตรองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม)

บิดา – มารดา นายก่อและนางทองเชื้อ ไทยน้อย

พี่น้อง 4 คน

ครอบครัว สมรส มีบุตร 3 คน

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกไทยครั้งแรก สมัยเรียนชั้น ป.7 เริ่มดูเค้าเล่นกันที่มหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร เป็นกลุ่มผู้เล่นทั่วไปที่รวมกันเล่นในร้านตัดผม และเริ่มหัดและเล่นที่นี่ จากนั้นก็หยุดเล่นไประยะหนึ่ง เพราะต้องไปเรียนครู จากนั้นปี 2507 ได้รับการบรรจุเป็นครูอยู่ที่วัดหลักสี่ จังหวัดสมุทรสาคร ในยามว่างช่วงเย็นก็ได้เล่นกับชาวบ้านที่ร้านกาแฟ ในตำบลหลักสี่ จากนั้นปี2509 ไปบรรจุอยู่วัดป้อม ก็ไปเล่นหมากรุกแถวนั้น จนสอบเข้ากรมการฝึกหัดครู ไปประจำอยู่ที่วิทยาลัยครูเพชรบุรีใน ปี 2517 ณ ที่แห่งนี้ได้รวมตัวเหล่าอาจารย์มาเล่นหมากรุกที่สโมสรอาจารย์เป็นประจำ ประมาณ 20 คน จากนั้นใน ปี 2519 ก็ได้ย้ายมาเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยครูนครปฐม

(ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม) มาเป็นอาจารย์ที่นี่ ก็เห็นว่าที่วัดพระปฐมเจดีย์ มีเล่นหมากรุก ก็เข้ามาร่วมเล่นด้วยในยามว่างเป็นประจำ

ในปี 2519 ได้ผลักดันกีฬาหมากรุกไทย ให้เป็นกีฬาที่แข่งขันในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันตก เรียกว่า “กีฬา พจนก” ได้แก่ วิทยาลัยครูเพชรบุรี วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี วิทยาลัยครูนครปฐม และวิทยาลัยครูกาญจนบุรี ซึ่งก่อนหน้านั้นกีฬาหมากรุกไทยไม่เคยมีการจัดการแข่งขัน

ในปี 2528 ได้ผลักดันกีฬาหมากรุกไทย ให้เป็นกีฬาหลักในการแข่งขันของกรมการฝึกหัดครู จากนั้นก็มีการแข่งขันทุกปี ก่อนที่วิทยาลัยครู มี 36 แห่ง จะยกระดับ เป็น สถาบันราชภัฏ และเปลี่ยนมาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งถือเป็นสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ได้เข้าแข่งขันร่วมในกีฬามหาวิทยาลัย ซึ่งกีฬามหาวิทยาลัยเริ่มมีการจัดการแข่งขันแล้ว (กีฬามหาวิทยาลัยจะมีการแข่งขันหมากกระดาน 3 ประเภท คือ หมากฮอส หมากรุกไทย และหมากรุกสากล แต่วิทยาลัยครูเดิมมีแต่หมากรุกไทยเท่านั้น)

ปัจจุบัน ฝึกซ้อมเล่นใน www.thaibg.com โดยใช้ชื่อ “แม่ขาว” และบางทีก็เข้าเล่นและชมอยู่ที่ซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ บางวันในยามว่าง

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1. เป็นผู้ผลักดันศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจาก “กีฬา พจนก” วิทยาลัยครูในกลุ่มภาคตะวันตก และผลักดันสู่การเป็นกีฬาหลักในการแข่งขันของกรมการฝึกหัดครู และเข้าร่วมในกีฬามหาวิทยาลัย
2. เป็นผู้ฝึกสอนให้นักศึกษาของวิทยาลัยครูนครปฐมเป็นแชมป์ ติดต่อกัน 15 ปี โดยแต่ละครั้งพาเข้ามาฝึกกินนอนที่บ้านเลย
3. เป็นประธาน ฝ่ายจัดการแข่งขันทั้งกีฬาวิทยาลัยในกลุ่มภาคตะวันตก และระดับประเทศ
4. เป็นประธาน ฝ่ายจัดการแข่งขันของซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ร่วมกับ สภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม (เพราะมีลูกศิษย์มากมาย ที่เคยช่วยจัดการแข่งขัน และจัดการเรื่องอุปกรณ์ต่างๆ)

4. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 21 **นายอำพันธ์ กิจสมัคร**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **อาจารย์อำพันธ์**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 72 ปี เกิดเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2481

ที่อยู่ 301 ถ.สาครธนากร ต.ลำพยา อ.เมือง จ.นครปฐม

ระดับการศึกษา ประโยคประถม สอบเอง

บิดา – มารดา นายจำรัสและนางนกแก้ว กิจสมัคร

พี่น้อง 4 คน ในพี่น้องส่วนใหญ่เล่นหมากรุกเป็นหมด ครอบครัว สมรสกับนางเซียมเซ็ง มีบุตร 4 คน

อาชีพ ข้าราชการบำนาญ(อดีตครูสอนคณิตศาสตร์ชั้น ป.6 โรงเรียนเทศบาล 1 วัดพระงาม)

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกครั้งแรก เมื่ออายุ 17 ปี ชอบไปดูเค้าเล่นตามร้านกาแฟบ้าง ร้านตัดผมบ้าง ที่โรงเรียนก็พอมีเล่นในแถบอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิด นอกจากนั้นแล้ว ก็เล่นตามงานศพ สมัยก่อนงานศพเขาจะมีกระดานหมากรุกให้คนมาเล่นเพื่อให้เฝ้าศพทั้งคืน เรียกได้ว่าที่ไหนมีเล่นก็จะไป เพราะชอบเล่น หมากรุกไทยเป็นกีฬาที่ไม่มีพิษมีภัย และดีกว่าไปทำอย่างอื่นเช่นยิงนกตกปลาเป็นต้น

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1. แชมป์หมากรุกไทย รุ่น “เสือป่า ”การแข่งขันกีฬาหมากรุกไทย งานมหาธีรราชเจ้ารำลึก มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ประจำปี 2552 ครั้งที่ 8

2. อันดับ ที่ 3 หมากรุกไทย รุ่น “เสือป่า”การแข่งขันกีฬาหมากรุกไทย งานมหาธีรราชเจ้ารำลึก มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ประจำปี 2553 ครั้งที่ 9

ชอบศิลปะการเล่นหมากรุกไทย เพราะเป็นกีฬาที่สนุกสนาน ช่วงที่เล่นไม่ได้เครียด เพราะไม่ได้คาดหวังอะไรมาก

5. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 22 **นายอิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **ชิว กระเพาะปลาไฮเทค**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 53 ปี เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2500

ที่อยู่ 14 ซอย ทหารบก 4 ถ.ทหารบก ต.บ่อพลับ อ.เมือง จ.นครปฐม

ระดับการศึกษา มศ.5 โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย นครปฐม

บิดา – มารดา นาย พั้ง แซ่เฮ้ง และนางคิ้ม เหล่างาม

ครอบครัว สมรสกับนางบุญเชื่อม มีบุตรชาย 2 คน (ผู้วิจัย คือบุตรชายคนโต)

อาชีพ ค้าขาย (ก๋วยจั๊บ และกระเพาะปลาไฮเทค ตลาดล่างหน้าองค์พระ)

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกครั้งแรกตั้งแต่ ช่วงเรียนมัธยม ที่เรียนพระปฐมวิทยาลัย นครปฐม ช่วงนั้นยังแวะไปดูเค้าเล่นกัน และเมื่ออายุเกือบ 20 ปี ก็มาเล่นที่ชุ้มมะขาม ในวัดพระปฐมเจดีย์ ช่วงนั้นพวกผู้เล่นด้วยกันชวนมาเล่น และคิดว่า “คนเราจะทำงานค้าขายอย่างเดียวชีวิตมันคงเซ็งน่าดู ต้องหากีฬาหรืองานอดิเรกทำบ้าง” จึงได้รู้จัก และสนิทกับ เซียนตี๋ ซึ่งเป็นผู้สอนเชิงหมากรุกไทยให้ (ซึ่งเสียชวิตไปเมื่อ 10 ปีที่แล้ว สมัยก่อนนครปฐม มีเซียนตี๋ เป็นที่รู้จักในวงการหมากรุกก่อนที่ช่วงต่อมาก็เป็นช่วงที่ดังของครูฮวด หรือมนัส วัยนิพิฐพงษ์)

ปัจจุบันยังคงเล่นบ้าง มาชมเพื่อนๆและเข้ามาพูดคุยกับเพื่อนๆเกือบทุกวัน โดยจะเข้ามาช่วงบ่ายๆ และช่วงหัวค่ำ

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

1.รองแชมป์หมากรุกไทย รุ่น “เสือป่า” การแข่งขันกีฬาหมากรุกไทย งานมหาธีรราชเจ้ารำลึก มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ประจำปี 2552 ครั้งที่ 8

2. แชมป์หมากรุกไทย รุ่น “เสือป่า”การแข่งขันกีฬาหมากรุกไทย งานมหาธีรราชเจ้ารำลึก มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ประจำปี 2553 ครั้งที่ 9

6. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 23 **นายไพโรจน์ ทองดี**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **อาจารย์ไพโรจน์**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 67 ปี เกิดเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2485

ที่อยู่ 6/4 หมู่ 1 ต.วังตะกู อ.เมือง จ.นครปฐม

ระดับการศึกษา ปริญญาโท จุฬา สาขาบริหารการศึกษา ครอบครัว สมรส มีบุตร 2 คน

อาชีพ ข้าราชการบำนาญ อดีตสอนที่ราชภัฏสาขาพื้นฐานการศึกษา,ความเป็นครู, การศึกษาไทย

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มต้นด้วยการไปทำบุญที่วัดแถวบ้านเดิมในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีพ่อเป็นคนพาไป ประกอบกับพ่อเป็นนักหมากรุกเวลาไปวัดก็จะเข้าไปเล่นหมากรุก ก็จะเข้าไปดูพ่อเล่นซึ่งอาศัยการเข้าไปดูแบบครูพักลักจำ เริ่มดูว่าหมากแต่ละตัวมีการเดินหมากอย่างไร กินอย่างไร และนำไปเล่นที่โรงเรียนสมัยชั้นประถมศึกษา แค่พอเดินเป็นไม่ได้เก่งมาก เพราะไม่มีครูสอนและไม่ได้สนใจเรื่องเก่ง แต่ชอบที่จะเล่นมากกว่า บางทีก็เข้าไปเล่นที่กุฏิหลวงตา วัดสนามจันทร์ อำเภอแปดริ้ว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำได้ว่า ตัวหมากรุกนั้นทำจากเขาควาย ทำจากเขาดำ 1 ชุด และเขาเผือกอีก 1 ชุด กระดานไม้แผ่นหนาสวยมาก ส่วนตัวเบี้ยนั้นก็จะเป็นเบี้ยจริงๆ เบี้ยจะลื่นมาก

ปัจจุบัน เล่นและชมอยู่ที่ชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ทุกวัน ตั้งแต่เวลาบ่ายโมง ถึงห้าโมงเย็น เล่นบ้างวันละ 2 - 3 กระดาน นอกนั้นก็จะดูเค้าเล่นกัน

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

ไม่เคยเข้าไปแข่งขัน แต่ชอบ และภูมิใจ ที่ได้เล่นหมากรุกไทย ดูเขาเล่นกันก็ได้ประโยชน์ ไม่ได้ยึดเป็นอาชีพ เล่นสนุกๆ ถือว่าฝีมือเท่านี้ก็พอแล้ว

7. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 24 **นายวีรวัฒน์ นาคโสมกุล**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **ครูอ๋อย**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 48 ปี เกิดเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2504

ที่อยู่ ต.บ่อพลับ อ.เมือง จ.นครปฐม

ระดับการศึกษา ปริญญาตรี สังคมศาสตร์ กศบ. มศว.บางเขน

ครอบครัว สมรส มีบุตร 2 คน

อาชีพ ครูโรงเรียนหลวงพ่อแช่ม (วัดตาก้อง) อนุสรณ์

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกครั้งแรก เมื่ออายุ 20 ปี โดยสนใจและมาหัดเล่นที่ชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ นอกจากนั้นก็เป็นนักหมากรุกตัวแทนของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรจน์ประสานมิตร ปัจจุบัน เล่นและชมอยู่ที่ชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ช่วงวันเสาร์ – อาทิตย์ ช่วง 10.00 – 17.00 น. บางวันก็จะสอนเด็กๆ หรือผู้ที่สนใจให้มาเล่นหมากรุกไทย

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับจากการเล่นหมากรุกไทย

เป็นฝ่ายจัดการแข่งขันศิลปะการเล่นหมากรุกไทย ในจังหวัดนครปฐมและใกล้เคียง เคยลงแข่งขันกีฬามหาวิทยาลัย 2 ครั้ง โดยเป็นตัวแทนของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรจน์ประสานมิตร โดยแข่งครั้งแรก ยังไม่ได้รางวัล ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และไปแข่งในนามสถาบันเดิมอีกครั้ง ได้ลำดับที่ 3 จากการแข่งขันที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ไปแข่งที่ โพธาราม จังหวัดราชบุรีเมื่อ ปี 2551 ได้ลำดับที่ 3 และได้รับรางวัลรองแชมป์ ในงานสงกรานต์ ที่จัดโดยสภาวัฒนธรรม ที่วัดพระปฐมเจดีย์ ปี 2551

8. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 25 **นายกฤษจา ดอนทอง**

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **อาจารย์เทคนิค**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 52 ปี เกิดเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2501

ที่อยู่ วิทยาลัยเทคนิคนครปฐม ตำบลพระประโทน จังหวัดนครปฐม

ระดับการศึกษา ปริญญาโท มศว.ประสานมิตร สาขาบริหารการศึกษา

บิดา – มารดา นายเปลี่ยนและนางชั้น ดอนทอง พี่น้อง 4 คน ไม่มีคนเล่นหมากรุก

ครอบครัว สมรสกับนางปัทมา มีบุตร 2 คน ชาย 1 คน หญิง 1 คน

อาชีพ รับราชการ(ครู) วิทยฐานะชำนาญการ การศึกษาไทย

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นเมื่อตอนอายุ 15 ปี โดยเริ่มเล่นที่ศาลาสาธารณะแถวตำบลสระกระเทียม ซึ่งเป็นบ้านเดิม เริ่มเล่นเพราะเป็นกีฬาที่ท้าทายความสามารถ และความคิดโดยฝึกเล่นกับหมอเติมชัย เป็นผู้ชี้แนะแต้มหมากให้

ปัจจุบัน เล่นและชมอยู่ที่ชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ช่วงวันเสาร์ – อาทิตย์ ช่วงเวลา 10.00 – 17.00 น.บางวันก็จะสอนเด็กๆ หรือผู้ที่สนใจให้มาเล่นหมากรุกไทย

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับจากการเล่นหมากรุกไทย

เริ่มเล่นเพราะเป็นกีฬาที่ท้าทายความสามารถ และความคิด และเล่นหมากรุกเพราะความสนุกสนาน

9. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กรณีศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน

ภาพที่ 26 **นายยงยุทธ์ สุจริตบรรณ**
ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก **เฮียเล็ก**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ 65 ปี เกิดเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2489
ที่อยู่ 19/13 ตรอกโรงธูป ต.พระปฐมเจดีย์ อ.เมือง จ.นครปฐม
ระดับการศึกษา มศ.5 โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย
ครอบครัว สมรส และ มีบุตร 3 คน
อาชีพ เมื่อก่อนขายหมูสะเต๊ะตั้งฮะเส็ง ตลาดล่างหน้าองค์พระ ฯ (ปัจจุบันให้ลูกสาวขายแทน)

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

เริ่มเล่นหมากรุกไทย ตั้งแต่อายุประมาณ 20 ปี โดยครั้งแรกนั้นเล่นที่บริเวณชุ้มมะขาม ก่อนที่จะย้ายตามกันมาเล่นกับพรรคพวกในชุ้มด้วยกัน โดยแรกเริ่มสนใจเพราะมีเพื่อนที่รู้จักกันชวนเข้ามาดู และเล่นกัน เข้ามาพูดคุยสนุกเฮฮา ตั้งแต่สมัยรุ่นหนุ่ม ซึ่งมีผู้เล่นยุคบุกเบิกได้แก่ พี่มหาเกษม นายสนิท จ่าเทียม ครูฮวด และนายชิว จนถึงปัจจุบัน ปกติจะเข้ามาเล่นชมในชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ช่วง11 โมง ถึงบ่ายสาม ก็จะต้องรีบกลับเพราะไปรับหลานกลับจากโรงเรียน

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่นหมากรุกไทย

เป็นทีมงานฝ่าย กรรมการตัดสิน เวลาที่มีการแข่งขันหมากรุกไทย ในจังหวัดนครปฐม และใกล้เคียง โดยช่วยกันทำด้วยใจรัก ภูมิใจที่จะทำเพื่อเผยแพร่ และอนุรักษ์ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย แม้จะไม่มีค่าจ้าง ตั้งแต่สมัยแรกๆ จนถึงปัจจุบัน เพราะใจรักในกีฬาหมากรุกไทย

บทที่ 5

บริบทของพื้นที่ศึกษา (Case Study)
กรณีศึกษาซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาเพื่อตอบปัญหาของการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ในกลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจหรือนันทนาการนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยอาศัยวิธีศึกษาถึงบริบทของพื้นที่ศึกษา (Case Study)เฉพาะของกลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการนันทนาการ บริเวณซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เนื่องจากเป็นซุ้มหมากรุกที่มีผู้เล่นส่วนใหญ่ในซุ้มเป็นผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการนันทนาการ ตลอดจนการตั้งเป็นกลุ่มของผู้เล่นที่มีการรวมตัวกันเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่องมาตลอด และมีกิจกรรมการแข่งขันที่เป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ ที่มีนักหมากรุกชั้นนำมาร่วมกิจกรรมทุกปี ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนศิลปะการเล่นหมากรุกไทยทั้งจากองค์กรศาสนา ภาครัฐ และเอกชนด้วยดีมาตลอด จึงนับว่าเป็นพื้นที่ตัวแทนที่ดี ในการที่จะศึกษาในลักษณะของพื้นที่การเล่นหมากรุกไทย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นกรณีศึกษา โดยรายละเอียดที่ได้ศึกษาเพื่อนำเสนอดังต่อไปนี้

ภาพที่ 27 สนามกีฬาหมากรุกไทย ซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม

ชื่อกลุ่ม ซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

สถานที่ตั้ง อยู่บริเวณมุมด้านตะวันออกเฉียงใต้ของวัดพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม โดยด้านหน้าของซุ้มเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครปฐม ด้านซ้ายเป็นบ่อน้ำขนาดใหญ่ ส่วนด้านขวาจะเป็นลานร้านขายอาหารและลานพระเครื่อง และด้านหลังของซุ้ม

จะติดกับรั้วของวัดโดยฝั่งตรงข้ามถนน คือสถานีตำรวจภูธรจังหวัดนครปฐม การเดินทางเข้ามาในซุ้ม สามารถเข้ามาได้จากประตูทั้ง 4 ทิศของวัดพระปฐมเจดีย์

การเดินทางมาจากกรุงเทพมหานคร สามารถ มาได้ทั้งรถยนต์ส่วนตัว ทางเส้นเพชรเกษม ทางแยกออกจากบางแค หรือ เส้นปิ่นเกล้า แล้วตรงเข้าเมืองนครปฐม จะผ่านอำเภอนครชัยศรี เลยแยกพระประโทนเจดีย์ และเลี้ยวขวาตรงแยกหนองขาหยั่ง(โรงแรมริเวอร์) แล้วตรงมาจะเจอแยกมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ แล้วเลี้ยวขวา มุ่งตรงสู่วัดพระปฐมเจดีย์ ระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 45 นาทีโดยเฉลี่ย หรือนั่งรถไฟมาลงที่สถานีรถไฟนครปฐมแล้วเดินตรงมาก็จะเจอวัดพระปฐมเจดีย์ และหากมารถโดยสารประจำทาง กทม – นครปฐม ให้ลงตรงหน้าสถานีตำรวจนครปฐม แล้วเดินข้ามถนนฝั่งตรงข้ามก็จะถึงซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

สภาพทางกายภาพ

ด้านหน้าทางเข้าจะมีป้ายบอกชัดเจนว่าที่นี่ คือ สนามกีฬาหมากรุกไทย จังหวัดนครปฐม ลักษณะเป็นเต้นท์ผ้าใบ เป็นลานในร่มขนาดใหญ่ มีความมั่นคงถาวร สามารถกันแดดกันฝนได้ดี มีสภาพใหม่ สภาพอากาศถ่ายเทสะดวก มีลมพัดเย็นตลอด เพราะติดกับบ่อน้ำขนาดใหญ่ทางด้านซ้ายมือของซุ้ม มีความร่มรื่นตลอดทั้งปีโดยรอบมีต้นไม้ขนาดใหญ่จำนวนมาก มีต้นโพธิ์หน้าทางเข้าซุ้ม

สิ่งอำนวยความสะดวก มีร้านอาหาร และน้ำดื่มจำนวนมากอยู่ทางด้านขวามือของซุ้ม ร่วมกับลานพระเครื่อง มีห้องน้ำที่ออกแบบเป็นรูปตอไม้ จำนวน 2 ห้อง

วัสดุและอุปกรณ์ในการเล่นหมากรุกไทย

โต๊ะ และ เก้าอี้นั่งเล่นหมากรุก ลักษณะโต๊ะปูนปูกระเบื้อง เป็นตารางสำหรับเล่นหมากรุก จำนวน 24 โต๊ะ มีเก้าอี้ปูนปูกระเบื้องแบบนั่งได้ 2 พร้อมกัน จำนวน 70 ชิ้น สามารถนั่งชมได้ 140 คน เต็มความจุเฉพาะที่นั่ง แต่ส่วนใหญ่ มักจะยืนดูมุงดูทำให้บรรจุคนในเต็นท์นี้ได้เป็นจำนวนมาก

กระดานหมากรุก ที่ใช้เล่นกันในซุ้มนี้ เป็นกระเบื้อง อยู่บนโต๊ะปูนปูกระเบื้องและแบ่งช่องเป็นตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัสเท่าๆกัน 64 ช่อง ซึ่งกระดานและโต๊ะหมากรุกชุดปูนปูกระเบื้องที่ว่านี้ก็มีขายและพบได้ทั่วไป โดยเฉพาะตามสถานที่สาธารณะ และตามวัดทั่วๆไป

ตัวหมากรุก ที่นิยมเล่นกันที่ซุ้ม เป็นตัวหมากรุกชุด ที่ทำจากพลาสติก แบ่งออกเป็น 2 สี ที่แยกเป็นฝั่งได้ชัดเจน เช่น ชุดขาว-ดำ ชุดขาวแดง และชุดดำแดง ซึ่งเป็นชุดหมากรุกไทยที่สามารถ

หาซื้อได้ตามร้านขายของเล่น ร้านอุปกรณ์กีฬา หรือร้านเครื่องเขียน ราคาประมาณ ชุดละประมาณ 30 บาท สำหรับผู้เล่นจะเป็นฝ่ายที่เตรียมนำมาเล่นจากบ้านเองบ้างก็ใส่เป็นกล่อง หรือถุงพลาสติกมาเพื่อนำมาเล่นกัน และหากมีนักหมากรุกต่างถิ่นมาเล่นก็จะมีการให้ยืมตัวหมากรุกได้จากผู้ที่เตรียมชุดหมากรุกมาเล่นร่วมกัน

ทั้งโต๊ะเก้าอี้ กระดานหมากรุก ที่ซุ้มหมากรุกนี้ ตลอดจนสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ไม่มีการเรียกเก็บค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด เนื่องจากพระเดชพระคุณท่าน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม ป.ธ.9 ศศ.บ. พธ.บ. พธ.ด.) ดำรงรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสพระอารามหลวง และ เจ้าคณะภาค 15 เป็นผู้อุปถัมภ์ และสนับสนุน อนุรักษ์ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย จึงได้อำนวย ความสะดวกทั้งสถานที่ และอุปกรณ์ดังกล่าว

ประวัติความเป็นมา ของซุ้มหมากรุกไทย องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

แรกเริ่มเดิมทีผู้เล่นหมากรุกไทยโดยทั่วไปในจังหวัดนครปฐม ส่วนใหญ่เล่นกันตามบ้านคน ตามวัดบ้าง ร้านตัดผม ร้านกาแฟบ้าง และในช่วงงานศพ เจ้าภาพก็จะนิยมหากระดานและตัวหมากรุกมาให้ผู้ที่มางานให้เล่นหมากรุกกัน เพื่อหวังให้เป็นการเฝ้าศพทั้งคืน ระหว่างทั้งคนเล่นคนดูร่วมกัน ซึ่งการเล่นแต่เดิมจะมีหลายลักษณะ คือ เล่นแข่งกัน 2 คน แบบประลองฝีมือ หรือเล่นนันทนาการทั่วไป บ้างก็เล่นกันเป็นลักษณะที่ผู้เล่นและผู้ดูเสมือนเป็นทีมเดียวกัน คือ จะมีการคอยบอกร้องและเชียร์ หรือสอนหมากให้ฝ่ายที่ตนสนิทหรือรู้จักช่วยกันเล่นช่วยกันเชียร์เป็นกลุ่ม และบางทีก็มีการเล่นแบบมีติดเดิมพันบ้างพอหอมปากหอมคอ เพื่อให้เล่นกันอย่างเต็มที่ในแต่ละกระดาน บางทีก็เลี้ยงข้าว หมากพลู บุหรี่ และเป็น กาแฟ โอเลี้ยง

ก่อนจะมาเป็นซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ นครปฐม ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในด้านสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ในการเล่น จากยุคเริ่มต้นพอสมควร จากการสัมภาษณ์ มหาเกษม เหิรสวัสดิ์ ซึ่งเป็นผู้เล่นที่อาวุโสที่สุด มีฝีมือสูง ตลอดจนประสบการณ์อันยาวนาน และ คุณพิชิต พาวิทยาลาภ ปัจจุบันเป็นรองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ถือเป็นสองผู้เล่นหมากรุกไทยที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของกลุ่มผู้เล่น และความเป็นมาของซุ้มหมากรุกไทย องค์พระปฐมเจดีย์ นครปฐมดังปัจจุบัน โดยจากการสัมภาษณ์ทั้งสองท่านได้ส่วนเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์คุณอิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ (บิดาของผู้วิจัย ซึ่งอยู่กับกลุ่มฯมาโดยตลอดตั้งแต่สมัยหนุ่มจนถึงปัจจุบัน) รายละเอียดที่แบ่งตามช่วงเวลาและการเปลี่ยนสถานที่เล่นหมากรุกไทยของกลุ่มผู้เล่น**แบ่งออกเป็น 7 ช่วงดังต่อไปนี้**

1. ช่วงก่อนปี2510 ยุคนั้นแหล่งที่รวมและดึงดูดผู้เล่นฝีมือดีในยุคนั้นอยู่ที่**ร้านกาแฟของตาแก้ว อยู่ที่ซอย 3** (ห่างจากวัดองค์พระปฐมเจดีย์ประมาณ 500 เมตร) สมัยนั้นมีนักหมากรุกฝีมือดี

ที่เป็นชาวนครปฐม ได้แก่ จ่าเทียม ทนายสนิท (บ้างเรียก ทนายหนิด) นายสุย (บิดาของครูฮวด ผู้ที่เป็นยอดฝีมือระดับประเทศชาวนครปฐม) เฮียเกี๊ยว (มีศักดิ์เป็นลงของครูฮวด) มหาเกษม เหิรสวัสดิ์ เป็นกลุ่มนักหมากรุกไทย ในยุคเริ่มต้น ระหว่างนั้น คุณพิชิต พาวิทยาลาภ หรือเฮียอั้ง ยังไม่ได้เล่นแต่ก็นั่งดูบรรดายอดฝีมือเหล่านั้นตามโอกาส และมีกลุ่มครูอาจารย์ พวกข้าราชการ ก็ชอบมาดูมาเล่นกัน นอกจากนั้นก็จะเป็นบรรดาเซียนที่แวะเวียนเข้ามาเล่นจากที่อื่นๆ เช่น กทม. บ้านโป่ง ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ และขาจรที่แวะเวียนมาดูบ้างเป็นบางคราว

สมัยนั้นร้านกาแฟตาแก้ว มีกระดานทำจากแผ่นไม้สัก 2 แผ่น ตัวหมากรุกในยุคนั้น ทำจากไม้มากลึงเป็นรูปตัวหมากรุกไทย ยกเว้นตัวเบี้ย บางทีก็ใช้ ฝาหอยแครงบ้าง ฝาหอยจั่นบ้าง และบางทีก็ใช้ฝาน้ำอัดลม มาเล่นกัน มีคนมาเล่นกันตั้งแต่เช้าจนถึงมืด ถ้าดึกมากตาแก้วก็จะปิดบ้าน แล้วให้กระดานมาเล่นกันนอกบ้าน

2. จากนั้นร้านกาแฟตาแก้ว ก็ได้ย้ายทำเลใหม่ไปอยู่ที่บริเวณ**วัดไผ่ล้อม** ผู้เล่นหมากรุกไทยก็ยังเป็นกลุ่มเดิม ย้ายร้านไปได้สักระยะหนึ่ง ก็เริ่มมีการตั้งกลุ่มกันใหม่อยู่ในรั้ววัดองค์พระปฐมเจดีย์

3. **ประมาณปี 2512** ย้ายกลุ่มมาเล่นกันในวัดองค์พระปฐมเจดีย์ ซุ้มกำแพงแก้ว(ตรงข้าม กับท่ารถเมล์ขาวในปัจจุบัน) บริเวณนี้มีต้นมะขามขนาดใหญ่มากที่ให้ร่มเงาตลอดทั้งวัน จึงเป็นที่นิยมของนักหมากรุกไทยในยุคนั้น เรียกที่ประจำนี้ว่า **“ซุ้มมะขาม”** ระหว่างนั้นมีร้านกาแฟร้านใหม่ที่ให้บริการเครื่องดื่มร้อนเย็น และบริการกระดานหมากรุก เรียกกันว่าร้านคุณจุ๋มจิ๋ม ในยุคนี้เริ่มมีบรรดานักหมากรุกไทยในนครปฐมเริ่มมีจำนวนมากขึ้น มีเซียนตี้ เซียนเสียง เซียนโพรงมะเดื่อมาเป็นสีสันเพิ่มมากขึ้นจากผู้เล่นที่เล่นกันที่ร้านกาแฟตาแก้วที่ซอย 3 นอกจากนั้นยังมีเรื่องที่พูดกันว่า มีเซียนหมากรุกท่านหนึ่งซึ่งมีชื่อเสียงในยุคนั้น จากจังหวัดระยองมีดีกรีนั้นเป็นแชมป์สนามหลวง 3 ปีซ้อน ชื่อ หมูสุรการ หรือ คุณสุรการ วงศ์นิล ชอบมาเล่นที่ซุ้มหมากรุกนี้อยู่บ่อย ๆ เอกลักษณ์ของหมูสุรการ เวลาที่จะเดินตัวเบี้ยนั้น ชอบแกล้งลากตัวเบี้ยที่ทำจากฝาเป๊ปซี่ แล้วลากเสียงครูดไปบนกระดานไม้เพื่อเป็นการข่มขวัญคู่ต่อสู้ไปในตัว

4. **ประมาณ ปี 2520** ได้ย้ายสถานที่กันใหม่มาอยู่บริเวณถัดจากที่เดิมมาประมาณ 150 เมตร อยู่**ริมคลองเจดีย์บูชา** ตามนโยบายการจัดระเบียบร้านค้าที่เข้ามาขายภายในวัด เมื่อร้านอาหาร ร้านข้าว ร้านกาแฟย้าย แล้วทางวัดก็ให้กลุ่มผู้เล่นย้ายมาด้วย อยู่ไม่ไกลจากกลุ่มร้านอาหาร สมัยนั้นร้านอาหารมีขายทั้งกลางวันและกลางคืน โดยเวลากลางคืนจะเป็นเหมือนตลาดโต้รุ่ง เพราะอยู่ฝั่งตรงข้ามกับตลาดบนและตลาดล่างสมัยนั้นมีการค้าขายโดยรอบทั้งในตลาดและถนนรอบๆ

ตลาด ทั้งสอง ทั้งกลางวันและกลางคืน ตลาดขายอาหารหน้าองค์พระ(ปฐมเจดีย์) ก็มีชื่อเสียงไปทั่วภูมิภาค และระดับประเทศเพราะเป็นแหล่งรวมอาหารอร่อยๆในยามค่ำที่นี่

(เดิมเรียกกลุ่มร้านค้าภาคกลางคืน ว่า “กลุ่มร้านค้าหน้าองค์พระ เพราะว่าอยู่ที่ลานด้านหน้าพระร่วงโรจนฤทธิ์ ที่อยู่ทางวิหารด้านทิศเหนือ คือด้านหน้าขององค์พระปฐมเจดีย์ แต่ปัจจุบันใช้เป็นลานจอดรถ และย้ายกลุ่มร้านค้าภาคกลางคืนไปอยู่ด้านทิศใต้ อยู่ติดกับทางถนนต้นสน ซึ่งเป็นถนนที่เชื่อมไปยังพระราชวังสนามจันทร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์)

ในช่วงนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทยในซุ้มนี้พอสมควร ยุคนี้เริ่มมีการเข้ามาของตัวหมากรุกไทย ที่ทำจากพลาสติก เริ่มเข้ามามีบทบาทแทนที่ตัวหมากรุกไทยที่ทำจากไม้กลึง และเบี้ยที่เป็น หอยเบี้ยจริงๆหรือฝาเป๊ปซี่

ส่วนร้านกาแฟก็เริ่มเปลี่ยนเป็นรุ่นลูกของจุ๋มจิ๋มเดิม มาเป็นร้านกาแฟที่เรียกว่าร้านกาแฟเฮียเต็ก ยายคำ

สำหรับกระดานหมากรุกไทยที่ใช้เล่นก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในยุคนี้จากเดิมทำจากกระดานไม้สัก มาเป็น กระดานที่ทำจากปูนหล่อ ความกว้างยาวเท่าเดิม แต่แผ่นหนาประมาณ 5 นิ้ว มีขนาดที่หนักมาก แล้วใช้ปากกาหมึก เขียนเป็นช่อง โดยมีเฮียอั้ง หรือคุณพิชิต พาวิทยาลาภได้ทำการเปลี่ยนจากไม้เป็นกระดานปูน เนื่องจากว่าผู้เล่นในยุคนี้มีหลากหลายกลุ่มมาก บางทีเวลาเล่นกันไปเล่นกันมาแล้วเกิดพาลทะเลาะกัน ชอบล้มกระดานบ้าง บางทีไม่พอใจที่แพ้มากๆ ก็ยกเอากระดานไม้มาฟาดใส่กัน ทำให้คุณพิชิตเลยตัดสินใจเปลี่ยนให้เป็นกระดานปูนเพื่อแก้ปัญหา ประกอบกับด้วยความที่ช่วงนั้นเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง จึงได้เป็นผู้รับอาสาทำกระดานที่ทำจากปูน มาไว้เล่นกัน ปัจจุบันหากระดานปูนแบบนี้ไม่มีแล้ว บ้างก็ว่าโยนทิ้งตรงริมคลองนั้นไปแล้ว บ้างก็ว่าน่าจะเก็บรักษาอยู่ในวัด จนหาไม่เจอแล้ว

5. **ประมาณ ปี 2530** ได้ย้ายมาอยู่**ริมสระน้ำ** ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติวัดพระปฐมเจดีย์ (ซึ่งปัจจุบัน ก็คือที่ตั้งซุ้มหมากรุกในปัจจุบัน) ยุคนี้เป็นยุคที่อยู่ค่อนข้างกลางแจ้ง ต้นไม้รอบข้างมีขนาดเล็ก ทำให้ต้องช่วยกันเรี่ยไร กันในกลุ่ม เพื่อซื้อร่มแบบแม่ค้าคันใหญ่ หลายๆคันกางต่อๆกัน และร่วมกันเรี่ยไร ส่วนที่เหลือนั้นคุณพิชิต เป็นคนออกให้ทั้งหมด โดยได้นำเงินที่ได้มาซื้อร่ม และเริ่มหล่อโต๊ะ กับ กระดานหมากรุกไทย ให้เป็นทั้งโต๊ะ และกระดานในตัว ซึ่งระยะหลังๆมานี้จะเห็นได้ตามที่สาธารณะทั่วๆไปว่า โต๊ะหมากรุกมีพัฒนาการ เป็นทั้งโต๊ะและกระดานในตัว ด้วยการนำกระเบื้องมาปูทับบนปูนเป็นตาราง 8*8 เท่ากับ 64 ช่อง อย่างในปัจจุบัน

ยุคนี้เป็นยุคที่ซุ้มหมากรุกนครปฐมมีชื่อเสียง และเป็นที่กล่าวขวัญมากในวงการหมากรุกของประเทศไทย เนื่องจาก ครูฮวด หรือ ครูมนัส วัยนิพิฐพงษ์ ได้นำพาทีมหมากรุกไทย

รร.บ้านหนองกระโดน คว้าแชมป์หมากรุกไทยประเภททีมในระดับประเทศไทย เป็นที่ฮือฮามาก นอกจากนั้นเองครูฮวด ก็เป็นถึงรองแชมป์หมากรุกขุนทองคำ ครั้งที่ 3 เมื่อปี 2531 ซึ่งถือมือวางอันดับ 2 ของระดับประเทศ ณ เวลานั้น สำหรับนักหมากรุกไทยชาวนครปฐม นั้นนับถือว่าครูฮวด เป็นปรมาจารย์ หรือ ปูชนียบุคคล ในวงการหมากรุกไทยของจังหวัดนครปฐม และระดับประเทศ ทำให้มียอดนักหมากรุกไทย ที่ฝีมือดีจากต่างถิ่นเข้ามาแวะเวียน และประลองฝีมือกันอยู่เสมอๆ และผู้วิจัยจำได้ว่าเคยมีการจัดศิลปะการแสดงหมากรุกคน-หมากรุกโขน ณ สนามตีคลี ที่อยู่ด้านข้างของซุ้มหมากรุกนี้ด้วย จากการเข้ามาสนับสนุนของ สภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมด้วย

6. **ประมาณ ปี2539 -40** ได้ย้ายมาอยู่**ที่ใต้ต้นจามจุรี** ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับเรือนจำ ห่างจากจุดเดิม ประมาณ 100 เมตร ยุคนี้ยังต้องกางร่มคันใหญ่ๆ ติดกัน เหมือนเดิม แต่โต๊ะหมากรุก ก็เริ่มมีการใช้โต๊ะหมากรุก ที่เป็นกระดานหมากรุกในตัว มาเล่นกันแล้ว พบว่ามีการขายตามร้านโต๊ะ เก้าอี้ทั่วไป นั่งเล่นหมากรุกไทยเป็นกลุ่ม กลางกลุ่มแผงพระเครื่อง ที่เปิดให้เช่ากันเป็นกลุ่มขนาดใหญ่

ประมาณ ปี 2545 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยในซุ้มองค์พระปฐมเจดีย์ ได้ร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมได้ร่วมกันจัดการแข่งขันหมากรุกไทยประเภทเสือป่า (สำหรับผู้เล่นชาวนครปฐม เทียบเท่าระดับฝีมือ ประเภท ข.) ในงานมหาธีรราชเจ้ารำลึก มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

7. **ประมาณ ปี 2551** ได้ย้ายมา**อยู่อย่างถาวร บริเวณริมสระน้ำ ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดพระปฐมเจดีย์** ด้วยความเมตตา ของ พระเดชพระคุณท่าน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม ป.ธ.9 ศศ.บ. พธ.บ. พธ.ด.) ดำรงรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสพระอารามหลวง และเจ้าคณะภาค 15 ท่านเห็นว่าการเล่นหมากรุกไทย เป็นศิลปะการเล่นประจำชาติ ที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย ท่านจึงได้ สนับสนุนโดยจัดหาโต๊ะเก้าอี้ กระดานหมากรุกให้เพิ่มเติม สร้างเป็นเต้นท์ถาวรที่สูงโปร่งขนาดใหญ่ คลุมกันแดดกันฝนให้อย่างดี อย่างที่เห็นในปัจจุบัน ตลอดจนสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น สร้างห้องน้ำ 2 ห้อง ทำให้สนามกีฬาหมากรุกไทยแห่งนี้ หรือว่าซุ้มนี้ มีมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม และสิ่งอำนวยความสะดวกที่สูงมาก อีกทั้งไม่มีการเรียกเก็บค่าใช้จ่ายในการเล่นหมากรุกไทยจากสถานที่นี้แต่อย่างใด เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวก และสืบสานการเล่นหมากรุกไทย ได้มีป้ายปักหน้าซุ้มอย่างเป็นการถาวรด้านหน้าว่า “สนามกีฬาหมากรุกไทย นครปฐม”

กิจกรรมต่างๆของซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

กิจกรรมประจำวันโดยทั่วไปของซุ้ม ซุ้มหมากรุกแห่งนี้จะเปิดให้เล่นทุกวันไม่มีวันหยุดที่แน่นอนตายตัว ที่ใครอยากจะมาเล่นมาดูการเล่น วันไหนช่วงไหนก็ได้ เวลาโดยส่วนใหญ่จะเริ่มตั้งแต่เช้าจนถึงมืด ไม่เกินเที่ยงคืน เพราะประตูวัดจะปิดแต่หากมีการเล่นจนติดลมกันบางทีก็เล่นกันสว่างข้ามวันข้ามคืนเลยก็มี เวลาที่ผู้เล่นหมากรุกจะมารวมกันเยอะสุดจะเป็นวันเสาร์อาทิตย์ช่วงบ่าย – เย็นๆ ในวันปกติจะมีผู้ที่เข้ามานั่งดูการเล่นในแต่ละวันเฉลี่ยประมาณ 40 - 50 คน ต่อวัน เพราะลักษณะของซุ้มนี้เป็นลักษณะของซุ้มเปิดที่ทำให้มีผู้ที่เข้า-ออก ซุ้มตลอดเวลา อีกทั้งที่นี่จะไม่มีการเก็บค่าเข้ามานั่งเล่นแต่อย่างใด และหากต้องการสั่งเครื่องดื่ม เช่น กาแฟ โอเลี้ยง หรืออาหารตามสั่ง นั้นสามารถที่จะสั่ง และนำมารับประทานที่ซุ้มแห่งนี้ได้ ส่วนใหญ่ผู้เล่นหมากรุกและผู้ที่เข้ามาชม จะนิยมสั่งกาแฟ หรือโอเลี้ยง มานั่งดื่มกันในซุ้ม สำหรับทุกวันจันทร์บริเวณซุ้มหมากรุกแห่งนี้จะคึกคักเป็นพิเศษ เพราะจะมีตลาดนัดพระเครื่องจะแน่นเต็มลาน และล้นเข้ามาในเต้นท์รวมกันภายในซุ้มหมากรุกแห่งนี้

กิจกรรมพิเศษ ของซุ้มหมากรุกไทยองค์พระปฐมเจดีย์ นับตั้งแต่ ปี 2545 – 2553 กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยในซุ้มองค์พระปฐมเจดีย์ ได้ร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ได้ร่วมกันจัดการแข่งขันหมากรุกไทย นอกจากประเภทเสือป่า (สำหรับผู้เล่นชาวนครปฐม เทียบเท่าระดับฝีมือ ประเภท ข.) ในงานมหาธีรราชเจ้ารำลึก มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม แล้วยังได้เพิ่ม ระดับเสือหลวง หรือบุคคลทั่วไป (ประเภท โอเพ่น หรือ ถ้วย ก.) และยังมีประเภทเยาวชน อีกด้วย เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นปีที่ 8 ติดต่อกันแล้ว ซึ่งในปีนี้ปี 2553 ประเภทบุคคลทั่วไป ระดับเสือหลวง แชมป์ คือ เชียนแหว่ง หรือ บุญสืบ แซ่เฮ้ง และประเภทเสือป่า (สำหรับผู้เล่นชาวนครปฐม เทียบเท่าระดับฝีมือ ประเภท ข.) แชมป์เป็นของ ชิว กระเพาะปลาไฮเทคหรืออิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ (บิดาของผู้วิจัย)

วัน-เวลาที่มีการเล่นหมากรุก ที่ซุ้มหมากรุกนี้จะเปิดให้เล่นทุกวันไม่มีวันหยุดที่แน่นอนตายตัว ใครอยากจะมาเล่นมาชมวันไหนตอนไหนก็ได้ แต่

รูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่ม

โดยผู้เล่น และผู้ที่เข้ามาชมศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในซุ้มหมากรุกแห่งนี้เป็นลักษณะของกลุ่มแบบปฐมภูมิ และมีความสัมพันธ์ในแนวราบ กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นไปอย่าง แนบแน่น มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นส่วนตัว ไม่มีพิธีรีตอง และมีความสัมพันธ์ กันอย่างต่อเนื่อง

เป็นกลุ่มที่มีการเล่นและชมด้วยกันมาเป็นเวลานานบางคนก็เข้ามาในกลุ่มตั้งแต่ยุคเริ่มต้น คือเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้วที่กลุ่มหรือชุ้มหมากรุกไทยนครปฐมได้เกิดขึ้น ผู้เล่นส่วนใหญ่จะมีอายุประมาณ 30 ปีขึ้นไป จนถึงอายุ 70 ปีขึ้นไป ผู้เล่นและผู้ชมในชุ้มนี้ถือว่าเป็นกลุ่มคนเดียวกัน บางที่ก็ผลัดมาเล่นบ้าง มาดูเพื่อนเล่นบ้าง มีการรู้จักและสนิทสนมกันดีภายในกลุ่ม บนความสัมพันธ์ที่มีความสม่ำเสมอ และยาวนาน โดยมีสมาชิก ทั้งผู้เล่นและผู้ชมประมาณ 50 กว่าคนที่ต่างคนก็มีความชอบ และสนใจศิลปะการเล่นหมากรุกไทยเหมือนกัน จึงได้รวมกันเป็นกลุ่มที่เล่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อใช้เวลาว่าง ให้เป็นประโยชน์และเมื่อ กระทำแล้วเกิดความสุขกายสบายใจ สนุกสนาน

ภาพที่ 28 แสดงที่ตั้ง และลักษณะของชุ้มหมากรุก

ภาพที่ 29 แสดงบรรยากาศการเล่นภายในซุ้ม

ภาพที่ 30 แสดงบรรยากาศการเล่นภายในซุ้ม

ภาพที่ 31 แสดงการเล่นหมากรุกจีน

ภาพที่ 32 แสดงรายชื่อสนับสนุนกิจกรรมของซุ้ม

ภาพที่ 33 แสดงบรรยากาศในวันจันทร์ที่มีตลาดนัดพระเครื่องในบริเวณเดียวกัน

ภาพที่ 34 แสดงบรรยากาศการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมระหว่างวันที่ 1 -7 ม.ค.53

ภาพที่ 35 แสดงบรรยากาศการการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุกไทยในงานมหกรรมวัฒนธรรมประเภทบุคคลทั่วไป

ภาพที่ 36 แสดงบรรยากาศการการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุกไทยในงานมหกรรมวัฒนธรรม ประเภทบุคคลเสือป่า (เฉพาะผู้เล่นในจังหวัดนครปฐม) และประเภทเยาวชน

ภาพที่ 37 แสดงกระดานหมากรุกขนาดใหญ่ ระหว่างเกมส์ในกระดานของการแข่งขันในรอบชิง

ภาพที่ 38 การมอบรางวัลแก่ผู้เล่นประเภทเยาวชน

ภาพที่ 39 ถ่ายภาพร่วมกันระหว่างคณะกรรมการผู้จัดงาน และผู้ชนะเลิศการแข่งขันหมากรุกไทย ในงานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 40 ถ่ายภาพร่วมกันระหว่างคุณตุ๋ย กรรมการหมากรุกไทย จากสมาคมกีฬา ในพระราชูปถัมภ์(จากด้านซ้ายสุดมาขวามือ) และคุณอิทธิโชค ศรีก๊กเจริญผู้ชนะเลิศประเภทเสือป่า (ผู้เล่นของจังหวัดนครปฐม) และคุณบุญสืบ แซ่เฮง ผู้ชนะเลิศประเภทไม่จำกัดฝีมือ

สรุปผลการจัดงาน
การแข่งขันกีฬาหมากรุกไทย
งานมหาธีรราชเจ้ารำลึก มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ประจำปี 2553
ครั้งที่ 9 วันที่ 2 – 6 มกราคม 2553

สรุปผลการแข่งขันหมากรุกไทย รุ่น " เยาวชนอายุไม่เกิน 18 ปี "

ชนะเลิศ	นายวโรฒม์ คณานับ
รองชนะเลิศอันดับ 1	นายธนากร พรรคประพันธ์
รองชนะเลิศอันดับ 2	เด็กชายธนาพล ทัดสวน
รองชนะเลิศอันดับ 3	นายสุพจน์ นวลหอม

สรุปผลการแข่งขันหมากรุกไทย รุ่น " เสือป่า 53 "

ชนะเลิศ	อิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ (ชิว)
รองชนะเลิศอันดับ 1	กิตติ เอกถนอมทรัพย์ (เซียนซ้ง)
รองชนะเลิศอันดับ 2	อำพันธ์ กิจสมัคร
รองชนะเลิศอันดับ 3	สง่า ผิวอ่อน (หง่า)

สรุปผลการแข่งขันหมากรุกไทย ประเภทประชาชนทั่วไป (ไม่จำกัดฝีมือ)

ชนะเลิศ	นายบุญสืบ แซ่เฮง
รองชนะเลิศอันดับ 1	นายไพศาล ศัพท์หงส์
รองชนะเลิศอันดับ 2	นายมนัส วัยนิพิฐพงษ์
รองชนะเลิศอันดับ 3	นายรำลึก ธีระพงษ์

ข้อมูลจาก ทีมงานฝ่ายจัดการแข่งขันหมากรุกไทย โดยสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ชมรมหมากรุกไทยองค์พระปฐมเจดีย์ และทีมงานอาจารย์เกื้อ ในงานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมประจำปี 2553

บทที่ 6

ความเป็นมา และพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย ในประเทศไทย

ในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นมา และพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย นั้นใน ความเข้าใจของทั้งผู้เล่นระดับเซียนหมากรุกไทย ผู้เล่นที่เล่นเป็นกิจกรรมนันทนาการทั่วไป รวมถึงผู้เล่นที่ระดับสูงอายุ นั้น มักจะไม่มีใครทราบที่มา หรือ รู้เพียงแค่ว่าน่าจะมาจากอินเดียบ้าง จีนบ้าง ส่วนเรื่องของพัฒนาการของการเล่นหมากรุกไทยในประเทศไทยนั้นก็ไม่ทราบ ที่มาที่ไป ของ การเล่นหมากรุกไทย ว่าหมากรุกไทยนั้น มีความเป็นมาอย่างไร เริ่มต้นเมื่อไรทำให้ผู้วิจัย จึงมี ความตั้งใจที่จะตอบคำถามด้วยการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ทราบที่มาที่ไปความเป็นมา และพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อจะให้เกิดความกระจ่างในเรื่อง “ความเป็นมาและพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย ในประเทศไทย” อันจะเป็นประโยชน์ ต่อการพัฒนา และเผยแพร่ ศิลปะหมากรุกไทย

ความเข้าใจเรื่องจุดเริ่มต้นของศิลปะหมากรุก (Chess) ในระดับเวทีนานาชาติ

หมากรุก (Chess) ในระดับเวทีนานาชาติ มีการกล่าวถึงเรื่องของการศึกษาถึงจุดเริ่มต้นของศิลปะการเล่นหมากรุก ทั้งจากหลักฐานทางโบราณคดี เอกสารต่างๆ นักวิชาการส่วนใหญ่ รวมถึงเอกสารของไทยก็มีการกล่าวถึงว่า ประเทศอินเดียในปัจจุบัน คือ จุดเริ่มต้นของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย แต่ในระดับเวทีนานาชาติก็มีประเทศที่อ้างว่าชาติตน คือ ชาติแรกที่มีการเล่นหมากรุกก่อนประเทศอื่น ได้แก่ ประเทศ อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และจีน ก่อนที่จะมีการแพร่ขยายไปยังภูมิภาคอื่นๆในโลก จนกระทั่งเผยแพร่มาเป็นศิลปะ การละเล่นหรือกีฬาพื้นบ้านของไทยจนถึงปัจจุบัน โดยผ่านตำนาน เอกสารที่บันทึกในประวัติศาสตร์ และโบราณวัตถุ ดังต่อไปนี้

ในหนังสือเรียนลัดหมากรุกไทยของรำลึก ธีรพงศ์ (ต๋อ ปากน้ำ 2548 : 9)มีผู้กล่าวไว้ว่าชาวเปอร์เซียเป็นผู้คิดค้นหมากรุกในหมู่นักรบเพื่อคลายอารมณ์ยากกระหายศึกสงครามแต่ไม่สามารถชี้ชัดได้ เพราะกล่าวไว้ว่าชาวเปอร์เซียเล่นหมากรุก 4 คน และใช้ลูกเต๋าทอด ด้วยเหตุนี้จึงยากเชื่อถือ เนื่องจากลูกเต๋าเป็นของประดิษฐ์ของชาวจีน จึงเป็นปัญหาที่น่าสังเกตว่าใครเป็นผู้คิดค้นกันแน่ แต่เมื่อพิจารณาถึงหลักฐานที่ปรากฏเมื่อสมัยโบราณ 4,000 ปีมาแล้วนั้น ชาวจีนได้รวมตัวเป็นกลุ่มเป็นก้อนแล้วแต่ในขณะชาวเปอร์เซียยังคงแตกแยกอยู่ ดังนั้นหลักฐานความเชื่อถือจึงค่อนมาทางจีนมากกว่า จากเว็บไซต์เครือข่ายกลุ่มนักวิชาการ นักประวัติศาสตร์ที่สนใจเรื่องหมากรุกในระดับสากลใน www.chess.free.fr ซึ่งเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งในเรื่องประวัติศาสตร์ของหมากรุกในเวทีระดับสากล และรวมถึงประกาศ

ประชาสัมพันธ์การแข่งขันรายการใหญ่ๆ ในพื้นที่เวบไซด์แห่งนี้ ซึ่งมีการเผยแพร่ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศสด้วย

ในส่วนของการวิพากษ์ถึงที่มาหรือจุดเริ่มต้นของกีฬาหมากรุก มีบทความที่มีการอ้างถึงทางประวัติศาสตร์ประกอบหลักฐานทางโบราณคดีที่ชื่อบทความเรื่อง “ The terracottas from Northern IndiaLes figures en terrecuite du Nord de l'Inde”(Jean-Louis CAZAUX,ออนไลน์ 2552)

ซึ่งเป็นการค้นพบหลักฐานวัตถุที่เป็นตัวหมากรุก ที่มีความเก่าแก่ที่สุดจากทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย ก่อนที่จะมีการแพร่ขยายไปยังทั่วโลก แล้วมีการปรับรับคัดสรรให้เหมาะสมต่อบริบทและวัฒนธรรมของชนชาตินั้น ๆ จึงเป็นที่น่าเชื่อถือว่าดินแดนในแถบประเทศอินเดียปัจจุบันคือจุดเริ่มต้นของการเล่นหมากรุกรุ่นแรกๆของโลก

ภาพที่ 41 แสดงถึงพัฒนาการของศิลปะการเล่นหมากรุกที่มีการแพร่ขยายไปยังดินแดนต่างๆ

ที่มา Jean-Louis CAZAUX,The terracottas from Northern IndiaLes figures en terrecuite du Nord de l'Inde [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/terracottas.htm.

เครื่องปั้นสีน้ำตาลแดงจำนวนมากได้รับการพบในภาค เหนือของอินเดียโดยนักโบราณคดีด้านIndologistชื่อ Renate Syedg เขาได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ว่าวัตถุที่ค้นพบน่าจะถูกใช้เป็นตัวหมากรุกในยุคแรกๆของอินเดีย วัตถุเหล่านี้ได้ถูกค้นพบที่เมือง Kanyâkubja โดยมีเมืองKanauj เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรที่ทรงพลัง และชื่อของเมืองนี้เริ่มปรากฏในวรรณกรรมต่างๆจึงนับได้ว่านี่คือจุดเริ่มต้นการการบันทึกเรื่องราวของจุดเริ่มต้นของหมากรุก

Warrior, Kanauj. H:12-15 cm.
6th c.AD.

Warrior, Kanauj. H:12-15 cm.
6th c.AD.

Warrior, Kanauj. H:15 cm.
6th c.AD.

Elephant, Kumrahar (south of Pâtaliputra). H: 6 cm
Between 300-450 AD

Elephant, Pâtaliputra. H: 4.5 cm
Before 500 AD

ภาพที่ 42 ภาพที่ถูกระบุว่าเป็น จตุรังค์ (หมากรุกอินเดีย)

ที่มา Jean-Louis CAZAUX,The terracottas from Northern IndiaLes figures en terrecuite du Nord de l'Inde [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/terracottas.htm.

Gaming piece (Pawn?), North-West India, 4-6th c.

Elephant, around Kanauj. H: 4.6 cm
4th c. AD

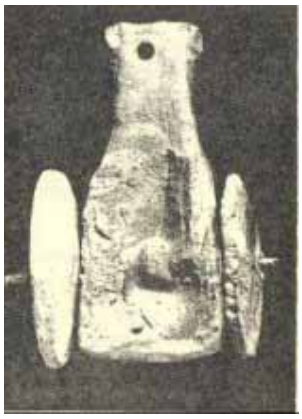

Chariot, Hastinapura.
Early 2nd - late 3rd c.

ภาพที่ 42 (ต่อ) ภาพที่ถูกระบุว่าเป็น จตุรังค์ (หมากรุกอินเดีย)

ที่มา Jean-Louis CAZAUX,The terracottas from Northern IndiaLes figures en terrecuite du Nord de l'Inde [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/terracottas.htm.

ลักษณะการเล่นหมากรุกในระยะแรก (อินเดีย)

มีการบันทึกทางประวัติศาสตร์ไว้ว่าหมากรุกรุ่นแรกของโลกเป็นเกม 4 กองทัพระหว่าง 4 ผู้เล่น ซึ่งหมายถึงว่าจะต้องมีตัวหมาก 4 ชุด แม้จนถึงปัจจุบันก็ยังมีการใช้ชื่อของหมากรุกรุ่นแรกคือ Chatrang(เป็นสันสกฤตตรงกับคำว่า "จตุรงค์") โดยคำว่าจตุรแปลว่าสี่ และรงค์แปลว่าสีหรือฝ่าย

ชื่อ Chatrang เท่าที่พบก็มีวรรณกรรมสมัยราชวงศ์ Sasanid(242-651) แห่งเปอร์เซีย เขียนขึ้นด้วยภาษาปาลาวีชื่อ Chatrang namakwor(A Manual of Chess) มาถึงเปอร์เซียยุคใหม่ก็ใช้ชื่อซึ่งแทบจะไม่แตกต่างคือ Shatranj คำนี้มีการวิเคราะห์ถกเถียงกันด้วยความเห็นที่แตกต่าง บ้างก็ว่าน่าจะมาจากความเชื่อในยุคอินเดียโบราณในเรื่องธาตุทั้ง 4 คือ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ แต่บ้างก็ว่าอาจจะมาจากฤดูทั้ง 4 และก็ยังมีการกล่าวถึงทฤษฎีอารมณ์ทั้ง 4 คือ รัก, โลภ, โกรธ, หลง แต่ก็ล้วนใช้เลข 4 เป็นกุญแจหลักทั้งสิ้น

คำว่า Chess(หมากรุก) มาจากคำว่า Shah(King)ในภาษาเปอร์เซีย และ Checkmate(รุกจน) ก็มาจากคำว่า Shah mat (King died)

ตัวหมากทั้งหมดที่ยังมีใช้อยู่ในหมากรุกหลากหลายชนิดของโลกจนถึงปัจจุบันประกอบด้วย

ตัวหมากรุกสากล	ตัวหมากรุกไทย
King	ขุน
Queen	เม็ด
Bishop	ช้าง
Knight	ม้า
Rook	เรือ
Pawn	เบี้ย

ภาพที่ 43 แสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ เป็นหมากรุกในยุคเริ่มต้นของอินเดีย

ที่มา prince-ame in Ame, [นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://prince-ame.exteen.com/20070416/entry .

ตัวหมากของจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ โดยด้านบนนั้นเรียงจากซ้ายไปขวาคือ ราชา มนตรี ช้าง ม้า รถ เบี้ย ส่วนด้านล่างคือเบี้ย รถ ม้า ช้าง มนตรี และราชาจะสังเกตได้ว่า มนตรีของจตุรังค์นั้น ตัวใหญ่พอๆ กับรถ และรถนั้นตัวเล็กกว่าช้างซะอีก ต่างจากหมากรุกไทยที่มนตรีหรือเม็ดจะตัวเล็กสุด เรือจะฐานกว้าง และโคนจะตัวใหญ่กว่าเม็ดเพียงเล็กน้อย นัยว่าหมากรุกไทยคงจะเน้นความสมจริงทางอานุภาพมากกว่าทางกายภาพนั่นเอง

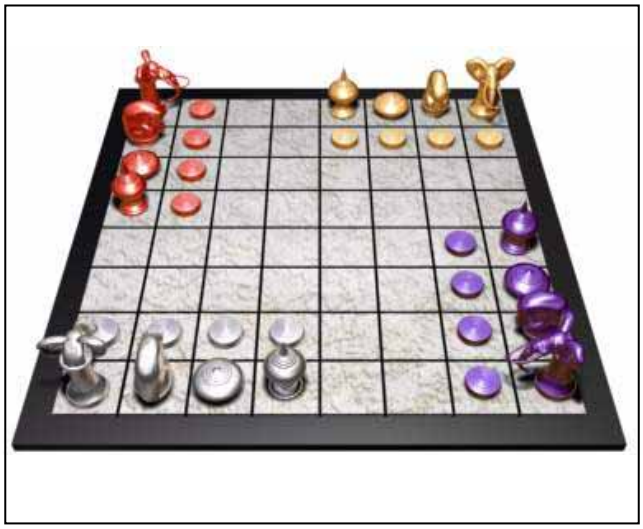

ภาพที่ 44 แสดงลักษณะการเล่นจาตุรงค์ หรือ **Chatrang**

ที่มา prince-ame inAme,[นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://princeame.exteen.com/20070416/entry

ภาพที่ 45 แสดงลักษณะการเล่นหมากรุกในยุคเริ่มต้นทางอินเดียตอนเหนือ ที่เรียกว่าจตุรังค์

ที่มา prince-ame in Ame, [นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://prince-ame.exteen.com/20070416/entry

ซึ่งเราจะเห็นได้ชัดว่าตัวหมากแบ่งออกเป็น 4 สี 4 ฝ่าย ตั้งอยู่ในมุมซ้ายของกระดานด้านผู้เล่นของแต่ละฝ่าย และตัวหมากถูกลดเหลือฝ่ายละ 8 ตัว หรือครึ่งต่อครึ่ง ก่อนจะขยายไปสู่ดินแดนต่างๆทั่วโลกแล้วมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับแต่ละดินแดนของตน

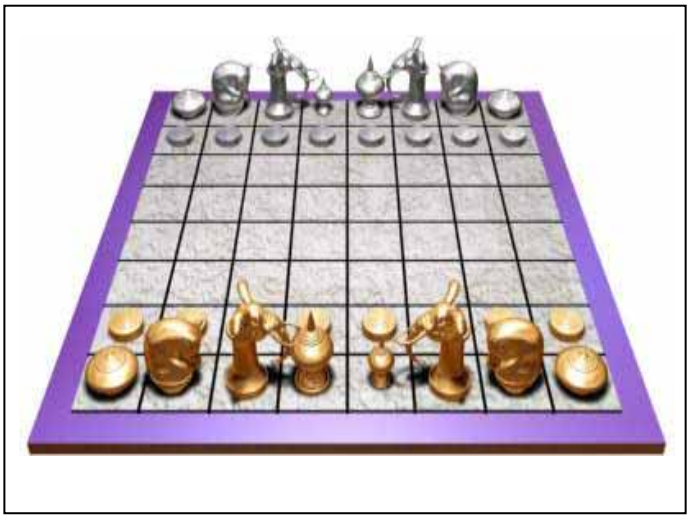

ภาพที่ 46 แสดง Shatranj

ที่มา โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ,เภสัชกร ,และคณะ ภาพและข้อมูล แสดงลักษณะการเล่นจาตุรงค์ หรือ Chatrang Chatrang เป็นหมากรุกรุ่นแรกของโลก [Online].Acessed 17 มกราคม2552 Available from www.thaibg.com.เป็นหมากรุกยุคถัดมาแบ่งออกเป็นสองฝ่ายเหมือนปัจจุบัน

1.1 การเผยแพร่ศิลปะหมากรุกในยุคเริ่มต้น(อินเดีย)ก่อนจะขยายไปสู่ดินแดนต่างๆทั่วโลก ในระดับสากล

อายุขัยของหมากรุกยังคงเป็นปริศนาจนถึงทุกวันนี้ มีบางสมมุติฐานอ้างเลยไปถึงยุคที่ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเกิดหมากรุกตั้งแต่ราว 1000 ปีก่อนคริสตศักราชโดยนักคณิตศาสตร์ชาวอินเดีย ซึ่งเป็นคนเดียวกับที่คิดวิธียกกำลังในทางคณิตศาสตร์ ไม่ใช่เท่านั้นยังมีบางตำนานที่อายุพอ ๆ กันคือราว 3000 ปีก่อนโดยอ้างถึงการค้นพบทางโบราณคดีในอิยิปต์, อิรัค, และอินเดีย แต่จริง ๆ แล้วก็ยังไม่พบการกล่าวถึงหมากรุกในบทประพันธ์โบราณใด ๆ ก่อนปี คศ.570 ดังนั้นนักประวัติศาสตร์หลายท่านจึงเห็นพ้องกันว่าปีนี้เป็นปีถือกำเนิดของหมากรุกอย่างเป็นทางการ

มีการกล่าวถึงหมากรุกครั้งแรกนั้นเกิดขึ้นในบทกวีโบราณของเปอร์เซียซึ่งประพันธ์ (prince-ame in Ame. [นามแฝง] ,ออนไลน์ 2552) โดย Firdosi ในปีคศ.600 ว่ามีการนำหมากรุกมาจากอินเดียสู่เปอร์เซีย(ประเทศอิหร่านในปัจจุบัน)ในรัชสมัยของกษัตริย์ Chosroe I. Anushiravan (531-579) ตำราเล่มนี้กล่าวอธิบายกฎกติกา และนิยามของเกมหมากรุกไว้อย่างละเอียดละออ และหลังจากนั้นเปอร์เซียก็ถูกรุกรานตกอยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดิมุสลิม ซึ่งครอบครองอาณาจักรตั้งแต่ทิศตะวันออกจากอินเดียไปจรดที่เปอร์เซีย และทิศตะวันตกจากฝรั่งเศสไปจรดที่สเปน รับหมากรุกไปจากเปอร์เซีย และแน่นอนว่าหมากรุกก็แผ่ขยายอาณาจักรข้ามภพข้ามอารยธรรมออกไปพร้อมกับการทำศึกขยายอาณาจักรอิสลาม

อาจสรุปเส้นทางของหมากรุกได้ดังรูปนี้

อินเดีย → อินโดเปอร์เซีย (อิหร่านในปัจจุบัน) → อาหรับ → ยุโรป

จากนั้นศิลปะการเล่นหมากรุกได้ย่างเข้าสู่สเปนพร้อมกับชาวมัวร์ โดยกล่าวถึงในดินแดนตะวันตกครั้งแรกจากคัมภีร์แห่งคาตาโลเนียน ปี 1010 ซึ่งที่จริงหมากรุกเป็นที่รู้จักของยุโรปก่อนหน้านั้นมาก อาทิเช่นเรื่องของขวัญจากเจ้าเมืองชาวมุสลิม Haroon al Rashid ที่มอบให้ Charlemagne(ศตวรรษที่ 8) เป็นชุดหมากรุกล้ำค่าซึ่งประดิษฐ์อย่างวิจิตร ตำนานอัศวินโต๊ะกลม ก็มีชุดบรรณาการถวายกษัตริย์อาเธอร์เป็นชุดหมากรุกเช่นกัน

หมากรุกเข้าสู่เยอรมันราวศตวรรษที่ 11 แต่ก็มีอ้างถึงก่อนหน้านั้นในวรรณกรรมของสาธุคุณ Froumund von Tegermsee ประพันธ์ไว้ในปี 1030-1050 เป็นเรื่องของศึกหมากรุกศักดิ์ศรี

ระหว่าง Svetoslav Surinj แห่งโครเอเชีย กับ Venetian Doge Peter II โดยมีเดิมพันเป็นอำนาจปกครองเมืองดัลมาเชียน! ผลคือฝ่ายแรกชนะไป

และหลังจากเยอรมันแล้ว หมากรุกก็ยังแผ่ขยายเข้าสู่อาณาจักรอิตาลี สู่จักรวรรดิอังกฤษ พอจะวาดผังการแผ่ขยาย**ของหมาก**รุกในยุโรปได้ดังนี้

ฝรั่งเศส → สเปน

→ เยอรมัน → อิตาลี → อังกฤษ

ช่วงศตวรรษที่ 11 หมากรุกมาเป็นที่นิยมในสแกนดิเนเวีย จนปลายศตวรรษก็เข้าถึงโบฮีเมีย ผ่านทางอิตาลี การค้นพบครั้งสำคัญทางโบราณคดีอยู่ที่นอฟโกราด ประเทศรัสเซีย โดยพบชุดหมากรุกในแบบของมุสลิม พิสูจน์ได้ว่ามีการแผ่ขยาย เข้าสู่รัสเซียโดยตรงจากตะวันออกกลาง ก่อนที่จะมาจากทางด้านยุโรป จนถึงปัจจุบัน ชื่อของตัวหมากในรัสเซียก็นำมาจากภาษาเปอร์เซีย และอาหรับ ทีนี้ลองมาดูการเปรียบเทียบชื่อในตารางข้างล่างดังนี้(prince-ame in Ame. [นามแฝง] , ออนไลน์ 2552)

ยุโรป	**รัสเซีย**	**คำต้นกำเนิด**
Queen	Fyerzh	Vizier (อาหรับ)
Bishop	Slon	Slon (อาหรับ)
Rook	Rook ladia	Rokh (เปอร์เซีย-อาหรับ)

ในบทกวีพื้นบ้านของรัสเซียก็พูดถึงความนิยมของหมากรุกแบบเปอร์เซีย แต่ในที่สุดหมากรุกแบบยุโรปก็ผ่านจากทางอิตาลีและโปแลนด์เข้าสู่รัสเซียเป็นที่นิยมแทนแบบดั้งเดิมมีทฤษฎีที่ว่าหมากรุกในรัสเซียถูกนำมาเผยแพร่โดยชาวตาร์ตาร์ ซึ่งเป็นจ้าวจักรวรรดิ์โมกุลซึ่งครอบครองดินแดนตะวันออกไกลและตะวันออกกลางโดยผ่านจากทางเปอร์เซียและอาหรับมาอีกต่อหนึ่ง

หมากรุกถือเป็นสิ่งต้องห้ามในช่วงยุคสมัยหนึ่งของคริสตจักร เนื่องจากถูกใช้ในการเล่นการพนัน ดังนั้นจึงมีการกล่าวถึงหมากรุกในทำนองวัตถุนอกรีต แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งอัตราการขยายเติบโตของอาณาจักรหมากรุกดูได้จากจำนวนของบทประพันธ์ในสมัยนั้นกล่าวขวัญถึงเกมหมากรุกไว้เป็นจำนวนมาก บทประพันธ์ที่เก่าที่สุดเท่าที่พบแต่งขึ้นราวกลางศตวรรษที่ 9 โดยนักเขียนชาวอาหรับ Al Adli เป็นเรื่องราวของ Mansubat ความนิยมหมากรุกเติบโตก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว และในที่สุดก็แพร่กระจายออกครอบคลุมทั้งโลก กุมหัวใจ และมันสมองของโลกยุคโบราณไว้ได้อย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

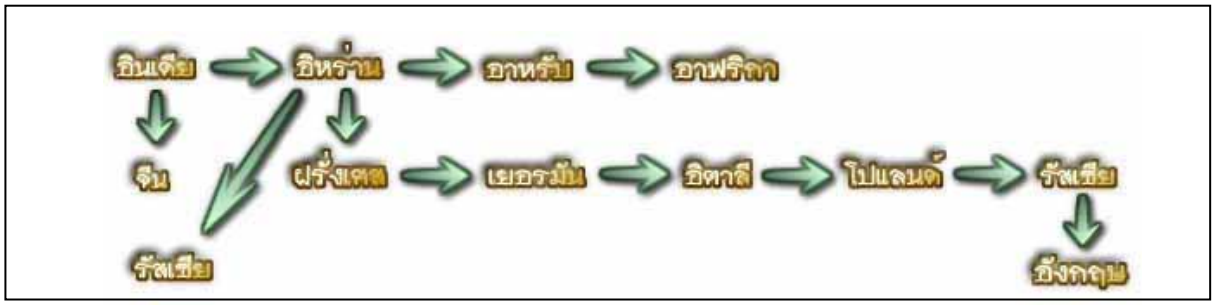

ภาพที่ 47 แสดงทิศทางของการแพร่หมากรุกในแต่ละส่วนของโลก

ที่มา prince-ame in Ame, [นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://prince-ame.exteen.com/20070416/entry .

คำศัพท์ที่ใช้เรียกตัวหมากของเปอร์เซีย

ตัวหมาก	อาหรับ	ความหมาย
King	Al Shah	ราชา
Queen	Al Firzan	นักวิทยาศาสตร์
Bishop	Al Fil	ช้าง
Knight	Al Faras	ทหารม้า
Rook	Al Rokh	กำแพง
Pawn	Al Beizaq	พลราบ

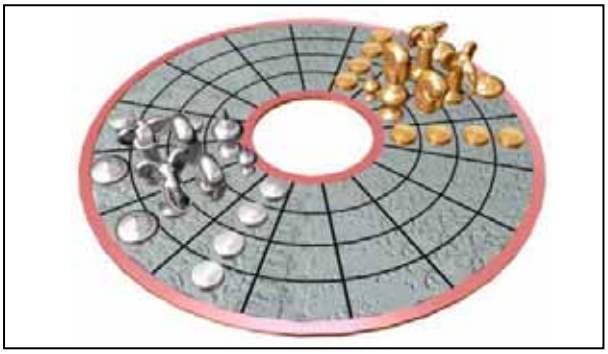

ภาพที่ 48 แสดงกระดานและตัวหมากรุกแห่งเมืองอิสตันบูลสมัยโบราณ **Zatrikion**

ที่มา prince-ame in Ame, [นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์คือชุดหมาก รุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://prince-ame.exteen.com/20070416/entry .

ซึ่งเล่นอยู่บนกระดานทรงกลม ทั้งตัวหมากและวิธีการเดินเป็นแบบเดียวกับของอาหรับ

ภาพที่ 49 แสดงตัวหมากสไตล์กรีก

ที่มา prince-ame in Ame, [นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://prince-ame.exteen.com/20070416/entry .

ภาพที่ 50 แสดงตัวหมากสไตล์เติร์ก

ที่มา prince-ame in Ame, [นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://prince-ame.exteen.com/20070416/entry .

ภาพที่ 51 แสดงตัวหมากสไตล์มอสโกว

ที่มา prince-ame in Ame, [นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://prince-ame.exteen.com/20070416/entry .

ภาพที่ 52 แสดงกระดานหมากรุกสากล ที่ใช้เล่นในปัจจุบัน

ที่มา โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ,เภสัชกร,และคณะหมากรุกประเภทต่างๆ[Online]. Acessed 17 มกราคม 2552 Available from http://www.thaibg.com

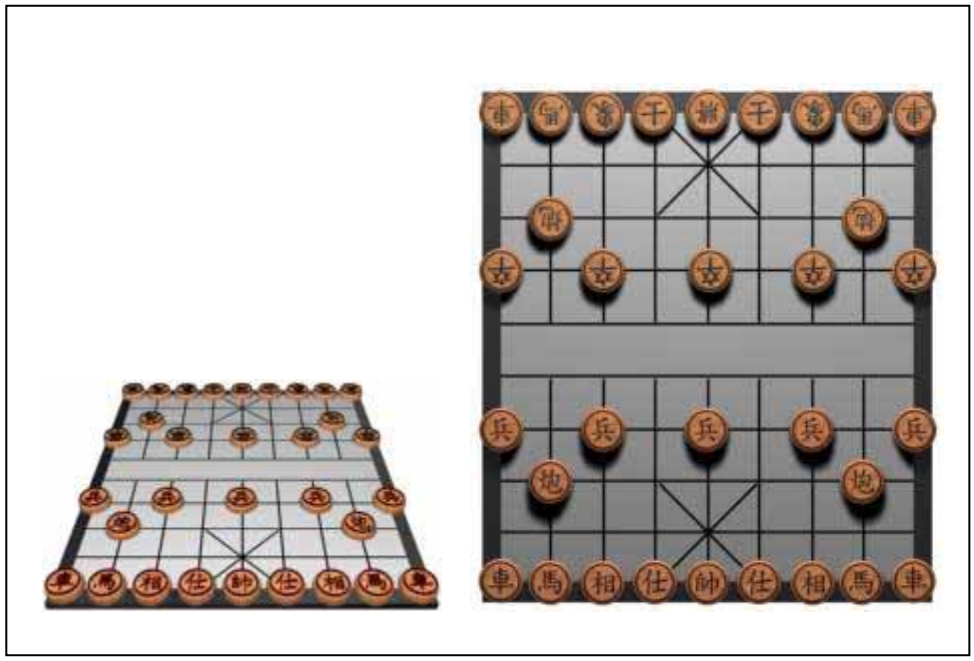

ภาพที่ 53 แสดงกระดานหมากรุกจีน **Xiangqi** ที่ใช้เล่นในปัจจุบัน

ที่มา โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ,เภสัชกร,และคณะ<u>หมากรุกประเภทต่างๆ</u>[Online].
Acessed 17 มกราคม 2552 Available from http://www.thaibg.com

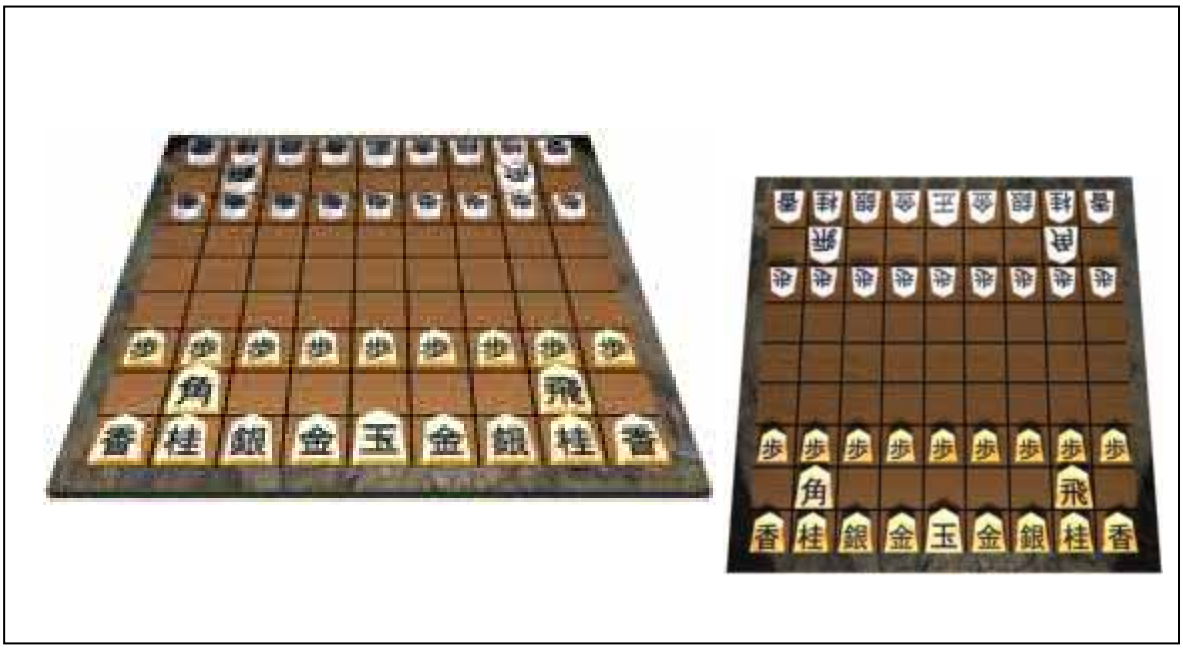

ภาพที่ 54 แสดงภาพกระดานหมากรุกญี่ปุ่น **Shogi**

ที่มา โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ,เภสัชกร,และคณะ<u>หมากรุกประเภทต่างๆ</u>[Online].
Acessed 17 มกราคม 2552 Available from http://www.thaibg.com

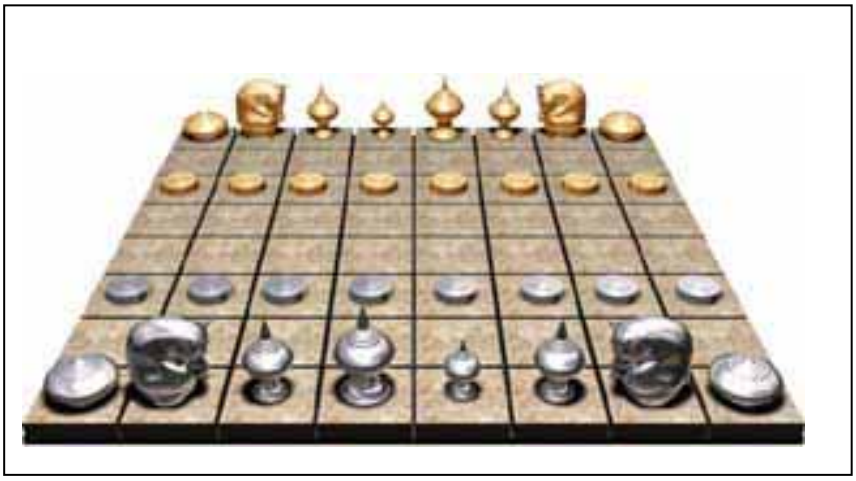

ภาพที่ 55 แสดงภาพกระดานหมากรุกไทยที่ใช้เล่นในไทยปัจจุบัน

ที่มา โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ,เภสัชกร,และคณะหมากรุกประเภทต่างๆ[Online]. Acessed 17 มกราคม 2552 Available from http://www.thaibg.com

1.3 พัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย ในประเทศไทย

เอกสารที่ถือได้ว่าเป็นเอกสารที่มีการตีพิมพ์เรื่องราวเกี่ยวกับหมากรุกเป็นครั้งแรกในประเทศไทย มีเนื้อหา กล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการเล่นหมากรุก เป็นพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงพระนิพนธ์คำนำของหนังสือตำรากลหมากรุก ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทย เมื่อ พ.ศ. 2465 เกี่ยวกับที่มาหรือตำนานการเล่นหมากรุกว่าได้รับการเผยแพร่มาจากประเทศอินเดียดังนี้

ประวัติความเป็นมาของการเล่นหมากรุก เป็นพระราชนิพนธ์ของพระองค์ท่าน กับที่มาของเพลงยาวกระบวรไล่หมากรุกของหลวงธรรมาภิมณฑ์ด้วย ในที่นี้ขอคัดคำนำ พระราชนิพนธ์ คำนำหนังสือตำราหมากรุกฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ที่อัญเชิญมามีดังนี้ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อ้างใน เจ้าพระยาอภัยราชา มหายุติธรรมธรใน *ตำราหมากรุก ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ* 2465 : 1-3)

ตำรากลหมากรุกที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ คัดมาจากตำราที่ได้รวบรวมไว้ในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครบ้าง คัดจากตำรา ฉบับของพระยาไพบูลย์สมบัติ (เดช บุนนาค) ซึ่งมีแก่ใจให้มาเมื่อหอพระสมุด ฯ คิดจะพิมพ์ตำราเล่มนี้บ้าง ได้วานขุนประสาทศุภกิจ คือ มหาแถม ที่มีชื่อเสียงในการเดินหมากรุกนั้น เปนผู้รวบรวมแลคิดกุญแจแก้กลจนสำเร็จตลอดทั้งเรื่องแต่การที่จะพิมพ์ตำรากลหมากรุก ยากกว่าพิมพ์หนังสืออื่น เพราะต้องพิมพ์เป็นรูปภาพหมากรุกเปนพื้น จำต้องทำแบบตัวหมากรุกแลรูปกระดาน ทั้งต้องพิมพ์ซ้ำ ๒ ครั้งทุกน่า จะต้องลงทุนมากกว่าพิมพ์หนังสือ

อย่างอื่นซึ่งเล่ม เปนขนาดเดียวกัน ยังไม่มีผู้ใดรับพิมพ์จึงได้รั้งรอมา บัดนี้ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา มหายุติธรรมธร (ม.ร.ว. ลบ สุทัศน์ ณ กรุงเทพ) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมรับจะพิมพ์ กรรมการหอพระสมุด ฯ จึงจัดการพิมพ์ให้ด้วยความยินดี แลขอบใจท่านเจ้าพระยาอภัยราชา ฯ แลเชื่อว่าท่านทั้งปวงที่ได้ตำรานี้ไป คงจะรู้สึกขอบใจไม่มีที่เว้น หนังสือตำรากลหมากรุกที่พิมพ์ครั้งนี้ ได้พิมพ์เปนชุด ๒ เล่ม คือตัวตำรากลหมากรุกเล่ม ๑ กุญแจแก้กล หมากรุกเล่ม ๑ ด้วยคิดเห็นว่าถ้าพิมพ์รวมกันไว้ในเล่มสมุดเดียวกัน จะพาให้กลจืดเสีย เพราะใครคิดกลไม่ออก ก็จะพลิกไปหากุญแจเอาง่าย ๆ ความสนุกอันควรจะได้ ในการคิดแก้กลหมากรุกด้วยปัญญา ก็จะเสื่อมคลายไป ถ้าเย็บเปน ๒ เล่ม ไว้เช่นนี้ เหมือนเปิดไว้ให้เล่นได้ตามใจทั้ง ๒ ทาง ถ้าจะให้คิดกันเล่นให้สนุก ก็ส่งให้แต่เล่มตำรา เก็บซ่อนเล่มกุญแจเสีย ต่อเกิดขัดข้องหรือโต้แย้งกันไม่ตกลง จึงค่อยขยายกุญแจออกมา ถ้าใครไม่รักสนุกในการคิดแก้กล เห็นเสียเวลา อยากจะรู้แต่ว่าเขาแก้กันอย่างไร จะเอาเล่มกุญแจมากางดูกำกับตำราไปก็ได้เหมือนกัน อนึ่ง ข้าพเจ้าได้พบเรื่องตำนานหมากรุก แต่งไว้ในภาษาอังกฤษมีอยู่ในหอพระสมุด ฯ เล่ม ๑ นึกว่าถ้านำความมาแสดงในหนังสือนี้ด้วย ก็เห็นจะพอใจของท่านผู้อ่าน จึงได้เก็บเนื้อความมาเรียบเรียงแต่โดยย่อ พอให้ทราบเค้าเงื่อน พิมพ์ไว้ข้างท้ายคำนำนี้ กับเพลงยาวของหลวงธรรมาภิมณฑ์ แต่งว่าด้วยบัญญัติการไล่หมากรุกด้วยอีกเรื่อง ๑ หวังใจว่าท่านทั้งหลายที่ได้สมุดชุดนี้ไป จะพอใจทั่วกัน.

ดำรงราชานุภาพ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)
สภานายก. หอพระสมุดวชิรญาณ
วันที่ ๑ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๕

1.3.1 ตำนานแสดงความเชื่อเรื่องที่มาของศิลปะหมากรุกในประเทศไทย

ว่า นางมณโฑเห็นทศกรรฐ์เดือดร้อนรำคาญ ในการที่ต้องเปนกังวลคิดต่อสู้สงคราม ไม่มีเวลาเป็นผาสุก นางรู้ว่าจะชักชวนทศกรรฐ์ ให้พักผ่อนด้วยประการอย่างอื่น ก็คงไม่ยอม จึงเอากระบวรการสงคราม คิดทำเปนหมากรุกขึ้น ให้ทศกรรฐ์เล่นแก้รำคาญ จาก ตำราหมากรุก ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ อธิบายตำนานหมากรุกดังต่อไปนี้ (ดำรงราชานุภาพ,พระยา อ้างถึงใน เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร 2465 : 5-10)

ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้อาศัยเก็บความในหนังสือเรื่องตำนานหมากรุกของดอกเตอร ดันคัน ฟอบส์ (ดำรงราชานุภาพ,พระยา อ้างถึงใน เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร 2465 : 5-10)ในที่นี้ขอคัดพระราชนิพนธ์ เกี่ยวกับตำนานการเล่นหมากรุกดังต่อไปนี้

“การเล่นหมากรุกปรากฏว่ามีมาในประเทศอินเดียช้านานนับด้วยพันปี พวกชาวอินเดียอ้างว่าหมากรุกเกิดขึ้น เมื่อครั้งพระรามไปล้อมเมืองลังกา นางมณโฑเห็นทศกรรฐ์เดือดร้อนรำคาญ ในการที่ต้องเปนกังวลคิดต่อสู้สงคราม ไม่มีเวลาเป็นผาสุก นางรู้ว่าจะชักชวนทศกรรฐ์ ให้พักผ่อนด้วยประการอย่างอื่น ก็คงไม่ยอม จึงเอากระบวรการสงคราม คิดทำเปนหมากรุกขึ้น ให้ทศกรรฐ์เล่นแก้รำคาญ มูลเหตุที่จะเกิดมีหมากรุก พวกชาวอินเดียกล่าวกันมาดังนี้ แต่ชื่อที่เรียกว่าหมากรุก เป็นคำของไทยเราเรียก พวกชาวอินเดียเขาเรียกหมากรุกว่า "จตุรงค์ เพราะเหตุที่คิดเอากระบวรพล ๔ เหล่า ทำเปนตัวหมากรุก คือหัสดีพลช้าง (ได้แก่โคน) ๑ อัศวพลม้า ๑ โรกะพลเรือ ๑ (พลเรือนั้นอธิบายว่าเพราะคิดขึ้นที่เกาะลังกา จึงใช้เรือแทนรถ) ปาทิกะพลราบ (ได้แก่เบี้ย) ๑ มีราชา (คือขุน) เปนจอมพล ตั้งเล่นกันบนแผ่นกระดานอันปันเปนตาราง ๖๔ ช่อง (อย่างกระดานหมากรุกทุกวันนี้)

วิธีเล่นหมากรุกชั้นเดิมที่เรียกว่าจตุรงค์นั้น ไม่เหมือนอย่างที่เล่นกันในชั้นหลัง มีอธิบายอยู่ในหนังสือมหาภารตะ ว่าปันตัวหมากรุกเปน ๔ ชุด ย้อมสีต่างกัน สีแดงชุด ๑ สีเขียวชุด ๑ สีเหลืองชุด ๑ สีดำชุด ๑ ในชุด ๑นั้น

ตัวหมากรุกมีขุนตัว ๑ ช้าง (โคน) ตัว ๑ ม้าตัว ๑ เรือตัว ๑ เบี้ย ๔ ตัว รวมเปนหมากรุก ๘ ตัว สมมตว่าเป็นกองทัพของประเทศ ๑ ตั้งตัวหมากรุกในกระดานดังนี้:-

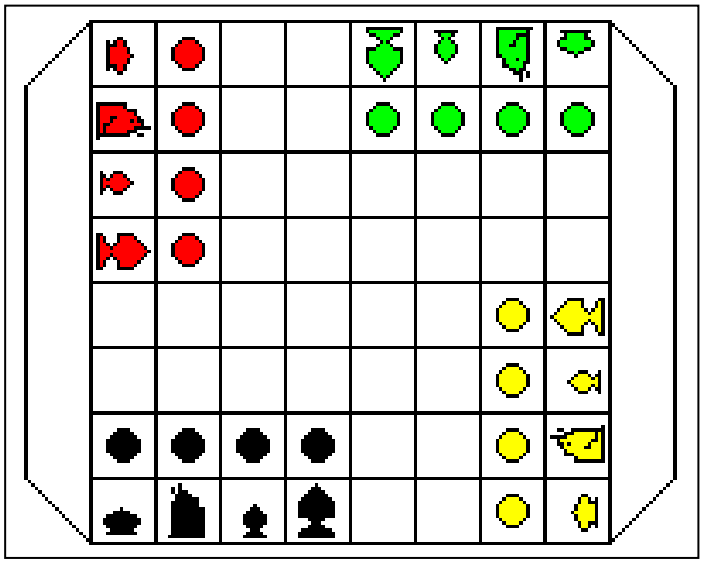

ภาพที่ 56 แสดงตัวหมากรุกจตุรงค์

ที่มา ประกอบ บุญไทย ,นายแพทย์ หมากรุกไทยโครงการจัดทำหอมรดกไทย [Online]. Acessed 20 มกราคม 2552. Available from http://www1.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/thaichess/ct000.htm

ชุดทางขวามือสมมตว่าอยู่ประเทศทางทิศตวันออก ชุดข้างล่างว่าอยู่ประเทศทิศใต้ ชุดข้างล่างว่าอยู่ประเทศทิศใต้ พวกทางซ้ายมือว่าอยู่ประเทศทิศตวันตก ชุดข้างบนว่าอยู่ประเทศทิศเหนือ คนเล่นก็ ๔ คน ต่างถือหมากรุกคนละชุด แต่กระบวรเล่นนั้น ๒ พวกที่อยู่ทแยงมุมกัน (คือพวกขาวในรูปนี้) เปนสัมพันธมิตรช่วยกัน ๒ พวก (ดำ) ซึ่งเปนสัมพันธมิตรกันอีกฝ่ายหนึ่ง

ลักษณเดินตัวจตุรงค์นั้น ขุน ม้า เบี้ย เดินอย่างเดียวกับหมากรุกที่เราเล่นกัน แต่ช้างเดินอย่างเราเดินเรือทุกวันนี้ ส่วนเรือนั้นเดินทแยง (อย่างเม็ด) แต่ให้ข้ามตาใกล้เสียตา ๑ แต่การที่จะเดินต้องใช้ทอดลูกบาตร ลูกบาตรนั้นทำเปนสี่เหลี่ยมแท่งยาว ๆ มีแต่ ๔ ด้าน หมาย ๒ แต้มด้านหนึ่ง ๓ แต้มด้านหนึ่ง ๔ แต้มด้านหนึ่ง ๕ แต้มด้านหนึ่ง คนเล่นทอดลูกบาตรเวียนกันไป ถ้าทอดได้แต้ม ๕ บังคับให้เดินขุนฤาเดินเบี้ย ถ้าทอดได้แต้ม ๔ ต้องเดินช้าง แต้ม ๓ ต้องเดินม้า แต้ม ๒ ต้องเดินเรือ แต่จะเดินไปทางไหนก็ตามใจ เว้นแต่เบี้ยนั้นไปได้แต่ข้างน่าทางเดียว (อย่างหมากรุกที่เราเล่นกัน) วิธีเล่นหมากรุกชั้นเดิมที่เรียกว่าจตุรงค์มีเค้าดังกล่าวมานี้

ครั้นจำเนียรกาลนานมาถึงเมื่อราว พ.ศ. ๒๐๐ ปี ว่ามีพระเจ้าแผ่นดินในอินเดียองค์๑ ชอบพระหฤทัยในการสงครามยิ่งนัก ตั้งแต่เสวยราชย์ก็เที่ยวรบพุ่งบ้านเมืองที่ใกล้เคียง จนได้เปนมหาราชไม่มีเมืองใดที่จะต่อสู้ พระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น ครั้นไม่มีโอกาศที่จะเที่ยวทำสงครามอย่างแต่ก่อน ก็เกิดเดือดร้อนรำคาญพระหฤไทย จึงปฤกษามหาอำมาตย์คนหนึ่ง ชื่อว่า สัสสะว่าจะทำอย่างไรดีจึงจะมีความศุข มหาอำมาตย์คนนั้นคิดว่าจะแก้ด้วยอุบายอย่างอื่น พระเจ้าแผ่นดินนั้น ก็คงจะยังอยากหาเหตุเที่ยวรบพุ่งอยู่นั่นเอง ที่ไหนบ้านเมืองจะได้มีสันติศุข จึงเอาการเล่นจตุรงค์มาคิดดัดแปลงให้เล่นกันแต่ ๒ คน แลเลิกวิธีทอดลูกบาตรเสียให้เดินแต้มโดยใช้ปัญญาความคิดเอาชนะกันเหมือนทำนองอุบายการสงคราม แล้วนำขึ้นถวายพระเจ้าแผ่นดิน ชวนให้ทรงแก้รำคาญ พระเจ้าแผ่นดินองค์นั้นทรงเล่นจตุรงค์อย่างที่มหาอำมาตย์สัสสะคิดถวาย ก็เพลิดเพลินพระหฤทัย หายเดือดร้อนรำคาญ บ้านเมืองก็เป็นศุขสมบูรณ์ (ตำนานเรื่องมหาอำมาตย์สัสสะคิดแก้การเล่นจตุรงค์เล่ากันเปนหลายอย่าง อ้างกาลต่างยุคกัน เลือกมาแสดงในที่นี้แต่เรื่องเดียว)

กระบวรหมากรุกที่ว่ามหาอำมาตย์สัสสะคิดใหม่นั้นคือรวมตัวหมากรุกซึ่งเดิมเปน ๔ พวกนั้นให้เปนแต่ ๒พวก ตั้งเรียงกันฝ่ายละฟากกระดาน (ทำนองเดียวกับหมากรุกที่เราเล่นกันทุกวันนี้) เมื่อจัดเป็นกระบวรทัพแต่ ๒ ฝ่ายจะ มีพระราชาฝ่ายละ ๒ องค์ไม่ได้ จึงลดขุนเสีย ๒ ตัว คิดเป็นตัวมนตรีขึ้นแทน (คือตัวที่เราเรียกกันว่าเม็ด) หมากรุกอย่างที่มหาอำมาตย์สัสสะคิดแก้ไขนี้

ต่อมาแพร่หลายไปถึงนานาประเทศ พวกชาวประเทศอื่นไปคิดดัดแปลงแก้ไขตามนิยมกันในประเทศนั้น ๆ อีกชั้นหนึ่ง หมากรุกที่เล่นกันในนานาประเทศทุกวันนี้จึงผิดเพี้ยนกันไป แต่เค้ามูลยังเปนอย่างเดียวกัน เพราะต้นแบบแผนได้มาแต่อินเดียด้วยกันทั้งนั้น เรื่องตำนานหมากรุกที่กล่าวมานี้"

1.3.2 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยสุโขทัย

พัฒนาการของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยเท่าที่มีความเป็นมาอย่างน้อยที่น่าจะมีการเล่นหมากรุกไทยน่าจะมีการเล่นไม่น้อยกว่า 700 ปีมาแล้วในประเทศไทย จากหลักฐานที่มีการค้นพบตัวหมากรุกของไทยที่เก่าที่สุด เป็นตัวหมากรุกสังคโลกที่เป็นดินเผาเคลือบเขียว เป็นศิลปะแบบสุโขทัยตอนปลายราวพุทธศตวรรษที่ 19 จากหนังสือสมบัติของไทยซึ่ง ส.พลายน้อยนักเขียนผู้ได้รับรางวัลดีเด่นในสาขาสารคดี (ส.พลายน้อย 2544: 101 - 103)

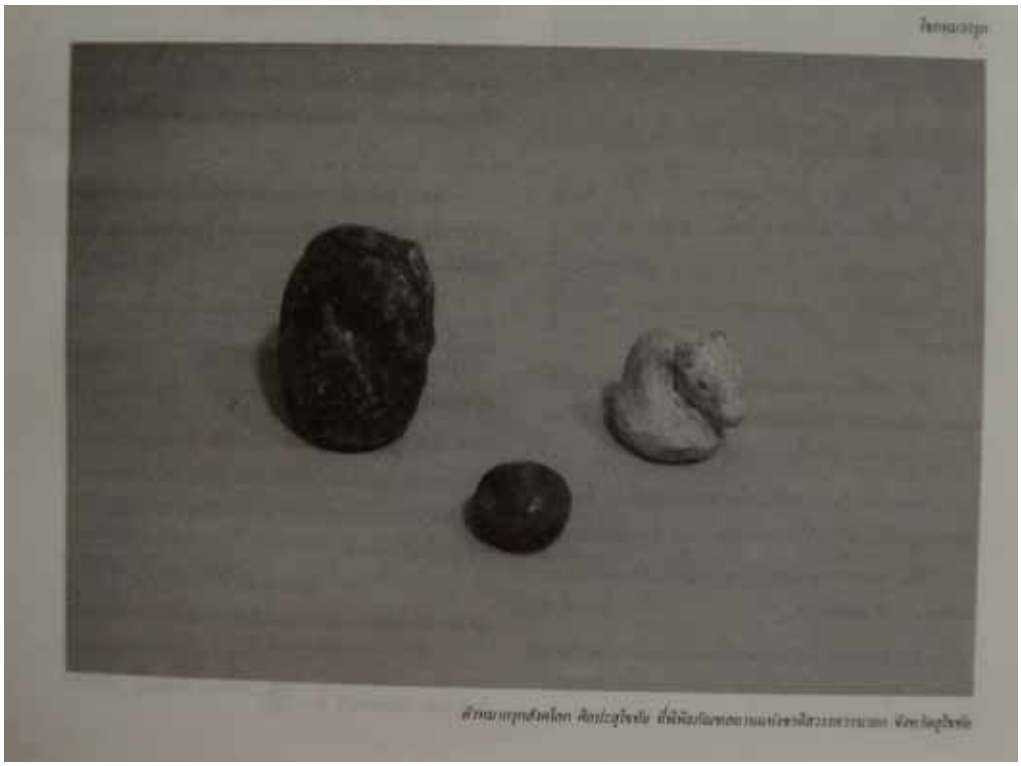

ภาพที่ 57 แสดงตัวหมากรุกสังคโลก ศิลปะสุโขทัย ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสวรรควรนายก จังหวัดสุโขทัย

ที่มา สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,มูลนิธิ.สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง(กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542),7007.

นอกจากตัวหมากรุกสังคโลกที่มีการค้นพบ และจัดแสดงอยู่ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสวรรควรนายก จังหวัดสุโขทัยแล้ว ยังพบหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงว่ามีการเล่นหมากรุกไทยในสมัยสุโขทัยแล้ว **คือตัวหมากรุกเคลือบ จากแหล่งเวียงกาหลง จังหวัดสุโขทัย**

ภาพที่ 58 **ตัวหมากรุกเคลือบ จากแหล่งเวียงกาหลง จังหวัดสุโขทัย**

ที่มา สินชัย กระบวนแสง, ผ.ศ.สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 21 ,(กรุงเทพ ฯ: หอรัษฎากรพิพัฒน์ ,2539),171.

รายละเอียดเกี่ยวข้อมูล ตัวหมากรุกเคลือบ ที่มีการพบจากแหล่งเวียงกาหลง จังหวัดสุโขทัย

(สินชัย กระบวนแสง 2539 :170 -174)ได้กล่าวถึงแหล่งเครื่องปั้นทีมาจากแหล่งเวียงกาหลง ว่า

เครื่องปั้นที่พบส่วนใหญ่เป็นเครื่องเคลือบ เนื้อดินที่นำมาทำเครื่องปั้นละเอียด ขึ้นรูปได้บางกว่าเครื่องปั้นจากแหล่งอื่น ตัวภาชนะเมื่อเผาก่อนเคลือบออกสีขาวสีเหลืองนวล หรือสีเทา การเคลือบทำได้บางใสแตกรานที่ผิวนอกเป็นรอยละเอียด มีน้ำหนักเบาภาชนะที่ผลิตจากแหล่งนี้มีทั้ง จาน ชาม ถ้วยเชิงเทียน ตุ้มถ่วงแห แจกัน กระปุก โถมีฝาตัวหมากรุก ตุ๊กตารูปสัตว์ ลวดลายที่ประดับตกแต่งที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งนี้คือ ลายกลีบดอกไม้ หรือลายใบไม้ ที่เรียกกันทั่วไปว่า ลายกา ลายช่อดอกไม้ ลายดอกไม้ก้านขด ลายรูปสัตว์นอกจากนั้นมีการตกแต่งด้วยลวดลายที่ลอกเลียนแบบมาจากเครื่องเคลือบของจีน และของเวียดนามในสมัยเดียวกันด้วย ส่วนเครื่องปั้นเคลือบแบบเคลือบใส การตกแต่งมักขูดขีดเป็นลายซี่หวี่บ้าง ลายกลีบดอกไม้บ้าง บนตัวภาชนะก่อน แหล่งเวียงกาหลงผลิตเครื่องปั้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 22

เป็นศิลปะแบบเครื่องปั้นภาคเหนือ หรือบางท่านเรียกว่าเครื่องถ้วยล้านนา มีแหล่งผลิตกระจายกันอยู่หลายแห่ง ช่วงระยะเวลาที่มีการผลิตอยู่ระหว่างตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 22 งานผลิตส่วนใหญ่เป็นเครื่องปั้นเคลือบสีเขียวไข่กาตัวภาชนะก่อนเคลือบเนื้อค่อนข้างหยาบ แหล่งผลิตที่ได้ค้นพบและมีการศึกษาแล้ว ได้แก่แหล่งเวียงกาหลง ตำบลหัวฝาย

อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย แหล่งสันกำแพง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งบ้านโป่งแดง ตำบลทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย แหล่งวังเหนือ ตำบลบ้านพริก อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง แหล่งห้วยแม่ต๋ำ ตำบลแม่ทา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

นอกจากแหล่งดังกล่าวซึ่งมีการขุดค้นเพื่อศึกษาแล้ว ยังได้พบแหล่งผลิตที่อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และที่อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน อีกด้วย เครื่องปั้นที่ผลิตจากทุกแหล่งที่กล่าวมาแล้ว มีลักษณะทั่วไปทั้งรูปทรงภาชนะ ลวดลายตกแต่ง และสีที่เคลือบคล้ายคลึงกันมาก (สินชัย กระบวนแสง 2539 :171)

และนอกจากนั้นผู้วิจัยเองก็พบตัวหมากรุก โบราณ โดยบังเอิญที่พิพิธภัณฑ์ของวัดองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ซึ่งดูจากรูปทรง และวัสดุน่าจะมีอายุ ราวสมัยสุโขทัย คล้ายกับที่พบ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสวรรควรนายก จังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 59 ตัวหมากรุกโบราณถ่ายจากพิพิธภัณฑ์ของวัดองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
ที่มา ผู้วิจัยถ่ายจากพิพิธภัณฑ์ของวัดองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

ในยุคก่อนหน้าอาณาจักรสุโขทัยนี้ยังไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันได้ว่ามีการเล่นหมากรุกไทยในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน แต่จากหลักฐานที่พบในดินแดนที่ใกล้เคียงกับประเทศไทยในปัจจุบัน มีการค้นพบหลักฐานชิ้นสำคัญ คือ ภาพรูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่ บนผนัง ที่ประสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา (เขมร) ที่เมืองเสียมเรียบ

ภาพที่ 60 รูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่บนผนัง3rd surrounding of Bayon shrine, built by King Jayavarman VII (1181-1201)

ที่มา Jean-Louis CAZAUX. รูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่บนผนังที่นครวัดประเทศกัมพูชา [Online]. Acessed 18 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/angkor.htm

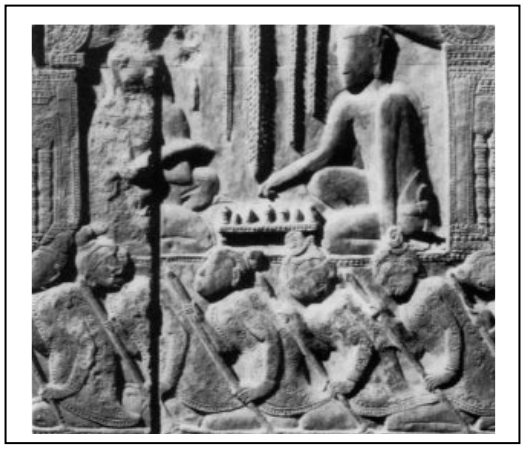

ภาพที่ 61 ภาพแสดงการเล่น Ouk Chatrang ที่นครวัตAngkor Vat, South-West Pavillon, 1st half of 12th century. Angkor Vat was built under King Sûryavarman II(1112-1152)

ที่มา Jean-Louis CAZAUX. รูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่บนผนังที่นครวัดประเทศกัมพูชา [Online]. Acessed 18 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/angkor.htm

ภาพที่ 62 ภาพที่พบทางทิศใต้ ของนครวัตBayon, South Gallery

ที่มา Jean-Louis CAZAUX. รูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่บนผนังที่นครวัดประเทศกัมพูชา [Online]. Acessed 18 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/angkor.htm

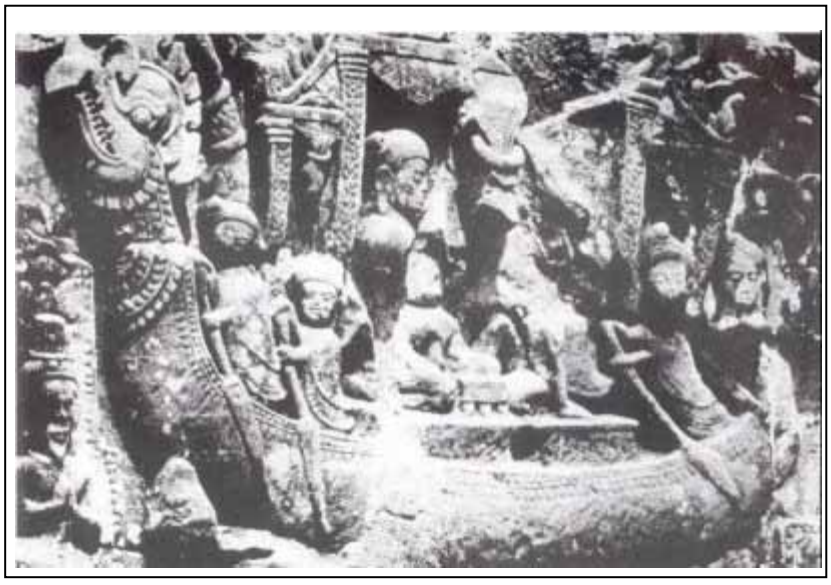

ภาพที่ 63 งานแกะสลักตัวหมากรุกในเรือพบที่วัด Preah KhanPreah Khan temple, built about 1184-1191 under King Jayavarman VII (1181-1201): Chess game on a boat.

ที่มา Jean-Louis CAZAUX. รูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่บนผนังที่นครวัดประเทศกัมพูชา [Online]. Acessed 18 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/angkor.htm

ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบัน ศิลปะหมากรุกในประเทศไทย ปัจจุบันกับประเทศกัมพูชา (เขมร)นั้น มีการเล่นที่เป็นรูปแบบที่คล้ายคลึงกันมาก ระหว่าง หมากรุกไทย ***(Makruk, the Thai Chess***)และหมากรุกเขมร (Ouk Chatrang)ดังนี้

ชื่อตัวหมากรุกไทย	**ขุน**	**โคน**	**เม็ด**	**ม้า**	**เรือ**	**เบี้ย**
ชื่อตัวหมากรุกกัมพูชา(เขมร)	สด๊าจ/ อังค์	เกาล์	เนียง	เสะ	ทุก	ไตร
คำแปลจากภาษาเขมร	เสด็จ /องค์	เสาหลัก	นาง, น้อง, ผู้หญิง	ม้า	เรือ	ปลา (บ้านเราเป็นหอยเบี้ย เขมรเป็นปลา)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบคำและความหมายของตัวหมากรุกไทยกับเขมร

ที่มา (โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ,และคณะเปรียบเทียบคำและความหมายของตัวหมากรุกไทยกับเขมร [Online].Acessed 17 มกราคม 2552 Available from http://www.thaibg.com/board/view.php?topic=17541

ภาพที่ 6 แสดงรูปตัวหมากรุกในประเทศกัมพูชา(เขมร)มีลักษณะคล้ายกับหมากรุกไทย

ที่มา Jean-Louis CAZAUX. รูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่บนผนังที่นครวัด ประเทศกัมพูชา [Online]. Acessed 18 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/angkor.htm

ภาพที่ 65 ตัวหมากรุกไทย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 3
ที่มา ผู้วิจัยถ่ายภาพจาก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ห้องที่ 7 ห้องการละเล่น

การวางหมากและการเดิน

ปกติหมากรุกเขมรจะมีการวางหมาก และการเดินเหมือนกับหมากรุกไทยในปัจจุบันแต่ก็พบว่าในบางพื้นที่ของเขมรจะ "วางบนจุดตัด" คล้ายหมากรุกจีน ดังนั้นจะมีเนียงอยู่ 2 ตัวข้างๆ เสด็จ เสด็จอยู่ตรงกลาง ส่วนไตรจะตั้งบนเส้นที่ 4 ซึ่งสูงกว่าหมากรุกทั่วไปทำให้สามารถห้ำหั่นเบี้ยกันได้ตั้งแต่ในตาแรกเลย

แต่ในการที่จะกล่าวว่าหมากรุกไทยหรือหรือหมากรุกเขมรมีมาก่อนกันนั้นเป็นเรื่องที่ยังต้องหาหลักฐานมาชี้ชัดเพิ่มในความเข้าใจของผู้วิจัยคิดว่าทั้งหมากรุกไทย***(Makruk, the Thai Chess***) และหมากรุกเขมรน่าจะมีการรับอารยธรรมมาจากอินเดียที่เรียกว่าจตุรงค์ เพราะปัจจุบันหมากรุกเขมรเรียกว่า อุกจตรัง มาจากคำว่า "อุก" ที่แปลว่ารุก กับ "จตรัง" ที่แปลว่า จตุรงค์ (โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ, และคณะ,ออนไลน์ 2552)

ขณะเดียวกันไทยเองก็ยังใช้ตัวหมากรุกและวิธีการเดินที่เหมือนกับหมากรุกของเขมร ที่มีเพียง 2 ชาติในโลกที่มีการเล่นในลักษณะเดียวกันนี้ เป็นไปได้ว่าในยุคอดีตสมัยนั้นทั้งกลุ่มชาวสยาม และชาวขอมมีการแลกเปลี่ยนอารยธรรมสืบทอดแก่กันและกันมาแล้ว ซึ่งดูได้จากภาพ ภาพสลักที่ระเบียงคตชั้นในอื่นของปราสาทนครวัดมีความยาวกว่า600 เมตร ซึ่งมีภาพสลักสำคัญ ๆ ได้แก่ **ภาพสลักการกวนเกษียรสมุทร ภาพสลักการรบที่ทุ่งกุรุเกษตร** ซึ่งเป็นการรบระหว่างตระกูลเการพ และปาณฑพ จาก มหากาพย์มหาภารตะยุทธ **ภาพสลักการต่อสู้ระหว่างเทพกับยักษ์** จาก รามายณะ ซึ่งเป็นการรับเอาความเชื่อแบบอย่างฮินดูที่มาจากอินเดียร่วมกัน โดยเฉพาะระบบกษัตริย์ที่ถือเอากษัตริย์เป็นสมมุติเทพเหมือนและมีพิธีกรรมต่างๆคล้ายคลึงกัน

และนอกจากนั้นยังพบภาพ **ภาพสลักขบวนทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2** เมื่อยกทัพไปปราบพวกจาม ซึ่งในนั้นก็จะมีขบวนทัพของ สยามกุก หรือ ประเทศสยาม เข้าร่วมด้วยในฐานะประเทศราช ที่แสดงถึงว่าสยามหรือชนชาติไทยแต่โบราณ กับเขมรของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 มีการติดต่อระหว่างกันอาจจะเป็นเพื่อนบ้านกัน (ความเห็นของผู้วิจัย)

ภาพที่66 ภาพสลักขบวนทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2

ภาพสลักขบวนทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2เมื่อยกทัพไปปราบพวกจาม ซึ่งในนั้นก็จะมีขบวนทัพของ สยามกุก หรือ ประเทศสยาม เข้าร่วมด้วยในฐานะประเทศราช

ที่มา ผู้วิจัยถ่ายที่ปราสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา

1.3.2 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยอยุธยา

ดังหลักฐานจากการบันทึกของชาวต่างชาติ นายตูรแปง ซึ่งเข้ามาในเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ ได้บันทึกว่าคนไทยนิยมเล่นหมากรุก กับสกาเป็นอย่างยิ่ง (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,มูลนิธิ 2542 : 7003)

นอกจากบันทึกของชาวต่างชาติ นายตูรแปง แล้วนั้น ก็มีในบันทึกพงศาวดารว่า

“ในแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระเมื่อทรงประชวรหนักได้พระราชทานราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าอภัย พระมหาอุปราชไม่ชอบพระทัยเกิดสู้รบกันขึ้นเจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศสู้ไม่ได้เลยหนีไปซ่อนในพงป่าอ้อพงแขมทหารฝ่ายพระมหาอุปราชตามไปพบเห็นพระราชบุตรทั้งสองเอาดินมาปั้นตัวหมากรุกเล่นกันอยู่ดังนี้ก็แสดงว่าในสมัยอยุธยามีการเล่นหมากรุกเหมือนกัน(ส.พลายน้อย2544: 103)

ในส่วนของวรรณคดีไทย ทำให้ทราบว่าหมากรุกไทยมีการเล่นสืบทอดอย่างต่อเนื่องมาหลายร้อยปี นับย้อนไปได้อย่างน้อยที่สุดถึงยุคกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วิธีการเล่นและกติกาคล้ายกับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเห็นได้จากวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนที่ขุนแผนด่านางวันทองว่า

“ ชิจิตชะใจวันทองเอ๋ย	กระไรเลยตัดได้ไปเป็นปลิด
ขาดเม็ดเด็ดเรือไม่เผื่อคิด	ม้าฬาเลิดลิดอยู่อลวน
จากเบี้ยเสียสองเพราะต้องคาด	ฟันฟาดเบี้ยหงายกระจายป่น
ม้าก้าวยาวเรือก็เหลือทน	เมื่อพี่จนแล้วจะไล่แต่รายโคน ”

จะเห็นว่ากลอนไล่ชื่อตัวหมากไว้อย่างครบถ้วน รวมถึงเบี้ยหงายด้วย สำหรับ ขุน ที่ขาดหายไป แต่มีคำว่า พี่ เข้ามาแทน คงเป็นเพราะขณะนั้นตัวขุนแผนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนแล้ว ดังนั้นคำว่า “พี่” ในที่นี้จึงน่าจะหมายถึง “ขุน” นั่นเอง (วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป. : 24) ซึ่งในที่นี้ขออ้างอิงถึงวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนเพียงเรื่องหนึ่งก่อนเนื่องจากมีการอ้างถึงว่าอยู่ในยุคกรุงศรีอยุธยาในส่วนหมากรุกไทยในวรรณคดีนั้นจะยังมีการพบอีกมากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 67 กระดานหมากรุกไทย ที่มีการอ้างถึงว่าอยู่ในสมัยอยุธยา

ภาพซ้าย แสดงกระดานหมากรุกไทย แผ่นเดียวกัน แต่ภาพขวาเป็นการลงน้ำมันทำให้กระดานดูเงาและใหม่กว่าเดิม

ที่มา Bancha. [นามแฝง] กระดานหมากรุกสมัยอยุธยา กระดานหมากรุกไทย ที่มีการอ้างถึงว่าอยู่ในสมัย อยุธยา [Online]. Acessed 22 มกราคม 2552. Available from http://www.konrakmeed.com/webboard/upload/index.php?showtopic=5318

กระดานหมากรุกไทย ที่มีการอ้างถึงว่าอยู่ในสมัยอยุธยาว่า “ เมื่อคราวน้ำท่วมใหญ่ภาคกลางเมื่อ 4 - 5 ปีก่อน (ไม่ใช่เมื่อปีกลาย) มีกระดานหมากรุกลอยน้ำมาชาวบ้านเก็บมาขายย่านตลาดพระหน้าวังจันทร์เกษม ราคาพันกว่าบาท พบว่ากระดานทำมาอย่างดีด้วยเทคนิคพิเศษ คล้ายกับการทำเครื่องดนตรีแบบระนาดเวลาโขกจึงมีเสียงเสียงดังกังวานเป็นพิเศษ”

1.3.3 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยกรุงธนบุรี

ประวัติการเล่นหมากรุกไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พ.ศ.2310-2325 ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ.2318 เดือนอ้าย อะแซหวุ่นกี้ แม่ทัพพม่าวัย 72 ปี ผู้เหิมเกริมอาสานำไพร่พลฝีมือดี 35,000 คน คิดรุกรานผืนแผ่นดินไทย โดยยกพลเข้ามาตั้งค่ายอยู่ที่เมืองสุโขทัย กางตำราพิชัยสงครามเชิงรุก และเริ่มลงมือกวาดต้อนเสบียงอาหารสะสมกักตุนไว้ทันที พระเจ้ากรุงธนบุรีพร้อมด้วยพระยาจักรีและพระยาสุรสีห์ทรงทราบยุทธศาสตร์เชิงรุกครั้งนี้เป็นอย่างดี หากแต่ครั้งนั้นมีรี้พลประมาณ 20,000 คนจึงจำต้องวางแผนพิชัยสงครามในเชิงรุกและรับด้วยหน่อยจู่โจมหลีกเลี่ยงการเข้าปะทะศึกใหญ่โดยใช้แผนถอยเอาเชิง2 ชั้น

กล่าวคือ ให้พระยาจักรีและพระยาสุรสีห์ ตั้งหลักอยู่ที่เมืองพิษณุโลก กวาดต้อนเสบียงและผู้คน ตลอดจนรักษาฐานะเมืองเชียงใหม่ไว้ ด้วยหวังตรึงกำลังอะแซหวุ่นกี้ไว้ให้นานที่สุด ส่วนทัพหลวงนั้น พระเจ้ากรุงธนบุรีกลับเป็นฝ่ายเคลื่อนไหวประกอบกับหน่วยจู่โจม และหน่วยกองเพลิงป่า มุ่งหวังตัดเสบียงและจู่โจม รบกวนทำลายรี้พลพม่าทั้งกลางวันและกลางคืน หลังจากปะทะกัน

มาถึง 4 เดือน ต่างก็ขัดสนเสบียงอาหาร โดยเฉพาะเมืองพิษณุโลกยังมีผู้หญิงและเด็กมากมาย ครั้นกองเสบียงจากทัพหลวงถูกตัดขาด แผนการขั้นที่ 2 จึงได้เริ่มขึ้นโดยพระยาจักรีออกอุบายจำทำการรบใหญ่ด้วยการเอาปี่พาทย์ประโคมศึกตามป้อมค่ายพร้อมยิงปืนใหญ่กรุยทางตั้งแต่เช้าจนค่ำส่วนพระองค์พร้อมด้วยพระยาสุรสีห์ได้ทรงนั่งเล่นหมากรุกอยู่บนเชิงกำแพงเมืองร้องเรียกให้อะแซหวุ่นกี้ขึ้นมาประลองฝีมือสักกระดาน

แผนการถอยทัพเอาชัยจึงสัมฤทธิ์ผลในเวลาสามทุ่มคืนนั้นโดยมีผู้หญิงและเด็กแต่งกายคล้ายทหารพกอาวุธทุกคนถอยไปตั้งทัพชั่วคราว ที่เพชรบูรณ์ แล้ววกลงใต้ไปตามแม่น้ำป่าสักและลพบุรีไปยังแถบพระพุทธบาทสระบุรี แล้วอ้อมขึ้นไปอุทัยธานี ทำหน้าที่เป็นหน่วยจรยุทธหนักคอยตีดัดหลัง

ฝ่ายอะแซหวุ่นกี้ หลังจากเสียเวลาติดตามไปตีเมืองเพชรบูรณ์ อย่างไร้ผลและขาดเสบียงเพิ่มเติมในที่สุด ก็ตั้งทัพอยู่กับที่ เป็นเวลาหลายเดือนไม่สามารถหาเป้าหมาย (ขุน) สำหรับโจมตีได้ตัวเองกลับจะตกเป็นเป้านิ่งเลยตัดสินใจถอยทัพกลับพม่า ระหว่างทางถูกดักตีซ้ำเติมเสียริ้พลมากมาย กลับถึงพม่าอย่างสะบักสะบอม

ตำราพิชัยสงครามกล่าวว่า “กองทัพเดินด้วยท้อง หมากรุกเดินด้วยสมอง“ นับตั้งแต่นั้นมาพม่ามิกล้ายกกองทัพใหญ่ มารุกรานไทยอีกเลย ด้วยเกรงพระปัญญาบารมีของพระองค์ยิ่งนัก ยิ่งมาทราบว่าพระองค์ 2 พี่น้องทางโปรดกีฬาหมากรุกด้วยแล้ว โดยเฉพาะ**กลถอยเอาชนะ**ของพระองค์นั้น เป็นที่เทิดทูนเคารพบูชา ที่พวกเราชาวไทยทุกคนทั้งหลายได้อยู่ยั่งยืนยงมาจนถึงทุกวันนี้ อ้างจากรำลึก ธีระพงษ์ (ต๋อ ปากน้ำ 2548 : 9-10) และ(บริษัทสุรามหาราษฎร จำกัด ม.ป.ป. : 10 - 11)

1.3.4 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ประวัติการเล่นหมากรุกไทยตั้งแต่ กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2526 หลังจากการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 แล้ว ก็ได้ปรากฏว่ามีการเล่นหมากรุกกันมากในหมู่พระราชวงศ์ดังจะเห็นมีหมากรุกงาและเขาสัตว์ แสดงความเก่าแก่มานานจนงานั้นผุพังไปก็มี ตัวอ้วนกลมเตี้ยไม่ได้ขนาดก็มี หมากรุกได้แพร่หลายไปตามหมู่เจ้านาย ไพร่พล หมู่ทหาร ข้าราชบริพาร และยังไปตามวัดวาอารามต่าง ๆ จนในที่สุดเข้าถึงประชาชนโดยทั่วไป ดังจะเห็นมีตำรากลหอพระสมุดแห่งชาติ และตำราเคล็ดลับทางโคนที่ได้มาจากทางภาคอีสาน

ในราชสำนักเคยมีปรากฏมีเรื่องเล่า สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าโปรดหมากรุกไม่น้อย ยามว่างจากพระราชกิจและการทรงพระอักษร จะทรงมาเล่นหมากรุกกับมหาดเล็กเพื่อทดสอบเชาว์ปัญญามหาดเล็กของพระองค์อยู่เสมอ ผู้ใดเล่นดีมีฝีมือจะพระราชทานรางวัลอย่างจุใจ พระราชนิยมนี้พวกขุนนางข้าราชการสำนักได้นำไปปฏิบัติ บางท่านนำเอาไปเล่นที่บ้านโดยเล่นกับผู้รับใช้สาวๆ คนสนิท ทหารหน้าหอ กับภรรยา หรือน้องภรรยา ฯลฯ กันอย่างครึกครื้น ยาขอบ

นักประพันธ์เอกของไทยเคยเล่าประวัติส่วนตัวสมัยเมื่อคราวอยู่กับพระยาบริหารนัครินทร์ว่า ท่านเจ้าคุณโปรดหมากรุกมาก มักให้โอกาสเด็ก ๆ ในปกครองของท่านไปเล่นหมากรุกด้วย ถ้าเล่นเสมอหรือเล่นชนะจะได้รางวัลกระดานละ 1 บาท (สมัยหกสิบกว่าปีมาแล้วนับว่าไม่ใช่น้อยเลยทีเดียว) ถ้าแพ้เจ้าคุณขอเขกศีรษะเป็นค่าโง่ 1 ป๊อก ยาขอบ คุยต่อไปว่าตนเป็นคนเดียวที่ถูกเจ้าคุณเขกศีรษะน้อยที่สุดทั้ง ๆ ที่เป็นรุ่นเล็กที่สุด และมักจะได้เงินไปใช้จ่ายเป็นพิเศษเสมอ อย่างไรก็ดีมีเจ้าคุณขี้แพ้ชวนตีบางคนเมื่อชนะจะเขกหัวเด็ก 1 ป๊อก ถ้าเวลาแพ้บ้างก็จะเขกหัวเด็ก 2 ป๊อก (สมบัติ จำปาเงิน 2549 : 29 - 30)

การแข่งขันอย่างไม่เป็นทางการคงจะมีขึ้นบ้างเป็นการประลองฝีมือ แต่การพนันรายใหญ่มักจะมีในหมู่เศรษฐี ดังเช่นศึกชิงเรือสำปั้น ระหว่างนายโหมดกับเจ้านายพระองค์หนึ่งทางตำหนักเสาชิงช้า นอกจากศึกชิงเรือสำปั้นแล้ว ยังมีศึกผ้าขาวม้า ศึกสามเส้า ตอนงูกินหางและตอนจับงูอีกด้วย อ้างจากรำลึก ธีระพงษ์ (ต๋อ ปากน้ำ 2548 : 10) และ(บริษัทสุรามหาราษฎร จำกัด ม.ป.ป.: 11)

ในส่วนของการแข่งขันหมากรุกอย่างเป็นทางการนั้นเริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ.2473 เช่น ศึกผ้าขาวม้า- บุหรี่ตากลอง ศึกสามเส้าเป็นต้น (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ,มูลนิธิ2542 : 7003)

ภาพที่ 68 กระดานหมากรุกไทยและ ตัวหมากรุกไทย ของเจ้าพระยาอภัยธรรมราชา

ที่มา ผู้วิจัยถ่ายภาพจาก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ห้องที่ 7 ห้องการละเล่น

ภาพซ้าย คือ ตัวหมากรุกไทย และกระดานหมากรุกไทย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นพงศาดิศรมหิป พระองค์เจ้าไชยานุชิต ต้นตระกูล “ชยางกูร” (ในสมัยรัชกาลที่ 3)หม่อมเจ้าวิเศษศักดิ์ ชยางกูร (โอรส) ประทานเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๘

ภาพขวา เจ้าพระยาอภัยธรรมราชา ผู้แต่ง ได้มอบ ชุดหมากรุกประกอบด้วยโต๊ะหมากรุก กระดานหมากรุก และตัวหมากรุกไทย สังเกตได้ว่าสมัยนั้นนิยมเล่นนั่งกับพื้น โดยไม่มีเก้าอี้ และขนาดของกระดานมีขนาดใหญ่กว่ากระดานปัจจุบันเกือบสองเท่าตัว

ภาพที่ 69 ตัวหมากรุกไทย ตัวม้า ขุน เบี้ย และเรือ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 3
ที่มา ผู้วิจัยถ่ายภาพจาก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ห้องที่ 7 ห้องการละเล่น

1.3.5 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยปัจจุบัน

จากแต่เดิมศิลปะการเล่นกีฬาหมากรุกนั้นนิยมเล่นกันในรั้ว ในวัง มหาอำมาตย์แล้วนั้น และในวัดแล้วพบว่าศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในช่วงระยะหลังจากนั้น ก็จะพบการเล่นหมากรุกไทย ตามร้านกาแฟ ร้านตัดผม และในงานศพ จนถึงระยะหลังสัก 50 – 60 ปีนี้ได้ ที่เริ่มมีการจัดการแข่งขันศิลปะการเล่นหมากรุกไทยอย่างเป็นทางการก็จะเริ่มตั้งกันเป็นกลุ่ม หรือชมรมของผู้เล่นหมากรุกไทยที่เล่นด้วยกันเป็นกลุ่ม โดยทั่วไปผู้เล่นหมากรุกจะเรียกว่าชุ้มหมากรุก ซึ่งมีการกระจายไปทั่วประเทศ

ในปี พ.ศ.2526 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐและบริษัทแสงโสมได้ร่วมมือกับกรุงเทพมหานครในการจัดการแข่งขันหมากรุกไทยชิงขุนทองคำในระดับจังหวัด และระดับเขตเพื่อที่รื้อฟื้นกีฬาชนิดนี้ขึ้นมาอีกครั้ง ต่อแต่นั้นมาจึงได้มีการส่งเสริม และสนับสนุนการแข่งขันกีฬาหมากรุกไทยให้เป็นที่นิยมเป็นประจำทุกปีเรื่อยมา(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,มูลนิธิ 2542 : 7003) ขอขอบคุณ กลุ่มบริษัทสุราทิพย์ และ บริษัทสุรามหาราษฎรจำกัด (มหาชน) ที่ได้อนุรักษ์และส่งเสริมกีฬาหมากรุกไทย โดยได้จัดการแข่งขันและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกว่าทศวรรษ และ “มหกรรมหมากรุกไทย 2547” ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งจัดต่อเนื่องถึงปี 2551

อุปกรณ์การเล่นหมากรุกไทยในยุคปัจจุบัน

ในเวลาที่มีการแข่งขันปัจจุบัน นิยมใช้กระดานหมากรุกที่ทำจากไม้ตีตารางเป็นช่องชัดเจน ส่วนตัวหมากรุก นิยมใช้ตัวหมากรุกพลาสติก เนื่องจากมีความทนทาน หาได้ง่าย และราคาถูก นอกจากนั้นก็จะมีนาฬิกาเป็นตัวควบคุมในการเดินแต่ละครั้ง หากใช้เวลาเกินกำหนดแต่ละตาที่เดิน 1 ครั้ง จะได้ใบเหลืองเตือนก่อน และเมื่อได้ใบเหลือง 2 ใบในกระดานเดียวกันเป็นอันว่าแพ้ฟาล์วในกระดานนั้น

ภาพที่ 70 แสดงตัวหมากรุก และนาฬิกาจับเวลา สำหรับการแข่งขันในปัจจุบัน

ที่มา ผู้วิจัยถ่ายภาพจากการแข่งขัน

รูปกิจกรรมการแข่งขันรูปกิจกรรมการแข่งขันในปัจจุบัน

ภาพที่ 71 ภาพการแข่งขันหมากรุกไทย ในงานประเพณีลอยกระทง ประจำปี 2551

ที่มา ผู้วิจัยถ่ายเมื่อวันที่ 12 พ.ย. 51 ซึ่งจัดโดยชมรมหมากรุกโพธารามและเทศบาลเมืองโพธาราม ร่วมกันจัดเป็นศึก 4 เส้าระหว่าง ทีมอำเภอโพธาราม อำเภอบ้านโป่ง อำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอเมืองนครปฐม ส่งทีมละ 4คนมาแข่งขัน

1.3.5 ศิลปะหมากรุกไทยบนโลกออนไลน์

ในอดีต การเล่นหมากรุกไทย จะต้องมีอุปกรณ์ประกอบการเล่น คือกระดานและตัวหมาก ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายจะต้องมีเวลาตรงกัน และต้องเล่นในสถานที่เดียวกัน ทำให้การเล่นไม่สะดวกจากข้อจำกัดดังกล่าว

เมื่อการใช้อินเตอร์เน็ตแพร่หลายขึ้น มีเว็บไซต์ที่เปิดให้บริการเล่นหมากรุกไทยแบบออนไลน์ ทำให้การเล่นหมากรุกไทยสะดวกขึ้น แต่ก็ข้อจำกัดสำคัญคือการหาอุปกรณ์หรือต้อง

เดินทางมาอยู่ในที่เดียวกันหมดไป การเล่นสามารถทำได้แทบจะตลอดเวลาและจากทุกพื้นที่ในโลก เพียงมีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีโปรแกรมพื้นฐานบางโปรแกรม และต่ออินเตอร์เน็ตได้เท่านั้น

พัฒนาการของหมากรุกไทยออนไลน์

เว็บไซต์ที่เปิดให้บริการเล่นหมากรุกไทยระยะแรก คือ shinboarband และ leninternet.com แต่ได้ปิดตัวไปแล้วทั้งสองแห่ง เมื่อปี2546 ปัจจุบัน (ปี2553) จึงมีการบริการเป็นเว็บไซต์หลัก คือ www.thaibg.com

จำนวนสถิติของผู้เล่นหมากรุกไทยออนไลน์

ซึ่งข้อมูลจำนวนสมาชิกที่ลงทะเบียนแบบ เสียเงิน จำนวน 5,305 คน และ จำนวนสมาชิกที่เป็น guest ไม่ได้สมัครสมาชิกแบบเสียเงินนั้นอยู่ที่ราว (อยู่ระหว่าง 50,000 - 100,000 คน)

เว็บไซต์ ThaiBG.com เป็นศูนย์รวมของกลุ่มผู้เล่นหมากรุกที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย และมีการแข่งขันตลอด 24 ชั่วโมง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เภสัชกร โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ 2552 และ(วินัย ลิ้มดำรงชิต,ม.ป.ป. หน้า57-66)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เล่นระหว่างการเล่นหมากรุกไทยบนกระดานจริงกับ การเล่นหมากรุกไทย แบบ ออนไลน์

การเล่นหมากรุกไทยแบบออนไลน์ มีข้อดีที่ไม่ต้องเสียเวลาเดินทางไปเล่น หาคู่เล่นได้ง่าย เปลี่ยนคู่เล่นง่าย ทำให้เจอการเล่นหลากหลายรูปแบบ

และสำหรับการเล่นหมากรุกไทยบนกระดานจริงจะได้อรรถรส และความรู้สึกที่ดีกว่า เนื่องจากได้เห็นปฏิกิริยา ของคู่ต่อสู้ ขณะที่แข่งขัน ว่าเขา สีหน้ามีความกังวล กำลังเครียด , กำลังคิดหนัก, กำลังสบายใจ, ผ่อนคลาย หรือกำลังประมาทคู่ต่อสู้ การใช้เวลาเดินในแต่ละตาเดินก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่จะสื่อถึง เรื่องความละเอียดรอบคอบได้ นอกจากนั้น ยังได้ยินเสียงโขกที่หนักเบาไม่เท่ากันในแต่ละตาเดิน เช่น เวลารุกฆาต มักจะได้ยินเสียงโขกที่ดังขึ้นมาอย่างชัดเจน

(วิษุวัติ ธีรภาพไพษิต สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2552)

หมายเหตุ ในส่วนของข้อมูลรายละเอียดอื่นๆที่เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทยออนไลน์ผู้วิจัยนำไปใส่ในภาคผนวก

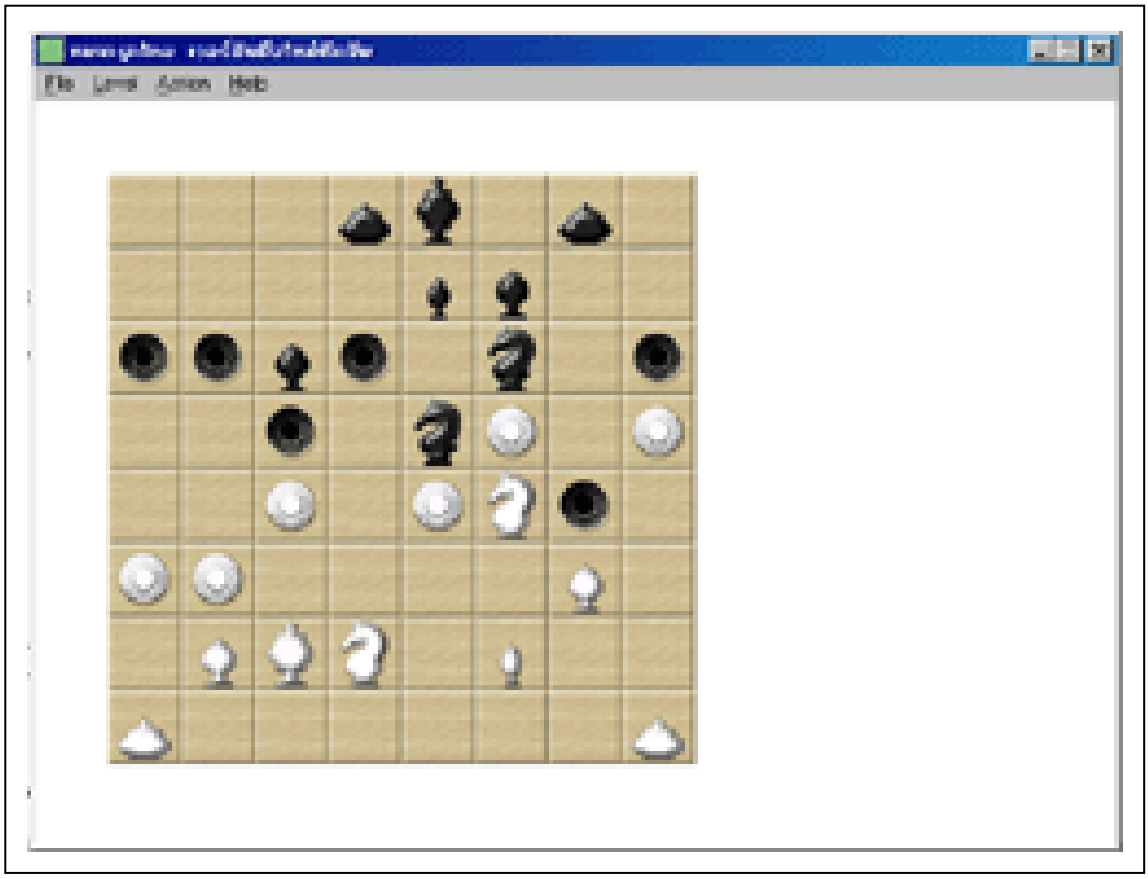

ภาพที่ 72 แสดงการเล่นหมากรุกไทยออนไลน์

ที่มา Thaiware Communication Co.,Ltd ,ภาพการเล่นหมากรุกไทยออนไลน์ [Online]. Acessed 18 กรกฎาคม 2552. Available fromhttp://www.thaiware.com/images/screenshot9/stcp.gif.

บทที่ 7

การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย

ศิลปะหมากรุกไทยจัดเป็นศิลปวัฒนธรรมและการละเล่นพื้นบ้านไทย ตลอดจนเป็นกีฬาดั้งเดิมของไทยแขนงหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ มีความงดงามและทรงคุณค่า ซึ่งบรรพบุรุษได้ค้นคิด สืบสาน ถ่ายทอดและพัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ การเล่นกีฬานอกนจากจะช่วยให้ร่างกายได้เคลื่อนไหวกล้ามเนื้อ และเป็นกีฬาที่ช่วยออกกำลังกายทางสมองแล้ว ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยยังช่วยให้ผู้เล่นได้ฝึกฝนสมาธิ มีความคิดสร้างสรรค์ มีไหวพริบ ปฏิภาณ รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า สามารถหลบหลีกคู่ต่อสู้ได้ กีฬาบางชนิดใช้ผู้เล่นเป็นหมู่คณะ ทำให้ผู้เล่นรู้จักมีความรักความสามัคคี ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ตลอดจนเป็นคนมีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ และรู้อภัย

ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยที่บรรพชนไทยค้นคิด และถ่ายทอดมาสู่ลูกหลาน และยังคงมีการเล่นกันอยู่ แม้ว่าจะพบว่ามีการเล่นน้อยลง และถูกปรับเปลี่ยนไปให้ทันยุคสมัยก็ตาม แต่ด้วยความสำนึกของความเป็นไทย เราควรร่วมกันสนับสนุนและร่วมส่งเสริม ภูมิปัญญากีฬาไทย ให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักและร่วมกันอนุรักษ์ต่อไป

ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. คุณค่าในตัวของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย
2. คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล
3. คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อสังคม

1. คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย

หมากรุกไทย" เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ของการจำลองเอายุทธวิธีในการรบ ที่มีการแบ่งกองกำลังต่างออกเป็น 6 ฝ่าย ได้แก่ เบี้ย แล้วแบ่งออกเป็น 2 ฝั่ง ทำการรบกันอยู่บนกระดาน บนพื้นฐานของกฎกติกาที่มีการกำหนดร่วมกัน ก่อนที่ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจะพัฒนาสู่กิจกรรมนันทนาการเป็นกีฬาพื้นบ้านของไทยมายาวนาน และเป็นกีฬาหมากกระดานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประเทศไทยซึ่งมีคุณค่าที่เกิดจากคุณค่าในตัวเองของศิลปะหมากรุกไทยและคุณค่าของตัวหมากแต่ละตัว

1.1คุณค่าที่เกิดจากคุณค่าในตัวเองของศิลปะหมากรุกไทย

"หมากรุกไทยเป็นกีฬาที่รวมศาสตร์และศิลปะของการใช้ความคิดจินตนาการและการวางแผนที่สร้างความทึ่งความท้าทายให้แก่ผู้ที่สนใจมาแล้วหลายรุ่น ซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้เป็นยุทธวิธีการทำสงคราม รวมทั้งเป็นศิลปะการใช้ความคิดที่มีคุณค่าทางปัญญา จึงทำให้ปัจจุบันหมากรุกไทยยังเป็นเกมกีฬาที่เหมาะกับทุกคน เนื่องจากเป็นเกมกีฬาที่รวมการพักผ่อนเข้ากับการฝึกฝนสติปัญญาให้ความเสรีในด้านความคิดด้วยวิจารณญาณที่ดีและเล่นได้อย่างสนุกสนาน"
(ต๋อ ปากน้ำ 2548 : 10)

หมากรุกเป็นได้ทั้งศาสตร์ ศิลป์ และวัฒนธรรม
"หมากรุก" เป็นไซร้ ใช่ ศาสตร์ศิลป์
เพียบพร้อมสิ้น กลอุบาย ลวดลายสวย
แม้นผู้เล่นเป็นปราชญ์ อาจงงงวย
ที่ลึกด้วย แต้มดิน เพลิน...ลีลา ฯ
มหา ป.

" หมากรุกมีความลึกซึ้งพิสดารสุดหยั่ง แต่ก็มีความกลมกลืนลงตัวอย่างน่าทึ่ง เป็นเกมส์การเล่นที่ผู้เล่นต้องใช้ไหวพริบ ปฏิภาณความละเอียด รอบคอบทั้งยังเปิดโอกาสให้แก่ผู้เล่นใช้จิตวิทยา กลอุบาย เล่ห์เหลี่ยมต่างๆ เข้าร่วมใช้ในเกมส์ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่เกรงผิดกฎเกณฑ์หรือหลุดออกนอกวิถีที่วางไว้อย่างหลักแหลม แยบคาย นับเป็นภูมิปัญญาอันสุดชาญฉลาดของผู้คิด ผู้ให้กำเนิด และนำเผยแพร่เกมส์การเล่น " (มหา ป. ,มปท : 3)

1.2 คุณค่าของตัวหมากแต่ละตัว

พบว่าในตัวหมากรุกไทย ในฐานะที่เป็นเป็นศิลปะการเล่นหมากกระดานชนิดหนึ่งของไทย ในตัวหมากรุกไทย แต่ละตัวหมากนั้นมีคุณค่าดังต่อไปนี้

เบี้ย เดินตรงไปข้างหน้าครั้งละ ๑ ตา จะเดินทแยงหรือถอยหลังไม่ได้ แต่เมื่อเดินไปถึงแนวตั้งของเบี้ยฝ่ายตรงข้ามจะได้รับสิทธิเป็นเบี้ยหงาย และเดินทแยงได้รอบตัว เวลาจะกินฝ่ายตรงข้ามต้องกินตามทแยงไม่กินตรง ๆ เบี้ยปกติ บางคนเรียกว่าเบี้ยคว่ำ

ทำหน้าที่ดุจพลทหารราบใช้บุกตะลุยเข้าประจัญบานเพื่อเปิดทางให้กำลังส่วนใหญ่เคลื่อนที่ขณะเดียวกันก็คอยกีดกันต้านทานการบุกทะลวงของฝ่ายตรงข้ามมิให้ล่วงล้ำเข้ามาได้ง่ายๆ

เรือ เดินได้รอบตัวสุดบริเวณซ้ายขวาหน้าหลัง แต่ต้องเดินตรง ๆ ไม่ให้เดินทแยง และถ้ามีตัวอื่นขวางหน้าอยู่ก็เดินไม่ได้ ถ้าตัวขวางเป็นฝ่ายตรงข้ามอาจทำลายเสียได้ ซึ่งเรียกว่า กินเรือ

ในทางยุทธศาสตร์ถือว่าเป็นกำลังรบที่มีรัศมีการทำลายร้ายแรงได้ในระยะไกลและรวดเร็วยิ่ง ควรระวังอย่างให้ฝ่ายตรงข้ามทำลายหรือกินเสีย ผู้เล่นหมากรุกโดยมากเมื่อเสียเรือแล้วเท่ากับปรากฏลางแพ้ทีเดียว นอกจากจะมีฝีมือหรือกลเม็ดเด็ดพรายยอดเยี่ยมจริง ๆ จึงจะเอาชนะฝ่ายตรงข้ามได้

ม้า มีวิธีเดินเป็นที่ฉงนสำหรับผู้เล่นใหม่ ๆ เพราะเดินไขว้ทแยงได้ถึงสามตา หรือเดินตาเฉียงสาม ปฏิบัติการได้รอบตัวถึง 4 ทิศ ผู้เล่นควรระวังให้ดีเพราะแม้แต่ผู้ชำนาญยังเกิดเผลอเดินพลาด เดินทแยงสามตาต่อกันไปตามเฉียงที่เรียกว่า “ตาโป่ง” หรือ “ตาโปร่ง”

ผู้เล่นควรระมัดระวังม้าของตนและฝ่ายตรงข้ามให้ดี เพราะขณะมุ่งเดินหมากตัวอื่น ๆ ไปตามแผน จู่ ๆ ก็ถูกม้าเดินไขว้ทแยงโดดมากินเสียไม่ทันรู้ตัว ที่ร้ายแรงมากอีกอย่างคือ การเอาเรือมาเดินใกล้ ๆ ขุนอาจเผลอให้มาได้โอกาสรุกฆาตกินเรือไปอย่างช่วยไม่ได้

ม้าสามารถเดินไขว้ทแยงได้ถึงสามตา ปฏิบัติการได้รอบตัวถึง 4 ทิศ การเดินต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ

โคน เดินได้ครั้งละ 1 ตา อาจเดินหน้าตรงทแยงซ้ายขวา ทั้งหน้าหลัง แต่ห้ามเดินถอยหลังตรง ๆ และเดินตรงออกข้าง ๆ

โคนมีหน้าที่เป็นองครักษ์ซ้ายขวาของขุน ซึ่งเป็นแม่ทัพคอยป้องกันมิให้ฝ่ายตรงข้ามบุกเข้ามาทำอันตรายขุนได้ ขณะเดียวกันก็มีประสิทธิภาพในการบุกทะลวงทำลายฝ่ายตรงข้ามได้อย่างเด็ดขาดในระยะประชิดตัว โดยเฉพาะโคนคู่เล่นเอาขุนอีกฝ่ายหนึ่งตายเอาง่าย ๆ ผู้เล่นบางคนที่เกรงจะแพ้มักเดินโคนตัวหนึ่งไว้ใกล้ ๆ ขุนเสมอ

เม็ด เดินทแยงได้ครั้งละ 1 ตา ไปสี่ทิศรอบตัว

มีหน้าที่เป็นมนตรีที่ปรึกษาใกล้ชิดของแม่ทัพ คอยป้องกันขุนมิให้เป็นอันตราย พร้อมกันนั้นอาจใช้ก่อกวน ยั่วยุฝ่ายตรงข้ามให้ปั่นป่วนได้ด้วย เม็ดมีสิทธิพิเศษเฉพาะเมื่อเริ่มเดินครั้งแรกสามารถเดินไปข้างหน้าตรง ๆ ได้ 2 ตา (ไปยังแนวเบี้ย) ต่อจากนั้นก็เดินทแยงตามปกติ จะเดินตรงอีกไม่ได้

ขุน เดินได้รอบตัวครั้งละ 1 ตา จะเดินทแยงตรงซ้ายขวาหน้าหลังอย่างไรได้ทั้งสิ้น

ขุนถือเป็นแม่ทัพหรือหลักชัยของกองทัพแต่ละฝ่าย จะต้องป้องกันมิให้เกิดอันตราย เพราะถ้าขุนพลาดท่าถูกกิน ถือว่าพ่ายแพ้ทันที แม้จะยังมีตัวอื่น ๆ เหลืออยู่อีกเท่าไหร่ก็ตาม

(เมืองใต้ 2531 : 48 - 72)

ตารางที่ 2 สรุปผลการวิเคราะห์ 1.**คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย**

1.**คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย**	
1.1คุณค่าที่เกิดจากคุณค่าในตัวเองของการเล่นหมากรุกไทย	“หมากรุกไทยเป็นกีฬาที่รวมศาสตร์และศิลปะของการใช้ความคิดจินตนาการและการวางแผนที่สร้างความทึ่งความท้าทายให้แก่ผู้ที่สนใจมาแล้วหลายรุ่น ซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้เป็นยุทธวิธีการทำสงคราม รวมทั้งเป็นศิลปะการใช้ความคิดที่มีคุณค่าทางปัญญา จึงทำให้ปัจจุบันหมากรุกไทยยังเป็นเกมกีฬาที่เหมาะกับทุกคน เนื่องจากเป็นเกมกีฬาที่รวมการพักผ่อนเข้ากับการฝึกฝนสติปัญญาให้ความเสรีในด้านความคิดด้วยวิจารณญาณที่ดีและเล่นได้อย่างสนุกสนาน” (ต๋อ ปากน้ำ, 2548 :10)
1.2 คุณค่าของตัวหมากแต่ละตัว พบว่าในตัวหมากรุกไทย ในฐานะที่เป็นเป็นศิลปะการเล่นหมากกระดานชนิดหนึ่งของไทย ในตัวหมากรุกไทย แต่ละตัวหมากนั้นมีคุณค่าดังต่อไปนี้	**เบี้ย** ทำหน้าที่ดุจพลทหารราบใช้บุกตะลุยเข้าประจัญบานเพื่อเปิดทาง และคอยกีดกันต้านทานการบุกทะลวงของฝ่ายตรงข้าม
	เรือ ในทางยุทธศาสตร์ถือว่าเป็นกำลังรบที่มีรัศมีการทำลายร้ายแรงได้ในระยะไกลและรวดเร็วยิ่ง ควรระวังอย่างให้ฝ่ายตรงข้ามทำลายหรือกินเสีย ผู้เล่นหมากรุกโดยมากเมื่อเสียเรือแล้วเท่ากับปรากฏลางแพ้ทีเดียว
	ม้า มีวิธีเดินเป็นที่ฉงน เพราะเดินไขว้ทแยงได้ถึงสามตา หรือเดินตาเฉียงสามปฏิบัติการได้รอบตัวถึง ๔ ทิศ ผู้เล่นควรระมัดระวังม้าของตนและฝ่ายตรงข้ามให้ดี เพราะขณะมุ่งเดินหมากตัวอื่นๆก็อาจถูกม้าเดินไขว้ทแยงโดดมากินไม่ทันรู้ตัว
	โคน มีหน้าที่เป็นองครักษ์ซ้ายขวาของขุน ซึ่งเป็นแม่ทัพคอยป้องกันมิให้ฝ่ายตรงข้ามบุกเข้ามาทำอันตรายขุนได้ ขณะเดียวกันกมีประสิทธิภาพในการบุกทะลวงทำลายฝ่ายตรงข้ามได้อย่างเด็ดขาดในระยะประชิดตัว โดยเฉพาะโคนคู่เล่นเอาขุนอีกฝ่ายหนึ่งตายเอาง่ายๆ
	เม็ด มีหน้าที่เป็นมนตรีที่ปรึกษาใกล้ชิดของแม่ทัพ คอยป้องกันขุนมิให้เป็นอันตราย พร้อมกันนั้นอาจใช้ก่อกวน ยั่วยุฝ่ายตรงข้ามให้ปั่นป่วนได้ด้วย
	ขุน ขุนถือเป็นแม่ทัพหรือหลักชัยของกองทัพแต่ละฝ่าย จะต้องป้องกันมิให้เกิดอันตราย เพราะถ้าขุนพลาดท่าถูกกิน ถือว่าพ่ายแพ้ทันที แม้จะยังมีตัวอื่น ๆ เหลืออยู่อีกเท่าไหร่ก็ตาม (เมืองใต้,2531:48-72)

2. 2.**คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อบุคคล**

ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอ จาก 2 แหล่งข้อมูล คือ 1.ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และ 2.จากแหล่งข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หนังสือ

1.ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)แบ่งคุณค่าที่พบจากศิลปะหมากรุกไทยออกเป็น 4 ด้าน คือ 1.ด้านร่างกาย 2.ด้านจิตใจหรืออารมณ์ 3.การดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม และ4.การพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ และได้นำเสนอเป็นรายบุคคล โดยแยกเป็นกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจำนวน 7 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน

2.ข้อมูลที่ได้จากเอกสารหนังสือพบคุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อบุคคลอีก 5ด้าน คือ

1. หมากรุกไทย เป็นการสอนให้คนเคารพในกฎกติกา มีระเบียบแบบแผน
2. หมากรุกไทย เป็นการสอนให้คนมีน้ำใจแบบนักกีฬา รู้จักแพ้ รู้จักชนะ รู้จักอภัย
3. หมากรุกไทย เป็นการฝึกความรอบคอบ
4. หมากรุกไทย เป็นการฝึกการวางแผนทางยุทธศาสตร์
5. หมากรุกไทย เป็นการฝึกวิธีคิดแบบองค์รวม (Holistic)

2.1 ผลการสัมภาษณ์เรื่องคุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ **กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทยจำนวน 7 คน**

2.1.1. นาวาเอก(พิเศษ) บุญแสง มาลามาศ “อาจารย์ใหญ่”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ถ้ารู้จักใช้เวลาให้พอดีจะเป็น กีฬาที่ทำให้ สมองเราดีขึ้น กล้ามเนื้อดีขึ้น การที่มีความอดทนในท่านั่งหรือการเล่นตลอดเวลา และเป็นกีฬาที่เล่นได้กับทุกเพศทุกวัย...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“....จะเป็นคนมีความอดทนสูง เหมือนมีขันติ เพราะเป็นเกม หรือศิลปะที่ ต้องใช้ระยะเวลานานในการเล่นแต่กระดาน และทุกจังหวะในการเดินหมาก ทนได้สูงขึ้น อีกทั้งยังต้องทนต่อการยั่วเย้าของคู่ต่อสู้ไม่ว่าจะเป็นเวลาในการเดินหมาก ท่าทาง และคำพูดต่างๆที่หยอกล้อ ที่จะทำลายสมาธิ เพราะหมากรุกถ้าไม่มีสมาธิหลุดทีเดียว มีสิทธิแพ้ได้ทั้งกระดาน...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...เป็นกีฬาที่สร้างความสามัคคี และสร้างความสัมพันธ์ในหมู่คณะ เพราะธรรมดาคนจะไม่ค่อยพูดจากับคนที่ไม่รู้จักกันมาก่อน แต่พอเล่นหมากรุกเกิดการพูดคุยสนิทรักใคร่กัน จะไปไหนก็ช่วยกันมีการดึงอาจารย์ไปช่วยแก้แค้น และนักหมากรุกเก่งๆแล้วอยู่ในกรุงเทพ เป็นส่วนใหญ่ เพราะมีการรวมตัวตามที่ต่าง ๆ เชียนเหล่านี้เขาจะหมุนไปสอนซุ้มนั้นไปเรื่อยในกรุงเทพ เพราะฝีมือใกล้เคียงกัน อย่างเชียนป่อง ต่างก็ไม่มีคนเล่นด้วยแล้ว คนเราไปไหนไม่สะดวกก็จะเล่นรวมตัวกันใกล้ ๆ สบาย เป็นกีฬาที่ เปิดโอกาสให้กับคนที่มีเวลามากเช่นวัยเกษียณจะไม่เบื่อไม่เหงาไม่คิดมาก จะไปไหนก็มีเพื่อนทุกที่ ทุกซุ้มเขารู้จักกันหมด ถึงกันหม...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...เป็นเกมส์ที่ฝึกสติปัญญา ทำให้คนเราจะละเอียดรอบคอบรัดกุม รู้จักระวังตัวมากขึ้น โดยเฉพาะคนที่เข้ามาหา ไม่เชื่อใครง่าย ๆ อย่าเชื่อตามที่ได้เห็นที่เขาสอน ระวังตัวมากขึ้น หมากรุกสอนเรา “อย่าเชื่อเพียงแค่ที่มองเห็นครั้งแรก” เราต้องให้เห็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น มองหมากรุก 7 ชั้น เป็นพวกบริดส์ พวกนี้มองความเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา จึงจะเชื่อสรุปตามที่มอง รู้จักใช้เวลาโอกาส จนวินาทีสุดท้ายอย่างคุ้มค่าแล้วจึงตัดสินใจ ใช้เวลาทุกนาทีให้คุ้มค่า...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2552

2.1.2. เภสัชกรโอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ “โอภาส ไทยบีจี”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“....หมากรุกไทยช่วยฝึกฝนสมองให้มีกิจกรรมที่ต้องคิดวิเคราะห์สม่ำเสมอ ทำให้ไม่หลงลืม และสำหรับเด็กและเยาวชนเป็นการฝึกสมองให้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง....”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ช่วยทำให้มีสมาธิและความอดทนมากขึ้น...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...1.เป็นกีฬาที่สอนให้คนได้เข้าใจ และใช้ปรัชญาที่ว่า “รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จัก ให้อภัย”

2.การมีเพื่อนหลากหลายเพราะการเล่นหมากรุกไทยนั้นไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของผู้เล่น ไม่ว่าจะอยู่ในวัยไหนฐานะอาชีพอย่างไร เมื่อเล่นหมากรุกด้วยกันแล้วก็ถือว่าเป็นเพื่อนกัน...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...การเล่นหมากรุกไทยช่วยเสริมสร้างสติปัญญา และสมาธิ เป็นการฝึกสมองให้พัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อความจำ การคิดคำนวณ ความคิดสร้างสรรค์ และฯลฯ...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2553

2.1.3. คุณผดุงศักดิ์ ลิ้มเจริญ "ขุนก้อง สยามกีฬา"

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

"....การเล่นหมากรุกไทยเป็นการฝึกสมองให้รู้จักคิดอยู่ตลอดเวลา เหมือนกำลังกายทางสมอง..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

"...เป็นการฝึกฝนความอดทนทำให้ใจเย็นลง และช่วยคลายเครียดได้บางอารมณ์..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

"...การสร้างความสัมพันธ์เมื่อพบปะเพื่อนฝูงโดยนำหมากรุกมาเป็นเกมเพื่อความบันเทิง..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

"...ได้แง่คิดจากเกมอาทิความรอบคอบรัดกุม ชอบและเล่นหมากรุกได้ แต่อย่าหมกมุ่นจนเกินเหตุ หมากรุกเป็นเกมสนุก การที่จะฝึกให้เก่งชั้นเซียนต้องอาศัยเวลา และกระทำได้ยากผู้ที่เป็นเซียนต้องมีเวลาว่าง เล่นหมากรุกเป็นอาชีพ..."

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2553

2.1.4. คุณวีระศักดิ์ ลีลานภาสวรรค์ “ตุ๋ย ดินแดง”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ไม่ได้ออกกำลังด้านร่างกาย แต่เน้นการออกกำลังด้านสมอง เป็นธรรมดาอายุมากการคิดอ่าน มองจะด้อยลง หมากรุกจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความคิด ความจำที่ยังใช้ดีอยู่เสมอ สำหรับ เด็กทำให้มีการพัฒนาทางสมองเร็วมาก เรียนเก่งขึ้นถ้ารู้จักใช้เวลาให้เหมาะสมเล่นให้พอดีมีเด็กที่เป็นโรคสมาธิสั้น เล่นประจำที่ซุ้มดินแดง พอเล่นไปทุกวันหลังๆ เด็กก็หายจากโรคสมาธิสั้นได้เดี๋ยวนี้เก่งขึ้นเยอะสามารถเล่นกับเซียนใหญ่ๆได้น่ากลัวเลย...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ทำให้อารมณ์เย็นลง ใจร้อนไม่ได้มันต้องคิด ไม่ให้เดินหมากผิด ใจร้อนแพ้ง่าย...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...การเล่นหมากรุกไม่มีชนชั้นเศรษฐี โจร ยากจน ก็เล่นกันได้หมด โดยไม่ถือสา ผู้พิพากษา คนรวยร้อยล้านก็เล่นคู่กับคนไม่มีสตางค์เลยก็ได้ไม่มีการจำกัดไม่มีการปลดเกษียณ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ช่วยให้ความจำดี มีสมาธิในการตัดสินใจ มีแผน 1, 2 รองรับความผิดพลาดในการทำงาน...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2552

2.1.5.นายธนภัทร (เดิมชื่อ สถาพร) **ขาวรุ่งเรือง** “ครูอ้อย”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ไม่ปรากฏข้อมูล...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ทำให้จิตใจเย็นลง มีความสุขมรอบคอบขึ้น...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“....รู้จักแพ้ รู้จักชนะ รู้จักอภัย มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกา และมีมารยาทอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ทำให้ก่อนที่จะทำอะไรรู้จักคิดวางแผนก่อนที่จะทำเสมอ...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่19 มีนาคม พ.ศ.2552

2.1.6.นายรุ่งโรจน์ เอื้อกุศลสมบูรณ์ “ทรวง เชียงใหม่”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...สำหรับเด็กที่เป็นโรคสมาธิสั้น Hyper ขนาดอ่อน ที่นี่เคยช่วยพัฒนามาแล้ว ทำให้มีสมาธิดีขึ้น และสามารถเรียนจนสอบเข้ามหาวิทยาลัยด้วย

สำหรับการที่จะเป็นแชมป์ต้องอดทน มีความพร้อมบางทีแข่ง 2 วัน ถึง 9 กระดาน มี ความอดทน มีสมาธิด้วย เก่งอย่างเดียวเป็นแชมป์ไม่ได้ครับเพราะยิ่งเล่นไปเรื่อย ร่างกายจะล้าและสมองก็ล้าตาม ฉะนั้นต้องพยายามออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรงอยู่เสมอ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...เด็กมีความอดทน มีความใจเย็นมากขึ้น สามารถที่จะจัดการและควบคุมอารมณ์ ของตนเองได้มากขึ้น...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...การสร้างค่านิยมในเรื่องการเคารพนับถือกัน ที่นี่มีการเคารพกันและทั้งผู้ที่อาวุโสกว่า และรุ่นน้องกว่า คือ มีการเคารพรุ่นพี่ – รุ่นน้อง นับถือกันยกมือไหว้ – รับไหว้ เช่น ป.3 ไหว้ ป.4 ป.4 ก็ต้องรับไหว้ด้วย เป็นค่านิยม ต้องไหว้คนที่เรียนชั้นสูงกว่า ต้องไหว้ผู้ปกครองด้วย ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...การฝึกกระบวนการคิดของเด็กมีแบบแผน ที่จะใช้ประโยชน์ในด้านการวางแผนใน การเรียน และการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชน เพราะที่นี่จะจะสอนเด็กๆให้มีมุมมองและเป้าหมายในการดำเนินชีวิต โดยให้เด็กแต่ละคนหาวิธีการของตนเองในการเข้าถึงเป้าหมายของตน...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่14 มีนาคม พ.ศ.255

2.1.7.อ.เสรี สุขโยธิน

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

"...สมองได้รับการพัฒนาอย่างมากหมายถึงสมองเราจะแข็งแรงขึ้น โดยจะ มีเลือดไปเลี้ยงสมองของเราสังเกตได้ว่าเวลาเล่นหมากรุกจะเหนื่อยมาก จากการคิด ทำให้ร่างกายได้เผาผลาญอาหาร สิ่งที่รู้สึกได้คือเราจะหายใจยาวๆ เหมือนกับเราไปเล่นกีฬา สิ่งที่ได้ต่อมาก็คือเราจะนอนหลับ อย่างเต็มที่เพราะเราใช้สมองเยอะทำให้เราเพลียอยากพักผ่อน

นอกจากนั้นศิลปะการเล่นหมากรุกไทยยังมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาของสมองกล้ามเนื้อ สมองเติบโตในหลายๆประเทศ เช่น เวียดนาม-ญี่ปุ่น เขาจะฝึกให้เด็กส่วนใหญ่ต้องเล่นหมากรุกหรือหมากกระดานตั้งแต่อายุยังน้อย สมองของเราต้องการการออกกำลังเมื่อสมองเราแข็งแรง ทำให้สติปัญญาของเราพัฒนาไปด้วย นอกจากนั้นยังช่วยช่วยลำดับการคิด รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ช่วยให้ไม่เป็นโรคสมองเสื่อมก่อนเวลาอันควร..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

"...ทำให้มีน้ำใจนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะเหมือนกับกีฬาทั่วไปแต่หมากรุกไทยค่อนข้างจะทำให้ ผู้เล่นมีอารมณ์ค่อนข้างดี ไม่ก้าวร้าวสังเกตได้จากชอบผู้เล่นหมากรุกไทย จะเป็นคนสุภาพสุขุม รอบคอบพูดน้อยแต่คิดเยอะสามารถ พูดคุยปรึกษาหารือหรือช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

"...ผู้เล่นหมากรุกสามารใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังต่อไปนี้เพราะ 1.ผู้เล่นหมากรุกทุกคน สามารถพูดคุยกันได้โดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ และไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอบายมุข2.ช่วยให้เป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สังเกตดูคนชอบเล่นหมากรุกจะพูดจาไพเราะและนอกจากนั้นการเล่นหมากรุกไทยช่วยทำให้เป็นคนมีศิลปะในการใช้ชีวิตเพราะการขึ้นหมากก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่งซึ่งผู้เล่นแต่ละคนจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน เช่นขึ้นเป็นแถว ขึ้นแบบโอบล้อม ขึ้นแบบปีกกาเป็นต้น..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

"....ผู้เล่นหมากรุกทุกคน มักมีเหตุผล เพราะเป็นคนรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา ช่วยฝึกความอดทน ใจเย็น จึงสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้เป็นอย่างดี...ช่วยให้รู้จักการวางแผนในการทำงานใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพราะ

1.หมากรุกไทยช่วยให้รู้จักคิดค้นหาความรู้เองช่วยให้รู้จักเอาตัวรอด เช่นเราจะอย่างไรให้ เสมอเมื่อตกเป็นรอง

2.หมากรุกไทยช่วยฝึกการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ เช่นการนับศักดิ์กระดาน การนับแต้มหมาก ซึ่งเกิดจากทักษะในการคำนวณหมากในทุกขณะที่กำลังเล่น เพราะต้องมีการคำนวณประเมินทั้งหมากตัวเอง และหมากของฝ่ายตรงข้ามตลอดเวลา

3.ช่วยฝึกทักษะในด้านคิดวิเคราะห์ เช่นรูปแบบของหมากรุกช่วยฝึกการสังเคราะห์ คือคิด สูตรหมากที่เป็นแนวการเดินที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองหรือประยุกต์หมากของผู้อื่นมาปรับใช้ในการเดินหมาก..."

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2553

ตารางที่ 3 สรุปผลการวิเคราะห์ 2.1 คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคลของกลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทยจำนวน 7 คน

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 1	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจหรืออารมณ์	ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม	ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ
1.นาวาเอก(พิเศษ) บุญแสง มาลามาศ “อาจารย์ใหญ่”	1.สมองเราดีขึ้น 2.กล้ามเนื้อดีขึ้น มีความอดทนในท่านั่งเล่นนานๆ 3.เป็นกีฬาที่เล่นได้ทุกเพศ/วัย	1.จะเป็นคนมีความอดทนสูง 2.ทนต่อการยั่วเย้าของคู่ต่อสู้ไม่ว่าจะเป็นเวลาในการเดินหมาก ท่าทางและคำพูดที่หยอกล้อ ทำลายสมาธิ	1.เป็นกีฬาที่สร้างความสามัคคี และสร้างความสัมพันธ์ในหมู่คณะ 2.เป็นกีฬาที่ เปิดโอกาสให้กับคนที่มีเวลามากเช่นวัยเกษียณจะไม่เบื่อไม่เหงาไม่คิดมาก	1.เป็นเกมส์ที่ฝึกสติปัญญา 2.ทำให้ละเอียดรอบคอบรัดกุม รู้จักระวังตัว มากขึ้น ใช้เวลาทุกนาทีให้คุ้มค่า
2.เภสัชกร โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ “โอภาส ไทยบีจี”	1.หมากรุกไทยช่วยฝึกฝนสมอง ทำให้หลงลืม 2.สำหรับเด็กและเยาวชนเป็นการฝึกสมองให้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง	1.ช่วยทำให้มีสมาธิ 2.มีความอดทนมากขึ้น	1.เป็นกีฬาที่สอนให้คนได้เข้าใจ และใช้ปรัชญาที่ว่า “รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จัก ให้อภัย” 2.การมีเพื่อนหลากหลายเพราะการเล่นหมากรุกไทยนั้นไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของผู้เล่น	1.การเล่นหมากรุกไทยช่วยเสริมสร้างสติปัญญา 2.เป็นประโยชน์ต่อความจำ การคิดคำนวณ ความคิดสร้างสรรค์ และฯลฯ
3.คุณผดุงศักดิ์ ลิ้มเจริญ “ขุนก้อง สยามกีฬา”	1.การเล่นหมากรุกไทยเป็นการฝึกสมองให้รู้จักคิดอยู่ตลอดเวลา เหมือนกำลังกายทางสมอง	1.เป็นการฝึกฝนความอดทนทำให้ใจเย็นลง 2.ช่วยคลายเครียดได้บาง	1.การสร้างความสัมพันธ์เมื่อพบปะเพื่อนฝูงโดยนำหมากรุกมาเป็นเกมเพื่อความบันเทิง	1.ความรอบคอบรัดกุม 2. ชอบและเล่นหมากรุกได้ แต่อย่าหมกมุ่นจนเกินเหตุ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 1	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจหรืออารมณ์	ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม	ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ
4.คุณวีระศักดิ์ ลีลานภาสวรรค์ “ตุ๋ย ดินแดง”	1.เป็นการออกกำลังด้านสมอง 2.หมากรุกจะช่วยให้ผู้สุงอายุมีความคิดความจำดีอยู่เสมอ 3.เด็กทำให้มีการพัฒนาทางสมองเร็วมากเรียนดีขึ้น 4.เด็กหายจากโรคสมาธิสั้นได้	1.ทำให้อารมณ์เย็นลง	1.การเล่นหมากรุกไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นเศรษฐี โจรยากจน ก็เล่นกันได้หมด	1.ช่วยให้ความจำดี มีสมาธิในการตัดสินใจ 2.มีแผน 1, 2 รองรับความผิดพลาดในการทำงาน
5.นายธนภัทร (เดิมชื่อสถาพร) ขาวรุ่งเรือง “ครูอ้อย”	-	1.ทำให้จิตใจเย็นลง มีความสุขมรอบคอบขึ้น	1.รู้จักแพ้ รู้จักชนะ รู้จักอภัย 2.มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกา 3.มีมารยาทอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข	ให้ก่อนที่จะทำอะไรรู้จักคิดวางแผนก่อนที่จะทำเสมอ
6.นายรุ่งโรจน์ เอื้อกุศลสมบูรณ์ “ทรวง เชียงใหม่”	1.บำบัดโรคสมาธิสั้น ทำให้มีสมาธิดีขึ้น 2.ร่างกายแข็งแรง มีผลต่อการเล่นหมากรุกไทยโดยเฉพาะในการแข่งขัน	1.เด็กมีความอดทน มีความใจเย็นมากขึ้น สามารถที่จะจัดการและควบคุมอารมณ์ ของตนเองได้มากขึ้น	1.การสร้างค่านิยมในเรื่องการเคารพนับถือกัน ทั้งรุ่นพี่ รุ่นน้อง ผู้ปกครอง 2.สอนเด็กมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตและหาวิธีการเข้าถึง	1.ด้านการวางแผนใน การเรียน และการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 1	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจหรืออารมณ์	ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม	ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ
7.อ.เสรี สุขโยธิน	1.สมองเราจะแข็งแรงขึ้น 2.เราจะนอนหลับ อย่างเต็มที่เพระเราใช้สมองเยอะทำให้อยากพักผ่อน 3.การพัฒนาของสมอง กล้ามเนื้อ สมองของเด็ก ในหลายๆประเทศ เช่น เวียดนาม-ญี่ปุ่น เขาจะฝึกให้เด็กส่วนใหญ่ต้องเล่นหมากรุกหรือหมากกระดานตั้งแต่อายุยังน้อย สมองของเราต้องการการออกกำลังเมื่อสมองเราแข็งแรง ทำให้สติปัญญาของเราพัฒนาไปด้วย 4. ช่วยให้ไม่เป็นโรคสมองเสื่อมก่อนเวลาอันควร	1.ทำให้มีน้ำใจนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะเหมือนกับกีฬาทั่วไป 2. ผู้เล่นมีอารมณ์ค่อนข้างดี ไม่ก้าวร้าว 3. จะเป็นคนสุภาพสุขุม รอบคอบพูดน้อยแต่คิดเยอะ	1.ผู้เล่นหมากรุกทุกคน สามารถพูดคุยกันได้โดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ 2.ช่วยให้เป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี 3.การเล่นหมากรุกไทยช่วยทำให้เป็นคนมีศิลปะในการใช้ชีวิต เพราะการขึ้นหมากก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่งซึ่งผู้เล่นแต่ละคนจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน เช่นขึ้นเป็นแถว ขึ้นแบบโอบล้อม ขึ้นแบบปีกกาเป็นต้น	1.ช่วยให้รู้จักการวางแผนในการทำงาน 2.หมากรุกไทยช่วยให้รู้จักคิดค้นหาความรู้ด้วยตนเอง 3.หมากรุกไทยช่วยฝึกการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ เช่นการนับศักดิ์กระดาน การนับแต้มหมาก 4.ช่วยฝึกทักษะในด้านคิดวิเคราะห์ คือคิด สูตรหมากที่เป็นแนวการเดินที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองหรือประยุกต์หมากของผู้อื่นมาปรับใช้ในการเดินหมาก.

2.2 ผลการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคล
ของ **กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน**

2.2.1.คุณสุชาติ ชัยวิชิต "เซียนป่อง"

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

"...ได้เรียนรู้มาจากช่วงหลังจากไปแข่งขันหมากรุกในต่างประเทศ เขาจะเลือกเล่นกีฬาที่ออกกำลังกาย ควบคู่ไปกับการเล่นหมากรุก เช่น ฟุตบอล ว่ายน้ำ หรือ วิ่ง เพราะจะช่วยให้ ร่างกาย และสมองเกิดความสมบูรณ์สัมพันธ์กัน โดยเลือกเล่นกีฬาอย่างน้อยหนึ่งชนิดไม่บังคับ แต่ให้เน้นกีฬาที่ออกกำลังกาย เพราะการที่จะเก่งหมากรุกนั้นจะเล่นให้เก่งร่างกายต้องสมบูรณ์ด้วยจะมีผลต่อกันเวลาที่มีการแข่งขันจริงเล่นกับคนหนึ่งก็จะต้องเล่นอย่างน้อยถึง 2 ใน 3 กระดาน และเมื่อชนะแล้วก็ต้องเข้ารอบต่อไปเรื่อยๆกว่าจะถึงนัดชองชนะเลิศเข้าไปเกือบร่วมสิบกระดานหากสุขภาพไม่แข็งแรงจริง ก็ไม่สามารถที่จะนั่งคิดได้นาน เวลาสุขภาพไม่ดีไม่สบายเล่นได้แค่ กระดาน สองกระดานก็คิดไม่ออกแล้ว คำนวณไม่ได้ สมองมันจะตื้อเวียนหัวไปหมดนั่นเอง..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

"...ลดความใจร้อน ให้กลับกลายเป็นเย็นมีความสุขุมนุ่มนวล เก็บอารมณ์ได้ลึกซึ้งและฝึกสมาธิให้จดจ่ออยู่กับการเล่นหมากรุกที่อยู่บนกระดาน สังเกตว่ากลุ่มพระสนใจหมากรุกมาก มีสมาธิ มีจิตใจดี เพราะใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

"...เมื่อเปรียบกับการประยุกต์นำมาใช้ในชีวิตประจำวันในชีวิตประจำวันหากนำเอาวิธีคิดของหมากรุกมาใช้จะเป็นประโยชน์มากเพราะเป็นการสอนศาสตร์ด้านการคิดในการวางแผนและการป้องกันที่ดีหมากรุกสอนให้คิดก่อนที่จะเดินหรือจะทำอะไรก็ตามต้องคิดก่อน โดยปกติผู้ที่เล่นหมากรุกเก่งๆจะต้องมีวิธีคิดอย่างน้อย 3 ชั้นขึ้นไป ในแต่ละการเดินแต่ละครั้งจะมองเห็นสภาวการณ์ และหาทางเลือกที่ดีที่สุด ในขณะเดียวกันยังเน้นการป้องกันโดยหาทางออกหรือแผนกันความเสี่ยงที่มาจากเหตุฉุกเฉินอีกด้วย

และเวลาที่ผมสอนคนให้เล่นหมากรุกไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก ผมจะเน้นเรื่องมารยาทและการวางตัวในสังคมมาก เพราะสอนให้มีฝีมือพอเก่งแล้วไปเยาะเย้ยถากถางหรือก้าวร้าวผมจะตัดทิ้งเลย คนเราอยู่ร่วมกันต้องมอบสิ่งที่ดีที่สุดให้แก่กัน ผมให้ได้เต็มที่

เท่าที่คุณจะตักตวงไปได้เลย อยากให้ทุกคนที่สอนเป็นที่รักของคนอื่นในสังคม คนเขาจะมองว่านี่คือ ลูกศิษย์เซียนป่องนอกจากเก่งแล้วต้องมีมารยาทในสังคมด้วยผมจะสอนอย่างนี้ทุกคน

สุดท้ายหากเล่นหมากรุกไทยเก่งแล้ว ควรจะไปฝึกหมากรุกสากลถ้ามีฝีมือดีพอก็ไปลง แข่งขันในระดับโลกสร้างชื่อเสียงและมีรายได้ หมากรุกเหมือนเป็นสะพานต่อแขนต่อขาไปในระดับสากลได้

ยามแก่ ยามเหงา เกษียณแล้วไม่มีอะไรทำ เล่นหมากรุกไม่เป็นเลยก็สอนให้เล่นเป็นใน กลุ่มมีคนสอนเยอะ เวลาอยู่ในชมรมเป็นคนวัยเดียวกันคุยกันได้ทุกเรื่อง สนุกเฮฮาครื้นเครง ไมมีทะเลาะกัน..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

"...หลักที่ใช้คิดและเดินคือ ในการเดินหมากแต่ละตัวจะต้องมีจุดประสงค์ ในการเดินว่าเดินไปเพื่ออะไร วางแผนล่วงหน้าไว้กี่ชั้น คู่ต่อสู้มีวิธีแก้หมากของเราได้กี่แบบ และเมื่อคู่ต่อสู้เดินหมากแก้มาแล้วเรามีวิธีรองรับไว้หรือยังในทางตรงกันข้ามคู่ต่อสู้เดินหมากแต่ละตัวเขามีจุดประสงค์อะไร และกี่อย่าง ดังนั้นจะต้องมีแผนไว้รองรับด้วยเช่นกันถ้ามีโอกาสเข้าไปทำคู่ต่อสู้หรือหมากเป็นต่อ ได้เปรียบทางหมากมาก แต่ท่านไม่รู้ว่าจะบุกเข้าทำ (โจมตี)อย่างไรดีให้ทำดังต่อไปนี้

คิด หาวิธีที่ 1 ก่อน โดยคิดไปเรื่อย ๆ ว่าผลลัพธ์เป็นอย่างไร แล้วก็กลับมาคิดหาวิธีที่ 2 ในทำนองเดียวกัน ถ้าวิธีที่2 ยังไม่มั่นใจ ก็ลองคิดหาวิธีที่ 3 ว่ามีไหมและดีไหม แล้วให้มาสรุปว่า วิธีที่ 1-3อันไหนจะดีกว่า จากนั้นก็มาบวกลบเอา จะเลือกวิธีไหน ถ้าบวกลบทั้ง 3 วิธี แล้วยังคิดไม่ออกว่าอันไหนจะดีกว่ากัน ให้เลือกการเดินโดยยึดตำแหน่งหมากที่เห็นว่าเดินแล้วก็ยังได้เปรียบอยู่ ถึงจะเป็นหมากพื้นๆก็ตาม เพราะคู่ต่อสู้อาจจะเดินพลาดเปิดช่องให้เราเข้าไปทำ โดยเฉพาะเมื่อคู่ต่อสู้เป็นรองมากๆ มักจะกดดันและก็พลาดไปเองในที่สุด

ความจำดีเป็นเลิศ จำแต้มหมาก ใครความจำไม่ดีเสร็จแน่ ผู้สูงอายุต้องหันกลับมาเล่นทำให้ความจำดี อายุ 70 ปี เล่นหมากรุกตลอดสมองจะคงที่ตลอด ศาสตร์หมากรุกรู้จักหวนคิดจะเกิด"จินตนาการ เกิดจากสมาธิในการวางแผนว่าอะไรดีไม่ดี..."

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2552

2.2.2. คุณบุญสืบ แซ่เฮง “เซียนแหว่ง”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

*“...**กับสุขภาพก็สำคัญ** จะเล่นหมากรุกได้ดีต้องมีทุนทางร่างกายที่ดี เพราะการที่พักผ่อนไม่เพียงพอ การเจ็บป่วย มีผลทำให้เดินหมากรุกได้ต่ำกว่ามาตรฐาน*

***เป็นการพัฒนาสมอง** เพราะเราใช้มันเรื่อยๆ ทุกวัน สม่ำเสมอ ทำให้มีความจำดีขึ้น นักหมากรุกส่วนใหญ่สามารถที่จะจำการเดินในเกมส์ที่แข่งขัน แม้จะผ่านมาเป็น 10 ปีแล้วก็ยังสามารถจำได้ ...”*

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ทำให้เป็นคนสุขุม เยือกเย็น สามารถอดทนเผชิญชีวิตได้ทั้งด้านบวก และลบ รู้จักไตร่ตรอง คำนึงถึง ผลดี –เสียที่จะเกิดขึ้นเกิดความเพลิดเพลิน มีความสุข ไม่เครียด...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...ช่วยฝึกระเบียบวินัยสำคัญมาก ในต่างประเทศเขาเน้นมาก ระเบียบวินัยมาก่อนความเก่ง อีกทั้งได้เพื่อน พบปะสังสรรค์ได้เฮฮา รู้จักคนในวงกว้างขึ้น...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

*“...ทำให้คนรอบคอบ ไตร่ตรอง ก่อนทำและใช้เป็นพื้นฐานของความคิด ในการทำอะไรทั้งหมด นักหมากรุกแนวหน้าส่วนใหญ่จำเกมส์ที่แข่งเมื่อ 10 ปีที่แข่งได้หมด ที่เป็นเกมส์ที่ประทับใจ ฝังใจอะไรบางอย่างที่เราชอบ บางทีประสบการณ์หลายอย่างเป็นครูที่ดีที่สุด **ใช้ในชีวิตประจำวัน** เมื่อ เราจะทำอะไร ก็ต้องมีการตระเตรียมคิดตัดสินใจล่วงหน้าก่อน ตัดสินใจก่อน ทำให้มีความพร้อมในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทุกวันผมก็จะต้องคิดก่อนว่าจะทำอะไรบ้าง เป็นกิจวัตรประจำวัน และ เมื่อกลับมาที่บ้านก็จะมีการมานั่งทบทวน แก้ไขจุดที่บกพร่อง การนั่งแก้ถอดหมาก ว่าเราแพ้เราพลาดเพราะอะไร การแพ้สำคัญกว่าการชนะเพราะเราจะได้เรียนรู้ เราแพ้เขา แสดงว่าการเดินหมากของขาต้องมีจุดที่ดีกว่า เป็นการพัฒนาตัวเราไปเรื่อยๆ...”*

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2552

2.2.3. หมอสุรินทร์ รัตนวิจิตร “หมอดินแดง”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ทำให้สมองปลอดโปร่ง เลือดลมในสมองเดินดี อายุยืนยาว....”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...อารมณ์เย็น ความคิดอ่านเป็นผู้ใหญ่เย็นสบายใจเบิกบาน ไม่เครียด...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...ทำให้เราใจเย็น การพูด การวางตัว บุคลิกภาพที่ดี สนุกเพลิดเพลินกับชีวิต ลูกหลานไม่ติดยาเสพติดเพราะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“....มีความคิดอ่านดีขึ้น สุขุมรอบคอบในการวางตัวและใช้ในการบริหารงานต่างๆ ในชีวิตประจำวัน...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2552

2.2.4. ทนายนคร ตรีสะอาด “ทนายนคร”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ได้สมองเต็มที่ สมองมีการนึกคิด อยู่ตลอดเวลา...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ใจเย็น ไม่ท้อแท้กับปัญหาแต่จะหาแนวทางใหม่ๆในการแก้ปัญหาด้วยสติ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“....มีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนชีวิตประจำวัน เช่น การที่จะใช้ชีวิตทำงาน พบปะผู้คน เราควรสังเกต อุปนิสัยขณะเล่นหมากรุกคู่ต่อสู้ก็รู้อุปนิสัยคู่ต่อสู้ได้ จะมีปฏิกิริยาให้เห็นจากแนวทางการเล่นหมากรุก หมากรุกสอนให้ใช้กลวิธี หลอกล่อ และทดสอบความสามารถของคู่ต่อสู้ว่ามีความรู้มากแค่ไหนในเมื่อเราเพลี่ยงพล้ำ เราควรแก้ปัญหาอย่างไร

เปรียบหมากรุกกับการดำเนินธุรกิจ ให้วิเคราะห์แต้มหมากรุกที่เราเดินต้องศึกษาว่าในแต่ละแบบอย่างเป็นอย่างไร เหมือนธุรกิจ เราได้ศึกษาหนทางแนวทางดำเนินธุรกิจหลายแบบวิธีแล้วหรือไม่ และสอนให้มีการเสียสละ เช่นการเดินให้กินเปล่า เพื่อจะได้อีกส่วนหนึ่ง เช่นธุรกิจอะไรก็ต้องมีเงินกินเปล่า ถ้าจะใช้ให้เหมาะสม รู้จักแสวงหาหาโอกาสใหม่เสมอ เมื่อธุรกิจมีปัญหาจะโยกย้ายเปลี่ยนปรับอย่างไร ไม่ใช่ดันทุกรุงแก้ปัญหา ความเสียหายให้ลดลง...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...เราจะมีสติอยู่เสมอ ทำอะไรก็ได้ผลดีมากกว่าความเสียหาย สมาธิเป็นสิ่งสำคัญ มากทำให้เวลาเราทำอะไรเราจะทำด้วยความมุ่งมั่น มีการวางแผนให้งานประสบความสำเร็จด้วยกลยุทธ์ ...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่14 มีนาคม พ.ศ.2552

2.2.5. คุณอวยชัย กองสี “นกกระจิบ”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ร่างกายมีส่วนสำคัญกับการเล่นหมากรุกเวลาแข่งขัน โดยก่อนที่จะมีการแข่งจะไปอบเซาว์น่า ให้เหงื่อออกหรือเปลี่ยนถ่ายเทของเสียในร่างกาย ทำให้เวลาแข่งหมากรุกเกิดความสบายเนื้อสบายตัว และเป็นการฝึกสมอง ทำให้เราฝึกความจำ ป้องกันโรคอัลไซเมอร์...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ทำให้คนใจเย็น มีสมาธิ ควบคุมอารมณ์จิตใจได้เช่น มีเรื่องเข้ามากระทบอารมณ์ สามารถควบคุมได้ เช่น อารมณ์โกรธจะช้าลง...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...ได้เล่นเป็นกลุ่มหมู่คณะ รู้จักคนเยอะ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ในการวางแผนใช้ในชีวิตประจำวัน จัดระบบชีวิตในตอนเช้าทุกวันจะทบทวนจัดระบบชีวิตว่าจะทำอะไรบ้าง...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2552

2.2.6. คุณรำลึก ธีระพงษ์ “ต๋อ ปากน้ำ”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...สมองจะไม่ฝ่อ ไม่เป็นอัลไซเมอร์ เพราะเป็นการออกกำลังกายสมองตลอดเวลา...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...คนใจร้อนก็ช่วยให้ใจเย็นขึ้น รู้จักไตร่ตรองก่อน คิดก่อนที่จะทำกลายเป็นคนสุขุมรอบคอบ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“....ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยปกติไม่มีนักหมากรุกติดสิ่งเสพติด รุนแรงนะมันมีเหตุผลรู้จักคิด สร้างความสมานฉันท์ในสังคมมีกลุ่มเพื่อนสังคมได้พบปะทำให้สุขุมรอบคอบ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักแพ้ชนะ และการให้อภัย...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ช่วย เพิ่มทักษะทางคณิตศาสตร์ คำนวณเก่ง ฟิสิกส์ เป็นคนมีเหตุมีผล รู้จักการวางแผนได้ดี...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2552

2.2.7. ครูมนัส วัยนิพิฐพงษ์ “ครูฮวด”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ทำให้ไม่เป็นอัลไซเมอร์ แต่ถ้าเล่นมากเกินไปก็ทำให้เสียสุขภาพหากอดหลับอดนอน ต้องพยายามรักษาสุขภาพให้ดีก่อน ที่ตายก็มีเยอะเพราะไม่ได้พักผ่อนเพียงพอเยอะเลย...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...จิตจะนิ่ง มีสมาธิ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...รู้จักคิดแก้ปัญหาวางแผนได้ ทำให้มีเพื่อนเยอะ และสังคมเยอะ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“....ประโยชน์ต่อเด็กในวัยเรียนมาก เพราะเป็นการฝึกทักษะด้านความคิดหลายด้าน เช่นการคิดอย่างมีเหตุผล การคิดคำนวณ และความคิดสร้างสรรค์ และการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตด้วย...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2553

2.2.8. คุณวิษุวัติ ธีรภาพไพษิต “หนูเพชร”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...สมองจะถูกฝึกให้คิดอย่างเป็นระบบระเบียบ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...จิตใจจะถูกฝึกให้เข้มแข็ง ทนต่อแรงกดดันต่างๆได้ดี อารมณ์จะดีมีความสุขเวลาที่ชนะ ส่วนเวลาที่แพ้ ก็ถูกฝึกให้เป็นผู้แพ้ที่ดี ยอมรับในคู่ต่อสู้ แล้วกลับมาทบทวนว่าแพ้เพราะอะไร หาข้อบกพร่องแล้วนำไปไปปรับปรุงในเกมส์ถัดๆไป ส่วนผู้ชมเกมส์ก็จะได้ความสุขเมื่อได้คิดตามแต้มเซียน ตื่นเต้นไปกับการดำเนินเกมส์ของผู้แข่งขันโดยไม่รู้ผลว่าใครจะชนะในตอนสุดท้าย ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“....ฝึกให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย ต่อ เพื่อนนักกีฬาด้วยกัน หลังการแข่งขันเสร็จในแต่ละคู่ ผู้แข่งขันก็จะจับมือกัน ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ดีที่ผู้แพ้จะยื่นมือไปขอจับมือกับผู้ชนะ เพื่อแสดงความยินดีกับผู้ชนะ การเล่นทั่วไปก็สามารถได้รับความสุข จากการพูดคุยกับผู้เล่นคนอื่นๆ จากการวิเคราะห์แต้มดี แต้มไม่ดีต่างๆในระหว่างเกมส์ หรือหลังเกมส์ได้...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...เป็นเกมส์การประลองปัญญา ฝึกให้มีวิธีการคิด การวางแผนที่ดี มีกลยุทธ์ และหาข้อสรุปที่ดีที่สุด จากการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ โดยเฉพาะเวลาแพ้ จะนำเกมส์มาวิเคราะห์หลังเล่น/แข่งขันข้อบกพร่องต่างๆจะถูกแก้ไขให้ลดลงเรื่อยๆ " และจะต้องไม่แพ้แบบเดิมอีก " ในขณะที่เล่นอยู่ทุกตาเดินจะมองหา " Best Move " หรือตาเดินที่ดีที่สุด ซึ่งมักจะมีอยู่ตาเดียว ,ความรู้หมากรุกที่สะสมมาแบบไม่เป็นระเบียบ จะต้องนำมาตกผลึกให้เป็นข้อสรุปที่เป็นระเบียบ ฯลฯ...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่14 มีนาคม พ.ศ.2552

2.2.9. คุณสุรศักดิ์ เชื้อชวลิต “สิงห์ร้ายแปดริ้ว”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ถ้าร่างกายดี ๆ จะช่วยให้คิดได้หลายชั้น ทำให้คิดได้นาน มองได้ไกล และนอนหลับสบาย...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ใช้ควบคุมฝึกความอดทน คนที่อารมณ์ร้อนก็ช่วยให้อารมณ์เย็นมากขึ้น อารมณ์ร้อนสู้คนที่อารมณ์เย็นไม่ได้ และต้องมีความหนักแน่นไม่บุ่มบ่ามรอบคอบ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...เวลาถอดหมากจากเกมส์สำคัญ จะช่วยกันคิดหลาย ๆ คน ช่วยกันสามัคคีในการถอดหมาก แล้วความเห็นต้องสามัคคีกันด้วย ถ้าเห็นไม่ตรงกันมันก็แตกแยก...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ช่วยฝึกสมาธิ และช่วยฝึกสติปัญญา เหมือนเดินผิดหมากเดียว แพ้ทิ้งยกกระดานเหมือนชีวิต ...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2552

2.2.10. มหาปัญญา ลับเหลี่ยม “มหา ป.”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...มีส่วนช่วยพัฒนาสมอง ทางการแพทย์ก็ยอมรับช่วยแก้อัลไซเมอร์ เพราะมันต้องคิดกระตุ้นสมองตลอดเวลา ต้องเล่นพอดี ไม่ใช่เล่นข้ามวันข้ามคืน...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...มีส่วนมาก ถือว่าเป็นการทำสมาธิอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะเป็นการจดจ่อ ใจรวมเป็นหนึ่งในขณะเล่น...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...ฝึกการใช้ชีวิตอย่างมีสติ เพราะการเล่นที่ผู้เล่นต้องใช้ไหวพริบ ปฏิภาณความละเอียด รอบคอบทั้งยังเปิดโอกาสให้แก่ผู้เล่นใช้จิตวิทยา กลอุบาย เล่ห์เหลี่ยมต่างๆ เข้าร่วมใช้ในเกมส์ได้อย่างเต็มที่เหมือนกับการดำเนินชีวิตประจำวันเราต้องเจอะเจอคนมากมาย...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ประยุกต์ในการวางแผนได้แม้กระทั่งการรบ วางแผนให้ยิ่งกว่าใช้ใน ชีวิตประจำวัน ทั้งการค้าก็ใช้ได้ ต้องรู้จักประยุกต์ใช้ เหมือนมีสมองก็ต้องรู้จักประยุกต์ใช้ให้เกิดความงอกงามสมเหตุสมผล และชีวิตหลายด้าน ...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2552

ตารางที่ 4 **สรุปผลการวิเคราะห์ 2.2.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคลของกลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน**

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 2	**ด้านร่างกาย**	**ด้านจิตใจหรืออารมณ์**	**ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม**	**ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ**
1.คุณสุชาติ ชัยวิชิต “เซียนป่อง”	1.ช่วยให้ ร่างกาย และสมองเกิดความสมบูรณ์สัมพันธ์กันโดยเลือกเล่นกีฬาหนึ่งชนิด แต่ให้เน้นออกกำลังกาย เวลาสุขภาพไม่ดีไม่สบายเล่นได้แค่ สองกระดานก็คิดไม่ออกแล้ว คำนวณไม่ได้ สมองมันจะตื้อเวียนหัวไปหมดนั่นเอง	1.ลดความใจร้อน ให้กลับกลายเป็นเย็นมีความสุขุมนุ่มนวล 2.เก็บอารมณ์ได้ลึกซึ้ง และฝึกสมาธิ มีจิตใจดี	1.มารยาทและการวางตัวในสังคม 2.พื้นฐานการฝึกหมากรุกสากลถ้ามีฝีมือดีพอก็ไปลง แข่งขันในระดับโลกสร้างชื่อเสียงและมีรายได้ 3.ยามเหงา เกษียณ จะได้มีเพื่อนเล่นเพื่อคุย	1.การวางแผนและการป้องกันโดยปกติจะต้องมีวิธีคิดอย่างน้อย 3 ชั้นขึ้นไป 2.การเดินแต่ละครั้งจะมองสภาวการณ์ และหาทางเลือกที่ดีที่สุด 3. การป้องกันโดยหาทางออกหรือแผนกันความเสี่ยงจากเหตุฉุกเฉินอีกด้วย
2.คุณบุญสืบ แซ่เฮง “เซียนแหว่ง”	1.สัมพันธ์กับสุขภาพ การเจ็บป่วย มีผลทำให้เดินหมากรุกได้ต่ำกว่ามาตรฐาน 2.เป็นการพัฒนาสมอง จำการเดินในเกมส์ที่แข่งขัน แม้จะผ่านมาเป็น 10 ปีแ	1.ทำให้เป็นคนสุขุม เยือกเย็น สามารถอดทนเผชิญชีวิตได้ทั้งด้านบวก และลบ 2. มีความสุขเพลิดเพลิน	1.ช่วยฝึกระเบียบวินัยสำคัญมาก 2.ได้เพื่อน พบปะสังสรรค์ รู้จักคนในวงกว้างขึ้น 3.มีความพร้อมเสมอในการดำเนินชีวิตประจำวัน	1.รู้จักไตร่ตรอง คำนึงถึง ผลดี – เสียที่จะเกิดขึ้นเกิด

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคลของกลุ่มที่ 2	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจหรืออารมณ์	ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม	ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ
3.หมอสุรินทร์ รัตนวิจิตร “หมอดินแดง”	1.ทำให้สมองปลอดโปร่ง เลือดลมในสมองเดินดี อายุยืนยาว	1.อารมณ์เย็น ความคิดอ่านเป็นผู้ใหญ่เย็น 2.สบายใจเบิกบาน ไม่เครียด	1. การมีบุคลิกภาพที่ดี สุขุม รอบคอบในการวางตัว 2.สนุกเพลิดเพลินกับชีวิต 3.ลูกหลานไม่ติดยาเสพติดเพราะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	1.มีความคิดอ่านดีขึ้น 2.ใช้ในการบริหารงานต่างๆ ในชีวิตประจำวัน
4.ทนายนคร ตรีสะอาด “ทนายนคร”	1.ได้ฝึกสมองเต็มที่ สมองมีการนึกคิดอยู่ตลอดเวลา.	1.ใจเย็น 2. ไม่ท้อแท้กับปัญหาแต่จะหาแนวทางใหม่ๆในการแก้ปัญหาด้วยสติ	1.เข้าใจนิสัยของคนที่เราพบ 2.สอนให้มีการเสียสละ 3. รู้จักแสวงหาหาโอกาสใหม่เสมอ	1.เราจะมีสติ สมาธิ 2.มีการวางแผนให้งานประสบความสำเร็จด้วยกลยุทธ์
5.คุณอวยชัย กองสี “นกกระจิบ”	1.ร่างกายมีส่วนสำคัญกับการเล่นหมากรุก เวลาแข่งขัน โดยก่อนที่จะมีการแข่งจะไปอบเซาว์น่า ทำให้เวลาแข่งเกิดความสบายเนื้อสบายตัว 2.การฝึกสมอง ทำให้เราฝึกความจำ 3.ป้องกันโรคอัลไซเมอร์	1.ทำให้คนใจเย็น มีสมาธิ ควบคุมอารมณ์จิตใจได้เช่น มีเรื่องเข้ามากระทบ อารมณ์สามารถควบคุมได้ เช่น อารมณ์โกรธจะช้าลง	1.ได้เล่นเป็นกลุ่มหมู่คณะ รู้จักคนเยอะ	1.ในการวางแผนใช้ในชีวิตประจำวัน จัดระบบชีวิตในตอนเช้าทุกวันจะทบทวนจัดระบบชีวิตว่าจะทำอะไรบ้าง

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคลของกลุ่มที่ 2	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจหรืออารมณ์	ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม	ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ
6.คุณรำลึก ธีระพงษ์ “ต๋อ ปากน้ำ”	1.สมองจะไม่ฝ่อ ไม่เป็นอัลไซเมอร์ เพราะเป็นการออกกำลังกายสมองตลอดเวลา	1คนใจร้อนก็ช่วยให้ใจเย็นขึ้น รู้จักไตร่ตรองก่อน คิดก่อนที่จะทำกลายเป็นคนสุขุมรอบคอบ	1.ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ 2.มีกลุ่มเพื่อนสังคมได้พบปะ 3.มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักแพ้ชนะ และการให้อภัย	1.ช่วย เพิ่มทักษะทางคณิตศาสตร์ คำนวณเก่ง ฟิสิกส์ 2.เป็นคนมีเหตุมีผล 3. รู้จัก การวางแผนได้ดี
7.ครูมนัส วัยนิพิฐพงษ์ “ครูฮวด”	1.ทำให้ไม่เป็นอัลไซเมอร์ 2.สัมพันธ์กับสุขภาพ ถ้าเล่นมากเกินไปก็ทำให้เสียสุขภาพ หากอดหลับอดนอน ต้องพยายามรักษาสุขภาพให้ดีก่	1.จิตจะนิ่ง มีสมาธิ	1.รู้จักคิดแก้ปัญหาวางแผนได้ 2.ทำให้มีเพื่อนเยอะ และสังคมเยอะ 3.มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต	1.ประโยชน์ต่อเด็กในวัยเรียน 2.การคิดอย่างมีเหตุผล 3.การคิดคำนวณ 4.ความคิดสร้างสรรค์ 5.การวางแผนอย่างเป็นระบบ
8.คุณวิษุวัติ ธีรภาพไพษิต “หนูเพชร”	1.สมองจะถูกฝึกให้คิดอย่างเป็นระบบระเบียบ	1.จิตใจจะถูกฝึกให้เข้มแข็ง ทนต่อแรงกดดันต่างๆได้ดี 2.มีความสุขเวลาที่ชนะ 3.ผู้ชมเกมส์ก็จะได้ความสุขเมื่อได้คิดตามแต้มเชียนตื่นเต้นไปกับการแข่งขัน	1.ฝึกให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย 2.แข่งขันเสร็จในแต่ละคู่ ผู้แข่งขันก็จะจับมือกันเป็นธรรมเนียมที่ดี 3.การเล่นทั่วไปก็สามารถได้รับความสุข จากการพูดคุยกับผู้เล่นคนอื่นๆ	1.เป็นเกมส์การประลองปัญญา 2.ฝึกให้มีวิธีการคิด 3.การวางแผนที่ดี มีกลยุทธ์ 4.หาข้อสรุปที่ดีที่สุด 5.ในขณะที่เล่นอยู่ทุกตาเดินจะมองหา " Best Move " หรือตาเดินที่ดีที่สุด

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคลของกลุ่มที่ 2	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจหรืออารมณ์	ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม	ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ
9.คุณสุรศักดิ์ เชื้อชวลิต “สิงห์ร้ายแปดริ้ว”	1.ความสัมพันธ์กับสุขภาพ ถ้าร่างกายดี ๆ จะช่วยให้คิดได้หลายชั้น ทำให้คิดได้นาน มองได้ไกล 2. นอนหลับสบาย.	1.ช่วยฝึกสมาธิ 2.ฝึกความอดทน 3.คนที่อารมณ์ร้อนก็ช่วยให้อารมณ์เย็นมาก	1.สร้างสามัคคีในหมู่คณะเช่น การถอดหมาก แล้วความเห็นต้องสามัคคีกันด้วย ถ้าเห็นไม่ตรงกันมันก็แตกแยก..	1.ช่วยฝึกสติปัญญา
10.มหาปัญญา ลับเหลี่ยม “มหา ป.”	1.พัฒนาสมอง 2. ทางการแพทย์ก็ยอมรับช่วยแก้อัลไซเมอร์ เพราะมัน ต้องคิดกระตุ้นสมองตลอดเวลา ต้องเล่นพอดี ไม่ใช่เล่นข้ามวันข้ามคืน	1.เป็นการทำสมาธิอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะเป็นการจดจ่อ ใจรวมเป็นหนึ่งในขณะเล่น	1.ฝึกการใช้ชีวิตอย่างมีสติ การดำเนินชีวิตประจำวันเราต้องเจอะเจอคนมากมาย	1.ประยุกต์ในการวางแผนได้แม้กระทั่งการรบ 2.วางแผนในการค้าได้

2.3 ผลการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคล
ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ **กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 9 คน**

2.3.1. คุณพิชิต พาวิทยาลาภ "เฮียอั้ง"

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

"...การเล่นหมากรุกให้พอดีเล่นสัก 2 – 3 กระดานต่อวัน จะพอดีกับสภาพร่างกาย สมอง และจิตใจจะปลอดโปร่งโล่งสบาย มีความสุข และสำหรับคนสูงอายุจะช่วยป้องกันให้สมองไม่ฝ่อ กับเด็กจะช่วยพัฒนาสมอง และเสริมสร้างสติปัญญาความคิดอ่านให้สมวัย..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

"...เมื่อเกิดอะไรขึ้นเราจะมีสติที่นิ่ง และค้นหาทางเลือกที่ดีที่สุด และจิตใจแจ่มใส อยู่เสมอ..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

"...การรู้เขารู้เรา มีสติ จิตใจสงบ มองซ้ายมองขวา ก่อนจะจับเดิน ก็ต้องดูหนทาง ที่ดีที่สุด..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

"...หมากรุกเป็นเกมส์กีฬาที่สอนเรื่องการคิด การวางแผนสอดแทรกในขณะเล่น ถ้ารู้จักคิดรู้จักใช้แต่ถ้าดูแค่เกมส์ก็ผ่านไป แต่ถ้าประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่นธุรกิจเวลาจะทำโครงการ หรือธุรกิจจะต้องพิจารณาสภาพโดยรอบสถานการณ์ทั่วไปก่อนว่าเราจะวางแผนจะตั้งรับและมีเชิงบุกกย่างไร ต้องรู้จักวิเคราะห์ตัวเอง ใช้จุดแข็งในสิ่งที่เราถนัดพยายามแก้ไขในจุดที่อ่อนบกพร่อง จุดอ่อน ตลอดจนการวางแผนเรื่องคนเป็นสิ่งสำคัญมาก ต้องใช้คนให้ถูกและเหมาะสมกับจังหวะ ใช้คนอย่างรู้ในคุณค่า เหมือนหมากรุก มีตัวขุนเป็นหัวหน้าแม่ทัพ ที่ต้องใช้ ตัวเรือ ม้า โคน ขุน เบี้ย ให้บูรณาการสอดคล้องตามยุทธศาสตร์หรือแผนที่เราวางไว้ไม่ว่าจะรุก จะรับ..."

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2553

2.3.2.มหาเกษม เหิรสวัสดิ์ “มหาเกษม”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...สมองมีการออกกำลังกาย ฝึกคิดอยู่ตลอดเวลา ทำให้ไม่หลงลืม แต่ต้องเล่นให้พอสมควร ออกำลังกายบ้าง พักผ่อนบ้าง เล่นหมากรุกอย่างเดียวก็เสียการงานได้...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ฝึกสมาธิ และความเป็นคนสุขุมนุ่มลึก ใจเย็น เพราะหมากรุกเวลาเดินแต่ละตาต้องใช้สมาธิมองหลายด้านหลายมุมอย่างรอบคอบแล้วจึงจับตัวหมากรุกเดินอย่างมั่นใจ คนใจวอกแวก ไม่มีสมาธิ มีห่วงกังวลอยู่ หรือเดี๋ยวเล่นไปโทรศัพท์ไป ไม่ชนะหรอกเพราะไม่มีสมาธิ จิตใจสัมพันธ์กับความคิด จะทำให้คิดไม่ต่อเนื่องไม่เป็นระบบในที่สุดก็แพ้...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...ต้องรู้จักรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย บนกฎกติกา หมากรุกนั้นสอนคนให้มีระเบียบวินัย เพราะบางทีเกิดการทะเลาะกันได้ มักเกิดกับพวกหน้าใหม่ๆที่เข้ามา คิดแต่จะเปรียบ จ้องเอาชนะอย่างเดียว ไม่ยอมเคารพกติกา และเล่นอย่างไม่มีสปิริตนักกีฬา...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...เวลาจะเดินแต่ละตัวต้องคิดมองในภาพรวมก่อน แล้วค่อยมองทีละชั้น ต้องรู้เขา รู้เรา ว่ากำลังคิดวางแผนที่จะทำอะไรอยู่ แล้วจึงตัดสินใจเดินหมากอย่างเป็นระบบ หรือวิธีการที่วางไว้ เพื่อรับกับสู้ฝ่ายตรงข้าม...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2553

2.3.3. อาจารย์เกื้อกูล ไทยน้อย “อาจารย์เกื้อ”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ไม่ปรากฏข้อมูล...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...หมากรุกไทยจะสอนเรา ว่าอย่าได้มั่นใจในตัวเอง เหนือฟ้ายังมีฟ้า ยังมีคนเก่งกว่าเสมอ ที่มีแต้มเด็ด ๆ กว่าเยอะ อย่าได้ประมาท ต้องให้ความสำคัญกับผู้ที่เล่นด้วยกันเสมอไม่ว่าจะต่างฝีมือกันอย่างไร แต่ก็คือเพื่อนที่เล่นหมากรุกด้วยกัน...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...แม้นจะเดินผิด ก็รู้จักแพ้ ชนะ ทุกอย่างเหมือนกันถ้าขึ้นชื่อว่ากีฬา...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ช่วยให้คนคิดวางแผน รู้จัดคาดการณ์ มี Choice ตัวเลือก มีความน่าจะเป็น กล้าตัดสินใจ ทุกแต้มที่เดิน มีคำตอบในตัวว่าเดินเพื่ออะไร...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2553

2.3.4. ครูอำพันธ์ กิจสมัคร “อาจารย์อำพันธ์”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...คุณหมอเฉก รัตนศิริ เคยอบรมให้กับผู้สูงอายุ ท่านบอกว่ากีฬาในร่มใช้ป้องกัน โรคซึมเศร้าในคนสูงอายุโดยเฉพาะการเล่นหมากรุกไทยช่วยให้สมองไม่ฝ่อ เพราะเป็นกีฬาใช้สมอง ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ฝึกให้คนรู้จักอดทน คำพูดจา เดินแรงเสียงดัง ทำใจให้ได้ เล่นไม่ดีก็เป็นผลที่คนอื่นมองไม่ดีได้ เล่นด้วยใจรัก ให้อภัยกันได้เสมอ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...เป็นการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้เพื่อนฝูง มีลูกศิษย์ลูกหา มากมาย และได้สอนลูกหลาน ให้รู้จักเล่น เวลาไม่ให้มั่วสุม เป็นระเบียบ เพราะมีผลต่อการคิดอ่านวางแผนในการทำงาน และการใช้ชีวิตประจำวัน...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ฝึกการคิด และการวางแผนว่า เค้าเดินมาเพื่ออะไร ตรวจก่อนเค้าทำอะไร เราเดินไปเพื่ออะไร มีจุดมุ่งหมายอะไร กินม้า เรือ หรืออยู่แล้วสบายใจ จะเป็นวิธีคิดให้กับเราในการดำเนินชีวิตสอนให้เป็นคนรอบคอบ และมองรอบด้าน...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2552

2.3.5. คุณอิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ "ชิว กระเพาะปลาไฮเทค"

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

"....ถ้าร่างกายอ่อนแอ ใจเราก็จะอ่อนแอ ต้องออกกำลังกายเดินรอบอ่างเก็บน้ำ วัน ละรอบ ให้ระบบหายใจอยู่ทน บางทีเล่นต่อกระดานเป็นชั่วโมง จะทำให้เราสามารถคิดได้ต่อเนื่องไม่ล้าเสียก่อน..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

"...จิตใจเยือกเย็นสุขุมรอบคอบ ลึก ๆ ในเวลาเล่น อดทนมีสมาธิดี มีสติไม่น้อยกว่ากีฬาอื่น แน่วแน่เป็นนิ่งอยู่จดจ่อ คือการมีสติ นั่นคือคุณสมบัติของนักหมากรุกที่ดี ส่วนมากจะเป็นคนมีสมาธิดี ตอนก่อนแข่งหมากรุกครั้งนี้นั่งสมาธิก่อนเล่นหมากรุก 7 – 8 วัน ให้ใจเรานิ่งแล้วสติปัญญาจะดีขึ้น รู้สึกว่าที่ได้แชมป์มาจากการนั่งสมาธิวันละแค่ 10 นาที ทำให้สติปัญญา ความคิดอ่านสร้างสรรค์เกมส์ใหม่ๆขึ้นได้..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

"...ได้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ดีกว่ามั่วสุมไปทำอย่างอื่น สังคมคนเล่นหมากรุกเป็นสังคมที่ดี มีคุณภาพได้เพื่อนฝูง เป็นความสนุกรื่นเริง มันเป็นความสนุกทางจิตใจที่อยู่ลึก ๆ ไม่เหมือนกีฬาทั่ว ๆ ไป เป็นความสุขแบบประณีตจากการวางแผน..."

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

"...การฝึกใช้ความคิดเป็นขึ้นเป็นตอน ทำอะไรในการดำเนินชีวิต การเล่นหมากรุกยังต้องคิดก่อนเดินก่อนทำอะไรคิดก่อนจะทำให้คนนั้นมี ความเจริญก้าวหน้า..."

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2553

2.3.6. อาจารย์ไพโรจน์ ทองดี “อาจารย์ไพโรจน์”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ไม่ปรากฏข้อมูล...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...1.ให้ความสนุกสนานบันเทิงคนเล่นมันต้องสนุกถ้าไม่สนุกเค้าก็ไม่เล่นกันหรอก

2.ฝึกอารมณ์และจิตใจของคนให้รู้จักเยือกเย็น เข้มแข็ง อดทน เช่น เค้ากินเราฟรี ต้องทำใจให้ได้เราไม่รอบคอบเอง เช่นคุณบุญสืบ (เซียนแหว่ง) เป็นคนใจเย็นมาก เค้านิ่งมาก เวลาเขาเดินหมากเขาสงบรอบคอบมาก...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...นำประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ในเรื่องการจัดการกับอารมณ์ และการประยุกต์กับการวางแผนในการดำเนินชีวิตประจำวัน...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ทำให้คนเกิดความคิด เรื่องการวางแผน จะเอาชนะในเกมส์การ แข่งขันต้องทำอย่างไร เป็นยุทธศาสตร์ คนเล่นหมากรุกเก่ง ต้องวางแผนเก่ง จะมียุทธศาสตร์ในการรับและรุกอย่างไร...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2552

2.3.7. อาจารย์วีรวัฒน์ นาคโสมกุล “ครูอ๋อย”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...เป็นการออกกำลังกายสมอง ให้ได้รับการพัฒนา แต่ต้องพอเหมาะ พอควร ไม่ใช่เล่นข้ามวันข้ามคืน...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...อารมณ์จะเย็นขึ้น มีความสุขุมขึ้น มีการคิดที่กว้างไกล รู้จักวางแผนมองไปข้างหน้า...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...หมากรุกไทยเป็นกีฬาที่ไม่แบ่งชนชั้น คบกันได้หมด ทุกวัย ทุกอาชีพ มีความสัมพันธ์สนิทสนมกันหมดอยู่กันแบบกลุ่มเหนียวแน่น...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...สมองสติปัญญา เอาไปคิดเปรียบเทียบในชีวิตประจำวัน วางแผน หมากรุกต้อง เดินเป็นระบบ...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2553

2.3.8. อาจารย์กฤษจา ดอนทอง “อาจารย์เทคนิค”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...ผ่อนคลายทางกล้ามเนื้อ ผ่อนคลายสมอง...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ช่วยเรื่องความรู้สึก มีอารมณ์ที่ค่อนข้างดี จิตใจดี รู้จักรู้แพ้ชนะ เป็นนักกีฬามากขึ้น เช่นเวลาเสียตัวหมากไปแล้ว ก็รู้จักแพ้ ไม่รู้สึกโกรธ แล้วดึงสติหรือจิตให้เข้ามาอยู่กับตัวได้เสมอ...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...ฝึกการบริหารอย่างมีหลักเกณฑ์ประยุกต์กับการบริหารในการทำงานปัจจุบัน เป็นหัวหน้าแผนกช่างก่อสร้างมองเห็นและคิดเป็นระบบมองอะไรเป็นยุทธศาสตร์..”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...ปรับความคิดสมองทั้งซ้าย-ขวา ให้เกิดความสมดุล สมบูรณ์ได้ดี ทั้งด้านคำนวณ และสุนทรียะ เวลาได้เล่นหมากรุกแล้วผ่อนคลาย มีการวางแผน คิดถึงอนาคต คิดเชิงระบบเป็นขั้นเป็นตอนมากขึ้น สมองได้รับการจัดระเบียบความคิดอย่างเป็นระบบ ความจำไม่หลงลืม ไม่เลอะเลือน...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2552

2.3.9. คุณยงยุทธ์ สุจริตบรรณ “เฮียเล็ก”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านร่างกาย

“...เล่น วันละ แผ่น 1 – 2 แผ่น เพื่อใช้สมองบ้าง เป็นการออกำลังกายสมอง สมองได้ถูกใช้งานตลอด...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านจิตใจหรืออารมณ์

“...ทำให้เราได้มาคุยเฮฮากับเพื่อนเราก็ไม่เครียดสบายใจ หยอกเย้าแหย่ฝึก อารมณ์ควบคุมสมาธิ มีความรอบคอบสุขุม เล่นแล้วเพลินลืมความทุกข์คลายความกังวล...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม

“...การมาได้คุย เฮฮา ขำขัน เจอเพื่อน สนุกสำหรับคนมีอายุไม่ได้มาคร่ำเครียดพนัน ใครแพ้ก็จ่ายค่าน้ำสั่งน้ำมา 12 ถ้วยใครแพ้ก็จ่ายบางคนก็มาดูพระ เอาพระมาให้เพื่อนดู...”

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

“...มีการวางแผนทั้งในการเล่นและชีวิตประจำวัน มีความละเอียดรอบคอบ / มีการวาง อุบายหลอกล่อมากินฟรีที่เอาชนะให้คู่ต่อสู้หลง ซึ่งต้องระวังเหมือนกับว่าโลกนี้ไม่มีอะไรได้มาฟรีๆ...”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2553

ตารางที่ 5 **สรุปผลการวิเคราะห์ 2.3 คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคล**

ของ กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ(เพื่อนันทนาการ) จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 3	**ด้านร่างกาย**	**ด้านจิตใจหรืออารมณ์**	**ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม**	**ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ**
1.คุณพิชิต พาวิทยาลาภ “เฮียอั้ง”	1.ความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นกับร่างกาย การเล่นหมากรุกให้พอดีเล่นสัก 2 – 3 กระดานต่อวัน จะพอดีกับสภาพร่างกาย สมอง และจิตใจจะปลอดโปร่งโล่งสบาย 2.สำหรับคนสูงอายุ จะช่วยป้องกันให้สมองไม่ฝ่อ 3.เด็กจะช่วยพัฒนาสมอง และสติปัญญา	1.มีสติที่นิ่ง 2.จิตใจแจ่มใส อยู่เสมอ	1.การรู้เขารู้เรา 2.แสวงหนทางเลือกที่ดีที่สุด	1.การคิด การวางแผนทางธุรกิจ 2.วางแผนเรื่องคนเป็นสิ่งสำคัญ ต้องใช้คนให้ถูกต้องเหมาะสมกับจังหวะ อย่างรู้ในคุณค่า 3.รู้จักวิเคราะห์ตัวเอง ใช้จุดแข็งในสิ่งที่เราถนัด พยายามแก้ไขในจุดที่อ่อนบกพร่อง จุดอ่อน 4.การบูรณาการสอดคล้องตามยุทธศาสตร์หรือแผนที่เราวางไว้
2.มหาเกษม เหิรสวัสดิ์ “มหาเกษม”	1.สมองมีการออกกำลังกาย ฝึกคิดอยู่ตลอดเวลา 2. ทำให้ไม่หลงลืม 3.แต่ต้องเล่นให้ พอสมควร ออกำลังกายบ้าง พักผ่อนบ้าง เล่นหมากรุกอย่างเดียวก็เสียการงานได้	1.ฝึกสมาธิ 2.เป็นคนสุขุมนุ่มลึก ใจเย็น รอบคอบเพราะจิตใจสัมพันธ์กับความคิด จะทำให้คิดไม่ต่อเนื่องไม่เป็นระบบในที่สุดก็แพ้	1.ต้องรู้จักรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย บนกฎกติกา 2.หมากรุกนั้นสอนคนให้มีระเบียบวินัย	1.คิดก่อนที่จะตัดสินใจ มีการวางแผน ก่อนการทำงาน

ตารางที่ 5 (ต่อ)

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 3	**ด้านร่างกาย**	**ด้านจิตใจหรืออารมณ์**	**ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม**	**ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ**
3.อาจารย์เกื้อกูล ไทยน้อย “อาจารย์เกื้อ”	-	1.สอนเราว่าอย่าได้มั่นใจในตัวเอง และอย่าได้ประมาท	1.รู้จักแพ้ ชนะ ทุกอย่างเหมือนกันถ้าขึ้นชื่อว่ากีฬา 2.ให้ความสำคัญกับทุกคนเท่าเทียม เช่น ผู้ที่เล่นด้วยกันเสมอไม่ว่าจะต่างฝีมือกันอย่างไร แต่ก็คือเพื่อนที่เล่นหมากรุกด้วยกัน	1.ช่วยให้คนคิดวางแผน 2. รู้จัดคาดการณ์ 3. วิธีคิดแสวงหาทางเลือกChoice มีความน่าจะเป็น 4.มีเป้าหมายในการทำงาน
4.ครูอำพันธ์ กิจสมัคร (อาจารย์อำพันธ์)	คุณหมอเฉก รัตนศิริ เคยอบรมให้กับผู้สูงอายุ ท่านบอกว่ากีฬาในร่ม 1.ใช้ป้องกัน โรคซึมเศร้าในคนสูงอายุ 2.ช่วยให้สมองไม่ฝ่อ เพราะเป็นกีฬาใช้สมอง	1.ฝึกให้คนรู้จักอดทน คำพูดจาเดินแรงเสียงดัง ทำใจให้ได้เล่นไม่ดีก็เป็นผลที่คนอื่นมองไม่ดีได้	1.ล่นด้วยใจรัก มีน้ำใจ ให้อภัยกันได้เสมอ 2.ได้สอนลูกหลาน ให้รู้จักเล่นเวลาไม่ให้มั่วสุม เป็นระเบียบ 3.มีเป้าหมาย	1. ให้เป็นคนมองรอบด้าน

ตารางที่ 5 (ต่อ)

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลบุคคลของกลุ่มที่ 2	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจหรืออารมณ์	ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม	ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ
5.คุณอิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ “ชิวกระเพาะปลาไฮเทค”	1.ความสัมพันธ์ของร่างกายต่อการเล่นหมากรุกไทย ถ้าร่างกายอ่อนแอใจเราก็จะอ่อนแอ ต้องออกกำลังกายเดินรอบอ่างเก็บน้ำ วัน ละรอบ ให้ระบบหายใจอยู่ทน บางทีเล่นต่อกระดานเป็นชั่วโมง จะทำให้เราสามารถคิดได้ต่อเนื่องไม่ล้าเสียก่อน	1.จิตใจเยือกเย็น สุขุมรอบคอบ 2.อดทน 3.มีสมาธิดีมีสติไม่น้อยกว่ากีฬาอื่น การมีสติ นั่นคือคุณสมบัติของนักหมากรุกที่ดี 4.เป็นความสนุกทางจิตใจที่อยู่ลึก ๆ ไม่เหมือนกีฬาทั่ว ๆ ไป เป็นความสุขแบบประณีตจากการวางแผน	1.ได้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ดีกว่ามั่วสุมไปทำอย่างอื่น 2.สังคมคนเล่นหมากรุก เป็นสังคมที่ดีมีคุณภาพได้เพื่อนฝูง	1.การฝึกใช้ความคิดเป็นตอน 2.ฝึกความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ 3.ฝึกคิดก่อนที่จะทำอะไร จะทำให้คนนั้นมี ความเจริญก้าวหน้า
6.อาจารย์ไพโรจน์ ทองดี “อาจารย์ไพโรจน์”	-	1.ให้ความสนุกสนานบันเทิง ถ้าไม่สนุกเค้าก็ไม่เล่นกันหรอก 2.เรื่องการจัดการกับอารมณ์ ฝึกอารมณ์และจิตใจให้เยือกเย็นเข้มแข็ง	1. การประยุกต์กับการวางแผนในการดำเนินชีวิตประจำวัน	1. เรื่องการวางแผนแบบยุทธศาสตร์ จะมียุทธศาสตร์ในการรับและรุกอย่างไร

ตารางที่ 5 (ต่อ)

คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 3	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจหรืออารมณ์	ด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม	ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ
7.อาจารย์วีรวัฒน์ นาคโสมกุล “ครูอ๋อย”	1.เป็นการออกกำลังกายสมองให้ได้รับการพัฒนา แต่ต้องพอเหมาะพอควร ไม่ใช่เล่นข้ามวันข้ามคืน	1.อารมณ์จะเย็นขึ้น มีความสุขมขึ้น	1.หมากรุกไทยเป็นกีฬาที่ไม่แบ่งชนชั้น คบกันได้หมด ทุกวัย ทุกอาชีพ มี ความสัมพันธ์สนิทสนมกันหมดอยู่กันแบบกลุ่มเหนียวแน่น	1.มีการคิดที่กว้างไกล รู้จักวางแผนมองไป ข้างหน้า 2.การวางแผนอย่างเป็นระบบ
8.อาจารย์กฤษจา ดอนทอง “อาจารย์เทคนิค”	1.ผ่อนคลายทางกล้ามเนื้อ 2. ผ่อนคลายสมอง 3.ปรับความคิดสมองทั้งซ้าย-ขวา ให้เกิดความสมดุล สมบูรณ์ได้ดี ทั้งด้าน คำนวณ และสุนทรียะ 4.สมองได้รับการจัดระเบียบความคิด 5.ระบบความจำไม่หลงลืม	1.ช่วยเรื่องความรู้สึก มีอารมณ์ที่ค่อนข้างดี จิตใจดี ดึงสติหรือจิตให้เข้ามาอยู่กับตัวได้เสมอ.	1.รู้จักรู้แพ้ชนะ เป็นนักกีฬา 2.ฝึกการบริหารอย่างมีหลักเกณฑ์ประยุกต์กับการบริหาร	1.การคิดเป็นระบบ มองเป็นยุทธศาสตร์ มีการวางแผน คิดถึงอนาคต คิดเชิงระบบเป็นขั้นเป็นตอนมากขึ้น
9.คุณยงยุทธ์ สุจริตบรรณ “เฮียเล็ก”	1.เป็นการออกำลังกายสมอง สมองได้ถูกใช้งานตลอด จากการเล่นให้พอดี เล่นวันละแผ่น 1 – 2 แผ่น เพื่อใช้สมองบ้าง	1.ไม่เครียด สบายใจ หยอกเย้าแหย่ เล่นแล้วเพลินลืมความทุกข์คลายความกังวล 2.ฝึก อารมณ์ ควบคุมสมาธิ มีความรอบคอบสุขุม	1.การได้เพื่อน เข้าสังคม การมาได้คุย เฮฮา ขำขัน	1.มีการวางแผนทั้งในการเล่นและชีวิตประจำวัน 2. มีความละเอียดรอบคอบ / 3.ฝึกการวางแผน

3.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อสังคม

พบว่าศิลปะการเล่นหมากรุกไทยเป็นการละเล่นพื้นบ้าน ที่มีการเล่นยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีส่วนช่วยปกป้องประเทศชาติจากการวางแผนการรบโดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี อีกทั้งศิลปะการเล่นหมากรุกไทยยังมีคุณค่าในด้านภาษา เป็นสำนวนและวรรณคดี และเป็นการเชิดชูศิลปะการแสดงโขน ที่ใช้ประกอบในการจัดแสดง “หมากรุกคน”อีกทางหนึ่งด้วย ในที่นี้ผู้วิจัย แบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 3 ด้านดังนี้

3.1.คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นกิจกรรมนันทนาการที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทย

3.1.1 หมากรุกไทย ในฐานะนันทนาการของสังคมไทย

3.1.2 หมากรุกไทยในฐานะเป็นศิลปะที่ช่วยปลูกฝังค่านิยมและมารยาทไทย

3.2.คุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรม จากสำนวนและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

3.2.1. สำนวนที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

3.2.2. วรรณคดี ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

3.3.คุณค่าด้านศิลปกรรม จากศิลปะการแสดงหมากรุกคน

3.1.คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นกิจกรรมนันทนาการที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทย

คนไทยสมัยก่อนมักเล่นหมากรุกกันตามวัดและในราชสำนัก ตั้งแต่ชั้นพระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงประชาชน นับว่าเป็นการเล่นที่ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ใครคิดเป็น รู้จักใช้สติปัญญาก็นับว่าสามารถเล่นหมากรุกได้สนุกเท่าเทียมกัน มีบันทึกว่าพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ทรงโปรดหมากรุก และมักใช้หมากรุกเพื่อทดสอบสติปัญญาของข้าราชบริพาร หมากรุกสมัยก่อนเป็นที่นิยมมากดูได้จากเวลามีงานต่างๆ เช่น งานวัด งานบวช งานศพ เจ้าภาพจะหาหมากรุกมาให้เล่นกันอย่างสนุกสนานจนตลอดรุ่ง บางครั้งเป็นการเล่นเพื่อประชันกันระหว่างนักเลงหมากรุกเจ้าถิ่นกับต่างถิ่นก็มี

ด้วยศิลปะเชิงชั้นที่น่าทึ่ง หมากรุกกลายเป็นกีฬาประจำชาติไทยที่มีการจัดประลองแข่งขันอย่างเป็นทางการในระหว่างสถาบันการศึกษาหรืองานใหญ่ๆ ระดับจังหวัดมาจนถึงการแข่งขันระดับชาติ เช่น การประลองหมากรุกที่สนามหลวง เป็นต้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการเล่นหมากรุกได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบวิธีเล่น การเดินหมากแต่ละตัว รวมทั้งกฎ กติกาการแข่งขันให้เหมาะสมกับการเป็นกีฬาที่สามารถบันทึกแต้มนับคะแนนกันได้อย่างชัดเจน และ

สร้างความสนุกสนานแก่ผู้ชมได้มากขึ้น มีการแข่งขันชิงถ้วยรางวัล และการออกข่าวทางสื่อมวลชนกันอย่างมีสีสันยิ่งนัก

ตำราหมากรุกที่เกิดจากนักเลงหรือเซียนหมากรุกหลายรุ่น ต่างก็ได้บันทึกกลเม็ดเด็ดพรายไว้ถ่ายทอดแก่ลูกหลาน แต่ละรุ่นละท่านก็มีเทคนิคการเล่นที่น่าสนใจแตกต่างกัน หากสนใจจริงๆ เราสามารถหาตำราหมากรุกมาศึกษาได้ไม่ยาก และสามารถติดตามชมการแข่งขันหมากรุกได้ในสนามหลายแห่ง เช่น ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย หรือหมากรุกออนไลน์ทางอินเตอร์เน็ตเป็นต้น

ตามปกติสมัยก่อนๆ เชื่อกันว่าไม่ควรนำหมากรุกมาเล่นในบ้านเพราะมีคำว่ารุก ซึ่งอาจทำให้เกิดวุ่นวายทะเลาะวิวาท คนในบ้านเอาแต่จะ ‘รุก’ ไม่ยอมถอยหรืออ้อมชอมเข้าหากัน เราจึงเห็นเล่นตามที่สาธารณะ วัดวาอาราม สโมสร ฯลฯ แต่ในปัจจุบันไม่ถือกันแล้วเพราะสมัยหลังๆ เราเอาหมากรุกฝรั่ง หมากรุกจีน หมากฮอส ฯลฯ มาเล่นในบ้านเป็นธรรมดาๆ แล้วไฉนจะเอาหมากรุกไทยมาเล่นในบ้านบ้างไม่ได้ คนรุ่นใหม่จึงไม่เห็นเป็นเรื่องเสียหายที่จะเล่นหมากรุกไทยในบ้านอีกต่อไป

แหล่งผลิตนักหมากรุกมือเยี่ยมเห็นจะได้แก่วัดและราชสำนักสำหรับตามวัดนั้นมีเล่นกันอย่างกว้างขวางทั้งเวลาปกติ เวลามีงาน เช่น งานวัด งานบวช และงานศพ เจ้าภาพเกรงจะเหงามักหาหมากรุกมาให้เล่นกันได้สนุกสนานตลอดรุ่ง สมภารบางองค์เป็นนักเลงหมากรุกมือฉกาจ (ชั้นเซียน) เพราะฝึกมาตั้งแต่หนุ่ม บางองค์ใจเย็นอารมณ์ดีแต่พอถึงเรื่องหมากรุกกลับเป็นอีกคนหนึ่งไปคือกลายเป็นคนใจร้อนรุนแรงมีทิฐิกล้า มีเรื่องเล่าว่าสมภารองค์หนึ่ง ชอบเล่นหมากรุกมาก พบคนแปลกหน้ามักเชิญให้เล่นหมากรุกด้วยเสมอ คราวหนึ่งไปเจอนักเลงหมากรุกมือแข็งเข้า สมภารแพ้ห้ากระดานรวด ตามเกณฑ์ถ้าแพ้ติดกันสามกระดาน ถือว่าไม่ต้องแข่งต่อไปแล้วเพราะไม่มีทางสู้แต่สมภารรูปนี้ไม่ยอมแพ้จะขอเล่นต่อ อีกฝ่ายจะขอเลิกก็ไม่ยอม ต้องเล่นให้ตนเป็นฝ่ายชนะบ้างจึงยอมเลิก

ในราชสำนักเคยมีปรากฏมีเรื่องเล่า สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าโปรดหมากรุกไม่น้อย ยามว่างจากพระราชกิจและการทรงพระอักษร จะทรงมาเล่นหมากรุกกับมหาดเล็กเพื่อทดสอบเชาว์ปัญญามหาดเล็กของพระองค์อยู่เสมอ ผู้ใดเล่นดีมีฝีมือจะพระราชทานรางวัลอย่างจุใจ พระราชนิยมนี้พวกขุนนางข้าราชการสำนักได้นำไปปฏิบัติ บางท่านนำเอาไปเล่นที่บ้านโดยเล่นกับผู้รับใช้สาวๆ คนสนิท ทหารหน้าหอ กับภรรยา หรือน้องภรรยา ฯลฯ กันอย่างครึกครื้น **ยาขอบ** นักประพันธ์เอกของไทยเคยเล่าประวัติส่วนตัวสมัยเมื่อคราวอยู่กับพระยาบริหารนัครินทร์ว่า ท่านเจ้าคุณโปรดหมากรุกมาก มักให้โอกาสเด็ก ๆ ในปกครองของท่านไปเล่นหมากรุกด้วย ถ้าเล่นเสมอหรือเล่นชนะจะได้รางวัลกระดานละ 1 บาท (สมัยหกสิบกว่าปีมาแล้วนับว่าไม่ใช่น้อยเลย

ทีเดียว) ถ้าแพ้เจ้าคุณขอเขกศีรษะเป็นค่าโง่ 1 ป๊อก **ยาขอบ** คุยต่อไปว่าตนเป็นคนเดียวที่ถูกเจ้าคุณเขกศีรษะน้อยที่สุดทั้ง ๆ ที่เป็นรุ่นเล็กที่สุด และมักจะได้เงินไปใช้จ่ายเป็นพิเศษเสมออย่างไรก็ดีมีเจ้าคุณขี้แพ้ชวนตีบางคนเมื่อชนะจะเขกหัวเด็ก 1 ป๊อก ถ้าเวลาแพ้บ้างก็จะเขกหัวเด็ก 2 ป๊อก (สมบัติ จำปาเงิน 2549 : 27 - 30)

3.1.1 หมากรุกไทย ในฐานะนันทนาการของสังคมไทย

มหา ป. ได้กล่าวถึงหมากรุกไทย ในฐานะนันทนาการของสังคมไทยว่า

" ด้วยต้องทำความเข้าใจสักนิดก่อนว่า หมากรุกเป็นเกมส์การเล่นพื้นบ้าน ที่แต่เดิมใช่เล่นสรวลเสเฮฮากันในหมู่เพื่อนฝูง พวกพ้องญาติมิตร ยามเมื่อมาพบปะสังสรรค์มีงานบวชงานบุญงานเทศกาล จนถึงงานศพ หรือยามว่างจากภารกิจเรื่องสวนไร่นา เป็นการเล่นเพื่อพักผ่อน ผ่อนคลาย เหมือนพวกตะกร้อ หมากเก็บ สะบ้า เล่นกันดื่นๆพื้นๆมาไม่ได้คิดปรับปรุงพัฒนาอะไรทั้งไม่ใคร่นิยมจะส่งเสริมให้เล่นเท่าใดนัก ด้วยถือเป็นการเสียงานเสียการไม่ได้ประโยชน์อะไรถึงกับมีคำโบราณกล่าวไว้ว่า ผู้ที่ชอบเล่นหมากรุกไปขอลูกสาวบ้านใครเขาจะไม่ยกให้(คงหมายถึงผู้ที่เล่นแบบหามรุ่งหามค่ำ งานการบ้านช่องทิ้ง) คำนี้ทำให้พวกชอบเล่นเกรงบ้างเหมือนกันพลอยให้คำสุภาษิตเกี่ยวกับหมากรุกขึ้นมากมาย เช่น หน้างอเหมือนม้าหมากรุก ต้มยำม้า แต่คำที่เป็นส่วนดีก็มี เช่น ไม่ดูตาม้าตาเรือ เป็นเบี้ยล่าง ฯลฯ เป็นหมากตัวหนึ่งในกระดาน ฯลฯ "
(มหา ป. มปท : 37)

3.1.2 หมากรุกไทย ในฐานะเป็นศิลปะที่ช่วยในการปลูกฝังค่านิยมและมารยาทไทย

วินัย ลิ้มดำรงชิต ได้กล่าวถึงมารยาทกับการเล่นหมากรุกไทยว่า "เป็นกิจกรรมทางสังคมเป็นทั้งการฝึกเข้าสังคม และการแสดงออกทางสังคมในขณะเดียวกัน การวางตัวให้เหมาะสมในด้านต่างๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็น ได้แก่

1. การทักทายเมื่อพบ หรือเริ่มเล่นเกม
2. การใช้วาจาที่สุภาพ
3. การนอบน้อมถ่อมตน
4. ไม่ยกตนข่มท่าน
5. ไม่แสดงอาการณ์เกินควร เช่น ไม่พอใจ ดีใจ หรือเสียใจ
6. ไม่เอาเปรียบโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้อง หรือทำผิดกติกาใดๆ
7. ไม่รบกวนคู่ต่อสู้ขณะเล่น
8. ขอบคุณเมื่อจบเกม
9. การยกย่องให้เกียรติคู่ต่อสู้
10. แต่งกายให้เหมาะสมกับกาละและเทศะ" (วินัย ลิ้มดำรงชิต ,มปท.: 56)

มหาป.ได้กล่าวว่า “ ผู้เล่นหมากรุกต้องไม่ลืมพื้นฐานวัฒนธรรมของไทยเรา เรามีจารีตประเพณีอันดีงาม ปลูกฝังกันตั้งแต่เล็ก ๆ ในเรื่องการนอบน้อมถ่อมตน ให้ความเคารพในผู้ใหญ่ผู้แก่ผู้เฒ่า ไม่นิยมก้าวร้าวล่วงเกินในการเล่นหมากรุก เราต้องแยกแยะระหว่างผู้เล่น กับหมากในกระดาน หมากในกระดานหมายห้ำหั่นมีท้ากัน ให้ย่อยยับไปข้างนั่นเป็นแต้มหมากในกระดาน

แต่หมากต้องใช้คนเป็นผู้ทำให้เป็น เดินยักย้ายไป แต้มหมากบางครั้งก็ทำให้คนเล่นเผลอไผล เคลิบเคลิ้มไปกับมันได้ จนอาจลืมตัวลืมกิริยาไป พูดและแสดงท่าทางไม่เหมาะไม่ควร อันนี้เกิดขึ้นมีให้เห็นได้เสมอ ๆ ผู้เล่นเองบางทีก็ไม่รู้ตัวเอง แต่กิริยามารยาทส่วนมากแล้ว อยู่ที่คนมอง คนดู คนมองคนดูจะเป็นผู้ตัดสินว่า ผู้เล่นหมากรุกคนนี้ กิริยามารยาทไม่ดี ไม่เหมาะไม่ควร ก้าวร้าว ดังนี้เป็นต้นทำให้เกิดความเสียหาย ภาพลักษณ์ของผู้เล่นหมากรุกคนนั้นดูไม่ดีไป

บางทีอาจนึกกันไปว่า ไม่เห็นเดือดร้อนอะไร ช่างมันปะไร ใครจะว่ายังไงก็ช่าง..... การไม่คิดไม่แคร์เสียเลย ไม่เป็นผลดีนักกับนักหมากรุกผู้นั้น ทั้งระยะใกล้ ๆ และภายหน้า สังคมไทยเรายังรับไม่ได้กับกิริยาอาการก้าวร้าว เสียดสี แดกดันต่างๆ เหล่านี้ แม้นผู้เล่นจะเล่นได้เก่งกาจเฉียบคมเหนือชั้นสักปานใดก็ตาม จะมีวัยสูงต่ำเท่าใดก็ตาม หากมีกิริยาทราม มักก้าวร้าว ดูหมิ่น ดูแคลนผู้อื่น ผู้นั้นจะไม่ได้การยกย่องส่งเสริมหรือให้ความสนใจใดๆ เลย กลับจะถูกโดดเดี่ยวไม่ปรารถนาจะคบค้าสมาคมด้วย ทั้งผู้นั้นก็ไม่สามารถจะชื่อว่าเป็นคนเก่ง เพราะการจะเก่ง จะดี ต้องเป็นคนอื่นกล่าวขาน ยกย่อง ไม่ใช่จะตั้งตัวเก่งขึ้นเอง ทั้งการทำอย่างนั้นทำให้สังคมของตนเองแคบ นักหมากรุกยังต้องอยู่ในสังคม คงไม่มีใครปรารถนาเพียงสังคมที่แคบๆ

ผู้ฝึกหัดเล่นจึงต้องสังวรระวังกิริยาควบคู่กันไปด้วย แยกให้ออกหมากในกระดานก็หมากในกระดาน กิริยามารยาทที่สังคมไทยเรายังถือสาก็ต้องมีอยู่ตลอด อย่าให้กลายเป็นผู้มีชื่อ “มารยาททรามไปเสีย ” คำว่า “เดินดี แต่มารยาทเลว จะนับเป็นความภาคภูมิใจกระไรได้”

จงทำตัวเป็นผู้พร่องอยู่ตลอด นอบน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อตามสมควร แล้วท่านจะเดินได้เก่งอย่างแน่นอน จะมีผู้ส่งเสริมท่าน ชี้แนะท่าน

กิริยามารยาทในการเล่นหมากรุกนั้น มีทั้งที่เป็นคำพูด มีทั้งแสดงออกด้วยท่าทางทั่วตัวเลยทีเดียว อย่างคำพูด เช่น พูดเหยียดหยาม คำหยาบ คำที่ฟังแล้วระคายหู เป็นต้น กิริยาแสดงออกให้รู้ได้ เช่น มองอย่างเหยียดหยาม ดูหมิ่น ทำท่าทางฮึกฮักโฮกฮาก แสดงอาการรำคาญ เป็นต้น

การเย้าแหย่ ทำให้รวนหัวที่ไม่ใช่คำหยาบ หรือการแสดงกิริยาท่าทางมือไม้ให้ตลกขบขันไม่ถือเป็นเลวทราม เพราะการเล่นหมากรุกบางคน บางครั้ง ก็เพื่อสนุกสนาน เพื่อผ่อนคลาย เฮฮากันเท่านั้นจะอย่างไรก็ตาม การเป็นผู้มีกิริยามารยาทดี ย่อมเป็นที่ชื่นชอบ ผู้คนอยากคบหา

กิริยามารยาทนี้ รวมไปถึงการนั่งเล่น การจับตัวเดิน การระวังไม่ทำมือทำไม้ไขว่วุ่นที่กระดาน ทำอาการหรือเสียงรบกวนคู่ต่อสู้ ทำให้ความคิดเบี่ยงเบนเป็นต้น ”(มหา ป,มปท :16 – 17)

3.2.คุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรมจากสำนวนและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

3.2.1. สำนวนที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

สำนวนที่มาจากกีฬาหมากไทย มีลักษณะเชิงเปรียบเทียบจาการเล่นหมากรุกไทย ส่วนใหญ่แม้ผู้เล่นหมากรุกไม่เป็นเลยก็สามารถเข้าใจความหมายได้ เนื่องจากได้มีการใช้มาเป็นเวลาช้านาน จนบางสำนวนอาจจะคาดไม่ถึงว่ามีที่มาจากกีฬาชนิดนี้ และมีบางที่ได้ดัดแปลง จนทำให้คำหรือความหมายเพี้ยนไปจากเดิม

ผู้วิจัยพบจาก 2 แหล่งที่มา คือ 1.จากหนังสือสนุกกับหมากรุกไทย เล่ม2 ของวินัย ลิ้มดำรงค์ชิต และ 2.สื่อออนไลน์พบในเว็บไซต์http://www.geocities.com/chesssiam/ProverbMakRuk1.html#5

โดยผู้วิจัยนำเสนอผลจากการศึกษาข้อมูลด้านสำนวนที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการเล่นหมากรุกไทย จากแต่ละแหล่งข้อมูลดังนี้

1.จากหนังสือสนุกกับหมากรุกไทย เล่ม2 ของวินัย ลิ้มดำรงค์ชิต นั้นเป็นลักษณะของการรวบรวมสำนวนที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการเล่นหมากรุกไทย จากที่มา ทั้งผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในด้านภาษาที่ผู้รู้เหล่านั้นได้อธิบายถึงความหมาย แบ่งออกเป็น 8 สำนวนดังนี้

(วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป. : 33 -41)

1. **จนมุม**

จนมุม เป็นสำนวน หมายความว่า ต้องจำนนหรือแพ้ มูลของสำนวนมาจากการเดินหมากรุก ซึ่งเมื่อเดินไป ผลสุดท้ายตัวขุนของฝ่ายเป็นรอง มักถูตอนไปทางมุมกระดาน แล้วติอยู่ที่มุมกระดาน ฝ่ายเป็นต่อรุกครั้งสุดท้ายตัวขุนเดินต่อไม่ได้ก้อตน นับว่าแพ้ใครถูกซักไซ้ไล่เลียงจนไม่มีทางตอบแก้ตัว หรือทำอะไรให้เข้าจับผิดได้ แก้ตัวไม่รอด หรือหนีไม่พ้น ต้องจำนนอยู่ เราอาการเล่นหมากรุกมาพูดเปรียบเป็นสำนวนว่า “**จนมุม**”

ขุนวิจิตรมาตรา

2513

“ ก็เรื่องนี้แหละ เป็นเรื่องที่เพิ่งเข้าใจในเรื่องสำหรับล้อแกอีกเรื่องหนึ่ง เล่นเอาแกโกรธแลไม่รู้จะแก้ตัวทางไหน โดยที่แก**จนมุม**”

มิตรสภา

สำนวน “**จนมุม**” นี้ มีการใช้แผลงไปว่า “จนกระดาน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพากย์มวยทางโทรทัศน์ ทั้งโดยคุณสมิงขาว และคุณเตยหอม ที่มักพากย์ลักษณะที่นักมวยฝ่ายบุกไม่สามารถทำอะไรคู่ต่อสู้ได้ แม้จะพยายามอย่างเต็มแล้วก็ตามว่า “ไล่ไม่จนกระดาน” ซึ่งเป็นคำที่ไม่น่าจะมีความหมายอะไรเลย เพราะหากใช้คำว่า “จน” โดยความหมายของการเล่นหมากรุก

หมายถึงสิ้นสุด การเล่นกระดานนั้น โดยมีผลแพ้ - ชนะ และไม่จำเป็นต้องมีคำว่า “กระดาน” มาพ่วงต่อคำว่า “จน” อีก ดังนั้นสำนวนที่ใช้ควรจะเป็นเพียงว่า “ไล่ไม่จน” หรือ “ไล่ไม่จนมุม” จะถูกต้องมากกว่า

เรียมสี ลือชัยดำรง

2542

2. เข้าตาจน

เข้าตาจน สำนวนนี้มาจากการเล่นหมากรุก หมายถึงขุนกำลังจะตกใต้ฤน โดนรุกอีกครั้งเดียวเป็นอันจน อันหมายถึงหนีไม่ได้อีกแล้ว แพ้แน่ๆ เล่นเป็นหรอป่าวหมากรุกน่ะ ไม่เหมือนหมากเก็บดอกจ๊ะ หมากรุกน่ะ เขาแพ้กันสถานเดียว คือการที่ขุนโดนรุก(เพื่อจะกินขุน) แล้วจนไม่มีทางหนีไปไหนได้ เพราะฉะนั้นสำนวนนี้หมายถึงการที่ใครคนหนึ่งตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่มีทางจะบ่ายเบี่ยงเอาตัวรอดได้

วานิช จรุงกิจอนันต์

ถกสำนวนไทย เล่ม 1

2528

“**เข้าตาจน**” เป็นสำนวนมาจากการเล่นที่มีตัวหมากเดินตามตาราง เช่น หมากรุก หมากตัวใดต้องตกอยู่ในตาซึ่งไม่มีทางจะเดินได้ต่อไปอีก ก็เรียกว่าจน คือ “แพ้” ใครที่ตกอยู่ในที่อับจนไม่มีทางเบี่ยงเอาตัวรอดได้ จึงพูดกันเป็นสำนวนว่าเข้าตาจน

กาญจนานาคพันธ์

สำนวนไทย, รวมสาสน์

2513

“สิ้นคิดฤทธา**เข้าตาจน** จะผลาญนฤมลให้มรณา”

บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 เรื่อง อิเหนา

ทำตาปริบนิ่งตฤกนึกฉงน เขาเปรียบเทียบถูกตำรา**เข้าตาจน**

นิติสารสาธก

“ถ้าไม่ยอมทำสัญญาขายให้จีนป๊อก ๆ จะทิ้งเสียให้อดยาก อำแดงมาก**เข้าตาจน**หลงเชื่อและกลัวร้าย...”

คำพิพากษาศาลฎีกาโวหารกรมสวัสดิ์

สำนวนว่า เข้าตาจน นี้หมายถึงหมดทางสู้ ต้องรอรับความพ่ายแพ้สถานเดียว ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน เมื่อคราวขุนช้างรบกับขุนแผนแล้วพลาดท่า ถึงกับระพึงว่า “อกเอ๋ยหมดท่า**เข้าตาจน**”

เรียมสี ลือชัยดำรง

2536

3. จนแต้ม

แต้ม หมายถึงตาหรือช่องที่ตัวหมากเดิน เช่น หมากรุก เสือกินวัว ฯลฯ “**จนแต้ม**” เป็นสำนวนหมายความว่า ต้องจำนน หรือแพ้อย่างเดียว กับจนมุม “แต้ม” แปลว่า ชั้นเชิง เล่ห์เหลี่ยม ท่าทาง ฯลฯ “จนแต้ม” หมายความว่า หมดปัญญา จนปัญญาสิ้นท่า ไม่มีทางจะต่อสู้ ฯลฯ

กาญจนานาคพันธ์

สำนวนไทย, รวมสาส์น

2518

4. ตาม้าตาเรือ

สำนวนไทยที่ใช้ว่าตาม้าตาเรือ มีปรากฏ ดังนี้

ระวังตาม้าตาเรือ เป็นการเตือนให้มีความสุขุมรอบคอบ ระมัดระวังตัวก่อนที่จะทำหรือตัดสินใจทำอะไร

ให้ดูตาม้าตาเรือ เป็นการเตือนให้ประพฤติตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ

ไม่ดูตาม้าตาเรือ เป็นคำตำหนิ กิริยาที่ไม่เหมาะสม เช่นซุ่มซ่าม หรือการกระทำที่ขาดความระมัดระวัง

สำนวนเดิมที่ใช้ และมีความหมายเดียวกัน คือ “ตาช้างตาม้า”

เรียมสี ลือชัยดำรง

2535

ดูตาม้าตาเรือ พิจารณาให้รอบคอบ (มักใช้ในความปฏิเสธ) เช่น ไม่ดูตาม้าตาเรือ

ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย

ฉบับราชบัณฑิตสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม) 2539

ดูตาม้าตาเรือ เป็นสำนวนจากหมากรุก ซึ่งมีตัวหมากเรียกว่า “ม้า” และ “เรือ” ม้าเดินตามเฉียงทแยง ซึ่งสังเกตยาก ส่วนเรือเดินยาวได้สุดกระดาน เวลาเดินหมากอาจเผลอไม่ทันสังเกตตาที่ม้าอีกฝ่ายหนึ่งเดิน หรือไม่เห็นเรืออีกฝ่ายหนึ่งที่อยู่ไกล เดินหมากไปถูกตาที่ม้าหรือเรือฝ่ายตรงข้ามสกัดอยู่ ก้อต้องเสียหมากของตนไป การเดินหมากจึงต้อง “**ดูตาม้าตาเรือ**” ของฝ่ายตรง

ข้าม คำนี้เลยเกิดเป็นสำนวนพูด ใช้หมายถึงจะพูดหรือจะทำอะไรก้อตาม ให้ระมัดระวังพินิจพิเคราะห์ดูว่ามีอะไรอยู่ข้างหน้าข้างหลังบ้าง ไม่ซุ่มซ่าม เรียกว่า “**ไม่ดูตาม้าตาเรือ**”

ขุนวิจิตรมาตรา

2513

ดูตาม้าตาเรือ ถ้าหากว่าเล่นหมากรุกเป็นล่ะก็ จะไม่มีอะไรสงสัยเลยทีเดียว ตามความหมายของสำนวนนั้น เขาบอกว่าไม่ให้ซุ่มซ่าม จะทำอะไรก็ให้หมั่นสังเกตดูให้แน่แท้ พินิจพิเคราะห์ดูก่อนว่าทำไปแล้วจะเป็นอย่างไร มีอะไรเป็นอันตรายกับตัวเองหรือเปล่า เหมือนเดิมหมากรุกนั้น ตัวที่ต้องระวังมากคือเรือกับม้าของฝ่ายตรงข้าม เพราะเรือเดินได้ยาวสุดกระดาน ม้านั้นเดินทแยงหักๆ สังเกตได้ยากกว่าตัวอื่นๆ อย่างโคนหรือเบี้ยเดินได้ตาเดียวเท่านั้น พอจะเห็นได้อย่างเรานัดแฟนเก่าไปพบกัน แล้วดันพาแฟนเก่าไปเดินชนกับแฟนใหม่ อย่างนี้ ก็เรียกว่าเรา**ไม่ดูตาม้าตาเรือ**

วานิช จรุงกิจอนันต์

ถกสำนวนไทย เล่ม 1

2528

ไม่ดูตาม้าตาเรือ ไม่พิจารณาให้รอบคอบ

วารี อัมไพวรรณ

ความรู้รอบตัวภาษาไทยฉบับนักเรียนเพื่อเตรียมสอบ

2533

5. เบี้ยคว่ำเบี้ยหงาย

“ไปคอยสดับตรับฟังคาระหา
ใครจะว่าวายวุ่นอย่าฉุนเฉียง
ที่เราเป็นเบี้ยคว่ำจงจำเจียว
แม้โกรธเกรี้ยวเคี่ยวขับจะอับอาย
สองพี่น้องนั้นเล่าเขาไม่ชั่ว
จะยิ้มหัวเยาะเล่นเป็นเบี้ยหงาย
จงฟังดูทราบเรื่องหยาบคาย
อย่าวุ่นวายวามวู่เอ็นดูน้อง”

สุวรรณเศียร

สำนวน**เบี้ยคว่ำเบี้ยหงาย**นี้ เป็นสำนวนที่ได้จากหมากรุก คือเบี้ยหงายนั้นมีสิทธิ์ที่จะกินหรือไล่หมากตัวอื่นได้มากกว่าเบี้ยคว่ำ จึงหมายความว่าเมื่อยังเป็นเบี้ยคว่ำ คือยังอยู่ในฐานะ

ที่ต่ำกว่าก็อย่าพึ่งไปคิดต่อล้อต่อเถียงฝ่ายที่อยู่ในลักษณะที่เป็นเบี้ยหงาย คือมีฐานะสูงกว่า สำนวนในลักษณะเช่นนี้ยังมีอีก 2 คำ คือ เบี้ยบนและเบี้ยล่าง เบี้ยบน หมายถึงอำนาจเหนือหรือได้เปรียบ เบี้ยล่างหมายถึงอยู่ใต้อำนาจหรือเสียเปรียบ

โสมทัต เทเวศร์

เกร็ดภาษาหนังสือไทย

2521

6. เบี้ยในกระดานหมากรุก

"...เราต้องมองปัญหาเอง แก้ปัญหาเอง เราก็จะหมดสถานะของความเป็นเบี้ยในกระดานหมากรุก..."

ส.ศิวรักษ์

ปาฐกถา ณ สโมสร น.ส.พ.เมือง LA.

27 มิถุนายน 2523

เบี้ยเป็นตัวหมากที่มีคาด้อยที่สุดในกระดานหมากรุก การเปรียบเทียบบุคคลใดว่าเป็นเพียงเบี้ย จึงหมายถึงการไม่มีค่า ไม่มีความหมาย ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง และต้องถูกผู้อื่นกำหนดให้เป็นหรือต้องทำเรื่องต่างๆ เสมอ

เรียมสี ลือชัยดำรง

กันยายน 2535

7. จับตัววางตาย

จับตัววางตาย กำหนดลงไปแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง, กำหนดตัวบุคคลให้ประจำหน้าที่โดยเฉพาะ

ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม)2539

จับตัววางตาย เป็นสำนวนหมายความว่า กำหนดลงไปให้เป็นที่แน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอีก จะใช้กับบุคคลหรืออะไรก็ได้ มูลของสำนวนคงจะมาจากการเล่นหมากรุก ถือกันว่าตัวไหนเดินไปช่องไหนแล้ว ก็ต้องอยู่ที่นั้น เดินใหม่ไม่ได้

ขุนวิจิตรมาตรา

2513

จับตัววางตาย หมายความว่ากำหนดไว้ให้เป็นที่แน่นอนแล้ว เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เห็นว่ามาจากการเล่นหมากรุก คือถ้าเดินตัวไหนไปแล้วก็เป็นอันว่าแล้วกัน ไม่ใช่เดินแล้วไม่แน่ใจ ชักกลับมาเดนใหม่ สำนวนนี้ไม่ค่อยได้ใช้ในเรื่องอื่นๆหรอก

วานิช จรุงกิจอนันต์

ถกสำนวนไทยเล่ม 1

8. ทางหนีที่ไล่

ทางหนีที่ไล่ คิดการอย่างหนึ่งที่ตั้งใจกระทำลงไปแล้ว ก็คิดเผื่อทางเสียไว้ด้วย หรือคิดจะสู้รบปรบมือกับใคร ถ้าเห็นไม่ได้การก็ต้องคิดทางหนีเอาตัวรอดไว้ก่อน (สำนวนนี้มาจากการเล่นหมากรุก ซึ่งมีทั้งหนีและไล่อยู่ด้วย)

พงจันทร์ ศรัทธา

สำนวนไทยและคำพังเพย (สุภาษิต)

2518

ทั้ง 8 สำนวนอ้างใน (วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป : 33 -41)

2.สำนวนที่มาจากศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจากสื่อออนไลน์ เป็นการอธิบายถึงที่มาที่ไปของสำนวนที่ทำให้เข้าใจถึงความหมายของสำนวนที่ต้องการสื่อความหมายได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จากการอธิบายถึงที่มาและความหมายที่สำนวนต้องการสื่อสาร ได้นำเสนอโดยสรุปเป็น 26 สำนวน ดังนี้ (Tongchat. [นามแฝง] ,ออนไลน์ 2552)

1. **กลเม็ด** ที่มา : เนื่องจากเม็ดเป็นหมากศักดิ์ต่ำที่สุดในหมากใหญ่ ไล่ได้ยากกว่าหมากใหญ่ตัวอื่น ดังนั้นหมากกลที่เดินด้วยเม็ดจึงมักเป็นกลที่แก้ยาก และลึกซึ้ง คาดไม่ถึง

หมายถึง ในการทำสิ่งใดให้ได้ผลดีเป็นพิเศษ หรือง่ายเป็นพิเศษ

2. **กลเม็ดเคล็ดลับ** ดูคำว่า กลเม็ด
3. **กลเม็ดเด็ดพราย** ดูคำว่า กลเม็ด
4. **กินขาด** ที่มา: ในเมื่อมีการกินตัวหมากที่ขาด หรือไม่ได้ผูก ดังนั้นผลที่ได้ก็คือ กินฟรี (ไม่ถูกกินคืน)

หมายถึง เมื่อมีการเปรียบเทียบ แล้วดีกว่าจนไม่ต้องลังเลในการตัดสินใจ

5. **เข้าตาจน** ที่มา: ถูกบังคับให้โดนรุกจน พ่ายแพ้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

หมายถึง ดำเนินการผิดพลาด จนเข้าสู่ภาวะวิกฤติอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

6. **เข้าทาง** ที่มา: ฝ่ายตรงข้ามเดินหมากเข้ามาในระยะก้าวของหมากที่เราวางไว้ หรือเดินรูปหมากที่เป็นถูกสะกดข่มด้วยรูปหมากของเรา

หมายถึง ฝ่ายตรงข้ามดำเนินการเป็นตามที่วางแผนตระเตรียมไว้

7. **จนแต้ม** ที่มา: ไม่มีรูปหมาก หรือวิธีเดินที่จะพลิกรอดจากความพ่ายแพ้

หมายถึง ไม่มีทางออก หรือวิธีแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

8. **จนมุม** ที่มา: ขุนถูกต้อนเข้าไปรุกจนที่มุม

หมายถึง ไม่มีทางรอด หรือบ่ายเบี่ยงจากความผิด

9. **จับตัววางตาย** ที่มา : กติกาหมากรุกที่ใช้ในการแข่งขัน หรือการพนัน นั่นคือ

(1).เมื่อจับตัวหมากแล้วจะเปลี่ยนไปจับตัวหมากอื่นไม่ได้

(2).เมื่อวางตัวหมากลงตาใดและปล่อยมือแล้ว จะหยิบเปลี่ยนเป็นตาอื่นไม่ได้ หมายถึง ดำเนินการตามข้อกำหนดตั้งแต่เริ่มแรก จะเปลี่ยนแปลงวิธีการไม่ได้

10. **จุดอับ** ที่มา: ตำแหน่งซึ่งไม่สามารถขยับหมากได้

หมายถึง สถานะการณ์ที่ไม่อาจดิ้นรนให้รอดพ้นจากวิกฤต

11. **ซ้อนกล** ที่มา: เดินหมากเหมือนเข้าทางฝ่ายตรงข้าม แต่ที่จริงมีแต้มที่ลึกซึ้งกว่าไว้ตลบกลับ

หมายถึง แผนซ้อนแผน

12. **ดูตาม้าตาเรือ ที่มา**: ม้า และเรือจะมีรัศมีตาเดินที่ไกล และรอบตัว จึงยากจะระวังที่จะเดินเข้าสู่ตาม้า หรือตาเรือ โดยไม่จำเป็นต้องเดินเข้าประชิด

หมายถึง ดูตาม้าตาเรือ - ระมัดระวัง, ดำเนินการอย่างรัดกุม ไม่มองข้ามองค์ประกอบที่อาจละเลย และ ไม่ดูตาม้าตาเรือ - ซุ่มซ่าม, ทำอะไรไม่ระมัดระวัง

13. **ตกเป็นเบี้ยล่าง เบี้ยล่าง** ที่มา: คำที่ใช้ในหมากรุกคือ เบี้ยสูง เบี้ยต่ำ ซึ่งในกรณีทั่วไป เบี้ยต่ำมักเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เนื่องจากมีเนื้อที่ และทางเลือกในการขยับหมากน้อยกว่า เบี้ยล่าง ก็คือเบี้ยต่ำนั่นเอง

หมายถึง การตกเป็นรอง

14. **ตกอับ** ที่มา: ตกเข้าสู่ตำแหน่งซึ่งไม่สามารถขยับหมากได้

หมายถึง เปลี่ยนสถานะจากฐานะที่ดีลงสู่ฐานะที่ต่ำกว่า

15. **ต้อนเข้ามุม** ที่มา: ช่วงปลายเกม การไล่-หนีกว่า 80% ที่จะไปจบที่มุมกระดาน ซึ่งรุกจนง่ายกว่าที่กลางกระดาน หรือริมกระดาน เพราะมีทางหนีน้อยกว่า

หมายถึง การดำเนินการให้ฝ่ายตรงข้ามอยู่ในแผนการ หรือสภาพแวดล้อมซึ่งไม่มีทางบ่ายเบี่ยง ต้องยอมจำนน

16. **ทางหนีทีไล่** ที่มา: ในระยะปลายเกม ฝ่ายได้เปรียบก็จะได้ไล่ ฝ่ายเสียเปรียบก็ต้องหนี การที่จะเอาชนะ หรือเอาตัวรอดก็ต้องคำนวณหลายชั้น ไม่ว่าฝ่ายใดก็ต้องดูทั้งแต้มไล่และแต้มหนี

หมายถึง การดำเนินการอย่างรอบคอบถี่ถ้วน คำนึงถึงปัญหาที่อาจเกิด และเตรียมแผนรองรับไว้ทุกสถานะการณ์

17. **ทางอับ** ที่มา : ทางเลือกที่ทำให้ไม่สามารถขยับหมากต่อไปได้

หมายถึง วิธีที่ไม่สามารถเลือกได้ เพราะไม่มีทางลุล่วง

18. **เบี้ยคว่ำเบี้ยหงาย** ที่มา : เบี้ยหงายมีศักดิ์เทียบเท่าเม็ด เดินหน้าถอยหลังได้ จึงมีศักดิ์สูงกว่าเบี้ยคว่ำ

หมายถึง ให้รู้จักที่ต่ำที่สูง

19. **เป็นต่อ** ที่มา: เป็นฝ่ายที่ต่อหมากให้ได้ นั่นคือมีฝีมือเหนือกว่านั่นเอง

หมายถึง ได้เปรียบ

20. **ผูกขาด** ที่มา : ผูก คือการคุ้มกันหมากจากฝ่ายตรงข้าม ส่วนขาด คือ หมากที่ไม่มีตัวผูก แต่ก็อาจกล่าวว่าขาดคือเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ดังนั้นหมายถึงการผูกแบบไม่ปล่อย

หมายถึง เป็นผู้ผลิต หรือให้บริการเพียงเจ้าเดียวในตลาด

21. **พลิกกระดาน** ที่มา: ไม่ได้หมายถึงจับกระดานคว่ำ หรือล้มโต๊ะ แต่หมายถึงการพลิกสถานะการณ์รูปหมาก จากเป็นรอง กลับมาเป็นต่อ

หมายถึง พลิกสถานะการณ์จากเป็นรอง กลับมาเป็นต่อ

22. **วางหมาก** ที่มา: วางตัวหมากในตำแหน่งที่มีแผนการล่วงหน้า

หมายถึง วางแผนตระเตรียมไว้ มักมีความหมายในเชิงเล่ห์กล

วางหมากชั้นเดียว - แผนที่มองออกได้ง่าย, แผนตื้นๆวางหมากหลายชั้น - แผนการซับซ้อน ลึกซึ้ง

23. **รุกไล่** ที่มา: ระยะปลายเกมฝ่ายที่ได้เปรียบจะเป็นฝ่ายไล่ ซึ่งส่วนใหญ่ฝ่ายไล่ก็จะไล่ไปรุกไปจนกว่าจะชนะ หรือเสมอ

หมายถึง ซ้ำเติมเมื่ออีกฝ่ายเพลี่ยงพล้ำ เพื่อให้ยอมจำนน

24. **เหนือชั้น** ที่มา : ในหมากรุก ฝ่ายที่คิดลึกกว่า มากชั้นกว่าย่อมเป็นฝ่ายชนะ หรือได้เปรียบเสมอ

หมายถึง คนที่ไม่อาจจับได้ไล่ทัน หรือวางแผนได้ลึกซึ้ง

25. **หมกเม็ด** ที่มา: เม็ดเป็นตัวหมากซึ่งมักถูกมองข้ามอยู่บ่อยๆ ในบางแต้มถ้าฝ่ายหนึ่งซ่อนเจตนาของเม็ดไว้ เพื่อใช้ทะลุทะลวงภายหลัง อีกฝ่ายก็มักจะเพลี่ยงพล้ำได้

หมายถึง ดำเนินการแบบไม่โปร่งใส อาจทำให้แผนงานใหญ่ต้องล้มเหลว

26. **อับจน** ที่มา:อับคือเดินไม่ได้ จนคือขุนถูกรุกจนแพ้ล้วนแล้วแต่เป็นสถานะการณ์ที่ไม่อาจจะชนะได้ หมายถึง สถานการณ์ตกต่ำ

3.2.2. วรรณคดี ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

จากแหล่งที่มา คือ 1.จากหนังสือสนุกกับหมากรุกไทย เล่ม2 ของวินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ซึ่งได้ทำการค้นคว้าไว้ว่ามีวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่มีการบรรยายพูดถึงเรื่องศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในระหว่างการดำเนินเรื่องของตัวละคร ทำให้ทราบถึง ประวัติพัฒนาการของการละเล่น วิธีเล่น ทัศนคติ และวัฒนธรรมเกี่ยวกับศิลปะการเล่นหมากรุกไทย โดยคุณวินัย ได้ทำการศึกษา และอธิบายถึงความหมาย และวัฒนธรรมของศิลวัฒนธรรมที่สอดแทรกในแต่บท ตอน และแต่ละเรื่อง และ(วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป. :24 -32)และ 2.จากหนังสือด้านวรรณคดีไทยในแต่ละเรื่อง เช่น ขุนช้างขุนแผน ไชยเชษฐ์ รามเกียรติ์ และอิเหนา

จากการศึกษาของคุณวินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ได้พบวรรณคดีไทยที่มีการอธิบายถึงศิลปะการเล่นหมากรุกไทยทั้งหมด 4 เรื่อง และยังพบ เพลงยาวที่กล่าวถึงหมากรุกไทย แบ่งออกเป็น 3 สำนวน โดยผู้วิจัยได้นำผลเสนอดังต่อไปนี้

1.เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนที่ขุนแผนด่านางวันทอง

“ชิจิตชะใจวันทองเอ๋ย กระไรเลยตัดได้ไปเป็นปลิด
ขาดเม็ดเด็ดเรือไม่เผื่อคิด ม้าพาเลิดลิดอยู่อลวน
จากเบี้ยเสียสองเพราะต้องคาด ฟันฟาดเบี้ยหงายกระจายป่น
ม้าก้าวยาวเรือก็เหลือทน เมื่อพี่จนแล้วจะไล่แต่รายโคน”

(องค์การค้าของคุรุสภา 2505: 354)

คุณค่าที่พบ

ทำให้ทราบว่าหมากรุกไทยมีการเล่นสืบทอดอย่างต่อเนื่องมาหลายร้อย ปี นับย้อนไปได้อย่างน้อยที่สุดถึงยุคกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วิธิการเล่นและกติกา คล้ายกับที่ใช้อยู่ใน ปัจจุบันจะเห็นว่ากลอนไล่ชื่อตัวหมากไว้อย่างครบถ้วน รวมถึงเบี้ยหงายด้วย สำหรับ ขุน ที่ขาดหายไป แต่มีคำว่า พี่ เข้ามาแทน คงเป็นเพราะขณะนั้นตัวขุนแผนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนแล้ว ดังนั้นคำว่า "พี่" ในที่นี้จึงน่าจะหมายถึง "ขุน" นั่นเอง แสดงให้เห็นว่าเดิมหมากรุกไทยถูกจัดว่าเป็นกีฬาพระราชาที่มีการเล่นในรั้วในวังโดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏดังนี้

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี บรรดาตำรับตำราต่าง ๆ ได้กระจัดกระจายและสูญหายเป็นอันมาก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงโปรดเกล้าฯให้ประชุมขุนนางที่เคยรับราชการ เมื่อครั้งกรุง ศรีอยุธยาเป็นราชธานีมาเรียบเรียงจัดทำตำราต่าง ๆ ขึ้นใหม่ โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ ในตำราส่วนที่ว่าด้วยหน้าที่ของมหาดเล็กได้กำหนดไว้ว่าใครมีหน้าที่อะไรดังนี้

" นายขัน นายพลพ่าย พนักงานรวมกันขันทรงผ้าเช็ดพระเสโท..พัชนีผักมะขาม พัชนี ทองพัชนีแพรสุหร่ายทองแดง ถาดชุด พระโอสถสูบ หมากรุก สะกา พระสุพรรณราช" แสดงว่าหมากรุกไทยเป็นราชกีฬาที่พระเจ้าแผ่นดินอาจเรียกมาทรงตามโอกาส(วินัยลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป. : 25)

ตอน พลายงามจะลวงขุนแผนผู้พ่อให้เข้าใจว่าเพลินติดอยู่กับการเล่น หมากรุก

พอขุนแผนตายใจและคลายความระแวงก็แอบหนีไปหาสาวที่ได้นัดหมายไว้แต่ตอนกลางวัน

"ไปถึงตรงกุฎีชีต้นไทย เห็นจุดไต้ตั้งวงเล่นหมากรุก
พวกอาสามาเล่นอยู่เป็นหมู่ ทั้งพระเถรเณรดูกันสนุก
บ้างนั่งมองบ้างเบียดเข้าเสียดซุก ฉุกละหุกเสียงสนั่นลั่นกุฎี
เจ้าพลายนิ่งนึกตรึกตรา จำจะลวงบิดาว่าอยู่นี่
จะทำเป็นเล่นหมากรุกให้คลุกคลี จนพ่อหลับจึงจะหนีไปหานาง
คิดพลางทางขึ้นบนกุฎี เฮ้ยขอกูเดินทีแล้วรุกผาง
ไอ้พวกไพร่ให้นายเข้านั่งกลาง ทั้งสองข้างอื้ออึงคะนึงไป
ฝ่ายว่าขุนแผนพ่อรอเจ้าพลาย เห็นไปหายนึกพะวงสงสัย
ย่องลงจากศาลาแล้วคลาไคล เห็นแสงไฟที่กุฎีรี่ไปพลัน
แต่พอใกล้ได้ยินเสียงเฮฮา ก็รู้ว่าลูกยาอยู่ที่นั่น
เห็นกำลังเล่นหมากรุกสนุกครัน ก็หันกลับมาศาลาลัย "

ในวรรณคดีไทย เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (องค์การค้าของคุรุสภา 2505: 694)

และ **ตอน เมื่อนางศรีประจันจะแต่งงานลูกสาว จึงลงเรือไปนิมนต์สมภาร**

" ถึงวัดแคกุฎีรี่เข้าไป ศรีประจันนั่งไหว้แล้วว่าพลาง
สมภารผินหลังนั่งเล่นหมากรุก สบสนุกจับโคนเข้าโยนผาง
เข้ากลจะจนที่ตากลาง ศรีประจันร้องค้างว่าเจ้าคุณ
ดีฉันมาหมายว่าจะนิมนต์ สมภารว่าไม่จนให้หลบขุน
ศรีประจันว่าดีฉันจะทำบุญ สมภารว่าเรือจุนเข้ารุกจน
เหลียวเห็นศรีประจันต์กลั้นหัวร่อ จึงถามข้อเนื้อความตามเหตุผล
ศรีประจันว่าฉันมีทำวน อาราธนาสวดมนต์สักสิบองค์
จะแต่งงานออพิมพิลาไลย กำหนดนับวันไว้อย่าให้หลงลง
ตัวฉันนี้เล่าแก่เฒ่าลง จะทำเสียให้คงเห็นทันตา"
(องค์การค้าของคุรุสภา 2505 :144)

คุณค่าที่พบ

แสดงให้เห็นถึงว่านอกจากในรั้วในวังแล้ว สถานที่ที่มีการเล่นหมากรุกไทยมาก ก็คือตามวัดต่าง ๆ ในอดีต วัด นอกจากจะเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่าง ๆ นับตั้งแต่เกิดจนตายแล้ว ยังเป็นที่ชุมนุมของประดานักหมากรุก มีทั้งชาวบ้าน ขุนนาง และพระเณร ส่วนใหญ่เล่นเป็นเกมที่เน้นความสนุกสนานมากกว่าจะเป็นกีฬา ดังนั้น แต่ละฝ่ายจึงอาจมีผู้เล่นมากกว่า 1 คน และกฎเกณฑ์ กติกา ก็ไม่ ค่อยเข้มงวดนัก

หมากรุกไทย เป็นเกมที่สร้างความสนุกสนานและเพลิดเพลินให้กับผู้เล่นได้อย่างไม่รู้เบื่อยิ่ง ตอนที่หมากติดพันกันด้วยแล้ว ผู้เล่นแทบลืมวันเวลา และไม่เอาเรื่องเอาราวกับโลกภายนอกเลยทีเดียว ดังตัวอย่างจากวรรณคดีเรื่องเดียวกัน (วินัย ลิ้มดำรงชิตื ม.ป.ป.:26)

ตอนที่ขุนช้างถูกพรากนางวันทองไป

" ผลุนโผนโจนออกไปนอกห้อง ร้องเรียกศรพระยาไปไหนหาย
ขึ้นมาเล่นหมากรุกให้ทุกข์คลาย ศรพระยาหน้าหงายเดินเร็วมา
เทหมากรุกออกมาม้าโคนตั้ง ขุนช้างย่างม้าพลั้งตาโป่งหวา
ทิ่มวุ่นกินขุนศรพระยา พ่อเจ้าขาขอโทษโปรดไถ่ตัว

ขุนช้างหัวร่อพ่อไม่ให้ ศรพระยาวอนไหว้พ่อทูนหัว

ฉันเล่นเป็นแต่เสือกินวัว หมากรุกฉันกลัวแล้วพ่อคุณ

ถึงพระครูก็สู้พ่อไม่ได้ มันเหลือใจกินกันจนชั้นขุน "

(วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป. : 32)

คุณค่าที่พบ

กติกาที่สำคัญข้อหนึ่งของหมากรุกไทย คือจะไม่มีการกินขุนอย่างเด็ดขาด ถ้าฝ่ายใดเดินหมากคุกคามจะกินขุนคู่ต่อสู้ในการเดินครั้งต่อไป จะต้องบอกว่า "รุก" ทุกครั้ง เพื่อเปิด โอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่งหาทางเดินหลบเลี่ยงหรือหาทางแก้ไข หากหลบเลี่ยงการถูกกินไม่ได้ เรียกว่าถูก "รุกจน" และเป็นฝ่ายแพ้ กล่าวได้ว่าในระหว่างที่เล่น จะไม่มีการนำขุนออกนอกกระดาน อย่างเด็ดขาด ผู้ที่แอบเดินหมากขึ้นไปจ้องจะกินขุนฝ่ายตรงข้ามอย่างเงียบ ๆ อาจเรียกโดย เปรียบเทียบได้ว่าขี้โกงอย่างขุนช้าง ดังนั้น หากไม่อยากได้ชื่อว่าเป็นขุนช้างกลับชาติมาเกิด ก็อย่าอุตริไปกินขุนคู่ต่อสู้ !!! ตอนที่ขุนช้างถูกพรากนางวันทองไป ก็เฝ้าคร่ำครวญอาวรณ์ไม่เป็นอันกินอันนอน จึงเรียก ศรพระยามาเล่นหมากรุกกัน หวังจะลืมความทุกข์ แต่ความที่จิตใจว้าวุ่น ประกอบกับเป็นคนขี้โกง ชอบเอารัดเอาเปรียบคนอื่นเป็นปกตินิสัยจึงย่องม้าตาโป่งไปกินขุนคู่ต่อสู้ (วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป.: 32)

2. **เรื่อง " ไชยเชษฐ์ "**

ตอน ท้าวสิงหลออกโรง

" ว่าขานกิจการนคเรศ
ให้เขม่นนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา
พระยายักษ์นิ่งนึกตรึกตรา
จะได้ลาภหรือว่าจะได้ทุกข์
แต่ก่อนร่อนชะไรไม่เคยเป็น
จะพูดเล่นเจรจาไม่ผาสุก
จึงตรัสเรียกกระดานหมากรุก
มาทรงเล่นกับมุขมนตรี "

จากหนังสือ บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ์ ไกรทอง มณีพิชัย พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.พิมพ์ครั้งที่ 5 (องค์การค้าของคุรุสภา 2511 :33)

คุณค่าที่พบ

เป็นวรรณคดีไทยอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นกีฬาในราชสำนักของหมากรุกไทย ในยามว่างของกษัตริย์ (วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป.: 25 - 26)

3.เรื่องรามเกียรติ์ ตอนราชาภิเษกพระราม บท พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

"เมื่อนั้น

พระวสิษฐ์เล่นหมากรุกสนุกสนาน ตาหูไม่สู้เห็นซมซาน

แพ้ลูกศิษย์สามกระดานทะยานใจ พนันถอนขนตาเสียห้าเส้น

แล้วตั้งขึ้นเล่นกระดานใหม่ หน้าขุนเบี้ยริมทิ่มขัดไว้

หยิบแว่นตามาใส่เขม้นมอง ตามบุญตามกรรมทำให้แตก

เอาม้าฟันเม็ดแลกกินสอง น้อยหรือเบี้ยหงายมันร้ายรอง

เข้าทำนองต้องกลจนกระมัง จับเรือรุกผางแล้วพลางว่า

ถอนขนตาห้าเส้นเจ้าเล่นมั่ง เทวดามาช่วยก็ไม่ฟัง

คงจะไล่ให้กระทั่งริมกระดาน หัวร่อพลางทางเรียกน้ำชาฉัน

ใส่จุนพลันมาลองสักสองป้าน ดีแต่ใหม่ไว้เก่าไม่เอาการ

หยิบน้ำตาลใส่ลงโก่งคอซด ชะชะอร่อยน้อยหรือนั่น

แม้นมีสักสองขันฉันให้หมด จนแน่นท้องต้องขยายราตคต

พระดาบสบ่นอยากมากไป บัดนั้นสังฆการีหยุดอยู่สักครู่ใหญ่

ได้ยินเสียงอาจารย์สำราญใจ หัวร่อเร่อเอออะไรจะใคร่รู้

จะว่าสอนหนังสือศิษย์ก็ผิดทำนอง เสียงร้องรุกคาดประหลาดอยู่

จึงย่างย่องมองมาเปิดประตู เข้าไปปูผ้าห่มก้มกราบกราน

เห็นฤาษีลบเพลินเดินหมากรุก นึกสนุกขึ้นมาไม่ว่าขาน

แอบหลังนั่งยิ้มอยู่ริมกระดาน รับประทานขอทีเถิดเจ้าคุณ

ดีฉันรักชักเรือมาแต้มนี้ ประทับที่ตาวงตรงหน้าขุน

เบี้ยเข้าเคี้ยวเล่นเข้าเป็นจุณ ชิงฉุดยุดพระคุณขออีกที

เมื่อนั้นพระดาบสดึงดื้อถือผี ปัดมือไม่ฟังสังฆการี

กูเดินดีกว่าออเจ้าเป็นเท่าไร แต่หนุ่มหนุ่มเมื่อกระนั้นขยันอยู่

อินทร์เดชะพระครูก็สู้ได้ ถึงทั้งแก่งกเงิ่นเดินคลายไป

ฝีมือไล่มวยเม็ดเข็ดทุกคน "

จาก บทละครนอกเรื่องรามเกียรติ์และบ่อเกิดรามเกียรติ์ (องค์การค้าของคุรุสภา 2510 : 687-688)

คุณค่าที่พบ

การพนันกับคนไทย ดูจะแยกกันไม่ออกแต่ไหนแต่ไรแล้ว การเล่นหมากรุกในสมัยก่อนก็เช่นกัน มีการเดิมพันพอหอมปากหอมคอ ไม่ถึงขนาดต้องเสียบ้านเสียเมืองเหมือนในเรื่องมหาภารตยุทธ์ หรือ เผลอเล่นจนต้องเสียเมียอย่างท้าวพรหมทัตจากเรื่องกากีเป็นแน่ การเดิมพันส่วนใหญ่ ก็เพื่อให้เร้าใจ และป้องกันการดึงแต้ม (คือเล่นไม่เต็มฝีมือ) ทำให้การเล่นออกรสชาติยิ่งขึ้น การเดิมพันระหว่างผู้เล่นหมากรุกไทยด้วยกัน นอกจากจะเล่นเอาอัฐเอาเฟื้องกันแล้ว มีบ้าง ที่พนันแบบลงโทษ หรือให้เจ็บตัวเล็ก ๆ น้อย ตัวอย่างการพนันแบบเจ็บตัวพิเรนทร์

สังฆการีรีไปนิมนต์พระวสิษฐ์ฤาษี มาสวดมนต์ ทำให้เราได้รู้จัก " เซียนข้างกระดาน " คนแรกในประวัติศาสตร์หมากรุกไทย !! สังฆการีอยู่วงนอก อดไม่ได้โดดลงไปแย่งเดิน ฝ่ายคนเล่นถือว่าตนเองก็มีฝีมือไม่ยอมฟัง กว่าจะรู้เรื่องว่ามานิมนต์ ก็เกือบต้องเปิดศึกนอกกระดาน ! (วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป. :28-31)

4. เรื่อง"อิเหนา"จากบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

"กิดาหยันเล่นหมากรุกสนุกสนาน

กำลังตั้งหมากกลจนริมกระดาน

ติดต่อคิดอ่านกันวุ่นวาย

ที่จ้องมองร้องมาขอข้าที

เอาเบี้ยนี้กินอีริมแล้วทิ่มหงาย

ม้ารุกถูกคาดโคนตาย

ขุนข้อยเข้าร้ายเห็นพ่ายแพ้"

ในหนังสือ สนุกกับหมากรุกไทยเล่ม2 (วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป. : 31)

คุณค่าที่พบ

นอกจากการเล่นปกติโดยผู้เล่น 2 ฝ่ายแล้ว ยังได้มีการนำหมากกลมาเล่นกัน ซึ่งเป็นทั้ง การฝึกแต้ม ลองภูมิ และเพื่อความสนุกสนาน ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่า " กลหมากรุกไทย " เริ่มมีการเล่นมาแต่เมื่อไรที่พอปรากฏเป็นหลักฐานย้อนไปได้ถึงสมัยรัชกาลที่ 2(วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ม.ป.ป.:28-31)

3.3.คุณค่าด้านศิลปกรรม จากศิลปะการแสดงหมากรุกคน

ภาพที่ 73 "หมากรุกคน" การแสดงนาฏศิลป์ผสมผสานท่ารำกระบี่กระบองประกอบการเล่น

ที่มา ASTVผู้จัดการรายวัน. ยกทัพ "คน" ลงกระดานหมากรุกไทย [Online]. Acessed 18 มกราคม 2552. Available from http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000086833&

"หมากรุกไทย" บนกระดานเล็กที่กำลังชิงไหวชิงพริบกันอยู่ในยกทัพ"คน" ลงกระดานหมากรุกไทย

เมืองใต้ (2531: 23– 29) ได้กล่าวถึงเรื่อง“หมากรุกคน” ไว้ในหนังสือ**วิธีเล่นหมากรุกไทยและหมากกล**ว่า

“เมื่อพูดถึงเรื่อง “กระดานหมากรุก” แล้ว ก็เห็นจะต้องเรื่อง “หมากรุกคน” มาเล่าขัดจังหวะให้คุณรับฟังไว้ก่อนสักเล็กน้อย เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกระดานหมากรุก และวิธีการขีดเส้นตีตาราง 64 ช่องที่ว่าวิธีเล่นหมากรุกคน ซึ่งทางการจัดขึ้นเป็นกีฬาในร่มพิเศษ เพื่อฉลองงานวันขึ้นปีใหม่นี้ จัดว่าเป็นกีฬาในร่มที่ค่อนข้างพิลึกมโหฬารอยู่สักหน่อย เพราะใช้ผู้เล่นหรือผู้ที่เข้าแข่งขันที่มีฝีมือเป็นเยี่ยมในเชิงหมากรุกจริง ๆ ขึ้นมาแข่งขันเดินหมากรุกบนปะรำหรือเวทีสำหรับแข่งขันโดยมีกรรมการทำหน้าที่พิจารณาตัดสินร่วมอยู่ด้วยหลายคน

แต่เนื่องจากการแข่งขันเดินหมากรุกด้วยกระดานสี่เหลี่ยมบนเวทีนั้น ผู้ชมจำนวนมากคงไม่มีโอกาสได้ชมการเดินของคู่แข่งขันโดยถนัดนัก จึงต้องหาวิธีให้ผู้ชมได้ชมทั่วกันอย่างเปิดเผย กลางแจ้งจึงให้จำลองกระดานแผ่นใหญ่ซึ่งก็ใช้บริเวณกลางสนามหลวงนั่นแหละเป็นแผ่นกระดาน

โดยใช้เส้นขาวตีตารางบนพื้นสนามหลวงขึ้นเป็นรูปกระดานหมากรุกมีด้วยกัน 64 ตาราง ขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถจะเอาคนเข้าไปยืนในแต่ละช่องของตารางต่อหนึ่งคนได้อย่างสบาย ตารางทั้ง 64 ช่องนี้ จะเขียนเลข 1 เรียงกันไปจนครบ 64

และตัวหมากรุก ก็ใช้คนเรานี่แหละ แต่งขึ้นเป็นตัวหมากรุกซึ่งผู้ที่เล่นหมากรุกเป็น หรือรู้จักตัวหมากรุกก็คงทราบดีว่า ตัวหมากรุกมีอะไรบ้าง

ก็ได้แก่ **ขุน** ข้างละ 1 ตัว โดยใช้คนแต่งเต็มยศคล้ายกับพระราชาแบบลิเกหรืออะไรทำนองนั้น หรือไม่ก็สวมหัวเป็นรูปตัวขุนให้เป็นที่รู้กัน และให้สีต่างกันด้วย เพื่อให้รู้ว่าเป็นขุนคนละฝ่าย แล้วให้แต่งเป็น **โคน** ข้างละ 2 ตัว แต่งเป็น **เม็ด** ข้างละ 1 ตัว แต่งเป็น **ม้า** ข้างละ 2 แต่งเป็น **เรือ** ข้างละ 2 แต่งเป็น **เบี้ย** ซึ่งก็คล้ายกับตัวพลทหารหรือเสนาสมัยโบราณอะไรทำนองนั้นอีกข้างละ 8

คนที่เป็น ขุน ทั้งสองข้างก็ค่อนข้างสบายหน่อย คือมีเก้าอี้นั่งอยู่ในช่องตารางสี่เหลี่ยมขนาบด้วย โคน ทั้งคู่ซึ่งต้องทำหน้าที่ยืน ตัวอื่น ๆ ก็คงทำหน้าที่ยืนทุกตัว คราวนี้ เมื่อจัดตั้งตัวหมากรุกคน ให้ประจำตำแหน่งเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้แข่งขันทั้งคู่ก็เริ่มเดินทันที

การเริ่มเดิน : สมมุติว่า ฝ่ายขาวเดินก่อน ก็จะเดินเบี้ยหน้าเม็ด เมื่อเดินเบี้ยไปยังช่องตารางที่เท่าไหร่ เจ้าหน้าที่หรือกรรมการ ก็จะประกาศทางไมโครโฟนหรือเครื่องขยายเสียง เป็นการบอกให้ตัวหมากรุกคนกลางสนามหลวงตัวที่เป็นเบี้ยของฝ่ายขาว ซึ่งยืนอยู่ในช่องตารางที่เท่าไหร่เดินไปยังช่องตารางที่เท่าไหร่ทันที

ตัวเบี้ยซึ่งเป็นคนและเป็นฝ่ายขาว ก็จะขยับย่างไปยังช่องตารางที่เท่านั้นที่กรรมการหรือเจ้าหน้าที่ประกาศบอก เช่น

“เบี้ยขาวช่องตารางที่ 46 เดินไปช่องตารางที่ 38” จำได้ว่า ในการเดินหมากรุกคนนี้ เขามีดนตรีหรือปี่พาทย์ของไทยเราบรรเลงประกอบอยู่ด้วย กล่าวคือถ้ามีการกินหมากตัวใดตัวหนึ่งขึ้น ปี่พาทย์หรือดนตรีก็จะบรรเลงเพลงโอด ทำนองตะเร็งเต่งตุม ประกอบทันที

ถ้าหมากตัวไหน ถูกกิน ก็เรียกว่าสบายหน่อย คือออกไปจากวงกระดาน ไม่ต้องยืนเมื่อยขาต่อไป แต่ถ้าหมากตัวไหนยืนอยู่ในกระดานนาน ๆ ไม่ถูกกิน ก็ทรมานหน่อยเหมือนกัน ซึ่งมักจะได้แก่พวกโคนและเม็ด หรือเรือ เพราะพวกนี้ผู้เล่นแต่ละฝ่ายจะต้องพยายามรักษาให้ดี ไม่ยอมให้อีกฝ่ายกินง่าย ๆ

ส่วนขุน เวลาเดินย้ายทีก็เอาเก้าอี้ยกตามไปด้วยเพื่อนั่งรอเพราะไม่ค่อยได้เดินเหมือนหมากตัวอื่น ๆ เว้นแต่เวลาหมากใกล้จะจบเกมสั่นแหละ ขุนที่เป็นฝ่ายที่ถูกรุกก็ต้องยกเก้าอี้หนีเรื่อยไป

ท่าน ที่ไม่รู้เรื่องราวของหมากรุก อาจจะไม่รู้สึกสนุกไปตามที่เล่านี้นัก เพราะยังนึกภาพไม่ออกและผู้เล่าก็ต้องขออภัยไว้ที่นี้เสียด้วย ถ้าหากความจำในเรื่องหมากรุกของคนนี้จะผิดพลาดไปบ้าง เพราะสมัยที่ผู้เล่าได้ดูนั้น ยังมีอายุน้อยอยู่

หมากรุกคนจะยังมีแสดงหรือเลิกไปแล้วยังไม่ทราบใครรู้ช่วยบอกสักหน่อยก็แล้วกัน เพราะผู้เล่าไม่ได้เยี่ยมกรายไปสนามหลวงในวันปีใหม่มาหลายปีแล้ว”(เมืองใต้ 2531: 23, 25 – 29)

ประวัติความเป็นมา และข้อมูลทั่วไปของของการแสดงศิลปะการแสดงหมากรุกคน

ทีมงานของผู้จัดการรายวันที่มา (ASTVผู้จัดการรายวัน ออนไลน์ 2552.)ได้ศึกษา จากการสัมภาษณ์ อาจารย์ สถาพร ขาวรุ่งเรือง นาฏศิลปินระดับ 6 สำนักสังคีต กรมศิลปากร และการสังเกตและเก็บข้อมูลทั้งเนื้อหาและภาพถ่ายจากงานแสดงศิลปะการเล่นหมากรุกคนโดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

ด้านประวัติความเป็นมา

“ คุณสถาพร ขาวรุ่งเรือง นาฏศิลปินระดับ 6 สำนักสังคีต กรมศิลปากร ผู้ฝึกซ้อมการแสดงหมากรุกคนให้กับนักศึกษาระดับสถาบันอุดมศึกษา เล่าที่มาให้ฟังพอสังเขปว่า

"หมากรุกคน"เป็นการแสดงที่ ครูสง่า ศศิวณิช ลูกศิษย์ของพระยาสุนทรเทพระบำ(เปลี่ยน สุนทรนัฏ) เป็นผู้คิดขึ้นเพื่อประกอบการแข่งขันกีฬาหมากรุก โดยใช้คนแสดงเป็นตัวหมากมีเพลง บรรเลงและท่ารำประกอบเฉพาะตัว หมากรุกคนนำมาแสดงครั้งแรกในงานปีใหม่ ณ ท้องสนามหลวง อย่างไรก็ตามไม่ได้มีการระบุปีพุทธศักราชที่เริ่มแสดงไว้

"การแข่งขันหมากรุกสมัยโบราณมีคนดูมากไม่สามารถมองเห็นเกมได้ชัดเจน จึงมีการคิดทำตัวหมากรุกเป็นไม้เล่นบนกระดานกว้างๆให้คนไปหยิบแล้วเดินตามตาราง แต่มันไม่ได้อรรถรสโบราณจึงใช้ตัวคนแทนตัวหมาก หมากรุกคนเล่นตามที่กระดานในการแข่งขันเล่นกัน ถ่ายทอดจากกระดานเล็กให้ลงกระดานใหญ่"

อาจารย์สถาพรของนักแสดงหมากรุกคนอธิบายต่อไปว่าหมากรุกไทยมีตัวหมากทั้งหมด 6 ตัวได้แก่ ประกอบด้วยขุนหรือตัวแม่ทัพ 1 ตัวโคนเปรียบเสมือนทหารเอกคู่ใจหรือรองแม่ทัพ 2 ตัว เม็ดเปรียบเสมือนทหารหน่วยทะลวงฟัน 1 ตัว ยานพาหนะม้า 2 ตัวและเรือ 2 ตัว นอกจากนี้ยังมีเบี้ยซึ่งเปรียบเสมือนพลทหารราบลุยเป็นกองทัพหน้าอีก 8 ตัวทั้งหมดบนกระดานมีฝ่ายละ 16 ตัว

"คนที่แสดงเป็นหมากจะอยู่ในชุดแตกต่างกันตามแต่ละหน้าที่ และเพื่อให้แยกความต่าง

ของทั้ง 2 ฝ่ายบางครั้งจึงมีการสมมุติให้ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายไทย ส่วนอีกฝ่ายนั้นแล้วแต่จะเลือกประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีลักษณะการแต่งกาย การต่อสู้ เพลงที่ใช้สำเนียงแต่ละชาติแตกต่างง่ายสำหรับผู้ชมสามารถแยกแยะได้อย่างชัดเจน"

ข้อมูลของการแสดงศิลปะการแสดงหมากรุกคนไว้ว่า

การเดินเข้าตารางหมากรุกคนมีการจำลองรูปแบบการจัดทัพมาใช้เพื่อความสวยงาม

"ม้าถือเป็นตัวสร้างสีสันเรียกเสียงหัวเราะและรอยยิ้มจากคนดูได้ทุกครั้งที่แสดงท่าทาง ส่วนหมากตัวอื่นเป็นเรื่องของท่ารำ ม้าไปกำกับธรรมชาติไม่ได้ ปล่อยไปตามท่าทางตามธรรมชาติ ผู้แสดงต้องระลึกอยู่เสมอว่าขณะอยู่บนตารางสวมวิญญาณความเป็นม้า เพราะฉะนั้นจะแสดงท่าทางอย่างไรก็ได้ให้อยู่ในท่าทางตามธรรมชาติของม้า ไม่ว่าจะร้องเป็นเสียงม้า แสดงท่าทางดีดกะโหลกแบบม้า ท่ารำ และเพลงของม้าที่ใช้แฝงความสนุกอยู่ในตัวของมันเองอยู่แล้ว ส่วนอรรถรสของการแสดงมองไปที่การต่อสู้"

ในหมากรุกเวลาจะกินกันนิยมบรรเลงด้วยเพลงเชิด นอกจากนี้ยังนำเอาอาวุธกระบี่กระบองมาใช้ในการต่อสู้ ฝ่ายถูกกินเป็นฝ่ายต้องตาย นิยมใช้เพลงโอดบรรเลงช่วงที่ตัวหมากตาย

"ขุนหมายเลข 4 ฉ. ฉิ่ง เดินไปหมายเลข 5 ช. ช้าง จากนั้นวงมโหรีปี่พาทย์ก็จะเริ่มบรรเลง น้อย นอย นอย หน่อย น้อย พอไปถึงตารางจุดหมายเพลงก็จะจบลง เบี้ยหมายเลข 2 ฉ.ฉิ่งไปกินเบี้ยหมายเลข 3 จ.จาน ปีพาทย์ก็จะขึ้นน้อย นอย ก็จะรำไปหา พอถึงตารางที่มีหมากอีกฝ่ายอยู่ก่อนแล้วก็จะทำการต่อสู้ ฝ่ายที่โดนกินล้มลง เบี้ยที่รุกเข้ามาก็จะมายืนแทน วงมโหรีปีพาทย์ก็จะขึ้นเพลงเชิด พอตายลงก็จะลงเพลงโอด จากนั้นเปลพยาบาลก็จะเข้ามารับออกไปเพลงเชิดก็จะบรรเลงขึ้นมาอีกครั้ง" นอกจากม้าจะเรียกเสียงหัวเราะ หากคนพากย์มีกลเม็ดในการพากย์ก็สามารถสร้างบรรยากาศให้ครื้นเครง "เอ้า ตายแล้วดูนกกระจอกยังไม่ทันจะกินน้ำเป็นมุกตลกให้คนดูไม่เกิดความรู้สึกเบื่อ"

ส่วนกฎกติกามารยาทของหมากรุกคนไม่แปลกแยกหมากรุกกระดานเล็ก

"ในกระบวนทัพต่างๆผู้ที่มีกำลังมากกว่าย่อมชนะฝ่ายที่มีกำลังน้อยกว่า และในการเล่นหมากรุกจะทำอย่างไรก็ตามเพื่อให้ขุนเหลือตัวเดียว แล้วก็โถมกำลังเข้าไปเพื่อให้ขุนไม่มีทางเดิน เมื่อตัวหมากขุนอับถือว่าเสมอ นั่นเท่ากับว่าจบเกม แต่ถ้าเป็นหมากที่อ่อนกว่า ลูกหมากเยอะ แต่ขุนไม่สามารถเดินไปทางไหนได้ เรียกว่าแพ้กลางกระดานอีกกรณีคือจนบ่งบอกฝ่ายแพ้-ชนะเดินไปจุดไหนก็โดนกินเป็นฝ่ายแพ้"

การจัดกระบวนทัพ "คน" ในการแสดงหมากรุกคน

พลันที่เสียงปี่พาทย์ดังขึ้น หนุ่ม-สาว ผู้สวมบทหมากที่เรียกว่า **เบี้ย** ใส่เครื่องนุ่งห่มแบบพลทหารก็นวยนาดออกมาพร้อมกับร่ายรำ แกว่งไกวดาบในมือไปตามจังหวะดนตรีบนตารางซึ่งตีไว้ทั้งหมด 64 ช่องเช่นเดียวกับกระดานหมากรุกโดยทั่วไป ต่างกันที่ขนาดใหญ่ขึ้นมา 1.5 เมตร

ถัดจากเบี้ย สองสาวหน้าตาแฉล้มผู้แสดงเป็น **เรือ** อยู่ในชุดเสื้อแขนกระบอกนุ่งโจงกระเบนแบบชาวบ้านค่อยๆแจวพายเข้าสู่ตาราง จากนั้นเสียงปี่พาทย์ขึ้นเพลง ม้าหย่อง พร้อมกับการปรากฏตัวของคู่ผู้แสดงในตำแหน่ง **ม้า**แต่งตัวตามลักษณะตัวละครสวมหัวม้า ออกมาพร้อมท่าเต้นโขยกกระโดกกระเดก ปี่พาทย์เริ่มขึ้นเพลงกราวนอก เปิดตัวผู้แสดงตำแหน่ง **เม็ด** ซึ่งร่ายรำนำหน้า 2 สาวผู้แสดงตำแหน่ง **โคน** แต่งกายแบบละครพันทางมีอาวุธเป็นดาบสองมือ หมวกที่เม็ดใส่เป็นหมวกทรงประพาส ปิดท้ายตำแหน่งสำคัญที่สุดเรียกว่า "ขุน" หลังจากออกมาครบทุกตัว เรียงจากริมสุดเรือ ม้า โคน ขุน เม็ด โคน ม้าและเรือ เมื่อผู้แสดงฝ่ายขาวออกมาจนครบก็จะร่ายรำไปหยุดตำแหน่งประจำตัว จากนั้นจึงเป็นคราวของฝ่ายดำออกมาซึ่งตำแหน่งต่างๆเหมือนกัน ต่างกันเพียงชุดในการแสดงและเพลงที่ใช้ประกอบนาฏศิลป์เพื่อให้เกิดความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด

หลังจากทั้ง 2 ฝ่ายเข้าประจำตำแหน่งเริ่มจากแถวหลังริมตารางคือเรือ ม้า โคน เม็ด ขุน โคน ม้าและเรือแถวถัดขึ้นมาคือ เบี้ยทั้ง 8 ตัว บรรดาตัวหมากทั้ง 2 ฝ่ายต่างอยู่ในท่าพร้อมสำหรับเดินเกม

เปิดฉาก(หมาก)รุก

ข้างสนามหมากรุกคนมีโต๊ะเล็กๆใช้เป็นเวทีสำหรับผู้เล่นหมากรุกคน 2 คน หลังจากมองอยู่นานหนึ่งในผู้แข่งขันเริ่มเปิดเกมด้วยการหยิบเบี้ยขึ้นมาแล้วนำไปวางไว้ในช่องข้างๆกัน เมื่อกระดานจริงเริ่มแข่งขัน การแสดงก็จะเริ่มไปพร้อมกัน ผู้ประกาศขานหมายเลขให้ "ตัวหมากรุกคน" เดินไปที่ตารางตามที่ผู้แข่งขันเดินหมาก ตัวหมากในสนามก็จะร่ายรำไปตามจังหวะปี่พาทย์ ซึ่งเพลงที่ใช้เลือกเหมาะสมกับฐานะของหมากแต่ละตัว

"เบี้ย ป 6 เดินไป ป 5" เสียงคนพากย์ผู้ชายเอ่ยพร้อมกับการก้าวเดินของตัวหมากไปบนกระดาน แต่ละช่องตารางกำกับมุมด้วยพยัญชนะตั้งแต่ ก-ช และ ญ ส่วนอีกด้านเป็นตัวเลข 1-8 โดยผู้เล่นฝ่ายหนึ่งจะอยู่ด้านหมายเลข 1 อีกฝ่ายจะเริ่มเล่นจากทางหมายเลข 8 "ม้าของพม่า ข 8 เดินไป ค 6" เสียงผู้หญิงพากย์ฝ่ายตรงข้าม ผสมผสานกับเสียงหัวเราะของผู้ชมขบขำในท่าทางกระโดกกระเดกของผู้แสดงเป็นม้า "...เบี้ยไทย ก ไก่ 3 จิกเบี้ยพม่า ก ไก่ 4..." ถึงตอนนี้หมากของฝ่ายไทยเดินจากตารางตัวเองไปยังตารางของอีกฝ่าย ซึ่งในเกมกีฬาหมากรุกเรียกว่าการกิน ต่างกันที่ว่าในการแสดงหมากรุกคนมีการประยุกต์เอาศิลปะการต่อสู้แบบไทยมาใช้ในการช่วงชิงตาราง

"...โคนไทย ค 6 ไป ง 7 แล้วอยู่อย่างนี้จะไปยังไง โคนก็มาอัดเรือก็มาอัด คนดูออกใครแพ้ชนะ แต่เพื่อความสัมพันธ์อันดี สืบสานกีฬาไทยเชื่อมความสัมพันธ์ เราจะพักรบกันไว้เพียงเท่านี้"

เสียงคนพากย์เอ่ยปิดเกมเป็นเวลาเกือบชั่วโมงที่ขับเคี่ยวกันมา สิ้นสุดลงพร้อมกับผลที่ฝ่ายไทยเรือตัวหมาก 7 ตัว ขณะที่ฝ่ายพม่าเหลือตัวหมาก 8 ตัว

การจัดงานการแสดงศิลปะการเล่นหมากรุกคน

หมากรุกคนนิยมแสดงในช่วงเทศกาล เช่นสงกรานต์ งานปีใหม่ที่พระประแดง ลพบุรี และนนทบุรีหรือเทศกาลสำคัญในโอกาสต่างๆเช่นงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะมีการจัดแสดงหมากรุกคนทุกปี

"เคยเห็นทาง กทม.จัดแต่ภายหลังก็หายไป ปัจจุบันถ้าจะหาชมหมากรุกคน มหาวิทยาลัยหอการค้าเป็นหลัก ตามโครงการสืบสานกีฬาไทยร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆอย่างมหาวิทยาลัยเกริก เซนต์จอห์น เอเชีย คริสเตียน และพายัพ" พูดถึงความนิยมของหมากรุกที่ปัจจุบันหาชมได้ยาก "มีมหรสพอะไรคนไทยก็ดู หมากรุกคนโอกาสแสดงมีน้อย สมควรอนุรักษ์ไว้ เพราะเป็นการรวมศิลปะระบำ รำ เต้น กระบี่กระบองพร้อม อุปสรรค์อีกอย่างคือใช้พื้นที่เยอะ พื้นที่เหมาะสำหรับการแสดงก็คือสนามกีฬา เพราะมีอัฒจันทร์อยู่ในตำแหน่งสูงพอสำหรับการชม คนดูสามารถใช้ความคิดตามไปต่างจากตารางเล็กที่กำลังแข่งกันได้ว่าสามารถจะเดินไปยังตารางไหนต่อไป แต่ถ้าไปเล่นในสนามโดยคนดูอยู่ขนานกับตัวหมาก ก็จะทำให้ดูไม่ค่อยจะรู้เรื่องเท่าไร เพียงแต่ดูว่าขุนเดินไปตามตารางนี้ พอไปถึงก็ไปรบ นั่นคือดูการแสดงเท่านั้น ต่างจากคนที่ดูจากที่มุมสูง เพราะสามารถอ่านเกมไปในตัวตามไปด้วย นั่นคือการชักชวนให้คนอยากเข้าไปดู เพราะเกิดอรรถรสมากกว่า เนื่องจากดูได้ทั้งเกม และการแสดง"

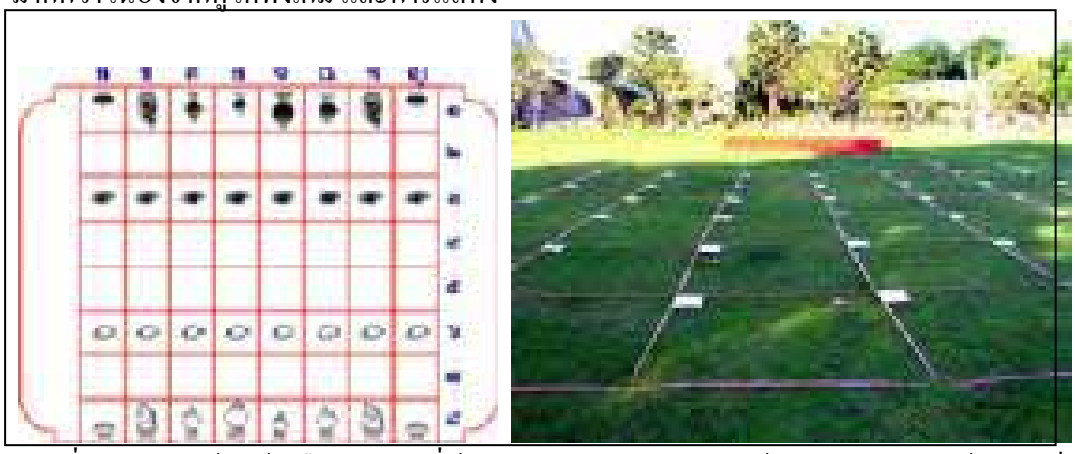

ภาพที่ 74 แสดงด้านซ้ายคือกระดานที่ผู้เล่นหมากรุกบนกระดานใช้แข่งขันกัน ส่วนด้านขวาก็จะนำการเดินหมากของแต่ละตัวมาจากการเดินจากหมากรุกบนกระดานให้ผู้ชมได้ชม

ที่มา ASTVผู้จัดการรายวัน. ยกทัพ "คน" ลงกระดานหมากรุกไทย [Online]. Acessed 18 มกราคม 2552. Available from http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000086833&

ภาพที่ 75 แสดงการตั้งหมากของ "หมากรุกคน" ไม่ต่างจากหมากรุกไทยกระดานเล็ก เบี้ยอยู่หน้า ด้านหลังเรียงจากเรือ ม้า โคน เม็ด ขุน โคน ม้า เรือ

ภาพที่ 76 แสดงหมากของทั้ง 2 ฝ่ายกำลังต่อสู้กันด้วยอาวุธประจำตัว เรียกว่าการกิน

ภาพที่ 77 แสดงตัวม้า ตัวสร้างสีสันเรียกเสียงหัวเราะและรอยยิ้มในการแสดงหมากรุกคน

ที่มา ASTVผู้จัดการรายวัน. ยกทัพ "คน" ลงกระดานหมากรุกไทย [Online]. Acessed 18 มกราคม 2552. Available from http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000086833&

ภาพที่ 78 แสดงเจ้าหน้าที่เปลสนามกำลังหามร่างหมากที่ถูกกินแล้วออกไปนอกสนาม

ภาพที่ 79 วิมลรัตน์ ยุคลธีรวัฒนากุล ผู้แสดงหมากรุกคนเป็นตัว "เรือ"

ภาพที่ 80 การพากย์การเดินหมากรุกไทย

ที่มา ASTVผู้จัดการรายวัน. ยกทัพ "คน" ลงกระดานหมากรุกไทย [Online]. Acessed 18 มกราคม 2552. Available from http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000086833&

ภาพที่ 81 แสดงผู้ถือธงนำขบวนทัพหมาก "คน" เข้าสู่ตารางหมากรุก

ภาพที่ 82 ยุทธนา เพียรพิทักษ์ผู้แสดงเป็นหมาก "ขุน" แสดงท่าทางเสียใจและดีใจประกอบวงดนตรีปี่พาทย์บรรเลงเพลงโอดและเพลงเชิด

ที่มา ASTVผู้จัดการรายวัน. ยกทัพ "คน" ลงกระดานหมากรุกไทย [Online]. Acessed 18 มกราคม 2552. Available from http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000086833&

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informant) ผู้เชี่ยวชาญด้านหมากรุกคน จาก นายธนภัทร (เดิมชื่อ สถาพร) ขาวรุ่งเรือง หรือ ครูอ้อย ซึ่งเป็นผู้เผยแพร่และพัฒนาศิลปะการแสดงหมากรุกคนหมากรุกโขนได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมดังนี้ว่า

ว่าได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับหมากรุกไทยเนื่องจาก มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย โดยกองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย มีความต้องการ ส่งเสริมและเผยแพร่ " หมากรุกคน " เพื่อให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ครั้งล่าสุด ภายใต้การนำของ อาจารย์ต้อย หรือ อาจารย์เบญจวรรณ กรวดขุนทด ได้ติดต่อมาว่าจะจัดการแสดง จึงได้ติดต่อมาที่ ครูอ้อย หรืออาจารย์ ธนภัทร (เดิมชื่อ สถาพร) ขาวรุ่งเรือง และร่วมกับ ศิลปิน อีก 3 ท่าน คือ อาจารย์ราฆพ โพธิเวช อาจารย์พงษ์พิศ จารุจินดา และอาจารย์ฐิตินันท์ ได้ร่วมกันตั้งแต่เตรียมอุปกรณ์การแสดงทั้งหมด และสอนผู้ที่จะมาเล่น "หมากรุกคน" ซึ่งเป็นอาสาสมัครจาก มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยเกริก และมหาวิทยาลัยเซนจอห์น เป็นผู้แสดงตัวหมากรุกทั้ง 6 ชนิดได้แก่ ตัวเบี้ย โคน ขุน เม็ดม้า และเรือ ทั้ง 2 ฝ่าย โดยสมมุติว่าเป็นการรบกันบนกระดานระหว่างฝ่ายไทยและพม่ากำลังรบกัน และได้เลือกวงดนตรีไทยจาก 2 วง คือ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ใช้บรรเลงฝั่งไทย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรจน์ประสานมิตร บรรเลงเมื่อฝ่ายพม่ากำลังเดินทัพ

จากการจัดการแสดงหมากรุกไทยครั้งนั้นทำให้หลายมหาวิทยาลัย อีก 2 มหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยพายัพ และมหาวิทยาลัยคริสเตียน ก็ร่วมเป็นเครือข่ายในการจัดการแสดง หมากรุกคน หมากรุกโขนอีกหลายครั้ง โดยครั้งสุดท้ายก็ร่วมจัดกับ ภาควิชานาฏศิลป์และดนตรี ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผลทำให้หมากรุกคน เริ่มตื่นตัวมาอีกครั้งในช่วงหลังๆก็เริ่มมีการเผยแพร่สู่การแสดงของระดับมัธยมศึกษา และหน่วยงานต่างๆก็ให้ความสนใจอีกครั้ง หลังจากที่ศิลปะการแสดงหมากรุกคน น่าจะหายไปแล้วกว่า 20 กว่าปีที่มีการแสดงแล้วได้มีการกลับมาแสดงและฟื้นฟูอีกครั้ง.

เริ่มต้นการฝึกสอนและเผยแพร่การแสดงหมากรุกคน

สำหรับตนเองนั้น สมัยที่สอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทองทางจังหวัดมีกิจกรรมแข่งหมากรุกไทยในรอบชิงชนะเลิศ และอยากให้ทางวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทองโชว์ศิลปะการแสดงหมากรุกคนขึ้นประกอบกับการแข่งขันในรอบชิง โดยโชว์บนสนามฟุตบอลเพื่อให้คนดูรอบอัฐจรรย์ได้เห็นชัดเจน จึงได้ประชุมกันว่าทำไงดี ต้องใช้อะไรบ้าง ขั้นตอน, อุปกรณ์, ครูผู้สอน ได้ปรึกษากับครูหลายท่าน สรุปได้ว่า ครูฉลาด พกุลานนท์ ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านนี้ เป็นศิลปินของกรมศิลปากรในขณะนั้น ท่านดำรงตำแหน่งเป็นศิลปินเอกและได้ถ่ายทอดให้กับวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง และเป็นต้นตำรับการแสดงแต่นั้นมา จนถึงเริ่มการแสดงในกลุ่มของเด็กมหาวิทยาลัยต่างๆ

องค์ประกอบในการแสดงหมากรุกคน

ด้านการเผยแพร่และการแสดงหมากรุกคนไม่ใช่ว่าจะทำคนเดียว เพราะต้องมีองค์ประกอบหลายอย่างเช่น 1. ผู้ถ่ายทอด 2. ท่ารำ 3. ขบวนการต่อสู้ 4. เครื่องแต่งกายในสมัยนั้น ๆ ที่ทำกันมา 5. เครื่องดนตรีประกอบการแสดง 6. เบ็ดเตล็ด จากนั้นก็มาใส่คนรับผิดชอบหลัก ครูฝ่ายโขนและดนตรีไทยเป็นผู้รับผิดชอบโครงการนี้ เช่นเครื่องแต่งกายจะใช้ขบวนการของการแสดงละครเข้ามาช่วย ท่ารำ และขบวนการต่อสู้ จากกระบี่กระบอง หลากหลายเรื่องอาวุธและศิลปะการต่อสู้ ดนตรี จะจัดรูปแบบในการแสดงว่าเป็นฝ่ายใดทำการเดิน 1.ฝ่ายพม่า 2.ฝ่ายไทย ก็ต้องใช้เนื้อเพลงของฝ่ายนั้นที่กำลังเดินเป็นท่วงทำนองเฉพาะฝ่ายนั้น

ทีมงานหลักที่ควบคุมการแสดงมีประมาณ 6 คนประกอบกับเด็กที่แสดงคือเด็กๆในวิทยาลัยนาฏศิลป์อีก 30 กว่าชีวิต

1. ท่ารำ ต่อท่าไม่นานก็ได้เพราะเด็กมีความรู้อยู่แล้วเพราะเด็กเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์
2. ลักษณะวิธีการเดิน ไม่ยาก
3. สิ่งสำคัญคือ ขบวนการต่อสู้ มันไม่ใช่อาวุธชนิดเดียว เพราะอาวุธแต่ละผู้แสดง มีอาวุธประจำกายไม่เหมือนกันในการแสดงตามลักษณะเฉพาะของตัวหมากรุกในแต่ละตัวเช่น ขุน เปรียบเป็นแม่ทัพ ใช้ดาบพลอง, ดาบกาบเล็ก โคน เปรียบเป็น รองแม่ทัพ ถือดาบสองมือ เม็ด เปรียบเป็นหัวหมู่ทะลวงฟัน ถือดาบเดี่ยว หรือคู่ก็ได้ ใช้ง้าวหรือพลองก็ได้ แต่ต้องสอน อยู่เราจะกำหนดอาวุธออกไป เรือ เปรียบเป็น แม่ทัพเรือ เป็นอาวุธที่ได้ ไม่สามารถทำอะไร ใช้วิธีการตีของพลอง, ง้าว มีอาวุธหลักคือไม้พาย ม้า เปรียบเป็น ท่าทางลีลาของม้าในการหลบอาวุธ คือการโขก(ใช้คางจิก) และการดีดลูกหลัง เบี้ย เปรียบเป็น พลทหารใช้เป็นกองทัพบก ใส่หูกระต่ายเป็นขบวนการในการแต่งตัว อยู่ที่ Costume ฝ่ายเครื่องแต่งตัวการแสดง
4. ดนตรี แบ่งเพลงไทย เพลงพม่า ตัวละครแต่ละฝ่ายใช้เพลงไม่เหมือนกัน

วงดนตรีไทยมหาวิทยาลัยหอการค้า ใช้เพลงบรรเลงไทย สำหรับการเดินหมากของฝ่ายไทย และวงดนตรีไทยของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒประสานมิตรนั้นใช้บรรเลงเพลงพม่าสำหรับเวลาที่ฝ่ายพม่าเดินทัพโดยได้ทำการเป็นผู้ควบคุมการแสดงมาแล้ว 4 ครั้งคือครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยหอการค้า 2. มหาวิทยาลัยพายัพ 3. มหาวิทยาลัยคริสเตียน ครั้งสุดท้ายที่ทำคือ ที่ 4 .กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ของวิชาภาคนาฏศิลป์และดนตรี

ด้านการปฏิบัติการซ้อม

จำเป็นที่จะต้องซ้อมอาวุธ ให้ทุกคนชำนาญในอาวุธทุกชนิด เพราะลงสนามแล้วเราเลือกไม่ได้ว่าเราจะต้องพบเจอกับใคร เพราะเล่นสดตามกระดานแข่งชิงชนะเลิศจริง

เริ่มการถ่ายทอดการสอนให้กับอาสมัครนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ไม่มีพื้นฐานด้านนาฏศิลป์

การเผยแพร่กับผู้แสดงในระดับมหาวิทยาลัยนั้นซึ่งไม่มีประสบการณ์ในการแสดงนาฏศิลป์นั้น ทางผู้จัดคือ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย โดยกองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย นำโดยอาจารย์ต้อย หรือ อาจารย์เบญจวรรณ กอดขุนทด ท่านได้ติดต่อมาถามว่า อาจารย์ทำหมากรุกคนได้ไหมเพราะมีประสบการณ์เคยทำเพราะเคยเห็นทีมงานของครูอ้อยจัดแสดงที่อ่างทอง แต่มีเวลาทำแค่ 3 วัน ในการเตรียมตัว และนักศึกษาซึ่งเป็นอาสาสมัครที่มาร่วมกิจกรรม และเมื่อได้ตอบตกลงกับทางผู้จัดจึงได้เตรียมบุคคลที่มีความสามารถที่สอนได้ในครั้งนั้น ได้แก่ 1.อาจารย์ราฆพ โพธิเวช (ยังมีชีวิต ศิลปินแห่งชาติ) 4 ท่าน 2.อ.พงษ์พิศ จารุจินดา 3. อ.ฐิตินันท์ ศิลปากร และครูอ้อย ธนภัทร ขาวรุ่งเรือง โดยใช้นักศึกษาเป็นผู้แสดงท่าทางของตัวหมากรุกต่างๆ จากมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยเกริก และ มหาวิทยาลัยเซนจอห์น

กระบวนการในการสอน ใช้อาสาสมัครเข้ามาเรียนและเริ่มสอนใน 3 วัน สรุป หลังจากที่ศิลปินอาวุโสได้ทำการเผยแพร่และสอนแล้ว จากนั้นจะเป็นหน้าที่ของครูธนภัทร (ครูอ้อย) เป็นผู้ทบทวนทั้งหมดอีกครั้ง

คุณค่าการแสดงหมากรุกคนมีคุณค่า ดังนี้

1. เป็นการอนุรักษ์ด้านศิลปวัฒนธรรม รักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของไทยเพราะเป็นศิลปะการละเล่นพื้นบ้านที่คู่ชาติไทยมานานแล้ว
2. ช่วยสร้างสำนึกความเป็นชาติไทย
3. เป็นการออกกำลังกาย
4. เป็นการอนุรักษ์ศิลปะการต่อสู้
5. เป็นการบูรณาการศาสตร์หลายแขนง มารวมกันใน “ศิลปะการแสดงหมากรุกคน”ทั้ง 5 ด้านได้แก่

1.ศิลปะการดนตรี

2.ศิลปะของการละคร ระบำรำฟ้อน

3.ศิลปะของการต่อสู้

4.ศิลปะในการยกทัพ จัดทัพ / ยุทธศาสตร์ในการรบจริง

5.ศิลปะในการเล่นหมากรุกไทย

ความคิดเห็นต่อเรื่องอนาคตของศิลปะการแสดงหมากรุกคนที่คิดว่าจะสูญไปเพราะ

1. ความขัดสนเรื่องสถานที่แสดง ต้องใช้เป็นสนามฟุตบอล ที่มี อัฒจันทร์ เพราะการชมต้องมองจากมุมสูงจึงจะเห็นภาพรวมของการแสดง การมองแนวราบจะทำให้มองไม่รู้เรื่อง
2. ขาดพิธีกร / นักพากย์ที่ต้องมีความรู้ทั้งด้านหมากรุกไทยศิลปะการแสดง และสร้างสีสันได้
3. งบประมาณ ก็เป็นขบวนการของนาฏศิลป์ที่ใช้เดิน ถ้างบเยอะ เครื่องแต่งตัวและอุปกรณ์อื่นก็จะได้มาตรฐาน เพราะผู้แสดงรวมทีมงานต่อการจัด 1 ครั้งนั้น ไม่ต่ำกว่า 50 ชีวิต ทั้งค่า เครื่องแต่งกายอีกจิปาถะ ค่ารถ/อาหาร ขบวนการในการทำตาราง ตี 6 ตาราง ตร. 1.50x1.50 หรือ 2.00ม. x 2.00ม. ดีที่สุด ที่จะแสดงออกท่ารำ เบ็ดเตล็ด เปลสนาม หมอพยาบาลหามศพออกมา เวลาที่ใช้ในการแสดง อยู่ที่การเล่นจริงบนกระดาน 15 – 20 นาที หรือครึ่งชั่วโมงเต็มสูตร ขบวนการในการเข้าตาราง ศาสตร์แห่งการยกทัพใช้ขบวนการของโขน ละคร เข้ามาดำเนินการ เหมือนนักฟุตบอล ต้องแนะนำตัว จับมือกัน แล้วคนดูจะชอบดูแล้วเข้าใจในศิลปะ 32 คนต้องรำพร้อมกันที่ต้องใช้การฝึกฝนพอสมควรที่จะให้ออกมาแสดงแล้วดูมาตรฐานครบเครื่องได้อรรถรสของการชมศิลปะการแสดงหมากรุกคน
4. เครื่องแต่งกาย จะหาได้จากวิทยาลัยนาฏศิลป์กรมศิลป์เท่านั้น
5. ผู้ถ่ายทอด มีน้อยท่านในเมืองไทย
6. คนดูไม่รู้เรื่อง เพราะคนส่วนใหญ่ในยุคนี้เล่นหมากรุกไทยไม่เป็น ดูไม่รู้เรื่อง
7. ขบวนการในการจัดต้องมีองค์ประกอบที่พร้อมทุกรูปแบบ

ตารางที่ 6 สรุปผลการวิเคราะห์ 3.คุณค่าที่มีต่อสังคม

3.1.คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นกิจกรรมนันทนาการที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทย	**3.1.1 หมากรุกไทย ในฐานะนันทนาการของสังคมไทย** หมากรุกเป็นเกมส์การเล่นพื้นบ้าน ที่แต่เดิมใช่เล่นสรวลเสเฮฮากันในหมู่เพื่อนฝูง พวกพ้องญาติมิตร ยามเมื่อมาพบปะสังสรรค์มีงานบวชงานบุญงานเทศกาล จนถึงงานศพ หรือยามว่างจากภารกิจเรื่องสวนไร่นา เป็นการเล่นเพื่อพักผ่อน ผ่อนคลาย **3.1.2 หมากรุกไทย ในฐานะเป็นศิลปะที่ช่วยในการปลูกฝังค่านิยมและมารยาทไทย** เช่น 1. การทักทายเมื่อพบ หรือเริ่มเล่นเกม 2. การใช้วาจาที่สุภาพ 3. การนอบน้อมถ่อมตน 4. ไม่ยกตนข่มท่าน 5. ไม่แสดงอาการณ์เกินควร เช่น ไม่พอใจ ดีใจ 6. ไม่เอาเปรียบโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องหรือทำผิดกติกาใดๆ7. ไม่รบกวนคู่ต่อสู้ขณะเล่น 8. ขอบคุณเมื่อจบเกม 9. การยกย่องให้เกียรติคู่ต่อสู้ 10. แต่งกายให้เหมาะสมกับกาละและเทศะ”

ตารางที่ 6 (ต่อ)

3.2.คุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรม จากสำนวนและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย	**3.2.1 สำนวนที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย** สำนวนที่มาจากกีฬาหมากไทย มีลักษณะเชิงเปรียบเทียบจาการเล่นหมากรุกไทย ส่วนใหญ่แม้ผู้เล่นหมากรุกไม่เป็นเลยก็สามารถเข้าใจความหมายได้ เนื่องจากได้มีการใช้มาเป็นเวลาช้านาน จนบางสำนวนอาจจะคาดไม่ถึงว่ามีที่มาจากกีฬาชนิดนี้ และมีบางที่ได้ดัดแปลง จนทำให้คำหรือความหมายเพี้ยนไปจากเดิม จากหนังสือสนุก และ สื่อออนไลน์ โดยสรุปเป็น 34 สำนวน **3.2.2. วรรณคดี ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย** จากการศึกษาของคุณวินัย ลิ้มดำรงค์ชิต ได้พบวรรณคดีไทยที่มีการอธิบายถึงศิลปะการเล่นหมากรุกไทยทั้งหมด 4 เรื่อง **ได้แก่ แก่เรื่องขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ ไชยเชษฐ์ และอิเหนา** ว่าวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่มีการบรรยายพูดถึงเรื่องศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในระหว่างการดำเนินเรื่องของตัวละคร ทำให้ทราบถึง ประวัติพัฒนาการของการละเล่น วิธีเล่น ทัศนคติ และวัฒนธรรมเกี่ยวกับศิลปะการเล่นหมากรุกไทยได้

3.3.คุณค่าด้านศิลปกรรม จากศิลปะการแสดงหมากรุกคน	**คุณค่าการแสดงหมากรุกคนมีคุณค่า ดังนี้** 1. เป็นการอนุรักษ์ด้านศิลปวัฒนธรรม รักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของไทยเพราะเป็นศิลปะการละเล่นพื้นบ้านที่คู่ชาติไทยมานานแล้ว 2. ช่วยสร้างสำนึกความเป็นชาติไทย 3. เป็นการออกกำลังกาย 4. เป็นการอนุรักษ์ศิลปะการต่อสู้ 5. เป็นการบูรณาการศาสตร์หลายแขนง มารวมกันใน “ศิลปะการแสดงหมากรุกคน”ทั้ง 5 ด้านได้แก่ 5.1ศิลปะการดนตรี 5.2ศิลปะของการละคร ระบำรำฟ้อน 5.3 ศิลปะของการต่อสู้ 5.4ศิลปะในการยกทัพ จัดทัพ / ยุทธศาสตร์ในการรบจริง 5.5 ศิลปะในการเล่นหมากรุกไทย

บทที่ 8

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำการศึกษาพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทยในประเทศไทย การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากการศึกษาจากข้อมูลเอกสาร (Document Analysis) และข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม (Field Research) เป็นส่วนประกอบ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษา พัฒนาการ ของศิลปะหมากรุกไทยในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย

ประชากรที่ผู้วิจัยทำการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูล

ในครั้งนี้ มี 3 ส่วนหลักคือ คือ 1.จากข้อมูลเอกสาร (Document Analysis) 2. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม (Field Research) พื้นที่ศึกษา (Case Study) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่ศึกษาซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์จังหวัดนครปฐม และ 3. จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) รวม 26 คน ซึ่ง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทยจำนวน 7 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ จากพื้นที่ศึกษาซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data)ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ วิธีการเล่น อุปกรณ์ กฎกติกามารยาท และพัฒนาการของการเล่นหมากรุกไทย ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีต่างๆ

2.การสังเกตการณ์ โดยแบ่งเป็น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participant observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม(Non - participant observation) ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกหลังจากสังเกตนั้นสิ้นสุดทันทีในเวลาที่เหมาะสม

3.การสัมภาษณ์ (Interview)จากการที่ผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ที่จะสัมภาษณ์ก่อนจึงช่วยให้การสัมภาษณ์ และการสนทนานั้นเป็นกันเองเป็นธรรมชาติโดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างจากนั้นวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ แหล่งข้อมูลด้านต่างๆโดยผู้วิจัยเป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ด้วยตนเองผลการวิจัยสามารถสรุปประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data)ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ วิธีการเล่น อุปกรณ์ กฎกติกามารยาท และพัฒนาการของการเล่นหมากรุกไทย ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีต่างๆ

2. การสังเกตการณ์ โดยแบ่งเป็น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participant observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม(Non - participant observation) ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกหลังจากสังเกตนั้นสินสุดทันทีในเวลาที่เหมาะสม

3. แบบสัมภาษณ์ (Interview)จากการที่ผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ที่จะสัมภาษณ์ก่อนจึงช่วยให้การสัมภาษณ์ และการสนทนานั้นเป็นกันเอง และเป็นธรรมชาติ ในขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียง และขอบันทึกภาพ และหลังจากเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์แล้ว และหากมีข้อสงสัยก็จะกลับไปถามอีกครั้งหนึ่ง

และหลังจากเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์แล้ว นำมาข้อมูลที่ได้มารวบรวม และวิเคราะห์ตรวจสอบก่อนที่จะนำไปเขียนเป็นผลรายงานการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ความเป็นมาและพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย
2. การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย

ส่วนที่ 1 ความเป็นมา และพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย ในประเทศไทย

จุดเริ่มต้นแรกของความเป็นมา และพัฒนาการของศิลปะหมากรุกเริ่มที่มีหลักฐานในเวทีนานาชาติ คือประเทศอินเดีย เนื่องด้วยหลักฐานที่มีการค้นพบอย่างมากมาย จากบทความที่มีการอ้างถึงทางประวัติศาสตร์ประกอบหลักฐานทางโบราณคดี จากบทความเรื่อง***“ The terracottas***

***from Northern ndia*Les figures en terrecuite du Nord de l'Inde** “ (Jean-Louis CAZAUX ออนไลน์ 2552) เป็นการค้นพบหลักฐานวัตถุที่เป็นตัวหมากรุก ที่มีความเก่าแก่ที่สุดจากทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย ก่อนที่จะมีการแพร่ขยายไปยังทั่วโลก แล้วมีการปรับรับคัดสรรให้เหมาะสมต่อบริบทและวัฒนธรรมของชนชาตินั้น ๆ

มีการบันทึกทางประวัติศาสตร์ไว้ว่าหมากรุกรุ่นแรกของโลกเป็นเกม 4 กองทัพระหว่างผู้เล่น 4 คนซึ่งหมายถึงว่าจะต้องมีตัวหมาก 4 ชุดแม้จนถึงปัจจุบันก็ยังมีการใช้ชื่อของหมากรุกรุ่นแรกคือ Chatrang (เป็นสันสกฤตตรงกับคำว่า "จตุรงค์") โดยคำว่า จตุร แปลว่าสี่ และรงค์แปลว่าสี ,ฝ่าย

1.1 พัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทยในประเทศไทยในอดีต แบ่งออกเป็น 4 ยุคดังนี้

1. ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยสุโขทัย
2. ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยอยุธยา
3. ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยกรุงธนบุรี
4. ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

1.ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยสุโขทัย

พบว่าพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทยเท่าที่มีความเป็นมาอย่างน้อยที่น่าจะมีการเล่นหมากรุกไทยน่าจะมีการเล่นไม่น้อยกว่า 700 ปีมาแล้วในประเทศไทย จากหลักฐานที่มีการค้นพบตัวหมากรุกของไทยที่เก่าที่สุด เป็น**ตัวหมากรุกสังคโลกที่เป็นดินเผาเคลือบเขียว เป็นศิลปะแบบสุโขทัยตอนปลายราวพุทธศตวรรษที่ 19** และยังพบหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงว่ามีการเล่นหมากรุกไทยในสมัยสุโขทัยแล้ว คือ**ตัวหมากรุกเคลือบ จากแหล่งเวียงกาหลง จังหวัดสุโขทัย**

นอกจากนั้นในยุคร่วมสมัยสุโขทัยก็มีการพบว่าในดินแดนข้างเคียง คือ ประเทศกัมพูชา ในระยะเวลาใกล้เคียงกันมีการพบภาพจำหลัก และตัวหมากรุก และวิธีการเล่นที่ยังคงมีรูปแบบ และกติกาที่มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบของการเล่นหมากรุกไทยในปัจจุบัน

2.ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยอยุธยา

จากหลักฐานจากการบันทึกของชาวต่างชาติ นายตูรแปง ซึ่งเข้ามาในเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ ได้บันทึกว่าคนไทยนิยมเล่นหมากรุก กับสกาเป็นอย่างยิ่ง นอกจากบันทึกของชาวต่างชาติ นายตูรแปง แล้วนั้น ก็มีในบันทึกพงศาวดารว่า

“ในแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระเมื่อทรงประชวรหนักได้พระราชทานราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าอภัย พระมหาอุปราชไม่ชอบพระทัยเกิดสู้รบกันขึ้นเจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศสู้ไม่ได้ก็เลยหนีไปซ่อนในพงป่าอ้อพงแขม ทหารฝ่ายพระมหาอุปราชตามไปพบเห็นพระราชบุตรทั้งสองเอาดินมาปั้นตัวหมากรุกเล่นกัน ดังนี้ก็แสดงว่าในสมัยอยุธยามีการเล่นหมากรุกเหมือนกัน(ส.พลายน้อย2544: 103)

3. ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยกรุงธนบุรี

วิธีคิดหรือกลยุทธ์ของหมากรุกนั้นมีส่วนที่ช่วยในการปกป้องประเทศชาติ ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ.2318 เดือนอ้าย อะแซหวุ่นกี้ แม่ทัพพม่าวัย72ปีผู้เหิมเกริมอาสานำไพร่พลฝีมือดี 35,000 คนคิดรุกรานผืนแผ่นดินไทยโดยยกพลเข้ามาตั้งค่ายอยู่ที่เมืองสุโขทัยหากแต่ครั้งนั้นมีรี้พลประมาณ20,000คนจึงจำต้องวางแผนพิชัยสงครามในเชิงรุกและรับด้วยหน่อยจู่โจมหลีกเลี่ยงการเข้าปะทะศึกใหญ่โดยใช้แผนถอยเอาเชิง2ชั้นฝ่ายอะแซหวุ่นกี้หลังจากเสียเวลาติดตามไปตีเมืองเพชรบูรณ์อย่างไร้ผลและขาดเสบียงเพิ่มเติมในที่สุดก็ตั้งทัพอยู่กับที่ เป็นเวลาหลายเดือนไม่สามารถหาเป้าหมาย (ขุน)สำหรับโจมตีได้ ตัวเองกลับจะตกเป็นเป้านิ่งเลยตัดสินใจถอยทัพกลับพม่าระหว่างทางถูกดักตีซ้ำเติมเสียรี้พลมากมายกลับถึงพม่าอย่างสะบักสะบอม จากพระบารมีของพระเจ้ากรุงธนบุรีพร้อมด้วยพระยาจักรีและพระยาสุรสีห์ นับตั้งแต่นั้นมา พม่ามิกล้ายกกองทัพใหญ่ มารุกรานไทยอีกเลย ด้วยเกรงพระปัญญาบารมีของพระองค์ยิ่งนัก ยิ่งมาทราบว่าพระองค์ 2 พี่น้องทางโปรดกีฬาหมากรุกด้วยแล้ว โดยเฉพาะกลถอยเอาชนะของพระองค์นั้นเป็นที่เทิดทูนเคารพบูชาที่พวกเราชาวไทยทุกคนทั้งหลายได้อยู่ยั่งยืนยงมาจนถึงทุกวันนี้ จากบันทึกในพงศาวดาร

4. ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การเล่นหมากรุกไทยตั้งแต่ กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 เป็นต้นมา หลังจากการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 แล้ว ก็ได้ปรากฏว่ามีการเล่นหมากรุกกันมากในหมู่พระราชวงศ์ ดังจะเห็นมีหมากรุกงาและเขาสัตว์ ตามภาพที่ผู้วิจัยถ่ายจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในกรุงเทพฯ

นอกจากนั้นในราชสำนักเคยมีปรากฏมีเรื่องเล่าสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าโปรดหมากรุกไม่น้อย ยามว่างจากพระราชกิจและการทรงพระอักษรจะทรงมาเล่นหมากรุกกับมหาดเล็กเพื่อทดสอบเชาว์ปัญญามหาดเล็กของพระองค์อยู่เสมอ ยาขอบนักประพันธ์เอกของไทยเคยเล่าประวัติส่วนตัวสมัยเมื่อคราวอยู่กับพระยาบริหารนัครินทร์ว่า ท่านเจ้าคุณโปรดหมากรุกมากมักให้โอกาสเด็กๆในปกครองของท่านไปเล่นหมากรุกด้วยถ้าเล่นเสมอหรือเล่นชนะจะได้รางวัลกระดานละ ๑ บาท (สมัยหกสิบกว่าปีมาแล้วนับว่าไม่ใช่น้อยเลยทีเดียว) ถ้าแพ้เจ้าคุณขอเขกศีรษะเป็นค่าโง่ ๑ ป๊อก ยาขอบคุยต่อไปว่าตนเป็นคนเดียวที่ถูกเจ้าคุณเขกศีรษะน้อยที่สุดทั้งๆที่เป็นรุ่นเล็กที่สุด และมักจะ

ได้เงินไปใช้จ่ายเป็นพิเศษเสมออย่างไรก็ดีมีเจ้าคุณขี้แพ้ชวนตีบางคนเมื่อชนะจะเขกหัวเด็ก ๑ ป๊อก ถ้าเวลาแพ้บ้างก็จะเขกหัวเด็ก ๒ ป๊อก

และมีการแข่งขันอย่างไม่เป็นทางการคงจะมีขึ้นบ้างเป็นการประลองฝีมือ แต่การพนันรายใหญ่มักจะมีในหมู่เศรษฐี ดังเช่นศึกชิงเรือสำปั้นระหว่างนายโหมดกับเจ้านายพระองค์หนึ่งทางตำหนักเสาชิงช้า นอกจากศึกชิงเรือสำปั้นแล้วยังมีศึกผ้าขาวม้า ศึกสามเส้า ตอนงูกินหางและตอนจับงูอีกด้วยอ้างจากรำลึก ธีระพงษ์(ต๋อปากน้ำ2548 :10)และ(บริษัทสุรามหาราษฎรจำกัดม.ป.ป.: 11)

ในส่วนของการแข่งขันหมากรุกอย่างเป็นทางการนั้นเริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ.2473 เช่น ศึกผ้าขาวม้า- บุหรี่ตากลอง ศึกสามเส้าเป็นต้น (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง.,2542 : 7003)

1.1 พัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทยในประเทศไทยในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ คือ

1. ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยปัจจุบัน บนกระดานหมากรุกไทย
2. ศิลปะหมากรุกไทยบนโลกออนไลน์

1. ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยปัจจุบัน บนกระดานหมากรุกไทย

จากแต่เดิมศิลปะการเล่นกีฬาหมากรุกนั้นนิยมเล่นกันในรั้วในวัง มหาอำมาตย์แล้วนั้น และในวัดแล้วพบว่าศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในช่วงระยะหลังจากนั้น ก็จะพบการเล่นหมากรุกไทยตามร้านกาแฟ ร้านตัดผม และในงานศพ จนถึงระยะหลังสัก50 – 60 ปีนี้ได้ที่เริ่มมีการจัดการแข่งขันศิลปะการเล่นหมากรุกไทยอย่างเป็นทางการก็จะเริ่มตั้งกันเป็นกลุ่ม หรือชมรมของผู้เล่นหมากรุกไทยที่เล่นด้วยกันเป็นกลุ่ม โดยทั่วไปผู้เล่นหมากรุกจะเรียกว่าซุ้ม ซึ่งพบได้ทั่วประเทศไทย

ในปี พ.ศ.2526 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐและบริษัทแสงโสมได้ร่วมมือกับกรุงเทพมหานครในการจัดการแข่งขันหมากรุกไทยชิงขุนทองคำในระดับจังหวัด และระดับเขตเพื่อที่รื้อฟื้นกีฬาชนิดนี้ขึ้นมาอีกครั้ง ต่อแต่นั้นมาจึงได้มีการส่งเสริม และสนับสนุนการแข่งขันกีฬาหมากรุกไทยให้เป็นที่นิยมเป็นประจำทุกปีเรื่อยมา(สารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์ในสารานุกรม,มูลนิธิวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง.,2542 : 7003) โดยกลุ่มบริษัทสุราทิพย์ และ บริษัทสุรามหาราษฎรจำกัด มหาชนที่ได้อนุรักษ์และส่งเสริมกีฬาหมากรุกไทย โดยได้จัดการแข่งขันและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกว่าทศวรรษ และ"มหกรรมหมากรุกไทย 2547" ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งจัดต่อเนื่องถึงปี 2551

ในเวลาที่มีการแข่งขันปัจจุบัน นิยมใช้กระดานหมากรุกที่ทำจากไม้ตีตารางเป็นช่องชัดเจน ส่วนตัวหมากรุกนิยมใช้ตัวหมากรุกพลาสติกเนื่องจากมีความทนทานหาได้ง่าย และราคาถูก

นอกจากนั้นก็จะมีนาฬิกาเป็นตัวควบคุมในการเดินแต่ละครั้ง หากใช้เวลาเกินกำหนดแต่ละตาที่เดิน 1 ครั้ง จะได้ใบเหลืองเตือนก่อน และเมื่อได้ใบเหลือง 2 ใบในกระดานเดียวกันเป็นอันว่าแพ้ฟาล์ว

2. ศิลปะหมากรุกไทยบนโลกออนไลน์

ในอดีต การเล่นหมากรุกไทย จะต้องมีอุปกรณ์ประกอบการเล่น คือกระดานและตัวหมาก ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายจะต้องมีเวลาตรงกัน และต้องเล่นในสถานที่เดียวกัน ทำให้การเล่นไม่สะดวกจากข้อจำกัดดังกล่าว

เมื่อการใช้อินเตอร์เน็ตแพร่หลายขึ้น มีเว็บไซต์ที่เปิดให้บริการเล่นหมากรุกไทยแบบออนไลน์ จากการพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ทำให้การเล่นหมากรุกไทยสะดวกขึ้น การเล่นสามารถทำได้แทบจะตลอดเวลาและจากทุกพื้นที่ในโลก เพียงมีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีโปรแกรมพื้นฐานบางโปรแกรม และต่ออินเตอร์เน็ตได้เท่านั้น

พัฒนาการของหมากรุกไทยออนไลน์

เว็บไซต์ที่เปิดให้บริการเล่นหมากรุกไทยระยะแรก คือ shinboarband และ leninternet.com แต่ได้ปิดตัวไปแล้วทั้งสองแห่ง เมื่อปี2546 ปัจจุบัน (ปี2553) จึงมีการบริการเป็นเว็บไซต์หลัก คือ www.thaibg.com

จำนวนสถิติของผู้เล่นหมากรุกไทยออนไลน์

ซึ่งข้อมูลจำนวนสมาชิกที่ลงทะเบียนแบบ เสียเงิน จำนวน 5,305 คน และ จำนวนสมาชิกที่เป็น guest ไม่ได้สมัครสมาชิกแบบเสียเงินนั้นอยู่ที่ราว (อยู่ระหว่าง 50,000 - 100,000 คน)

เว็บไซต์ ThaiBG.com เป็นศูนย์รวมของกลุ่มผู้เล่นหมากรุกที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย และมีการแข่งขันตลอด 24 ชั่วโมง.

(ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เภสัชกร โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ) และ(วินัย ลิ้มดำรงชิตม.ป.ป. :57-66)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เล่นระหว่างการเล่นหมากรุกไทยบนกระดานจริงกับ *การเล่นหมากรุกไทย แบบ ออนไลน์*

การเล่นหมากรุกไทยแบบออนไลน์ มีข้อดีที่ไม่ต้องเสียเวลาเดินทางไปเล่น หาคู่เล่นได้ง่าย เปลี่ยนคู่เล่นง่าย ทำให้เจอการเล่นหลากหลายรูปแบบ

และสำหรับการเล่นหมากรุกไทยบนกระดานจริงจะได้อรรถรส และความรู้สึกที่ดีกว่า เนื่องจากได้เห็นปฏิกิริยา ของคู่ต่อสู้ ขณะที่แข่งขัน ว่าเขา สีหน้ามีความกังวล กำลังเครียด , กำลังคิดหนัก, กำลังสบายใจ, ผ่อนคลาย หรือกำลังประมาทคู่ต่อสู้ การใช้เวลาเดินในแต่ละตาเดินก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่จะสื่อถึง เรื่องความละเอียดรอบคอบได้ นอกจากนั้น ยังได้ยินเสียงโขกที่หนักเบาไม่เท่ากันในแต่ละตาเดิน เช่น เวลารุกฆาตจะได้ยินเสียงโขกที่ดังขึ้นอย่างชัดเจน(วิษุวัติ ธีรภาพไพษิต 2552)

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย

ผลการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย แบ่งออกได้เป็น 3 ด้าน คือ

1.คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย

2.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลบุคคล

3.คุณค่าของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยที่มีผลต่อสังคม

1.คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย

"หมากรุกไทย" เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ของการจำลองเอายุทธวิธีในการรบ ที่มีการแบ่งกองกำลังต่างออกเป็น 6 ฝ่าย ได้แก่ เบี้ย เม็ด โคน ม้า เรือและขุนแล้วแบ่งออกเป็น2ฝั่งทำการรบกันอยู่บนกระดานบนพื้นฐานของกฎกติกาที่มีการกำหนดร่วมกัน ก่อนที่ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจะพัฒนาสู่กิจกรรมนันทนาการเป็นกีฬาพื้นบ้านของไทยมายาวนาน และเป็นกีฬาหมากกระดานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประเทศไทย”

2.คุณค่าของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล

ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคลจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยนำเสนอเป็นรายกลุ่มโดยแยกเป็นกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะหมากรุกไทยจำนวน 7 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน

โดยแบ่งคุณค่าที่พบจากศิลปะหมากรุกไทยออกเป็น 4 ด้าน คือ 1.ด้านร่างกาย 2.ด้านจิตใจหรืออารมณ์ 3.การดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม และ 4.การพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ ตามตารางสรุปดังต่อไปนี้

ตารางที่ 7 สรุปผลการวิเคราะห์ 2.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ทั้ง 3 กลุ่มตามลำดับ

1.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคลของกลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจำนวน 7 คน			
ด้านร่างกาย	**ด้านจิตใจหรืออารมณ์**	**ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม**	**ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ**
1.การเล่นหมากรุกไทยเป็นการฝึกสมองให้รู้จักคิดอยู่ตลอดเวลา เหมือนกำลังกายทางสมอง 2.ร่างกายแข็งแรง มีผลต่อการเล่นหมากรุกไทยโดยเฉพาะในการแข่งขันกล้ามเนื้อดีขึ้น มีความอดทนในท่านั่งเล่นนานๆ 3.เป็นกีฬาที่เล่นได้ทุกเพศ/วัย 4.สำหรับเด็กและเยาวชนเป็นการฝึกสมองให้พัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้มีการพัฒนาทางสมองเร็วมาก เรียนดีขึ้น 5.เด็กหายจากโรคสมาธิสั้นได้ 6.หมากรุกจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความคิดความจำดีอยู่เสมอไม่เป็นโรคสมองเสื่อมก่อนเวลาอันควร	1.เป็นคนมีความอดทนสูง สามารถที่จะจัดการและควบคุมอารมณ์ ของตนเองได้มากขึ้น ทำให้จิตใจเย็นลง มีความสุขมรอบคอบขึ้น 2.ช่วยทำให้มีสมาธิ 3.ช่วยคลายเครียดได้บ้าง 4.เด็กมีความอดทน มีความใจเย็นมากขึ้น	1.เป็นกีฬาที่สอนให้คนได้เข้าใจ และใช้ปรัชญาที่ว่า “รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จัก ให้อภัย” 2.มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกา มีมารยาทอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข 3.การสร้างความสัมพันธ์เมื่อพบปะเพื่อนฝูงโดยนำหมากรุกมาเป็นเกมเพื่อความบันเทิง 4.เป็นนันทนาการที่เล่นไม่เบื่อไม่เหงาไม่คิดมาก 5..การมีเพื่อนหลากหลายเพราะ ผู้เล่นหมากรุกทุกคน สามารถพูดคุย และเล่นกันได้โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นฐานะ 6.มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตโดยแต่ละคนหาวิธีการการเข้าถึงเป้าหมายด้านการวางแผนใน การเรียน และการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชน 7.การเล่นหมากรุกไทยช่วยทำให้เป็นคนมีศิลปะในการใช้ชีวิต	1.ช่วยให้รู้จักการวางแผนในการทำงาน 2.ช่วยทำให้ละเอียดรอบคอบรัดกุม 3.เป็นประโยชน์ต่อความจำ การคิดคำนวณ ความคิดสร้างสรรค์ และฯลฯ 4.ช่วยฝึกทักษะในด้านคิดวิเคราะห์ 5.ช่วยให้รู้จักคิดค้นหาความรู้ด้วยตนเอง 6.หมากรุกไทยช่วยฝึกการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ เช่นการนับศักดิ์กระดาน การนับแต้มหมาก

ตารางที่ 7 (ต่อ)

2.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย ที่มีผลต่อบุคคลของกลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ จำนวน 10 คน			
ด้านร่างกาย	**ด้านจิตใจหรืออารมณ์**	**ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม**	**ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ**
1.ช่วยให้ ร่างกาย และสมองเกิดความสมบูรณ์สัมพันธ์กันโดยเลือกเล่นกีฬาหนึ่งชนิด การเจ็บป่วย มีผลทำให้เดินหมากรุกได้ต่ำกว่ามาตรฐาน ก่อนที่จะมีการแข่งจะไปอบเซาว์น่าทำให้เวลาแข่งหมากรุกเกิดความสบายเนื้อสบายตัว และ ถ้าเล่นมากเกินไปก็ทำให้เสียสุขภาพหากอดหลับ อดนอน ต้องพยายามรักษาสุขภาพให้ดีก่อน 2. นอนหลับสบาย.ทำให้สมองปลอดโปร่ง เลือดลมในสมองเดินดี อายุยืนยาว 3.ได้ฝึกสมองเต็มที่ สมองมีการนึกคิด อยู่ตลอดเวลา. 4.เป็นการพัฒนาสมองด้านความจำ สามารถจำการเดินในเกมส์ที่แข่ง แม้จะผ่านมาเป็น 10 ปี 5.สมองจะถูกฝึกให้คิดอย่างเป็นระบบระเบียบ 6.สมองจะไม่ฝ่อ ไม่เป็นอัลไซเมอร์	1.ทำให้เป็นคนสุขุม เยือกเย็น 2.จิตจะนิ่ง มีสมาธิ 3.เป็นการทำสมาธิอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะเป็นการจดจ่อรวมเป็นหนึ่งในขณะเล่น 4.มีความอดทนสามารถเผชิญชีวิตได้ทั้งด้านบวก และลบ 5.สามารถควบคุมอารมณ์ ได้เรื่องเข้ามากระทบ เช่น อารมณ์โกรธจะช้าลง 6.ไม่ท้อแท้กับปัญหาแต่จะหาแนวทางใหม่ๆในการแก้ปัญหาด้วยสติ 7.มีความสุขเพลิดเพลินไม่เครียด	1.ช่วยฝึกระเบียบวินัยซึ่งสำคัญมาก 2.ได้เพื่อน พบปะสังสรรค์ รู้จักคนในวงกว้างขึ้น 3. ฝึกให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย 4.มารยาทและการวางตัวในสังคม 5..มีความพร้อมเสมอในการดำเนินชีวิตประจำวัน 6.การเล่นทั่วไปก็สามารถได้รับความสุข จากการพูดคุยกับผู้เล่นคนอื่นๆ 7.ยามเหงา เกษียณ จะได้มีเพื่อนเล่นเพื่อคุยเข้าใจนิสัยของคนที่เราพบ 8.สอนให้มีการเสียสละ 9. รู้จักแสวงหาหาโอกาสใหม่1. 10.มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ 11.พื้นฐานการฝึกหมากรุกสากลถ้ามีฝีมือดีพอก็ไปลง แข่งขันในระดับโลกสร้างชื่อเสียงและมีรายได้	1.ในการวางแผนใช้ในชีวิตประจำวัน จัดระบบชีวิตในตอนเช้าทุกวันจะทบทวน จัดระบบชีวิตว่าจะทำอะไรบ้าง 2.การวางแผนและการป้องกันสิ่งต่างๆที่จะเกิดขึ้น 3.รู้จักไตร่ตรอง คำนึงถึง ผลดี –เสียที่จะเกิดขึ้นเกิด 4.การแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดโดยมีแผนกันความเสี่ยง 5.มีการวางแผนความสำเร็จด้วยกลยุทธ์ 6.ช่วยเพิ่มทักษะทางคณิตศาสตร์ คำนวณ 7. ความคิดสร้างสรรค์ 8.การคิดอย่างมีเหตุผล 9.วางแผนในการค้าได้ 10.ประยุกต์ในการวางแผนได้แม้กระทั่งการรบ

ตารางที่ 7 (ต่อ)

3.สรุป คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล ของกลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน			
ด้านร่างกาย	**ด้านจิตใจหรืออารมณ์**	**ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม**	**ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ**
1.ความสัมพันธ์ของร่างกายต่อการเล่นหมากรุกไทย ถ้าร่างกายอ่อนแอ ใจเราก็จะอ่อนแอ ต้องออกกำลังกายเดินวิ่ง ให้ระบบหายใจอยู่ทน จะทำให้เราสามารถคิดได้ต่อเนื่องไม่ล้าเสียก่อน เล่นสัก 2 – 3 กระดานต่อวัน จะพอดีกับสภาพร่างกาย สมอง และจิตใจจะปลอดโปร่งโล่งสบาย คุณหมอเฉก รัตนศิริ เคยอบรมให้กับผู้สูงอายุ ท่านบอกว่ากีฬาในร่ม 1.ใช้ป้องกัน โรคซึมเศร้าในคนสูงอายุ หลงลืม แต่ เล่นหมากรุกอย่างเดียวก็เสียการงานได้ 2. เด็กจะช่วยพัฒนาสมอง และสติปัญญา 3.สมองมีการออกกำลังกาย ฝึกคิดตลอดเวลา 4..ปรับความคิดสมองทั้งซ้าย-ขวา ให้เกิดความสมดุล สมบูรณ์ได้ดี ทั้งด้าน คำนวณ และสุนทรียะ 4.สมองได้รับการจัดระเบียบความคิด	1..การจัดการกับอารมณ์ ฝึกอารมณ์และจิตใจให้เย็นสุขุม 3.มีสมาธิดีมีสติไม่น้อยกว่ากีฬาอื่น การมีสติ นั่นคือคุณสมบัติของนักหมากรุกที่ดี 4.เป็นความสนุกทางจิตใจที่อยู่ลึก ๆ ไม่เหมือนกีฬาทั่ว ๆ ไป เป็นความสุขแบบประณีต จากการวางแผนในการเล่น 5.สอนเราว่าอย่าได้มั่นใจในตัวเอง และอย่าได้ประมาท 6.ไม่เครียด สบายใจ หยอกเย้าแหย่ เล่นแล้วเพลินลืมความทุกข์คลายความกังวล	1.การรู้เขารู้เรา เข้าใจผู้อื่น 2.ต้องรู้จักรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย บนกฎกติกา 3.หมากรุกนั้นสอนคนให้มีระเบียบวินัย 4.การได้เพื่อน เข้าสังคม การมาได้คุย เฮฮา ขำขัน 5.หมากรุกไทยเป็นกีฬาที่ไม่แบ่งชนชั้น คบกันได้หมด ทุกวัย ทุกอาชีพ มี ความสัมพันธ์สนิทสนมกันหมดอยู่กันแบบกลุ่มเหนียวแน่น 6.สังคมคนเล่นหมากรุก เป็นสังคมที่ดีมีคุณภาพได้เพื่อนฝูง 7.ให้ความสำคัญกับทุกคน เท่าเทียม เช่น ผู้ที่เล่นด้วยกันเสมอไม่ว่าจะต่างฝีมือกันอย่างไร แต่ก็คือเพื่อนที่เล่นหมากรุกด้วยกัน 8.ได้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ดีกว่ามั่วสุมไปทำอย่างอื่น	1.คิดก่อนที่จะตัดสินใจ มีการวางแผน ก่อนการทำงาน 2. ฝึกการวางแผนอย่างเป็นระบบ 3..การคิดแสวงทางเลือกที่ดีที่สุด 4.ฝึกการบริหารอย่างมีหลักเกณฑ์ 5.ฝึกการวางแผนเรื่องคนเป็นสิ่งสำคัญมาก ต้องใช้คนให้ถูกและเหมาะสมกับจังหวะ ใช้คนอย่างรู้ในคุณค่า 6.รู้จักวิเคราะห์ตัวเอง ใช้จุดแข็งในสิ่งที่เราถนัด พยายามแก้ไขในจุดที่พร่อง 7.มีเป้าหมายในการทำงาน 8. ให้เป็นคนมองรอบด้าน 9..ฝึกความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ 10. มองเป็นยุทธศาสตร์ 11.การวางแผนทางธุรกิจ

ตารางที่ 8 สรุปผลรวมวิเคราะห์ คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล รวมทั้ง 3 กลุ่ม

1.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล			
ด้านร่างกาย	**ด้านจิตใจหรืออารมณ์**	**ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม**	**ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ**
1.การเล่นหมากรุกไทยเป็นการฝึกสมองให้รู้จักคิดตลอดเวลาเหมือนกำลังกายทางสมอง 2.ร่างกายแข็งแรง มีผลต่อการเล่นหมากรุกไทยโดยเฉพาะในการแข่งขันกล้ามเนื้อดีขึ้น มีความอดทนในท่านั่งเล่นนานๆ 3.เป็นกีฬาที่เล่นได้ทุกเพศ/วัย 4.สำหรับเด็กและเยาวชนเป็นการฝึกสมองให้พัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้มีการพัฒนาทางสมองเร็วมาก เรียนดีขึ้น	1.เป็นคนมีความอดทนสูงสามารถที่จะจัดการและควบคุมอารมณ์ ของตนเองได้มากขึ้น ใจเย็นลงมีความสุขมรอบคอบ 2.เป็นการทำสมาธิอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะเป็นการจดจ่อ 3.ไม่เครียด สบายใจ หยอกเย้าแหย่เล่นแล้วเพลินลืมความทุกข์คลายความกังวล	1.เป็นกีฬาที่สอนให้คนได้เข้าใจ และใช้ปรัชญาที่ว่า “รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จัก ให้อภัย” 2.มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกา มีมารยาทอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข 3.การสร้างความสัมพันธ์เมื่อพบปะเพื่อนฝูงโดยนำหมากรุกมาเป็นเกมเพื่อความบันเทิง 4.เป็นนันทนาการที่เล่นไม่เบื่อไม่เหงาไม่คิดมาก 5.หมากรุกไทยเป็นกีฬาที่ไม่แบ่งชนชั้นคบกันได้หทุกวัย ทุกอาชีพ มีความ สัมพันธ์สนิทสนมกันหมดอยู่กันแบบกลุ่มเหนียวแน่น	1.ช่วยให้รู้จักการวางแผนในการทำงาน และในชีวิตประจำวัน ฯลฯ 2.ช่วยทำให้ละเอียดรอบคอบรัดกุม 3.เป็นประโยชน์ต่อความจำ การคิดคำนวณ ความคิดสร้างสรรค์ และฯลฯ 4.ช่วยฝึกทักษะในด้านคิดวิเคราะห์ 5.ช่วยให้รู้จักคิดค้นหาความรู้ด้วยตนเอง 6.หมากรุกไทยช่วยฝึกการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ เช่นการนับศักดิ์กระดาน การนับแต้มหมาก

ตารางที่ 8 (ต่อ)

1.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล			
ด้านร่างกาย	**ด้านจิตใจหรืออารมณ์**	**ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม**	**ด้านการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ**
5.เด็กหายจากโรคสมาธิสั้นได้ 6.หมากรุกจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความคิดความจำดีอยู่เสมอไม่เป็นโรคสมองเสื่อมก่อนเวลาอันควรนอนหลับง่าย เพระเราใช้สมองเยอะทำให้อยากพักผ่อน 7.ปรับความคิดสมองทั้งซ้าย-ขวา ให้เกิดความสมดุล สมบูรณ์ได้ดี ทั้งด้าน คำนวณ และสุนทรียะ	4.มีความอดทนสามารถเผชิญชีวิตทั้งด้านบวกและลบ 5.ไม่ท้อแท้กับปัญหาแต่จะหาแนวทางใหม่ๆแก้ปัญหาด้วยสติ 6. เป็นความสนุกแบบประณีตจากการวางแผนการเล่น 7.สอนเราว่าอย่าได้มั่นใจในตัวเองและอย่าได้ประมาท	7.การเล่นหมากรุกไทยช่วยทำให้เป็นคนมีศิลปะในการใช้ชีวิต 8.พื้นฐานการฝึกหมากรุกสากลถ้ามีฝีมือดีพอก็ไปลงแข่งขันในระดับโลกสร้างชื่อเสียงและมีรายได้ 9.ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	7.การแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดโดยมีแผนกันความเสี่ยง 8.มีการวางแผนความสำเร็จด้วยกลยุทธ์ 9.ช่วยเพิ่มทักษะทางคณิตคิดคำนวณ 10.ฝึกการวางแผนเรื่องคนเป็นสิ่งสำคัญมากต้องใช้คนให้ถูกและเหมาะสมกับจังหวะ ใช้คนอย่างรู้ในคุณค่า

3.ค่าค่าที่มีต่อสังคม

ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยที่บรรพชนไทยค้นคิด และถ่ายทอดมาสู่ลูกหลาน และยังคงมีการเล่นกันอยู่ แม้ว่าจะพบว่ามีการเล่นน้อยลง และถูกปรับเปลี่ยนไปให้ทันยุคสมัยก็ตาม แต่ด้วยความสำนึกของความเป็นไทย เราควรร่วมกันสนับสนุนและร่วมส่งเสริม ภูมิปัญญากีฬาไทย ให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักและร่วมกันอนุรักษ์ต่อไปผู้วิจัย แบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 3 ด้านคือ 1.คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นกิจกรรมนันทนาการที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทย 2.คุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรม จากสำนวนและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย และ 3.คุณค่าด้านศิลปกรรม จากศิลปะการแสดงหมากรุกคน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่สำคัญที่นำมาอภิปรายผลดังนี้

1.ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากภาคสนาม ของซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

บริบทของพื้นที่ศึกษา เฉพาะของกลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการนันทนาการ บริเวณซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นซุ้มหมากรุกที่มีผู้เล่นส่วนใหญ่ในซุ้มเป็นผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการนันทนาการ ตลอดจนการตั้งเป็นกลุ่มของผู้เล่นที่มีการรวมตัวกันเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่องมาตลอด และมีกิจกรรมการแข่งขันที่เป็นที่ยอมรับในระดับประเทศที่มีนักหมากรุกชั้นนำมาร่วมกิจกรรมทุกปี ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนศิลปะหมากรุกไทยทั้งจากองค์กรศาสนา ภาครัฐ และเอกชนด้วยดีมาตลอด จึงนับว่าเป็นพื้นที่ตัวแทนที่ดีในการที่จะศึกษาในลักษณะของพื้นที่การเล่นหมากรุกไทยเพื่อการเล่นหมากรุกไทย ทำให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากภาคสนาม ซึ่งเป็นกลุ่มตัวของผู้เล่นนันทนาการทั่วไปที่รวมตัวกันเล่นเป็นกลุ่ม โดยมักจะเรียกกลุ่มว่าเป็นซุ้มหมากรุกเช่นซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ ซุ้มดินแดง ซุ้มบ้านโป่ง เป็นต้น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น คือ ผู้วิจัยสังเกตว่า ผู้ที่เข้ามาเล่นส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยสูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจะมองได้สองแง่ว่า

1.เพราะการเล่นหมากรุกไทยเป็นการเล่นที่ต้องใช้เวลาในการเล่นแต่ละกระดานนานมาก ทำให้กลุ่มช่วงอายุในวัยทำงานมีน้อยกว่ากลุ่มที่เกษียณอายุแล้วซึ่งมีเวลาว่างมากในแต่ละวันและแนวโน้มของผู้สูงอายุที่ว่างจากงาน จะมาเล่นหมากรุกไทยเพื่อเป็นการนันทนาการในยามว่าง

และแง่ที่ 2.อาจมองในแง่ลบได้ว่าปัจจุบันผู้เล่นหมากรุกไทยในนครปฐม มีแต่ผู้เล่นกลุ่มเดิมที่นับวันอายุมากขึ้น แต่ขาดการเข้ามาของกลุ่มเด็กและเยาวชน และวัยทำงานที่น้อยคนจะเข้ามาสนใจและเล่นหมากรุกไทย ซึ่งกลุ่มผู้เล่นในปัจจุบันเป็นกลุ่มที่มีการเล่นและชมด้วยกันมาเป็นเวลานานบางคนก็เข้ามาในกลุ่มตั้งแต่ยุคเริ่มต้น คือเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้วที่กลุ่มหรือซุ้มหมากรุกไทยนครปฐมได้เกิดขึ้น ผู้เล่นส่วนใหญ่จะมีอายุประมาณ 30 ปีขึ้นไปจนถึงอายุ 70 ปีขึ้นไป

ในด้าน**รูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่ม** โดยผู้เล่น และผู้ที่เข้ามาชมศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในซุ้มหมากรุกแห่งนี้เป็นลักษณะของกลุ่มแบบปฐมภูมิ กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นไปอย่าง แนบแน่น มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นส่วนตัว ไม่มีพิธีรีตอง และมีความสัมพันธ์ กันอย่างต่อเนื่องโดยมีสมาชิก ทั้งผู้เล่นและผู้ชมประมาณ 50 กว่าคนที่ต่างคนก็มีความชอบ และสนใจศิลปะการเล่นหมากรุกไทยเหมือนกัน จึงได้รวมกันเป็นกลุ่มที่เล่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อใช้เวลาว่าง ให้เป็นประโยชน์และเมื่อ กระทำแล้วเกิดความสุขกายสบายใจ สนุกสนาน

2.ความเป็นมา และพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย ในประเทศไทย

เป็นการศึกษาที่ผู้วิจัยคาดว่า ก่อนที่จะไปอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการเล่นหมากรุกที่เป็นกิจกรรมนันทนาการที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยนั้น ควรที่จะได้มีการศึกษาถึง รากเหง้าต้นตอของกิจกรรมนั้นๆว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร เพื่อให้คนในสังคมได้เข้าใจและสนใจอยากที่จะรู้จักและเล่นหมากรุกไทย ซึ่งจากการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสามกลุ่มซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในวงการหมากรุกไทยก็ยังไม่ทราบถึงที่มาที่ไปของการเล่นหมากรุกในประเทศไทยว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร เริ่มเมื่อไร ที่ไหนนั้นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในขณะที่สัมภาษณ์นั้นส่วนใหญ่จะไม่ทราบความเป็นมาของหมากรุกไทย แต่ก็มีบางคนที่คิดว่าหมากรุกน่าจะเดินทางมาพร้อมกับการรับอารยธรรมจากอินเดีย ที่มาพร้อมกับขนบธรรมเนียม พิธีกรรม และศาสนาทั้งจากพราหมณ์ฮินดู และศาสนาพุทธที่เข้ามาพร้อมกัน ในความที่น่าจะเป็นจริงก็พอจะเชื่อได้ว่าจุดเริ่มต้นของศิลปะการเล่นหมากรุกนั้นมาจากประเทศอินเดีย เนื่องด้วยมีการค้นพบโบราณวัตถุต่างๆที่เชื่อว่าเป็นตัวหมากรุกจตุรงค์ หรือหมากรุก 4เหล่าทัพที่มีการเล่นอยู่ในอินเดียเหนือในช่วงยุคแรกๆก่อนที่จะมีการแพร่หลายและเผยแพร่ไปทั่วโลก ผ่านระยะเวลา และบริบทของแต่ละสังคมประเทศกล่อมเกลาจน มีการเล่น กติกาและตัวหมากที่เป็นเอกลักษณ์ประจำแต่ละชนชาติ ไปทั่วโลก

สำหรับประเทศไทยก็เช่นเดียวกันที่มีการรับการเล่นหมากรุกมาจากวัฒนธรรมอื่นก่อนที่จะมีการปรับรับ คัดสรร ให้เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งลักษณะการเล่นในรูปแบบที่เรียกว่าหมากรุกไทยนั้น ผู้วิจัยค้นพบว่าแบ่งออกเป็น 2 ยุคที่สำคัญ คือ

1.1 พัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทยในประเทศไทยในอดีต แบ่งออกเป็น 4 ยุคย่อยดังนี้

1 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยสุโขทัย

2 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยอยุธยา

3 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยกรุงธนบุรี

4 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

1.2 พัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทยในประเทศไทยในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ คือ

1 ศิลปะหมากรุกไทย ในสมัยปัจจุบัน บนกระดานหมากรุกไทย

2 ศิลปะหมากรุกไทยบนโลกออนไลน์

จากหลักฐานที่ผู้วิจัยได้ค้นพบนั้นน่าจะอยู่ในราวสมัยสุโขทัย ซึ่งในช่วงสมัยนี้ประเทศเพื่อนบ้านของเรา คือประเทศกัมพูชาหรือเขมรในปัจจุบัน นั้นก็มีการพบหลักฐานจากภาพจำหลักๆต่างทั้งในปราสาทนครวัด ปราสาทบายน และปราสาทตาเมือนธม ก็มีรูปสลักนูนต่ำมากมายที่แกะสละเป็นเรื่องราวของการเล่นศิลปะหมากกระดานประเภทนี้ด้วย ตลอดจนยังมีการขุดพบ

ตัวหมากรุกเป็นเครื่องปั้นดินเผาตลอดจนหมากรุกที่แกะสลักจากเขาสัตว์และตัวหมากรุกที่ทำจากไม้แกะสลักอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันการเล่นหมากรุกระหว่างของไทย และพื้นที่บางส่วนของเขมรนั้นมีกติกา และรูปแบบของการเล่นที่คล้ายคลึงกันกับศิลปะการเล่นหมากรุกในประเทศไทยปัจจุบันมาก และจากนั้นในสมัยอยุธยาพบจากบันทึกของนายตรูแปงที่เข้ามาในสมัยพระนารายณ์ และมีการบันทึกในเอกสารว่ามีการเล่นหมากรุกไทยกับสกาในยุคนั้น และจากนั้นในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นเราพบว่าศิลปะการเล่นหมากรุกไทย แพร่หลายอยู่ในวรรณคดีในยุคนั้นในหลายๆเรื่องเช่น ขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ ไชยเชษฐ์ และอิเหนา เป็นต้นซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงถึงว่า เป็นยุคที่มีการนิยมการเล่นหมากรุกไทยเป็นอย่างมาก หรืออาจกล่าวได้ว่านี่คือ ยุคทองของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย และต่อจากยุคนี้มาจนถึงในสมัยปัจจุบัน เราพบว่าแม้ว่ากาลเวลาอาจผ่านไปเนินนาน แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่เปลี่ยนคือ แบบแผนการเล่น และกติกาที่ยึดถือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์การเล่นหมากรุกของไทยที่มีการเล่นอย่างยาวนาน แม้ว่าจะเข้ามาสู่ในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์การเล่น จากตัวหมากรุกที่ทำจากดินเผาบ้างเนื้อสังคโลกในยุคสุโขทัย สู่หมากรุกที่ทำจากเขาและงาจากสัตว์ สู่การแกะเป็นไม้ที่แกะสลักเป็นตัวหมากรุกต่างๆก่อนที่จะเป็นหมากรุกที่ตัวหมากรุกจากพลาสติกนั้น และในช่วงประมาณ 50 ปีหลังมานี้กิจกรรมการเล่นหมากรุกไทยก็เริ่มเป็นการเล่นกันในระดับประเทศ จากการแข่งขันชิงแชมป์หมากรุกไทย ทั้งจากการสนับสนุนการจัดการแข่งขันของบริษัทสุรามหาราษฎรและยุคหลังที่ตลาดหลักทรัพย์ได้เข้ามาสนับสนุนได้ระยะหนึ่ง แต่ ณ ตอนนี้ปี 52 – 53 นี้ได้ยินมาว่าอาจจะไม่มีการจัดการแข่งขันแล้วซึ่งเป็นรายการหมากรุกที่ได้รับความนิยมทั้งจากเซียนหมากรุกและผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการนันทนาการโดยทั่วไปคงเหลือเพียงชิงแชมป์ของสนามหลวงรายการเดียว ที่มีรางวัลน้อยกว่าแต่ก็มีการดึงดูดจากรางวัลที่มีดีกรี คือถ้วยพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ และนอกจากนั้นก็จะเป็นรายการแข่งขันที่จัดอยู่ตามภูมิภาคตามแต่ละจังหวัดที่มีการจัดการแข่งขัน เช่น จังหวัดนครปฐมจะมีการแข่งขันหมากรุกไทยในงานมหกรรมวัฒนธรรมนครปฐม ซึ่งจะอยู่ประมาณเดือนมกราคม หรืองานสงกรานต์ ลอยกระทงก็จะพบว่ามีการจัดการแข่งขันหมากรุกไทยในที่ต่างๆ เช่น อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี หรือท่าน้ำนนท์ จังหวัดนนทบุรี เป็นต้น

ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของคณิต เขียววิชัย และ เฉลิมพล ศรีนราวัฒน์ (2535: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิวัฒนาการกิจกรรมนันทนาการของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - 2534)” ผลจากการศึกษาปรากฏว่ากิจกรรมนันทนาการของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะและการเปลี่ยนแปลงพบว่า ระหว่าง พ.ศ. 2325-2394 กิจกรรมนันทนาการ มีลักษณะเช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา กิจกรรมนันทนาการที่จัดเช่น การละเล่น

พื้นบ้าน มหรสพและกิจกรรมตามประเพณี กิจกรรมนันทการในระยะนี้ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมและวัฒนธรรมของจีน ชวา และอินเดีย และจากนั้นจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงระยะที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2394-2475 เป็นระยะที่ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกมากขึ้น จึงทำให้อารยธรรมของชนชาติตะวันตกแผ่เข้ามาเข้ามาในประเทศไทยมาก กิจกรรมนันทการในระยะนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมของชนชาติตะวันตก กีฬาได้รับความนิยมมากขึ้น กิจกรรมนันทการจะมุ่งส่งเสริมสุขภาพและสมรรถภาพของร่างกาย และการเปลี่ยนแปลงระยะที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2475-2534 เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและต่อมามีการพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้คนมีเวลาว่างมากขึ้น ดังนั้นกิจกรรมนันทนาการจึงมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยนี้มากขึ้น กิจกรรมนันทการจึงเป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างความบันเทิง ส่งเสริมสุขภาพและช่วยแก้ปัญหามลพิษของสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

และในยุคร่วมสมัยในปัจจุบันที่ไม่นานมานี้ที่ระบบการสื่อสารและเทคโนโลยี ที่มีการพัฒนาระบบเครือข่ายอินเตอร์เน็ต ความนิยมของการเล่นหมากรุกไทยก็ยังคงความนิยมไม่เสื่อมคลายแต่อาจพบว่ามีผู้ที่เล่นหมากรุกในประเทศไทย ในความรู้สึกว่ามีคนเล่นเป็นเหลือน้อยคน หรืออาจจะคิดว่าคงจะมีการเล่นเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น แต่การเข้ามาสู่หมากรุกไทยในยุคออนไลน์ ที่มีการพัฒนาโปรแกรมให้ระหว่างผู้เล่นที่ไม่ได้อยู่ใกล้กัน ไม่มีอุปกรณ์ในการเล่น ก็สามารถเข้ามาเล่นกันได้ ตลอดจนถึงการเล่นกันเป็นกลุ่ม เป็นรูปแบบของชุมชนอีกแบบหนึ่งที่เรียกว่า ชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) ที่มีการรวมตัวกันเล่นมีการสื่อสารพูดคุยแลกเปลี่ยน มีการทำกิจกรรมระหว่างกัน โดยการนัดพบเพื่อการทำกิจกรรมแบบเผชิญหน้าร่วมกัน ซึ่งนับว่าเป็นข้อดีอย่างหนึ่งในยุคของโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ที่การพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ในเรื่องวัฒนธรรมมิใช่เพียงแต่ทำลายวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ แต่กลับเป็นการส่งเสริม และเอื้อต่อต่อการพัฒนาและเผยแพร่ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยให้เกิดความยั่งยืนอีกช่องทางหนึ่งที่สำคัญด้วย

ผู้วิจัยพบว่าสิ่งที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของการเล่นหมากรุกไทยในประเทศไทยนั้น คือ ลักษณะของรูปแบบกฎกติกาของการเล่น ยังเหมือนเดิมตลอดมามิเสื่อมคลายสังเกตได้จากหลักฐานที่พบในวรรณกรรมที่มีการพูดถึงกฎกติกา และรูปแบบการเล่นนั้นยังเหมือนเดิมทุกประการ

แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป คือ เรื่องของอุปกรณ์ ในการเล่นที่เปลี่ยนไปเรื่อยๆตามยุคสมัยอดีตทำจากตัวหมากรุกสังคโลก มาสู่ เขา งาสัตว์แกะสลัก ไม้แกะสลัก ก่อนที่จะมาสู่ปัจจุบันที่ตัวหมากรุกทำจากพลาสติกหล่อขึ้นมาแล้ว ยังมีอุปกรณ์การเล่นที่พัฒนาไปสู่การเล่นเสมือนจริง คือ การเล่นหมากรุกไทยบนโลกออนไลน์ผ่าน การสื่อสารทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ในช่วงราว 10 ปีมานี้เอง

ที่ระบบการสื่อสารเทคโนโลยีได้พัฒนามาถึงระบบอินเตอร์เนตที่มีความรวดเร็ว และกลายเป็นสังคมเสมือนจริงของในชีวิตประจำวันของคนในยุคสมัยนี้แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการปรับตัวเสมอ เช่นเดียวกันหากมองศิลปะการเล่นหมากรุกไทยเองนั้นเป็นเสมือนสิ่งมีชีวิต สิ่งๆนี้ก็ย่อมปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง และทุกสิ่งก็ย่อมมีทั้งด้านที่เป็นบวกและลบเสมอดังที่

คุณวิษุวัติ ธีรภาพไพษิต ได้ให้สัมภาษณ์ถึงความแตกต่างระหว่างการเล่นหมากรุกบนกระดานจริง กับการเล่นบนโลกออนไลน์ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรนั้น พบว่า

"การเล่นหมากรุกไทยแบบออนไลน์ มีข้อดีที่ไม่ต้องเสียเวลาเดินทางไปเล่น หาคู่เล่นได้ง่าย เปลี่ยนคู่เล่นง่าย ทำให้เจอการเล่นหลากหลายรูปแบบและสำหรับการเล่นหมากรุกไทยบนกระดานจริงจะได้อรรถรส และความรู้สึกที่ดีกว่า เนื่องจากได้เห็นปฏิกิริยา ของคู่ต่อสู้ ขณะที่แข่งขัน ว่าเขา สีหน้ามีความกังวล กำลังเครียด , กำลังคิดหนัก, กำลังสบายใจ, ผ่อนคลาย หรือกำลังประมาทคู่ต่อสู้ การใช้เวลาเดินในแต่ละตาเดินก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่จะสื่อถึง เรื่องความละเอียดรอบคอบได้ นอกจากนั้น ยังได้ยินเสียงโขกที่หนักเบาไม่เท่ากัน ในแต่ละตาเดิน เช่น เวลารุกฆาตมักจะได้ยินเสียงโขกที่ดังขึ้นมาอย่างชัดเจน" (วิษุวัติ ธีรภาพไพษิต สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2552)

ซึ่งสอดคล้องกับ **แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization) ของ** รณฤทธิ์ "สังคมสารสนเทศและทฤษฎีโลกาภิวัตน์" (รณฤทธิ์ ออนไลน์ 2551)

คำว่า "Globalization" อาจแทนด้วยคำว่า "Internationalization" ซึ่งเข้าใจได้ง่ายกว่า เช่นเดียวกับการเกิดของสังคมสารสนเทศ โลกาภิวัตน์ก็เกิดจากเทคโนโลยีการสื่อสารเช่นกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีดังกล่าวได้ทำลายข้อจำกัดเรื่องพรมแดนในการสื่อสารไปในขณะที่สังคมสารสนเทศกำลังเติบโต โลกาภิวัตน์จึงเป็นเสมือนแฝดผู้น้องของสังคมสารสนเทศแฝดคู่นี้มีสิ่งที่เหมือนกันมากคือเป็นตัวการที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมทั้งเชิงบวกและลบ

ลักษณะของโลกาภิวัตน์ มองได้เป็น 2 นัย คือ นัยด้านธุรกิจ/ธุรกรรมไร้พรมแดน และนัยด้านวัฒนธรรม

1. สำหรับนัยด้านธุรกิจ/ธุรกรรมไร้พรมแดนนั้น โลกาภิวัตน์จะสะท้อนลักษณะเครือข่ายความเป็นเจ้าของ (network of interconnected ownership) และเครือข่ายการบริหารจัดการของธุรกิจการสื่อสารข้ามชาติ อันเป็นผลมาจากโครงสร้างการสื่อสารพื้นฐานครอบโลก (global communication infrastructure) เช่น อินเทอร์เน็ต เทคโนโลยีการสื่อสาร เช่น ดาวเทียม และการแพร่กระจายของสื่อมวลชนตะวันตกไปยังนานาประเทศทั่วโลก (Tran nationalization of mass media) เช่น ภาพยนตร์ฮอลีวู้ด ข่าว CNN มิวสิควิดีโอ เพลงสากล และเว็บไซต์นานาชนิด การ

เกิดขึ้นของธุรกิจข้ามชาติ (global business) เป็นทั้งผลและเหตุที่นำไปสู่การเกิดตลาดโลก (global market) ที่จะรองรับผลผลิตภัณฑ์ในรูปสื่อ (media products) เป็นต้น

2. ส่วนนัยทางด้านวัฒนธรรมก็เป็นผลมาจากนัยด้านธุรกิจอีกทอดหนึ่ง กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์ที่เป็นภาพและเสียงที่ถูกจัดจำหน่ายถ่ายทอดอย่างกว้างขวางเหล่านั้นมีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ที่ถูกประกอบสร้าง (Construct) ภายใต้วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เช่น เพลงฮิบฮอบของคนอเมริกัน ข่าวใส่สีตีไข่ (sensational) เข้าข้างเฉพาะคนอเมริกันของ CNN เป็นต้น แม้กระทั่งการผลิตสื่อก็จะถูกลอกเลียนแบบและคัดลอกได้ง่าย

ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์

ผลกระทบต่อสังคมทั้งในเชิงบวก

1. การบูรณาการสื่อต่างๆเข้าด้วยกันทำให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Inter-connectedness) และการไหลของข้อมูลข่าวสารทุกทิศทุกทางขจัดอุปสรรคเรื่องเวลาและระยะทาง (time and space) ที่เคยเป็นในอดีต เช่น ความสะดวกรวดเร็วของการส่ง e-mail การชมการถ่ายสดทางโทรทัศน์ผ่านสัญญาณดาวเทียมหรือทางเว็บไซต์พร้อมๆไปกับการแสดงความคิดเห็นต่อรายการผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์ได้ทันที

2. เทคโนโลยีการสื่อสารทำให้เกิดความรวดเร็ว (speed) ในการส่งและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ปริมาณ (volume) ข้อมูลข่าวสารที่ไม่จำกัดการปฏิสัมพันธ์ (interactivity) การเชื่อมโยง (interconnectivity) ของกลุ่มคน และการขยาย (extensibility) กลุ่มคนและข้อมูล เช่น การเกิดชุมชนเสมือน (virtual community) ในอินเทอร์เน็ต

3. ทำให้เกิดเสรีภาพในการแสดงความเห็น และแนวคิดอันหลากหลาย ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตย (Democratic pluralism) ปลอดพ้นจากการควบคุมของอำนาจปกครองทางการเมือง (bureaucratic control) เกิดการกระจายอำนาจ (decentralization) เพิ่มโอกาสให้สาธารณชนและชุมชนได้มีอำนาจในการบริหารจัดการและควบคุมชะตาชีวิตของตนเอง โดยตนเอง และเพื่อตนเองมากขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมเชิงบวก เช่น หากไม่ชอบใจการบริหารงานของรัฐบาลก็สามารถแสดงความคิดเห็นและถกเถียงอภิปรายผ่านทางอินเทอร์เน็ตได้

4. ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์นี้ สื่อมวลชนสามารถแสดงบทบาทเป็นผู้กระตุ้นและขับเคลื่อนกระบวนการประชาธิปไตยและวิถีอันทันสมัย (Modern ways) เช่น การเกิดตลาดเสรีทางการค้าผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

5. การสื่อสารไร้พรมแดนก่อให้เกิดการขยายพื้นที่ทางความคิดและการแสดงออก กำจัดเงื่อนไขด้านเวลาและสถานที่ คนมีเสรีภาพและโอกาสมากขึ้น เช่น มีสื่อให้เลือกเปิดรับโดยเสรีหลากหลายมากขึ้น และสามารถเปิดรับได้ไม่ว่าจะในเวลาใดก็ตาม

6. เกิดการขยายอำนาจทางความหมาย (Semiotic power) ที่ใคร ๆ ก็สามารถสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเองหรือกลุ่มของตนเองได้ ไม่ต้องถูกครอบงำจากความหมายกระแสหลักเหมือนในอดีต เช่น ไม่ต้องดูแต่ข่าว CNN อย่างเดียวจนกลายเป็นศัตรูกับบินลาเดน ไปด้วยแต่มีสำนักข่าวอัลจาซีรา (Al Jazeera) มาร่วมเสนอแง่มุมอีด้านหนึ่ง ทำให้กระบวนการสร้างความหมายเรื่องผู้ก่อการร้ายมีที่มาจากหลายฝ่าย

7. ทำให้เกิดความงอกงามทางวัฒนธรรม (Cultural enrichment) ลดการหลงเชื้อชาติและชาตินิยม (Ethnocentricism and nationalism) ลดความเกลียดกลัวคนต่างด้าว (xenophobia) ลดการแยกแย้งจนนำไปสู่การหลอมรวมทางวัฒนธรรม (global homogenization)

8. นำไปสู่การจัดระเบียบโลกใหม่ (new world order) ก่อให้เกิดความเข้าใจและสันติภาพระหว่างประเทศในที่สุด

ผลกระทบต่อสังคมทั้งในเชิงลบ

1. เทคโนโลยีจะเป็นช่องทางให้บรรษัทข้ามชาติ (Large multinational corporations) ขยายตลาดและฐานอำนาจใหญ่ขึ้น

2. ผู้ที่เข้าไม่ถึงเทคโนโลยี เช่น ไม่มีคอมพิวเตอร์ จะกลายเป็นกลุ่มชนชั้นล่างผู้ด้อยโอกาสทางข้อมูลข่าวสารกลุ่มใหม่ (new information under class) นำไปสู่ช่องว่างระหว่างชนชั้น เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนจะค่อย ๆ ถูกทำลายลง เพราะลักษณะการใช้สื่อที่เป็นการใช้คนเดียวและใช้ครั้งละนาน ๆ นำไปสู่ความเป็นปัจเจกมากขึ้น

4. อาจจะเกิดการรุกรานและการกดขี่ทางวัฒนธรรม (Cultural invasion and coercion) ของจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรมอเมริกัน (US imperialism) และประเทศตะวันตกซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจทางการผลิตและการค้าสินค้าทางวัฒนธรรม รวมทั้งครอบงำระบบตลาดโลกอยู่ในปัจจุบัน เช่น หนังไทยเกือบสิ้นชื่อเพราะหนังฮอลีวูดเข้ามาตีตลาด

5. ลดคุณค่าความเป็นวัฒนธรรมเฉพาะดั้งเดิมของกลุ่มชน ทำให้เกิดการถอยร่นและเสื่อมสลายของวัฒนธรรมต้นแบบที่เกิดและค่อย ๆ เติบโตพัฒนามาพร้อม ๆ กับกลุ่มชน เช่น คนไทยเฉลิมฉลองวันวาเลนไทน์มากกว่าวันครู

อย่างไรก็ตามผลกระทบอันเกิดจากโลกาภิวัตน์ไม่ว่าจะด้านบวกหรือลบจะมีมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการเช่นความแข็งแกร่งของวัฒนธรรมของแต่ละประเทศศักยภาพในการผลิตสื่อเพื่อใช้บริโภคเองของคนภายในวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆตลอดจนความสามารถในการผสมผสานและผนวกความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นต้น

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทย

จากผลการศึกษาทำให้ได้ข้อค้นพบว่าคุณค่าของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย แบ่งออกได้เป็น 3 ด้าน ใหญ่ที่สำคัญคือ คือ

1.คุณค่าในตัวของศิลปะหมากรุกไทย

ซึ่งผู้วิจัยพบว่า “หมากรุกไทย" เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ของการจำลองเอายุทธวิธีในการรบที่มีการแบ่งกองกำลังต่างออกเป็น 6 ฝ่าย ได้แก่ เบี้ย เม็ด โคน ม้า เรือและขุนแล้วแบ่งออกเป็น 2ฝั่ง ทำการรบกันอยู่บนกระดานบนพื้นฐานของกฎกติกาที่มีการกำหนดร่วมกัน ก่อนที่ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจะพัฒนาสู่กิจกรรมนันทนาการเป็นกีฬาพื้นบ้านของไทยมายาวนาน และเป็นกีฬาหมากกระดานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประเทศไทย”

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุจิตรา สุคนธทรัพย์** (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่าและกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย : กระบี่กระบอง" เป็นวิทยานิพนธ์ที่นำเสนอกระบวนการถ่ายทอดคุณลักษณะไทย และคุณค่าในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวกระบี่กระบอง โดยมีคุณค่าใน วิชาคือ สามารถใช้ในการป้องกันตัว ได้แก่ การมีวิจัย การเสียสละเชิงส่วนร่วม ซึ่งเป็นการรักษาเอกลักษณ์ไทยและสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาไทยที่รวมการออกกำลังกาย ความมีวินัย และการเสียสละเพื่อส่วนรวมไว้ในศิลปะกระบี่กระบองอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อ สังคมไทย

2.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีผลต่อบุคคล

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แบ่งคุณค่าที่พบจากศิลปะหมากรุกไทยออกเป็น 4 ด้าน คือ 1.ด้านร่างกาย 2.ด้านจิตใจหรืออารมณ์ 3.การดำเนินชีวิตประจำวัน และการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม และ4.การพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทัศนีย์ จินตพิทักษ์กุล (2547: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาลักษณะและคุณค่าการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก จังหวัดนครปฐม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและคุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านของเด็กในจังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมา

ศึกษาลักษณะของการละเล่นพื้นบ้านของเด็กและวิเคราะห์คุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก พบว่าการละเล่นของเด็ก ในจังหวัดนครปฐมทั้งหมด 55 ชนิด มีคุณค่าทั้ง 3 ด้านคือ คุณค่าทางด้านร่างกาย คุณค่าทางด้านสติปัญญาและคุณค่าทางด้านสังคมดังนี้ คือ การละเล่นพื้นบ้านของเด็กช่วยทำให้ร่างกายได้เคลื่อนไหวออกกำลังกายส่วนต่างๆมากขึ้น เป็นการส่งเสริมให้ผู้เล่นได้พัฒนาทางด้านกำลังหรือพลังของกล้ามเนื้อ ความเร็ว ความว่องไว ความอ่อนตัว ความอดทนหรือความทนทาน และ ช่วยพัฒนาการประสานงานของระบบประสาทและกล้ามเนื้อ การละเล่นพื้นบ้านของเด็กบางอย่างช่วยส่งเสริมให้ผู้เล่นได้ฝึกการใช้ความคิดอ่างมีเหตุมีผล การสังเกตและแยกแยะข้อแตกต่าง ส่งเสริมให้ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากขึ้นและส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การละเล่นพื้นบ้านของเด็กบางชนิดช่วยส่งเสริมให้ผู้เล่นได้ฝึกการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกัน ส่งเสริมให้ผู้เล่นมีความรับผิดชอบและเสียสละ รู้จักประสานงานกับผู้อื่นเคารพในสิทธิและความสามารถของผู้อื่น และการปฏิบัติตามกฎกติกา

ในส่วนของคุณประโยชน์ของศิลปะหมากรุกไทยต่อการพัฒนาสติปัญญาและการฝึกความคิดในการวางแผนอย่างเป็นระบบ นั้นสอดคล้องกับ**ร้อยเอก สมพงษ์ ตุ้มสวัสดิ์** (2516 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้กระดานหมากรุกเพื่อเป็นเครื่องทดสอบสติปัญญา” สรุปได้ว่า กระดานหมากรุกไทยประกอบกับการเดินแบบม้าหมากรุกไทยใช้เป็นแบบทดสอบสติปัญญาได้ จากการวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า การใช้กระดานหมากรุกไทยประกอบกับการเดินแบบม้าหมากรุกไทย จัดได้ว่าเป็นแบบทดสอบสติปัญญาประเภทใช้การปฏิบัติหรือแบบทดสอบประเภทใช้ภาษาที่คุณค่าอันหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าเป็นแบบทดสอบที่สามารถใช้วัดพัฒนาการทางสมองได้เช่นเดียวกับแบบทดสอบสติปัญญาที่มีชื่อเสียงอื่นๆ ให้ค่าความเชื่อถือได้อยู่ในเกณฑ์สูง และมีค่าความเที่ยงตรงในการพยากรณ์สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนบางวิชาอยู่ในเกณฑ์สูง เมื่อเปรียบเทียบกับแบบทดสอบประเภทเดียวกัน เป็นแบบทดสอบสติปัญญาซึ่งสร้างขึ้นใช้ได้ง่ายและราคาถูก การฝึกผู้ควบคุมการทดสอบไม่ยากนักง่ายต่อการดำเนินการทดสอบและใช้เวลาในการทดสอบน้อย ไม่ต้องเคร่งครัดต่อการรักษาความลับเกี่ยวกับเนื้อหาของแบบทดสอบมากนัก และใช้ได้กับคนปกติทั้งที่รู้หนังสือและไม่รู้หนังสือของทุกวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีคุณลักษณะที่อาจจะใช้กับคนหูหนวกและคนตาบอดได้อีกด้วย

3.คุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยที่มีต่อสังคม

ผู้วิจัยได้ค้นพบออกเป็น 3 ด้านดังนี้คือ

1.คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นกิจกรรมนันทนาการที่เป็นเอกลักษณ์ ของประเทศไทย **คือ**

1.1หมากรุกไทย ในฐานะนันทนาการของสังคมไทย ว่าหมากรุกเป็นกิจกรรมการเล่นพื้นบ้าน ที่แต่เดิมใช่เล่นสรวลเสเฮฮากันในหมู่เพื่อนฝูง พวกพ้องญาติมิตรยามเมื่อมาพบปะสังสรรค์มีงานบวชงานบุญงานเทศกาลจนถึงงานศพหรือยามว่างจากภารกิจเรื่องสวนไร่นา ซึ่งเป็นกิจกรรมนันทนาการที่นิยมเล่นกันเพื่อการพักผ่อนในยามว่าง

1.2หมากรุกไทยในฐานะเป็นศิลปะที่ช่วยในการปลูกฝังค่านิยมและมารยาทไทย ซึ่งสอดคล้องกับตามแนวคิดของ มหา ป. ว่า “เป็นกิจกรรมทางสังคม เป็นทั้งการฝึกเข้าสังคม และการแสดงออกทางสังคมในขณะเดียวกัน ผู้ฝึกหัดเล่นจึงต้องสังวรระวังกิริยาควบคู่กันไปด้วย แยกให้ออกหมากในกระดานก็หมากในกระดาน กิริยามารยาทที่สังคมไทยเรายังถือสาก็ต้องมีอยู่ตลอด อย่าให้กลายเป็นผู้มีชื่อ “ มารยาททรามไปเสีย ” คำว่า “ เดินดี แต่มารยาทเลวจะนับเป็นความภาคภูมิใจกระไรได้ ”

2.คุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรม จากสำนวนและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

2.1 สำนวนที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

สำนวนที่มาจากกีฬาหมากไทยมีลักษณะเชิงเปรียบเทียบจาการเล่นหมากรุกไทยเนื่องจากได้มีการใช้มาเป็นเวลาช้านาน จนบางสำนวนอาจจะคาดไม่ถึงว่ามีที่มาจากกีฬาชนิดนี้ และมีบางที่ได้ดัดแปลง จนทำให้คำหรือความหมายเพี้ยนไปจากเดิม แต่จากการค้นคว้าของผู้วิจัยคือการเข้าไปหารากเหง้าที่มาของคำว่าจากสำนวนนั้นมีที่มาอย่างไร และต้องการที่จะสื่ออะไร ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบและเข้าใจในความหมายของสำนวนที่เกี่ยวข้องที่ต้องการสื่อความหมายได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในด้านภาษาศาสตร์ ทำให้เราได้เข้าใจในภาษาอันเป็นวิธีคิดที่เป็นภูมิปัญญาไทยที่สื่อความอย่างแยบคายที่สุขุมนุ่มลึก ชัดเจนในภาษา และความเป็นเจ้าสมบัติสำนวนของคนไทยอีกด้วย

2.2วรรณคดี ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหมากรุกไทย

จากวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่มีการบรรยายพูดถึงเรื่องศิลปะการเล่นหมากรุกไทยทำให้ทราบถึง ประวัติและพัฒนาการของศิลปะหมากรุกไทย และวัฒนธรรมเกี่ยวกับศิลปะการเล่นหมากรุกไทยโดยวินัย ลิ้มดำรงค์ชิต (ม.ป.ป. :24 -32)ได้ทำการศึกษา และอธิบายถึงความหมาย และวัฒนธรรมของศิลปวัฒนธรรมที่สอดแทรกในแต่บท ตอน และแต่ละเรื่อง จากวรรณคดีไทยในแต่

ละเรื่อง เช่น ขุนช้างขุนแผน ไชยเชษฐ์ รามเกียรติ์ และอิเหนา ทำให้ทราบว่า วิธิการเล่นและกติกาคล้ายกับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และสังคมของผู้เล่นจากเดิมหมากรุกไทยถูกจัดว่าเป็นกีฬาพระราชาที่มีการเล่นในรั้วในวัง ตามวัดต่าง ๆ ในอดีต วัด นอกจากจะเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่าง ๆ นับตั้งแต่เกิดจนตายแล้ว ยังเป็นที่ ชุมนุมของประดานักหมากรุก มีทั้งชาวบ้าน ขุนนาง และพระเณร ส่วนใหญ่เล่นเป็นเกมที่เน้นความสนุกสนานมากกว่าจะเป็นกีฬาดังนั้นแต่ละฝ่ายจึงอาจมีผู้เล่นมากกว่า 1 คน และกฎเกณฑ์กติกาก็ไม่ค่อยเข้มงวดนัก ซึ่งพบการเล่นที่แพร่หลายทั่วไปแสดงให้เห็นถึงว่าเป็นกิจกรรมยอดนิยมในการนันทนาการของสังคมไทยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

3.คุณค่าด้านศิลปกรรม จากศิลปะการแสดงหมากรุกคน

ศิลปะการแสดงหมากรุกคนเกิดขึ้นเนื่องจากการแข่งขันเดินหมากรุกด้วยกระดานสี่เหลี่ยมบนเวทีนั้นผู้ชมจำนวนมากไม่มีโอกาสได้ชมการเดินของคู่แข่งขันโดยถนัดนักจึงต้องหาวิธีให้ผู้ชมได้ชมทั่วๆ กันอย่างเปิดเผยกลางแจ้ง จึงจัดให้ทำจำลองกระดานแผ่นใหญ่ แล้วเอาคนเข้าไปยืนในแต่ละช่อง แต่งขึ้นเป็นตัวหมากรุกมาแสดงบนสนามที่จำลองจากผู้เล่นที่เล่นบนสนามหญ้า

จากผลของการศึกษาพบว่าหลายประเด็นเป็นสิ่งที่น่าห่วงเกี่ยวกับการแสดงศิลปะการแสดงหมากรุกคนคิดว่าจะสูญหายไปจากสังคมไทยเพราะ

1.ความขัดสนเรื่องสถานที่แสดง ต้องใช้เป็นสนามฟุตบอล ที่มี อัฒจันทร์ เพราะการชมต้องมองจากมุมสูงจึงจะเห็นภาพรวมของการแสดง การมองแนวราบจะทำให้มองไม่รู้เรื่อง

2.ขาดพิธีกร / นักพากย์ที่ต้องมีความรู้ทั้งด้านหมากรุกไทย ศิลปะการแสดง และสร้างสีสันได้

3.งบประมาณ ต้องใช้งบประมาณที่สูง เพราะผู้แสดงรวมทีมงานต่อการจัด 1 ครั้งนั้น ไม่ต่ำกว่า 50 ชีวิต ทั้งค่า เครื่องแต่งกายอีกจิปาถะ ค่ารถ/อาหาร ขบวนการในการทำตาราง และ เครื่องแต่งกาย

4.ผู้ถ่ายทอด มีน้อยท่านในเมืองไทย

5.คนดูไม่รู้เรื่อง เพราะคนส่วนใหญ่ในยุคนี้เล่นหมากรุกไทยไม่เป็น ดูไม่รู้เรื่อง

6. ขบวนการในการจัดต้องมีองค์ประกอบที่พร้อมทุกรูปแบบ

ซึ่งจากข้อมูลที่ค้นพบทำให้น่าใจหายเหมือนกันว่าบางทีการแสดงศิลปะการเล่นหมากรุกคนอาจจะสูญไปสมควรอย่างยิ่งที่องค์ทั้งภาครัฐ และเอกชนทุกภาคส่วนควรเข้าช่วยกันสนับสนุนและสืบทอด ศิลปะการแสดงที่ทรงคุณค่านี้ไว้ไม่ให้สูญหาย

สรุปในฐานะของนักพัฒนศึกษาที่ตระหนักถึงความสำคัญในการใช้มิติของวัฒนธรรมในการพัฒนา จึงได้ศึกษาเพื่อหาแก่นสารสาระของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย และนำความรู้ดังกล่าวอันเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมมาจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพในอันที่จะกลับมาพัฒนาสังคมต่อไปอันเป็นทางเลือกหนึ่งของมิติการใช้วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาคนไทยให้เข้าสู่การเป็นคนไทยที่มีความเป็นไทยอย่างสมบูรณ์ความเป็นคนไทยอาจดำเนินการผ่านวัฒนธรรมไทยได้หลายประการ ซึ่งจากผลของการศึกษาทำให้เห็นถึงพัฒนาการของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยว่ามีการเล่นมายาวนานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงปัจจุบัน อันเป็นศาสตร์และศิลป์ของวิธีคิดที่เป็นการละเล่นที่มีเอกลักษณ์ตลอดจนการศึกษาเรื่องคุณค่าของศิลปะการเล่นหมากรุกไทยที่มีต่อผู้เล่น ผู้ชม และสังคมประเทศชาติ จึงควรที่จะได้มีการอนุรักษ์ และพัฒนาให้ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยอันเป็นการละเล่นที่ทรงคุณค่า ทรงคุณประโยชน์ต่อบุคคลและสังคมประเทศชาติและทรงความเป็นไทยให้เกิดการแพร่หลายสืบต่อไป

ซึ่งการพัฒนาโดยใช้สื่อศิลปะการเล่นหมากรุกไทยจะสามารถพัฒนาคนไทยให้มีคุณลักษณะไทย เรียกว่า “สุนทรียธรรม” อันหมายถึงการแสดงออกอย่างงดงาม และสร้างสรรค์บนความถูกต้องของคนไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งการมีคุณลักษณะของสุนทรียธรรมนี้ เป็นความจำเป็นและมีความสำคัญในการพัฒนาคนไทยในอนาคตตามวิถีไทย ในขณะที่สังคมไทยแสวงหาสื่อทางการศึกษา และทฤษฎีทางการศึกษาตามแนวทางตะวันตกมาจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนมาเป็นเวลานาน การใช้ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย เป็นตัวอย่างการใช้สื่อทางการศึกษาแบบไทยที่มีแบบแผนการเรียนการสอน ความคิด ความเชื่อ วิถีไทย กล่าวคือ “สอนคนก่อนสอนหนังสือ” แนวคิดนี้ควรจะเป็นแนวทางของการจัดการศึกษาต่อไปในสังคมไทย

ซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดของ **อาจารย์ ดร.สุจิตรา สุคนธทรัพย์** ว่าการใช้แนวคิดของวัฒนธรรมไทยในการพัฒนาคนไทยนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนกล่าวคือพัฒนาบนพื้นฐานความเป็นไทยโดยไม่ต้องพึ่งพิงสังคมอื่นอันเป็นทางเลือกทางหนึ่งที่ควรดำเนินการให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษาของไทย อย่างไรก็ตามการใช้วัฒนธรรมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนนั้นแม้ผู้ปฏิบัติการในระดับพื้นที่จะตระหนักถึงความสำคัญและผลักดันงานมากเพียงใดก็มีความจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจหน้าที่ที่ตระหนักในความสำคัญในเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นในการพัฒนาวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะภาคการศึกษา เพื่อดำเนินการเป็นตัวแทนในการประสานงานในส่วนต่างๆ เพื่อการให้เกิดการพัฒนาต่อไปในอนาคต.

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาศิลปะหมากรุกไทย ดังต่อไปนี้ โดยถือว่าคนไทยทุกคนทุกสถาบัน สถานศึกษาทุกระดับ หรือหน่วยงานรัฐบาลและเอกชน มีหน้าที่ในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมของไทย ศิลปะการเล่นหมากรุกไทยก็เป็นหนึ่งในกีฬาและศิลปะที่มีคุณประโยชน์อย่างมาก ข้อเสนอแนะต่อไปนี้เป็นแนวทางที่อาจเลือกใช้ตามความเหมาะสม คือ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเผยแพร่

1. ควรมีการจัดประชุมหรือสัมมนานักวิชาการ ครู สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานการกีฬาและผู้ที่สนใจในศิลปะการเล่นหมากรุกไทยเพื่อพิจารณาร่วมกันในการที่จะอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการเล่นหมากรุกไทยให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆต่อไป
2. ควรจะมีการสัมมนาร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องในเรื่องของเนื้อหา แนวคิด ในเรื่องของพัฒนาการของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย และคุณค่าในด้านต่างๆของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย ทั้งคุณค่าในตัวเอง คุณค่าที่มีต่อบุคคล และคุณค่าที่มีต่อสังคม
3. ในระบบการศึกษาของไทยควรบรรจุวิชาประเภทศิลปะกีฬาและการละเล่นพื้นบ้านเข้าไว้ในหลักสูตร ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา หลักสูตรทั้งมวลจะต้องต่อเนื่องกันทั้งทางด้านเนื้อหาวิชาและการปฏิบัติ
4. กำหนดโครงการหรือแนวทางส่งเสริมศิลปะการเล่นหมากรุกไทยที่ชัดเจน โดยมอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบ ทำความเข้าใจในเรื่องการจัดกิจกรรมของหมากรุกไทยแก่นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไป
5. จัดตั้งให้มีชมรมหรือกลุ่มสนใจศิลปะการเล่นหมากรุกไทยในโรงเรียนหรือหน่วยงานขึ้น เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกมาร่วมกิจกรรมชมรม เชิญผู้ที่สนใจและมีประสบการณ์มาร่วมเป็นกรรมการชมรม
6. จัดสถานที่อุปกรณ์และสิ่งเอื้ออำนวยในการจัดกิจกรรม และสถานที่เล่นหมากรุกไทยให้เพิ่มมากขึ้นในสถานที่สาธารณะ
7. ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนชาวไทย ควรให้ความสนใจและสนับสนุนการเผยแพร่ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย โดยมีการแข่งขันที่มากขึ้น เงินรางวัลสูงขึ้น โดยมีการแข่งขันทั้งในระดับเด็กและเยาวชน ผู้เล่นระดับฝีมือขนาดกลางหรือประเภท ข และการแข่งขันประเภทไม่จำกัดฝีมือ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยรูปแบบการสอนการเล่นศิลปะการเล่นหมากรุกไทย
2. ควรมีการวิจัยรูปแบบการสอนเพื่อถ่ายทอดประวัติความเป็นมาและคุณค่าของศิลปะหมากรุกไทยในด้านต่างไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน
3. ควรมีการศึกษาในเรื่องของการสืบทอดและการดำรงอยู่ของศิลปะหมากรุกไทยในปัจจุบัน
4. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เล่นหมากรุกไทย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ.กรมวิชาการ .กีฬาพื้นบ้าน.พิมพ์ครั้งที่ 1 .กรุงเทพฯ :กรมวิชาการ ,2546.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.วัฒนธรรมประจำชาติ .วัฒนธรรมประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 1 .กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟจำกัด ,2536.

คณิต เขียววิชัย .หลักนันทนาการ เอกสารประกอบการเรียน รายวิชา 080141 หลักนันทนาการ มหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขต พระราชวังสนามจันทร์ .นครปฐม : ม.ป.ป.

_____.“การจัดกิจกรรมนันทนาการชุมชนในเขตภาคตะวันตกของประเทศไทย”. รายงานผลการวิจัย ภาควิชา พื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ,2531.

_____และ เฉลิมพล ศรีนราวัฒน์ .“วิวัฒนาการกิจกรรมนันทนาการของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์”. รายงานผลการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ,2535.

จรินทร์ ธานีรัตน์ . นันทนาการชุมชน .กรุงเทพ ฯ : โอเดียนสโตร์ ,2528.

ชัชชัย โกมารทัต.ฟอง เกิดแก้ว และ ประพัฒน์ ลักษณะพิสุทธิ์ . รายงานผลการวิจัยเรื่องกีฬาพื้นเมืองไทย : ศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าทางพลศึกษา .กรุงเทพ ฯ :ทุนรัชดาภิเษกสมโภชน์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย,ม.ป.ป.

ชัชชัย โกมารทัต.กีฬาพื้นเมืองไทยภาคกลาง .กรุงเทพ ฯ : สถาพรบุ๊คส์ ,2549.

ต๋อ ปากน้ำ.เรียนลัดหมากรุกไทย.กรุงเทพฯ : ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ,2548.

ทัศนีย์ จินตพิทักษ์กุล.“การศึกษาลักษณะและคุณค่าการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก จังหวัดนครปฐม”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ,2547

ธนิต ธรรมสุคติ และคณะ.หมากรุกไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,ม.ป.ป.

ธนิต ธรรมสุคติ,บรรณาธิการ. หมากรุก นิตยสารเพื่อการพัฒนาหมากรุก ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-สิงหาคม 2537 . กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

_____. หมากรุก นิตยสารเพื่อการพัฒนาหมากรุก ฉบับที่ 4 ประจำเดือน พฤศจิการยน –ธันวาคม 2537 . กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

_____. หมากรุก นิตยสารเพื่อการพัฒนาหมากรุก ฉบับที่ 6 ประจำเดือน มีนาคม –เมษายน2538 . กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2538.

_____. หมากรุก นิตยสารเพื่อการพัฒนาหมากรุก ฉบับที่ 9. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, มปป

_____. หมากรุก นิตยสารเพื่อการพัฒนาหมากรุก ฉบับที่ 10. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, มปป.

น้อย พงษ์สนิท. จริยศาสตร์ปรัชญาว่าด้วยจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2 .เชียงใหม่ : โครงการตำรา มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัย .พิมพ์ครั้งที่ 4 .กรุงเทพฯ : B&B Publishing ,2537

ประกอบ บุญไทย,นายแพทย์.กลหมากรุกไทย ฉบับสมบูรณ์ระบบคอมพิวเตอร์.กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ ,2537

_____.หมากรุกไทยโครงการจัดทำหอมรดกไทย [Online]. Acessed 20 มกราคม 2552. Available from http://www1.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/thaichess/ct000.htm

ผะอบ โปษะกฤษณะ,และคณะ.การเล่นของเด็กภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.กรุงเทพ ฯ: สำนักพิมพ์ประกายพรึก, 2526.

ผดุงศักดิ์ ลิ้มเจริญ, และคณะ. แม่ไม้หมากรุกเล่ม 1.กรุงเทพฯ : สยามสปอร์ตซินดิเคท ,2534.

_____.แม่ไม้หมากรุกเล่ม 2.กรุงเทพฯ : สยามสปอร์ตซินดิเคท ,2534.

ฝ่ายวิชาการ บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด.หมากรุกไทย-สากล.ปทุมธานี :บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด ,2549.

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ ,รศ. และคณะ. ปรัชญาการศึกษา EF 703 (EF 603).พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541.

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.บทละครนอกเรื่อง ไชยเชษฐ์ไกรทอง มณีพิชัย. พิมพ์ครั้งที่1 กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) . วัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ,2532.

พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 .บทละคร เรื่อง รามเกียรติ์.พระนคร: บรรณาคาร,2514.

_____.บทละคร เรื่อง อิเหนา.พิมพ์ครั้งที่12.พระนคร: ร.พ. เจริญธรรม,2514.

_____ .บทละคร เรื่อง อิเหนา.พิมพ์ครั้งที่14.พระนคร:บรรณาคาร, 2543.

พรสวรรค์ สุวรรณศรี .“การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่ และการสืบทอด ผญาอีสาน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2547.

ภารดี มหาขันธ์.พื้นฐานอารยธรรมไทย.กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,2532.

มหาป.พื้นฐานและแต้มสู้เซียน. ไม่มีสถานที่พิมพ์ : , ม.ป.ป.

_____.ตำรา หมากรุกไทย “ขึ้นรูป” เล่ม 1 (ฉบับเพิ่มเติม) . ไม่มีสถานที่พิมพ์ : , ม.ป.ป.

รณฤทธิ์ .สังคมสารสนเทศและทฤษฎีโลกาภิวัตน์ Online]. Acessed 30 มิถุนายน 2551. Available from http://www.oknation.net/blog/print.php?id=265822

เมืองโบราณ .วัฒนธรรมพื้นบ้าน. เมืองโบราณฉบับพิเศษ .กทมฯ : เมืองโบราณ ,ม.ป.ป.

เมืองใต้ .วิธีเล่นหมากรุกไทย และ หมากกล .กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาคาร,2531.

วรวุฒิ เพ็งพันธ์ .“การวิเคราะห์คุณค่า และบทบาทของตลาดน้ำ ในฐานะ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษา ตลาดน้ำอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี .วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

วิทย์ วิศทเวทย์. จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ , 2532.

วินัย ลิ้มดำรงค์ชิต .หนังสือชุดส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับกีฬา หมากรุกสากล และหมากกล .กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา , ม.ป.ท.

_____ . หมากรุกไทย และหมากรุกกล .กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา ,ม.ป.ท.

_____ . หมากรุกสากล และหมากรุกกล .กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา ,2547.

_____ . สนุกกับหมากรุกไทยเล่ม2 .กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา ,ม.ป.ท.

ส.พลายน้อย.รู้ร้อยแปด เล่ม 2.กรุงเทพฯ : สารคดี, 2544.

สมบัติ จำปาเงิน .กีฬาไทย.กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2549.

สมพงษ์ ตุ้มสวัสดิ์ .“การใช้กระดานหมากรุกเพื่อเป็นเครื่องทดสอบสติปัญญา”.วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2516.

สยามกีฬา,ทีมงาน.แม่ไม้หมากรุกไทย เล่ม2 . กรุงเทพฯ : สยามสปอร์ตซินดิเคท, 2534.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,มูลนิธิ.สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542.

สินชัย กระบวนแสง, ผ.ศ.สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 21 .กรุงเทพ ฯ: หอรัษฎากรพิพัฒน์ ,2539.

สุจิตรา สุคนธทรัพย์. “การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ ป้องกันตัวแบบไทย : กระบี่กระบอง”. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุชาติ ชัยวิชิต.แม่โขง ตำราหมากรุกเซียนป่องส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ฉบับเส้นทางสู่แชมป์ 2 .มปท.

สุเมธ เมธาวิทยกูล.ปรัชญาเบื้องต้น.กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์ ,2534.

สุนทร ศราภัยวานิช.ตำราหมากรุกไทย ฉบับสมบูรณ์แบบ.พระนคร: เจริญชัยการพิมพ์ , 2512.

สุรามหาราษฎร,บริษัท จำกัด .กติกาหมากรุกไทย .กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,2536.

_____ .หมากรุกไทย .กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,ม.ป.ท.

เสรี สุขโยธิน. หมากรุกไทย ภูมิปัญญาไทย มรดกไทย โปรดช่วยกันอนุรักษ์และเผยแพร่ [Online]. Acessed 20 มกราคม 2552. Available from http://portal.in.th/thaichess/pages/5478/

องค์การค้าของคุรุสภา .บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ์ ไกรทอง มณีพิชัย พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.พิมพ์ครั้งที่ 5.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.

_____ .บทละครนอกเรื่องรามเกียรติ์และบ่อเกิดรามเกียรติ์.พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ,2510.

องค์การค้าของคุรุสภา .วรรณคดีไทย เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภา ,2505.

อนันตนรไชย เทวกุล,หม่อมเจ้า.หนังสือหมากรุกกล .หนังสือในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าอนันตนรไชย เทวกุล ,2511. อัดสำเนา

อนุมานราชธน,พระยา . วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญธรรม ,2532.

อภัยราชา มหายุติธรรมธร,เจ้าพระยา.ตำราหมากรุก ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ.พระนคร : โรงพิมพ์ไท, 2465.

_____ .กุญแจกลหมากรุก ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ สำหรับกลหมากรุก.พระนคร : โรงพิมพ์ไท, 2465.

โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ,เภสัชกร, และคณะ ภาพและข้อมูล แสดงลักษณะการเล่นจาตุรงค์ หรือ Chatrang Chatrang เป็นหมากรุกรุ่นแรกของโลก [Online]. Acessed 17 มกราคม 2552 Available from www.thaibg.com

_____ เปรียบเทียบคำและความหมายของตัวหมากรุกไทยกับเขมร [Online].Acessed 17 มกราคม 2552 Available from http://www.thaibg.com/board/view.php?topic=17541

โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ,เภสัชกร, และคณะ หมากรุกประเภทต่างๆ[Online].Acessed 17 มกราคม 2552 Available from http://www.thaibg.com

ASTVผู้จัดการรายวัน. ยกทัพ "คน" ลงกระดานหมากรุกไทย [Online]. Acessed 18 มกราคม 2552. Available from http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000086833&

Bancha. [นามแฝง] กระดานหมากรุกสมัยอยุธยา กระดานหมากรุกไทย ที่มีการอ้างถึงว่าอยู่ในสมัยอยุธยา [Online]. Acessed 22 มกราคม 2552. Available from /http://www.konrakmeed.com/webboard/upload/index.php?showtopic=5318

Meemodel.com . หมากรุกไทย on web เล่นหมากรุกไทยออนไลน์แข่งกับคอมพิวเตอร์เพื่อพัฒนาฝีมือ [Online]. Acessed 20 กรกฎาคม 2552. Available from http://gotoknow.org/file/seri1324/chessflash.swf

Playok ,นิติบุคคล. หมากรุกไทย เล่นออนไลน์ฟรี [Online]. Acessed 20 กรกฎาคม 2552. Available from http://www.playok.com/th/makruk/

prince-ame in Ame. [นามแฝง] ภาพและข้อมูลแสดงตัวหมากรุกจตุรังค์ คือชุดหมากรุกสี่เหล่าทัพ [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://prince-ame.exteen.com/20070416/entry

Thaiware Communication Co.,Ltd. ภาพการเล่นหมากรุกไทยออนไลน์ [Online]. Acessed 18 กรกฎาคม 2552. Available from http://www.thaiware.com/images/screenshot9/stcp.gif

Tongchat. [นามแฝง] สำนวนหมากรุกไทย [Online]. Acessed 16 มกราคม 2552. Available from http://www.geocities.com/chesssiam/ProverbMakRuk1.html#5

เอกสารภาษาต่างประเทศ

Best, John W.Research in Education.New Jersey Prentice Hall Inc.,1986

Babbie, E . The basics of social research .(2nd ed.) .Belmot,CA: Wadsworth .,2002

Jean-Louis CAZAUX. The terracottas from Northern IndiaLes figures en terrecuite du Nord de l'Inde [Online]. Acessed 16 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/terracottas.htm

_____.รูปสลักคนกำลังเล่นหมากรุกอยู่บนผนังที่นครวัดประเทศ กัมพูชา [Online]. Acessed 18 กรกฎาคม 2552. Available from http://history.chess.free.fr/angkor.htm

Mazur,J.E. Learning and behavior .(4 th ed.) .Upper Saddle River,NJ: Prentice Hall .,1998

Stake,R.E. The art of case study research.Thousand Oaks : Sage .,1995

United Nations Educational,Scientific and Cultural Organization .UNESCO Theasurs.Jean Lamour ,Maxeville,(France):UNESCO .,1995

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย จำนวน 7 คน

1. นาวาเอก(พิเศษ) บุญแสง มาลามาศ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2552
2. เภสัชกร โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2553
3. ผดุงศักดิ์ ลิ้มเจริญ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2553
4. วีระศักดิ์ ลีลานภาสวรรค์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2552
5. ธนภัทร(สถาพร) ขาวรุ่งเรือง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2552
6. รุ่งโรจน์ เอื้อกุศลสมบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2552
7. เสรี สุขโยธิน สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2553

กลุ่มที่ 2 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อความเป็นเลิศ (ระดับชั้นแนวหน้าที่มีผลงานในระดับประเทศไทย จำนวน 10 คน

1. สุชาติ ชัยวิชิต สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2552
2. บุญสืบ แซ่เฮง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2552
3. สุรินทร์ รัตนวิจิตร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2552
4. นคร ตรีสะอาด สัมภาษณ์เมื่อวันที่14 มีนาคม พ.ศ.2552
5. อวยชัย กองสี สัมภาษณ์เมื่อวันที่14 มีนาคม พ.ศ.2552
6. รำลึก ธีระพงษ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2552
7. มนัส วัยนิพิฐพงษ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ2553
8. วิษุวัติ ธีรภาพไพษิต สัมภาษณ์เมื่อวันที่14 มีนาคม พ.ศ.2552
9. สุรศักดิ์ เชื้อชวลิต สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2552
10. มหา ปัญญา ลับเหลี่ยม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2552

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อนันทนาการ) จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน

1. พิชิต พาวิทยาลาภ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2553
2. มหาเกษม เหิรสวัสดิ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ 2553
3. เกื้อกูล ไทยน้อย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ2553
4. อำพันธ์ กิจสมัคร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2552

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่นหมากรุกไทยเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (เพื่อนันทนาการ)
จากพื้นที่ศึกษาชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมจำนวน 9 คน (ต่อ)

5.	อิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ	สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2553
6.	ไพโรจน์ ทองดี	สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2552
7.	วีรวัฒน์ นาคโสมกุล	สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2553
8.	กฤษจา ดอนทอง	สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2552
9.	ยงยุทธ์ สุจริตบรรณ	สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2553

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ข้อมูลชุ้มหมากรุกในประเทศไทยที่มีกิจกรรมเคลื่อนไหวแข่งขันหมากรุกไทย

1.**ชมรมหมากรุกไทย chess club**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณพัชรวีร์ 08-6-505-2928

2. **ชมรมหมากรุกไทยดินแดง**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ ดร. ปาลพล รอดลอยทุกข์ ประธานชมรม

หมายเลขโทรศัพท์ติดต่อ: 081-889-0084 E-mail: palphol@hotmail.com

3. **ชมรมหมากรุกไทยปากน้ำสมุทรปราการ**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณต๋อปากน้ำ 08-6-054-4135

4. **ชมรมหมากรุกไทยสยามกีฬา**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณก้อง 08-1-618-5767

5. **ชมรมหมากรุกไทยบางกะปิ**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณทัศนัย 08-1-617-8194

6. **ชมรมหมากรุกไทยนนทบุรี**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณก้อง 08-1-618-5767

7. **ชมรมหมากรุกไทยสโมสรลูกประดู่**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ นอ.บุญแสง 08-9-010-1610

8. **ชมรมหมากรุกไทยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณสรวรรธน์ 08-1-906-0450

9. **ชมรมหมากรุกไทยนครสวรรค์**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณจำลอง 08-1-532-7015

10. **ชมรมหมากรุกไทยพิษณุโลก**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณเรวัต 08-1-785-5211

11. **ชมรมหมากรุกไทยเชียงใหม่**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณรุ่งโรจน์ 08-1-568-0206

12. **ชมรมหมากรุกไทยสุราษฎร์ธานี**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณอุดร 08-6-278-3195

13. **ชมรมหมากรุกไทยนครราชสีมา**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณมงคล 08-1-660-0743

14 **ชมรมหมากรุกไทยเพชรบุรี**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ พตท.ธีระ 08-1-457-6793

15. **ชมรมหมากรุกไทยระยอง**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณอมรรัตน์ 08-9-939-5284

16. **ชมรมหมากรุกไทยอยุธยา**

ผู้ประสานงานชมรมติดต่อ คุณกฤษ 08-9-808-8057

และ 17. **ชมรมหมากรุกไทยนครปฐม(ซุ้มองค์พระปฐมเจดีย์)**

ผู้ประสานงานชมรม คุณวีรวัฒน์ นาคโสมกุล 08-1-3637913

ภาคผนวก ข

ตารางสรุป ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

กลุ่มที่ 1 ผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย จำนวน 7 คน

รายชื่อ	ประวัติ/ หน้าที่ การทำงาน/ เกี่ยวกับหมากรุกไทย	ระดับการศึกษา	สังกัด/กลุ่ม/ องค์กร	ที่อยู่ (จังหวัด)
1.นาวาเอก (พิเศษ) บุญแสง มาลามาศ “อาจารย์ใหญ่”	ประธานอนุกรรมการหมากกระดานภายใต้สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์	พยาบาศาสตร์ กองทัพเรือ , วิทยาศาสตร์การแพทย์ และนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง	กรรมการหมากกระดานในสมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์	กทม.
2.เภสัชกร โอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ “โอภาสไทยบีจี”	ประธานกรรมการบริหาร www.thaibg.comซึ่งเป็นwebsite หมากรุกไทยออนไลน์ที่มีคนเล่นมากที่สุดในประเทศไทย	ปริญญาโท	www.thaibg.com	กทม.
3.คุณผดุงศักดิ์ ลิ้มเจริญ “ขุนก้องสยามกีฬา”	นักหนังสือพิมพ์สยามกีฬา สายข่าวกีฬาหมากรุก	ปริญญาตรี	บ.สยามกีฬา	กทม
4.คุณวีระศักดิ์ ลีลานภาสวรรค์ “ตุ๋ย ดินแดง”	อนุกรรมการหมากกระดานภายใต้สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์(เชี่ยวชาญด้านกฎกติกา)	ม.3 รร.พิบูลประชาสรรค์	สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และชุ้มหมากรุกไทยดินแดง	กทม.

5.นายธนภัทร (เดิมชื่อสถาพร) ขาวรุ่งเรือง “ครูอ้อย”	นาฏศิลปินชำนาญงาน/ ผู้เชี่ยวชาญ และเผยแพร่ศิลปะหมากรุกคน	ปริญญาตรีจาก วิทยาลัยครูเพชรบุรีพิทยาลงกรณ์	สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม	นนทบุรี
6.นายรุ่งโรจน์ เอื้อกุศลสมบูรณ์ “ทรวงเชียงใหม่”	เลขานุการฝ่ายกีฬาหมากกระดาน สมาคมกีฬาจังหวัดเชียงใหม่	ปริญญาตรีด้านการบริหารธุรกิจ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง	ชมรมหมากรุกเชียงใหม่	เชียงใหม่
7.อ.เสรี สุขโยธิน	ครูชำนาญการ สร้างชุมนุมหมากรุกไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา ผู้เผยแพร่สื่อออนไลน์เพื่อเผยแพร่และอนุรักษ์หมากรุกไทย	ปริญญาตรี	โรงเรียนคงทองวิทยา อ.ดอนตูม จ.นครปฐม webhttp:// portal.in.th/thaichess/	นครปฐม

ตารางสรุป ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

กลุ่มที่ 2.กลุ่มผู้เล่นหมากรุกไทยระดับชั้นแนวหน้าที่มีผลงานในระดับประเทศไทยจำนวน 10 คน

รายชื่อ	**ประวัติ/ หน้าที่ การทำงาน/ เกี่ยวกับหมากรุกไทย**	**ระดับการศึกษา**	**สังกัด/กลุ่ม/องค์กร**	**ที่อยู่ (จังหวัด)**
1.สุชาติ ชัยวิชิต “เซียนป่อง”	แชมป์ขุนทองคำ 5 สมัย แชมป์สุดยอดเซียนตลาดหลักทรัพย์ สอนหมากรุกที่ร.ร.สาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสอนบุคคลทั่วไป	ประถมศึกษาปีที่4 ที่วัดยานนาวา	ซุ้มหมากรุกไทยดินแดง	กรุงเทพ
2.บุญสืบ แซ่เฮง “เซียนแหว่ง”	นักหมากรุกอาชีพ แชมป์ขุนทองคำ แชมป์สุดยอดเซียน	มัธยมศึกษาปีที่2 ที่โรงเรียนชิโนรสวิทยาลัย	ซุ้มหมากรุกไทยดินแดง	กรุงเทพ
3..สุรินทร์ รัตนวิจิตร “หมอดินแดง”	ได้แชมป์เขต 10 ของกรุงเทพมหานคร /ผู้บุกเบิกซุ้มหมากรุกดินแดง/ผู้ฝึกสอนซุ้มดินแดง	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประสานมิตร	ซุ้มหมากรุกไทยดินแดง	กรุงเทพ
4.นคร ตรีสะอาด “ทนายนคร”	1.แชมป์สนามหลวง 2510 2.แชมป์ขุนทองคำ 2536 3.ที่ 4ประเภทสุดยอดเซียนตลาดหลักทรัพย์ และปี 2518 เคยไปแข่งระดับ FM ที่ประเทศอิสราเอล	นิติศาสตรบัณฑิต ม.ธรรมศาสตร์ เนติบัณฑิตไทย	ซุ้มหมากรุกปิ่นเกล้า ,www.thaibg.com	กรุงเทพ

5.อวยชัย กองสี “นกกระจิบ”	แชมป์สุดยอดเซียนของตลาดหลักทรัพย์แชมป์สนามหลวง2 สมัย ปี 47-48	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก การศึกษานอกโรงเรียน	ซุ้มหมากรุกปิ่นเกล้า	กทม
6รำลึก ธีระพงษ์ “ต๋อ ปากน้ำ”	1.แชมป์ขุนเงิน 2539 2.แชมป์สนามหลวง 2546 3.แชมป์ประเภท Open ของตลาดหลักทรัพย์2546 อาชีพ สอนศิลปะการเล่นหมากรุกไทย และเขียนหนังสือหมากรุก	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสมุทรปราการ	ซุ้มหมากรุกปากน้ำ (ตลาดโต้รุ่ง)	สมุทรปราการ
7.มนัส วัยนิพิฐพงษ์ “ครูฮวด”	1.นำทีมหมากรุก ร.ร.บ้านหนองกระโดน คว้าแชมป์หมากรุกไทยประเภททีมระดับประเทศ 2.รองแชมป์หมากรุกขุนทองคำปี 2531 3.แชมป์เขต 7 และเขต 9 4.แชมป์สนามหลวง 2549 5.อันดับที่ 4 ของตลาดหลักทรัพย์ 2551 6.อันดับที่ 3ประเภททั่วไปมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม , อ.วิชาพละศึกษา	ปริญญาตรี ม.ราชภัฏ นครปฐม	ซุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์/ รร.วัดวังตะกู	นครปฐม

8.วิษุวัติ ธีรภาพไพษิต “หนูเพชร”	1 แชมป์ประเทศไทย ปี 2551 (ตลาดหลักทรัพย์) 2. แชมป์ถ้วยพระราชทานปี 2545 (สนามหลวง) 3. เหรียญทองกีฬามหาลัย 4 ปีซ้อน (2531-2535) นอกจากนั้น หมากรุกสากลได้แชมป์หมากรุกสากลแห่งประเทศไทยปี2550ติดทีมชาติมากว่า10ปีแข่ง Olympaid 5 ครั้ง หมากรุกญี่ปุ่น(โชกิ)ติดทีมชาติไปแข่งขันโชกิที่ประเทศญี่ปุ่นปี2551ได้เหรียญเงินหมากรุกจีนประเภทข.ได้ลำดับที่8	ปริญญาโทMBA (นิด้า) ,ปริญญาตรวิศวกรรมไฟฟ้าระบบควบคุม ม.เทคโนฯพระจอมเกล้าฯ ลาดกระบัง	ซุ้มหมากรุกศรีย่านและ www.thaibg.com	นนทบุรี
9.สุรศักดิ์ เชื้อชวลิต “สิงห์ร้ายแปดริ้ว”	1.รองแชมป์ประเทศไทย ครั้งที่ 8 ปี 2531 โดยชิงกับทนายนคร หรือ นครตรีสะอาด 2. รองแชมป์สนามหลวง 2 สมัยในปี 2548 และปี 2551	มศ.5 โรงเรียนพนมอดุลวิทยา	ไปรษณีย์ พระประแดง / ซุ้มหมากรุกไทยดินแดง	ฉะเชิงเทรา ,สมุทรปราการ
10.มหาปัญญา ลับเหลี่ยม “มหา ป.”	1.ที่ สนามหลวงปี 2550 2. ที่ 4 ที่นนทบุรี ปี 2550 / เขียนตำราหมากรุกไทยประมาณ 9 เล่ม /ผู้ฝึกสอนซุ้มดินแดง	เปรียญธรรม 6 ประโยค , นธ.เอก	ซุ้มหมากรุกไทยดินแดง ,เมืองทอง	กรุงเทพ

ตารางสรุป ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

กลุ่มที่ 3.กลุ่มผู้เล่นหมากรุกทั่วไป (เพื่อนันทนาการ) กรณีศึกษา ชุ้มหมากรุกองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวนและมีประสบการณ์ในการเล่นหมากรุกที่ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 9 คน

รายชื่อ	**อาชีพ/ หน้าที่ การทำงาน/**	**ระดับการศึกษา**	ประสบการณ์ในการเล่น (ปี)
1.นายพิชิต พาวิทยาลาภ “เฮียอั้ง”	นักธุรกิจเกี่ยวกับ เสาเข็ม และคอนกรีต , อสังหาริมทรัพย์ ในนามเพชรรัตน์คอนกรีต เพชรรัตน์เรียลเอสเตท, เจ้าของโชว์รูมเบนส์เพชรรัตน์ และรองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม จัดการแข่งขันหมากรุกไทย “มหกรรมวัฒนธรรมนครปฐม”	ศิลปศาสตบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชนเกียรตินิยม ปี 2544 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม	มากกว่า 40 ปี
2.มหาเกษม เหิรสวัสดิ์ “มหาเกษม”	อดีตชาวประมง,ผู้เล่นที่อาวุโสที่สุดในชุ้ม เคยได้ลำดับที่ 3 ของเขต 7 (ภูมิภาคตะวันตก) เมื่อปี 2530 ที่จัดโดยแม่โขง ในรายการขุนทองคำ โดยเป็นตัวแทนซึ่งมาจากการเป็นแชมป์ของจังหวัดนครปฐม	เปรียญธรรม 4 ประโยค	มากกว่า 50 ปี
3. นายเกื้อกูล ไทยน้อย “อาจารย์เกื้อ”	ข้าราชการบำนาญ (อดีตรองอธิการบดีฝ่ายบริหารม.ราชภัฏนครปฐมเป็นผู้ผลักดันศิลปะการเล่นหมากรุกไทย“กีฬาพจนก” วิทยาลัยครูในกลุ่มภาคตะวันตก และผลักดันเป็นกีฬาหลักในการแข่งขันของกรมการฝึกหัดครู และเข้าร่วมในกีฬามหาวิทยาลัย ผู้ฝึกสอนให้นศ.เป็นแชมป์ 15 ปี 3.เป็นประธานฝ่ายจัดการแข่งขันทั้งกีฬาวิทยาลัยในกลุ่มภาคตะวันตก และระดับประเทศ 4.เป็นประธานฝ่ายจัดแข่งขันมหกรรมวัฒนธรรมนครปฐม	ปริญญาโท คณิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน	มากกว่า 50 ปี

4.ครูอำพันธ์ กิจสมัคร (อาจารย์อำพันธ์)	ข้าราชการบำนาญ(อดีตครูสอนคณิตศาสตร์ชั้นป.6 โรงเรียนเทศบาล 1 วัดพระงาม) 1.แชมป์ปี52 “ เสือป่า ” มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม 2. ที่ 3 ปี53 “ เสือป่า ” มหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม	ประโยคประถม โดยสอบเอง	มากกว่า 50 ปี
5.อิทธิโชค ศรีก๊กเจริญ “ชิว กระเพาะปลาไฮเทค”	ค้าขาย (ก๋วยจั๊บ และกระเพาะปลาไฮเทค ตลาดล่างหน้าองค์พระ)1.ที่ 2 ปี52 “ เสือป่า ” มหกรรมวัฒนธรรมจ.นครปฐม 2. แชมป์ ปี53 “ เสือป่า ” มหกรรมวัฒนธรรมจ.นครปฐม	มศ.5 โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย นครปฐม	มากกว่า 30 ปี
6.นายไพโรจน์ ทองดี “อาจารย์ไพโรจน์”	อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมและผู้เล่นหมากรุกไทย และทีมงานจัดการแข่งขันหมากรุกไทยในนครปฐม	ปริญญาโท จุฬา สาขาบริหารการศึกษา	มากกว่า 50 ปี
7.วีรวัฒน์ นาคโสมกุล “ครูอ๋อย”	แข่งขันกีฬามหาวิทยาลัย 2 ครั้ง ครั้งแรก ยังไม่ได้รางวัลที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ลำดับที่3จากการแข่งขันที่ม.ขอนแก่น ไปแข่งที่ โพธารามจังหวัดราชบุรีปี 51ได้ที่ 3 และได้รับรางวัลรองแชมป์ ในงานสงกรานต์ ที่จัดโดยสภาวัฒนธรรม ที่วัดพระปฐมเจดีย์ ปี 2551และทีมงานจัดการแข่งขันหมากรุกไทยนครปฐม	ปริญญาตรี สังคมศาสตร์ กศบ. มศว.บางเขน	28 ปี
8. นายกฤษจา ดอนทอง “อ.เทคนิค”	อาจารย์ประจำวิทยาลัยเทคนิคนครปฐมสอนเด็กๆหรือผู้ที่สนใจให้มาเล่นหมากรุกไทยและทีมงานจัดการแข่งขันหมากรุกไทยในนครปฐม	ปริญญาโท มศว. ประสานมิตร สาขาบริหารการศึกษา	มากกว่า 30 ปี
9. นายยงยุทธ์ สุจริตบรรณ “เฮียเล็ก”	เมื่อก่อนขายหมูสะเต๊ะตั้งฮะเส็งตลาดล่างหน้าองค์พระฯ ผู้เล่นและทีมงานฝ่าย กรรมการตัดสิน เวลาที่มีการแข่งขันหมากรุกไทย ในจังหวัดนครปฐมและใกล้เคียง	มศ.5 โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย	มากกว่า 30 ปี

ภาคผนวก ค

ข้อมูลประกอบเกี่ยวกับ หมากรุกไทยออนไลน์ www. ThaiBG.com

แนวคิดเบื้องตนของผู้จัดทำเว็บไซต์ ThaiBG.com

หมากกระดานเป็นกีฬาที่มีผู้รู้จักและเล่นเป็นมากที่สุด อาจกล่าวได้ว่าคนไทยเกือบทุกคนล้วนเล่นหมากกระดานเป็นอย่างน้อง 1 ประเภท แต่ส่วนใหญ่จะเล่นเป็นเพียงเกมสนุกสนานมากกว่าจะเห็นว่าเป็นกีฬา ทั้งนี้เนื่องจากการขาดการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ทำให้กีฬาประเภทนี้ถูกมองเป็นเพียงเกม หรือกระทั่งเป็นการพนัน

เนื่องจากหมากกระดานเป็นกีฬาที่ต้องใช้ความคิด ทั้งความจำ การวิเคราะห์ จินตนาการและการตัดสินใจ จึงเป็นประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ ผู้ก่อตั้ง www. ThaiBG.com เห็นว่าควรที่จะส่งเสริมให้คนไทยได้เล่นกันมากๆ โดยการผลักดันให้เป็นกีฬาอาชีพ แต่ปัญหาคือการขาดแกนหลักในการผลักดัน แม้ที่ผ่านมาจะมีความพยายามส่งเสริมบ้าง แต่ก้อไม่อาจเรียกว่าจริงจัง และมีกิจกรรมเฉพาะด้าน เช่นการจัดแข่งเฉพาะบางระดับเท่านั้น.

การจะผลักดันกีฬาหมากกระดานให้ได้รับความนิยม กระทั่งเป็นกีฬาอาชีพ จำเป็นอย่างยิ่งทีจะต้องดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง การเล่นบนอินเตอร์เน็ตจะเป็นจุดเริ่มต้นทีก่อให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ และกิจกรรมที่ www. ThaiBG.com จะจัดเพิ่มเติม ได้แก่ การจักการแข่งขันจริง การจัดทำหลักสูตร การจัดพิมพ์ตำรา และการเปิดสอนฯลฯ จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

ความเป็นมาของเว็บไซต์ www. ThaiBG.com

กลางปี 2545 ทศพล ธนะทิพานนท์ ซึ่งสำเร็จการศึกษาปริญญาโทด้านวิศวกรรม (คอมพิวเตอร์) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เขียนโปรแกรมหมากฮอสคอมพิเตอร์ ชื่อ “The Horse 0.2” สำเร็จ โดยใช้เวลากว่า 5 ปี และต้องการทดสอบความสามารถของโปรแกรม เรื่องนี้ทราบถึง วินัย ลิ้มดำรงชิต ซึ่งทำเว็บฯ เกี่ยวกับหมากกระดานไทย ชื่อ www.geocities/winai7 และตกลงที่จะเป็นผู้จัดการแข่งขัน ชื่อรายการ “การแข่งขันโปรแกรมคอมพิวเตอร์หมากฮอสไทย

ครั้งที่ 1” ระหว่าง The Horse 0.2 กับผู้เล่นระดับแชมป์ประเทศไทยท่านหนึ่ง เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2545 ณ ห้างสรรพสินค้า ตั้งฮั่วเส็ง ธนบุรี ผลปรากฏว่า โปรแกรมคะแนน ด้วยคะแนน 7 ต่อ 3 (The Horse 0.2 ชนะ 4 แลเสมอ 6) หลังจากการแข่งขันก็ได้พูดคุยถึงการร่วมมือกันในการพัฒนาวงการหมากกระดานไทย โดยการผสมผสานระหว่างความรู้สึกความรู้ความสามารถด้านคอมพิวเตอร์เข้ากับความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับหมากกระดานจึงเป็นที่มาของการจดทะเบียนเว็บไซต์ www. ThaiBG.com และได้เปิดให้บริการเล่นหมากฮอสออนไลน์เป็นเกมแรก เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2545 และได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ชื่อห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยบีจีดอทคอม เมื่อ เดือนพฤษภาคม 2549

การก่อตั้งช่วงแรกมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักหมากรุกไทยได้มีความสะดวกในการเล่น มีข้อมูลข่าวสารติดต่อกันในระหว่างสมาชิก ใช้การขอรับบริจาคแล้วแต่สมาชิก ซึ่งได้เงินบริจาครวม 6 ปีไม่เกิน 40,0 00 บาท และประกอบกับ กฎหมายใหม่เกี่ยวกับระบบคอมผิวเตอร์ ทำให้ต้องมีการดูแลเพิ่มขึ้น ซึ่งผู้ถือหุ้นทั้งหมดไม่สามารถที่จะแบกภาระเอาไว้ได้อีกต่อไป จึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโดย เภสัชกร โอภาส เข้าถือหุ้นใหญ่และเปลี่ยนสภาพเป็นบริษัท ไทยบีจี ดอทคอม จำกัด เป็นในรูปแบบธุรกิจมากขึ้น มีการเปลี่ยนระบบมีสมาชิก 3 แบบ คือ 1.สมาชิกชั่วคราว ไม่ต้องเสียค่าบริการสามารถเล่นได้แต่ไม่สามารถ chat ตั้งชื่อการบันทึกการเล่น
2. สมาชิกไทยบีจี ดอทคอม เสียค่าบริการ สามารถเล่นได้แต่สามารถ chat ตั้งชื่อ การบันทึกการเล่น
3.สมาชิก กิตติมาศักดิ์ มอบให้กับผู้ที่สร้างชื่อเสียงให้กับวงการและผู้มีอุปการคุณของไทยบีจี ดอทคอม ต้องเสียค่าบริการ สามารถเล่นได้ สามารถ chat ตั้งชื่อ การบันทึกการเล่น

ซึ่งข้อมูลจำนวนสมาชิกที่ลงทะเบียน (เสียเงิน)จำนวน 5,305 คน และ จำนวนสมาชิกที่เป็น guest (Detect ไม่ได้แต่อยู่ระหว่าง 50,000-100,000 คน) ถือได้ว่า เว็บไซต์ ThaiBG.com เป็นศูนย์รวมของกลุ่มผู้เล่นหมากรุกที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย และมีกิจกรรมการแข่งขันตลอด 24 ชั่วโมงอีกด้วย

ข้อมูลทั่วไปของเว็บไซต์ ThaiBG.com

1.1 ผู้ก่อตั้งและบริหาร

1. นายวินัย ลิ้มดำรงชิต การศึกษา วิทยาศาสตร์บัณฑิต (ภูมิศาสตร์)มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2 . นายทศพล ธนะทิพานนท์ การศึกษาวิศวกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต (คอมพิวเตอร์) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เกรดเฉลี่ย 4.00)

1.2 หุ้นส่วนบริหาร

1. นายโอภาส เรืองวรรักษ์ศิริ เภสัชศาสตร์บัณฑิต และ MBA มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2. นายสุวัจน์ ด่านสมบูรณ์ วิศวกรมศาสตร์บัณฑิต (อุตสาหการ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วิศวกรมศาสตร์มหาบัณฑิต (อุตสาหการ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิศวกรมศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (logistic & supplychain management) University of Bolton

3) นายสมาน รัตนาวิญญูวิทยาศาสตร์บัณฑิต(ภูมิศาสตร์)มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร

โดยมีเป้าหมาย

คือการผลักดันให้หมากกระดานได้รับการยอมรับว่าเป็นกีฬา และยกระดับขึ้นเป็นกีฬาอาชีพ ให้มีการเล่นแพร่หลายทุกระดับ โดยไม่มีข้อจำกัด เกี่ยวกับฐานะ อายุ การศึกษา และอาชีพ เป็นต้น โดยเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับ ดังนี้

1 เป็นอีกเครื่องมือที่จะช่วยให้คนไทยรู้จักการคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ ไม่ให้เป็นสังคมที่เชื่อบางสิ่งอย่างงมงาย ไร้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์

2 ประโยชน์ต่อวงการศึกษา การผลักดันให้กีฬาหมากกระดานไทย เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะเป็นการช่วยพัฒนาวิธีคิด เพิ่มประสิทธิภาพส่วนความจำ และเป็นไปตามแนวคิดการศึกษาใหม่ คือให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีความ และสนุกสนาม ทั้งนี้ ปัจจุบันนักเรียนที่มีความสามารถทางหมากกระดานสูง จะได้รับโควตาพิเศษในการเข้าศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การทะเลาะวิวาท และเกมออนไลน์บางลักษณะ เป็นต้น

เปรียบเทียบเกมหมากกระดานออนไลน์กับเกมออนไลน์อื่นๆ

เกมหมากกระดานออนไลน์	เกมออนไลน์อื่นๆ
1. เป็นการประยุกต์นำกีฬาให้เล่นกันได้แบบออนไลน์	เป็นเกมที่คิดรูปแบบขึ้นมาเฉพาะ
2. มีความต่อเนื่อง และไม่ค่อยมีการเปลี่ยนรูปแบบ	มีลักษณะเป็นแฟชั่น ต้องเปลี่ยนแปลงปรับปรุงเสมอ
3. มีความเป็นวัฒนธรรมที่คงอยู่ตลอดไป	อยู่ได้เพียงช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น
4. โปรแกรมเขียนโดยคนไทย	โปรแกรมนำเข้า ส่วนใหญ่จากประเทศเกาหลี
5. ผู้เริ่มเล่นส่วนใหญ่จะรู้จักรูปแบบและกติกาอยู่แล้ว	ผู้เริ่มเล่นต้องทำความรู้จักรูปแบบและกติกาใหม่ทั้งหมด
6. มีลักษณะเป็นทั้งกีฬา บันเทิง และการศึกษา	มีลักษณะเป็นเกมโดยตรง
7. ไม่เน้นกราฟฟิค	เน้นกราฟฟิคสวยงาม
8. ไม่ต้องใช้โปรแกรมเพิ่ม เพียงมีบราวเซอร์และเชื่อมต่ออินเตอร์เน็ตก็เล่นได้	ต้องใช้โปรแกรมเพิ่ม เนื่องจากมีรูปภาพและข้อมูลต่างๆ มาก
9. ไม่จำเป็นต้องใช้อินเตอร์เน็ตความเร็วสูง	ส่วนใหญ่ต้องใช้อินเตอร์เน็ตความเร็วสูง
10. มีเกมหลากหลายประเภทให้เลือกเล่น	ส่วนใหญ่เป็นเกมเดียว
11. ความยากง่าย ขึ้นอยู่กับคู่เล่นและการตั้งเวลา	ความยากง่ายแยกตามระดับหรือด่าน
12. ระยะสั้น ตลาดมีขนาดจำกัด แต่ไม่มีคู่แข่ง	ตลาดมีขนาดใหญ่ แต่มีคู่แข่งมากมาย
13. ระยะยาว ตลาดโตได้ไม่สิ้นสุด	ระยะยาว แต่ละเกมจะไม่สามารถเติบโตต่อหรือคงอยู่ จากการเสื่อมความนิยมและการแข่งขัน

ข้อมูลเพิ่มเติม

5.1 วันเปิดให้บริการ 15 พฤศจิกายน 2545 จดทะเบียนเป็นนิติบุคลชื่อห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยบีจีดอทคอม เมื่อ 23 พฤษภาคม 2549

5.2 การให้บริการ ความรู้ ข่าวสาร การเล่นออนไลน์แบบจัดอันดับคะแนน (Rating) และบันทึกเกม (Saved Game) ได้แก่

5.2.1 เกมที่เปิดให้บริการแล้ว จำนวน 10 เกม ได้แก่

หมากรุกไทย (Thai Chess) หมากป้อง (Thai Defensive Chess) หมากฮอส (Thai Checkers)หมากรุกสากล (Chess) หมากรุกจีน (Chinese Chess) หมากล้อม (Go) หมากรุกญี่ปุ่น (Shogi)ครอสเวิร์ด (CrossWord) เอ-แมท (A-Math) ปัจจุบันมีเพิ่มจำนวน เกมส์เป็น 14 ชนิดกีฬาหมากกระดา

5.3 กิจกรรมจัดการแข่งขัน ในปี 2545 – 48

5.3.1 ออนไลน์จำนวน 4 ครั้ง (หมากรุไทย 3 ครั้ง และหมากฮอส 1 ครั้ง)

5.3.2 แข่งขันกระดานจริง รายการ “การแข่งขันโปรแกรมหมากฮอสคอมพิวเตอร์ครั้งที่ 1”

5.3.3 การแข่งขันกระดานจริง รายการ “แสงโสมเยาวชนหมากรุกไทย”

5.3.4 การแข่งขันหมากรุกไทยออนไลน์กิตติมศักดิ์

5.3.5 การแข่งขันหมากรุกไทยแชมป์ชิงแชมป์ออนไลน์

ภาคผนวก ง

ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเว็บไซต์หมากกระดานออนไลน์ที่นอกเหนือจาก www.ThaiBG.com ได้แก่

1.เล่นหมากรุกไทยออนไลน์ แข่งกับคอมพิวเตอร์ เพื่อพัฒนาฝีมือ http://gotoknow.org/file/seri1324/chessflash.swfเข้าถึงเมื่อวันที่ /20 กรกฎาคม 2552

2. เล่นหมากรุกไทยออนไลน์กับเพื่อนที่ออนไลน์ด้วยกันเป็นการเล่นหมากรุกไทยออนไลน์ที่ต้องสมัครสมาชิก หรือจะใช้เล่นแบบชั่วคราว เป็นแบบ guest ปีนระบบที่ไม่มีค่าใช้จ่าย แต่จะมีโฆษณา ในhttp://www.playok.com/th/makruk/ เข้าถึงเมื่อวันที่ /20 กรกฎาคม 2552

3. โครงการจัดทำหอมรดกไทย ในด้านตำนานและความรู้ที่เกี่ยวข้องหมากรุกไทยโดย นายแพทย์ประกอบ บุญไทยใน http://www1.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/thaichess/ct000.htm

4. หมากรุกไทย ภูมิปัญญาไทย มรดกไทย โปรดช่วยกันอนุรักษ์และเผยแพร่ แนะนำ การเล่นหมากรุกไทย บนอินเทอร์เนต กฎ กติกา เทคนิคต่างๆ พร้อมตัวอย่างการเล่น กลหมากรุก webmaster โดยนายเสรี สุขโยธิน ใน Web http://portal.in.th/thaichess/pages/5478/

ภาคผนวก จ

ติดต่อการแสดงศิลปะการแสดงหมากรุกคน

สามารถติดต่อที่นายธนภัทร (เดิมชื่อ สถาพร) ขาวรุ่งเรือง หรือ ครูอ้อย ที่เบอร์โทรศัพท์ 089-4844898 หรือติดต่อที่สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

ภาคผนวก ฉ

แบบบันทึกประวัติ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

ในฐานะผู้เผยแพร่และพัฒนา ศิลปะการเล่นหมากรุกไทย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ประเภทของผู้ให้ข้อมูล

❍ กลุ่มที่ 1 ระดับผู้บริหาร/นโยบาย ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมากรุกไทย

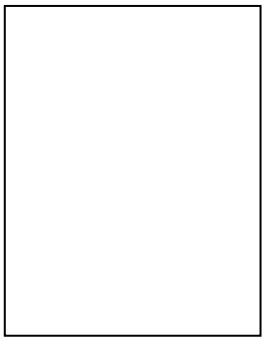

ชื่อที่เรียกกันในวงการหมากรุก .....

ชื่อ**.....**

ข้อมูลส่วนตัว

อายุ ..... เกิดเมื่อวันที่ .....

ที่อยู่..... .....

ระดับการศึกษา.....อาชีพ .....

บิดา-มารดา ....

พี่น้อง..... .....

ครอบครัว ....

ประวัติส่วนตัว (เกี่ยวกับการเล่นหมากรุกไทย)

(-เริ่มเล่นหมากรุก ตอนอายุเท่าไร? เล่นที่ไหน กับใครบ้าง ใครเป็นคนสอน (ชี้แนะแต้มหมาก) ให้เล่นในครั้งแรก

-ทำไมจึงเริ่มที่จะเล่นหมากรุกไทย -ในครอบครัวมีใครเล่นหมากรุกเป็นบ้าง

-ประสบการณ์ในการเล่นหมากรุกไทย -ซุ้มแรกที่เล่นหมากรุก คือ ซุ้มไหน เริ่มเดินสายแข่งขัน ครั้งแรกเมื่อไร เริ่มออกเดินสายเล่นเมื่อไหร่ มีใครพาไปเดินสายเล่นที่อื่นไหม เคยลงแข่งหมากรุกไทยบ้างหรือไม่ รายการของใคร ปีที่จัด จัดโดยใคร จำนวนครั้ง รูปหมากรุกสมัยนี้กับสมัยก่อนแตกต่างกันมากกน้อยแค่ไหนนอกจากหมากรุกไทยแล้วเล่นหมากกระดานประเภทอื่นหรือไม่

.....

.....

.....

.....

-ปัจจุบันเล่นหมากรุกที่ไหน กับใครบ้าง เล่นวันละกี่ชั่วโมง ที่เล่นด้วยกันเป็นประจำ มีสไตล์การเล่นอย่างไร มีใครเป็นคู่ซ้อม /อาจารย์ เป็นผู้คอยชี้แนะแต้มหมาก

.....

.....

ผลงาน ความภาคภูมิใจ รางวัลที่ได้รับ จากการเล่น หรือ ทำกิจกรรม เกี่ยวกับหมากรุกไทย

1.....

2.....

3.....

หมายเหตุ (เพิ่มเติม)

.....

.....

ตอนที่ 2

2.1ประวัติความเป็นมา และ พัฒนาการของการเล่นหมากรุกในประเทศไทย ที่พอจะทราบ หรือ ได้ยินมา(พอคร่าวๆเช่นเชื่อว่าหมากรุกมีที่มาจากที่ใด คุณเชื่อว่ามันมีพัฒนาการอย่างไรคร่าว ๆ ก็ได้ครับ ผมเพียงอยากทราบว่าท่านคิดว่าหมากรุก มีพัฒนาการมาอย่างไร)

.....

.....

2.1.2 พัฒนาการหมากรุกไทยจากหมากกระดาน สู่โลกออนไลน์

.....

.....

.....

2.2 คุณค่า คุณประโยชน์จากการเล่นหมากรุกไทย

-จากการเล่นหมากรุกมานานแล้ว พอจะบอกได้ไหมว่า การเล่นหมากรุกมีประโยชน์ คุณค่า อย่างไรบ้าง อย่างไหนสำคัญที่สุด ช่วยอธิบายให้ฟังหน่อย (เล่นหมากรุก แล้วได้อะไรบ้าง)

-(ด้านต่างๆ เช่น ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา ศิลปกรรม เป็นต้น ในแต่ละด้านคุณคิดว่า การเล่นหมากรุกมีคุณค่า ประโยชน์อย่างไร ช่วยยกตัวอย่างอธิบายหน่อยครับ)

ประโยชน์ต่อด้านร่างกาย

.....

.....

ประโยชน์ต่อด้านจิตใจ หรืออารมณ์

.....

.....

ประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม (ตนเอง + ผู้เล่นหมากรุกด้วยกัน + คนอื่นๆในสังคม)

.....

.....

ประโยชน์ต่อด้านสติปัญญา

.....

.....

ณจุดนี้คุณภูมิใจอะไรมากที่สุดเกี่ยวกับการเล่นหมากรุกทั้งส่วนตัวและภาพรวมในวงการ

.....

.....

-อยากฝากอะไร หรือ ให้ข้อคิด กับเด็ก และเยาวชน เกี่ยวกับหมากรุกไทย บ้างไหม เรื่องอะไรบ้างอย่างไร และ บุคคลที่กำลังจะเริ่มเล่นหมากรุกไทย

.....

.....

อยากให้วงการหมากรุกไทยในอนาคตเป็นอย่างไร

.....

.....

ปัญหา อุปสรรค สิ่งที่น่าจะพัฒนาในวงการหมากรุกไทย คือ อะไร

.....

.....

หมายเหตุเพิ่มเติม

.....

.....

ภาคผนวก ช หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในการวิจัย

ที่ ศธ 0520.203.6/๐๑๖

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
นครปฐม 73000

18 มีนาคม 2553

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี

ด้วยสาขาวิชาพัฒนศึกษา ระดับปริญญาโท ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา ได้กำหนดให้มีการสอบวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะการแต่งหมากรุกไทย" ของ นายชนิศร ศรีกัณธวิญ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา โดยมี อ.ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลักและ อ.ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัด เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ **ในวันพุธที่ 24 มีนาคม 2553 เวลา 13.00-15.00 น. สถานที่สอบห้อง ศษ 1102**

ในเรื่องนี้ทางสาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา จึงขอความร่วมมือมายังท่านได้โปรดพิจารณาอนุญาต ให้แก่ อ.ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัด นักวิชาการพัฒนาชุมชน ระดับชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการพัฒนาชุมชน มาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบวิทยานิพนธ์ดังกล่าวด้วย จักขอบคุณยิ่ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุญาตและดำเนินการต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
โทร. นครปฐม 034 255254

ภาคผนวก ซ หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 988

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มีนาคม 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายสุชาติ ชัยวิชิต

ด้วย นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์ คุณค่า ของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 986

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มีนาคม 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายสาธิต เกษตรชล

ด้วย นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์ คุณค่า ของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 989

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มีนาคม 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน อาจารย์สุรินทร์ รัตนวิจิตร

ด้วย นายธนิศร ศรีกึกเจริญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์ คุณค่า ของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 987

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มีนาคม 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายวิษุวัติ ธีรภาพไพบิต

ด้วย นายธนิศร ศรีกึกเจริญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์ คุณค่า ของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 991

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มีนาคม 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายนคร ตรีสะอาด

ด้วย นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์ คุณค่า ของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 992

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มีนาคม 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายอวยชัย แซ่ลี้

ด้วย นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์ คุณค่า ของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (บฐ) / 993

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มีนาคม 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายต๋อ ปากน้ำ

ด้วย นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์ คุณค่า ของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 985

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มีนาคม 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายมนัส วัยนิพิฐพงษ์

ด้วย นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์ คุณค่า ของศิลปะการเล่นหมากรุกไทย" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล นายธนิศร ศรีก๊กเจริญ

ที่อยู่ 14 ซอยทหารบก 4 ถนนทหารบก ตำบลบ่อพลับ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000

ที่ทำงาน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองราชบุรี ที่ว่าการอำเภอเมืองราชบุรี ถนนหน้าอำเภอ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี 70000

E-mail : mrbannok@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2545 สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสิรินธรราชวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

พ.ศ.2549 สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) สาขาสังคมศาสตร์การพัฒนา วิชาโทรัฐศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ.2553 สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2549-50 หัวหน้าฝ่ายนำชม – กิจกรรม พิพิธภัณฑ์และสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตำบลมาบข่า กิ่งอำเภอนิคมพัฒนาจังหวัดระยอง

พ.ศ.2550-51 เจ้าหน้าที่ฝ่ายวางแผนและประเมินผลการฝึกอบรม ฝ่ายพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กลุ่มบริษัท พีแอนด์เอฟ อโกร อินดัสทรีย์ จำกัด อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

พ.ศ.2551-52 อุปสมบท โดยจำพรรษา ณ วัดโคกเขมา ตำบลแหลมบัว อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

พ.ศ.2552 – ปัจจุบันรับราชการ ตำแหน่ง นักวิชาการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ สังกัดกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย